NIKITA PETROV

BUDELIAI

JIE VYKDĖ STALINO UŽSAKYMUS



SERIJA: KOMUNIZMAS BE GRIMO



NIKITA PETROV

BUDELIAI

JIE VYKDĖ STALINO UŽSAKYMUS

SERIJA:
KOMUNIZMAS
BE GRIMO

BRIEDIS | Vilnius | 2014

UDK 329(47+57)(092)
Pe248

Versta iš:
Никита Петров
Палачи. Они выполняли заказы Сталина.
Дата выпуска 2011 г.
ISBN 978-91147-018-0

ISBN 978-9955-26-464-4

TURINYS

AUTORIAUS ŽODIS



J. Stalinas – sovietų šalies vadovas.

Ko gera, ši knyga vis tiek apie Staliną. Iš jo aplinkos galime spręsti ir apie jį patį. Užtenka atidžiai pažvelgti, ką jis priglaudė šalia savęs ir iškėlė į slaptosios policijos vadovus – kovos su politiniais priešininkais ir pagrindinių, įtvirtinančių Stalino valdžią, struktūras.

Tarp Stalino favoritų valstybės saugume – labai spalvingos ir įsimintinos figūros. Nuo Didžiojo teroro mėsininkų – Ježovo ir jo valdinių, užliejusių krauju šalį iki jiems į pamainą atėjusių Berijos klano atstovų – rafinuotų piktadarių, kurių sulaikyti nepajėgus joks, net pats žiauriausias nusikalstamas įsakymas. Jų veiklos spektras labai platus: pagrobimai, slaptos žmogžudystės ir nežmoniški bandymai su nuteistaisiais mirties bausme.

Be to, visose represinėse akcijose ryškiai matoma Stalino valia. Diktatorius parodė neįtikimą gebėjimą sukurpti tvirtą kankintojų virtuozų ansamblį. O pats dirigavo – ką, kada ir kaip kankinti.

Tai puikiai liudija ir dokumentai. Net paskutiniais gyvenimo mėnesiais Stalinas tvirtai laikė valstybės saugumo aparatą savo rankose. Dažnai rašoma, esą, paskutiniais gyvenimo metais diktatorius pamažu tolo nuo valstybės reikalų, valdžia slydo iš jo rankų... O kiti nusikalba taip, kad nuo valdžios jį beveik nustūmė artimiausios aplinkos žmonės. Norėtumėte! Stalinui ir tik jam vienam pavaldus valstybės saugumas iš tikro buvo reali valdžia, galinti žaibiškai sudoroti bet kurį žmogų, net jei jis yra Politinio biuro narys.

Šiandien skaitant to laikotarpio liudijimus, mus stebina, kiek žiaurumo, nemotyvuoto pykčio dvelkia iš paskutiniųjų paties Stalino nurodymų (žr. priedo 2–5 dokumentus). Jis tarsi juto, kad iš jo traukiasi gyvybė ir negrįžtamai nueina jo metas. Todėl stengėsi spėti dar bent vieną žmogų įmesti į kalėjimą, kur jį būtų galima mušti ir kankinti...

Ar mes tai atmename?! Ar išmokome istorijos pamoką?! Deja, vienur ar kitur galime išgirsti svarstant apie „istorinę Stalino diktatūros naudą". Stalinas pristatomas kaip „tėvynės gelbėtojas", jo glamūrinį paveikslą nuolat mėginama prakišti į plakatus ir pateikti visuotinei apžvalgai Pergalės dienos išvakarėse. Atgimstančiam mitui apie „išmintingą, artimą ir mylimą" gali sutrukdyti tik daugybe dokumentų pagrista, tiksli istorinė tiesa apie jį – tironą ir žudiką. Bet keista: dokumentų netrūksta, jų daugybė, o štai dėl siaubingų Stalino įvykdytų nusikaltimų iki šiol – problemos.

Stalino NKVD vadovo Berijos, atrodo, nereikia ypatingai pristatyti. Apie jam būnant vidaus reikalų liaudies komisaru padarytus nusikaltimus rašyta labai daug. Bet ir jis dabar tapo įvairių įmanomų spekuliacijų objektu – „kad yra nekaltas" ir „neprikišęs nagų" prie sovietų režimo kruvinų akcijų. Be to, šiandieninėse Berijos apologetų studijose apie jo vaidmenį istorijoje apstu pakeistų sąvokų ir aiškus noras Stalino satrapą sukultūrinti.

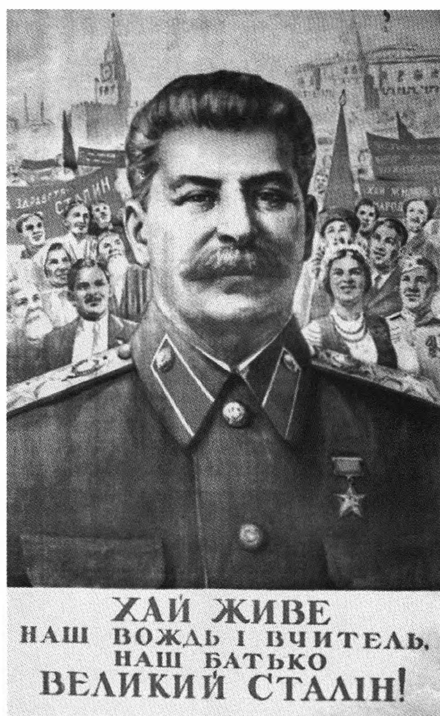
Po Stalino mirties Berija buvo pirmasis, kuris puolė demaskuoti visai nesenus despoto nusikaltimus. Ar galėjo jį tai išgelbėti? Vargu. Jis nesuprato, kad Stalino nurodymu NKVD ir paties 1938–1945 metais padaryti nusikaltimai nebus užmiršti. Be to, 1953 m. pradėjęs vadovauti jungtinei vidaus reikalų ministerijai (jai priklausė ir valstybės saugumas), vadovais paskyręs savus, anksčiau iš „organų" išvytus bendražygius, jis labai išgąsdino kitus Kremliaus vadovybės narius. Tai nulėmė ir pagreitino paties galą.

CK prezidiumo nariai tradiciškai su baime žvelgė į šią baudžiamąją žinybą tarsi į jų nekontroliuojamą Stalino tėvoniją. Po diktatoriaus mirties buvo nuspręsta visą kontrolę perimti į savo rankas, išvaikyti naujai sutelktą Berijos komandą ir taip pašalinti potencialų pavojų.

O artimiausios Berijos aplinkos portretų virtinė?! Šiame čekistų panoptikume kiekvienas veidas nepamirštamas! Tardytojai sadistai Vlodzimirskis, Rodosas ir Švarcmanas, broliai Kobulovai arba ypač

išsilavinęs Merkulovas – visi jie akivaizdus nužmogėjimo pavyzdys. Jų biografijos ir veikla ryškiai parodo, kaip sistema pamynė asmenybę, leido per kraštus išsilieti patiems žiauriausiems instinktams. Juk negimė jie piktadariais ir sadistais, nebuvo tokie ir vaikystėje. Tokiais juos pavertė Stalino sistema.

Suimtųjų berijininkų elgesys tardyme ir teisme, kalbant apie jų padarytus nusikaltimus, atskleidė keistą dėsningumą – visiškai prarastą refleksiją dėl padarytų nusikaltimų. O dar svarbiau – visišką tų nusikaltimų nepripažinimą. Ko gera, šiuo atveju galima patikėti, kad sovietų valdžiai pavyko išugdyti naują žmogaus tipą! Dostojevskis su savo psichologizmu, tamsiųjų sąmonės užkaborių analize ir tikėjimu, jog žmogus geba atgailauti, gali pasirodyti esąs nepataisomas romantikas.



„Tegyvuoja mūsų vadas ir mokytojas, mūsų tėvelis Didysis Stalinas!" Sovietų plakatas.

Berija ir jo artimiausi valstybės saugumo bendražygiai nesugebėjo parodyti nei atgailos, nei apgailestavimo dėl to, ką nuveikė. Net padarytų nusikaltimų faktų priremti prie sienos jie vertė kaltę vieni kitiems ir, savaime suprantama, Stalinui, manydami, kad „vado" autoritetas jiems bus indulgencija. Daugeliui jų teismas tapo nemalonia staigmena. Jie tikėjo savo nebaudžiamumu ir, kaip, pavyzdžiui, Riuminas, manė, kad saugumo struktūrų istorija prasideda nuo jų, o ankstesniųjų kartų čekistų patirtis – niekai. Jie visai nenorėjo galvoti, jog ir patys gali sulaukti likimo savo pirmtakų, kurie buvo sušaudyti už pernelyg didelį uolumą ir aklą nusikalstamų įsakymų vykdymą.



Sovietų šalies vadovai ir svečiai mauzoliejaus tribūnoje per J. Stalino laidotuves. V. Molotovas, K. Vorošilovas, G. Malenkovas, N. Chruščiovas, L. Berija, M. Saburovas, Čžou Enlajus (iš kairės). 1953 m.

BEIDĖJIS STALINISTAS BERIJA

SOVIETŲ „VELNIO" GYVENIMAS IR LIKIMAS

Ko gera, nėra kito tokio piktavalio sovietų epochos simbolio, kaip Berija. Po mirties bausmės 1953 metais jo vardas buvo išbrauktas iš istorijos. Didžiulės apimties vadovėlyje aukštosioms mokykloms „SSKP istorija", kurį studentai vadino „plyta" dėl jo svorio tiesiogine ir perkeltine prasme, tik labai šykščiai rašyta, kad „politinis avantiūristas" Berija „ilgą laiką pažeidinėjo įstatymus", stengėsi vidaus reikalų ministeriją padaryti aukščiausiuoju „organu", esančiu „aukščiau už partiją ir vyriausybę", ir „užgrobti valdžią partijoje bei šalyje".[1] Ką iš tikro reiškė ši invektyva (aštrus užsipuolimas – vert.), beliko spėlioti. Apie tai, kaip pasielgta su šiuo „avantiūristu", vadovėlyje rašyta ypač mažai: „Berija bei jo bendrininkai buvo perduoti teismui ir pelnytai nubausti".[2] Tačiau, kas tie bendrininkai, kiek jų buvo ir kokios nusipelnė rūsčios bausmės? Liaudyje sklandę gandai buvo vienas už kitą fantastiškesni, bet visi kaip vienas tikino, kad Berija buvo seksualinis maniakas, taip pat netgi anglų šnipas.

[1] SSKP istorija, M., 1985, p. 532.

[2] Ten pat.

Senas, 1953 m. kovo mėnesio laikraščių straipsnių rinkinys leidžia pasinerti į keistą laiko bedugnę. Štai keletas sovietų vadų stovi per Stalino laidotuves mauzoliejaus tribūnoje. Senamadiški sunkūs paltai, archaiškos kepurės ir buki lyg buldogų veidai. Tik viena figūra šių veidų eilėje prikausto žvilgsnį išskirtinumu ir net ekscentriškumu – apsigaubusi šaliu ir žemai ant akių užsmaukta skrybėle, tai – Berija. Nieko panašu, taip atrodyti sovietų šalies vadovai neturėjo. Paprastai taip buvo vaizduojami šnipai ir kiti užsienio šalių slaptųjų profesijų atstovai iš knygų serijos „Perskaityk, drauge!"

Ir tik 1986 metais Berijos paslaptis pamažu pradėjo aiškėti. Laikraščių puslapius užliejo publikacijos apie jo sušaudymą ir apie tai, kas sušaudė, apie Stalino nurodymu padarytus nusikaltimus ir, savaime suprantama, apie daugybę jo meilužių, kurios buvo skaičiuojamos šimtais. Straipsnių, apybraižų, atsiminimų apie Lavrentijų Beriją buvo publikuota tiek, kad atrodė tik tinginys nerašė apie jo piktadarystes. Savaime suprantama, toje daugybėje „pertvarkos" straipsnių buvo nemaža rimtų ir teisingų, tačiau išsamios ir patikimos žinios apie Beriją pasirodė 1991 metais prasidėjus archyvinės informacijos publikacijoms. Šio niekuo nesibodinčio Stalino bendro portretas staiga įgijo apimtį, paaiškėjo daugybė detalių, labai aiškiai nesutampančių su tiesmuku Lubiankos mėsininko įvaizdžiu. Keista, kaip buvo galima suderinti iš karto po Stalino mirties prasidėjusį gydytojų reabilitavimą, kitų skambių bylų nutraukimą, iniciatyvas švelninant baudžiamąją politiką ir šio budelio ilgametę veiklą vadovaujant NKVD?

Atsirado pirmosios baugščios publikacijos – na, ne toks jau ir baisus piktadarys buvo šis Berija, juk kartais rūpinosi ir valstybe, kalė tėvynei branduolinį skydą... O pastaruoju metu atsirado dar daugiau pateisinančių jį publikacijų. Leidžiamos knygos, kuriose Berija vadinamas „geriausiu Stalino eros vadybininku", be kurio ne tik valstybės gynyba būtų buvusi labai silpna, bet ir iš viso neaišku, ar būtų SSRS atsilaikiusi spaudžiant iki dantų ginkluotiems Vakarams. Savaime suprantama, tokiuose rašiniuose Berijos nusikaltimai arba sumenkinami ir pateisinami, arba net iš viso neigiami. Na, taip, matyti, kad papūtė nauji vėjai. Dabar labai madinga tapo rašyti apie Stalino eros kai kurių vyrų ypatingą tarnystę to meto valstybei.

Vis dėlto pamėginkime atsakyti į klausimą, kuris iš jų tikrasis Berija – baudžiantis ar atleidžiantis? Ir keista, kaip galima žavėtis Gulago vadyba, kurios esmė – kraujo troškimas?

PORTRETAS KRAUJO FONE



Gruzijos NKVD vadovas Lavrentijus Berija.

Būdingi žmonių, susidūrusių su Berija, vieni kitiems prieštaraujantys atsiliepimai apie jį. Ana Larina (Bucharina) rašo, kad pirmą kartą susitikus 1928–1932 metais su Berija, jis pasirodė esąs „nekvailas ir veiklos žmogus" ir „nieko smerktina jame nebuvo galima pastebėti". Bet tuojau pažymi, kad Berija buvo „beidėjis karjeristas". Ypač iškalbingi artimiausi Berijos bendražygiai. „...Berija – karjeristas, avantiūristas ir bonapartistas" (Bogdanas Kobulovas – daugelį metų buvęs Berijos pavaduotoju NKVD)[3]; „Berija visame kame pasižymėjo kaip karjeristas, valdingas ir piktas žmogus", jį iš kitų skyrė „kerštingumas ir žodžio nesilaikymas" (Vladimiras Dekanozovas)[4]; „Berija buvo žiaurus, despotiškas, valdingas žmogus..." (Lavrentijus Canava – Baltarusijos valstybės saugumo liaudies komisariato ministras)[5]; „trokštantis valdžios, įnoringas ir kerštingas" (Stepanas Mamulovas – NKVD sekretoriato viršininkas)[6]. Berijos valdingumą pabrėžia daugelis atsiminimų rašytojų, o štai Berijos „beidėjiškumas" – tai beveik visų su juo bendravusiųjų nuomonė.

[3] Berija: karjeros pabaiga. M., 1991, p. 303.

[4] Ten pat, p. 304–305.

[5] Ten pat, p. 305.

[6] RGASPI (Rusijos valstybinis socialinės politinės istorijos archyvas), f. 17, ap. 171, d. 464, l. 27–31.

Berijos išvaizdoje buvo ir tai, apie ką rašėme anksčiau ir kas prikaustė mūsų žvilgsnį, išskyrė iš kitų Kremliaus vadų. Vienas iš rašančiųjų apie Beriją, Jugoslavijos komunistų partijos vadovas Milovanas Džilasas sakė: „...Berija buvo apkūnus, žalsvo išblyškusio veido, minkštais drėgnais delnais". Džilasas prisimena: „Kai pamačiau jo kampuotas lūpas ir lyg rupūžės žvilgsnį, žvelgiantį pro pensnė, mane tarsi srovė trenkė – jis buvo toks panašus į Vujkovičių – vieną iš Belgrado karališkosios policijos viršininkų, kurio ypatinga aistra buvo kankinti komunistus"[7]. Na, taip, tipiška kankintojo, policininko išvaizda. Tai kažką primena...

Galima rasti nuostabią analogiją, kuria pasinaudojus, ko gera, pavyktų rasti raktą Berijos fenomenui įminti. „Labai ambicingas, bet ne garbėtroška; jis veržiasi į valdžią, bet nesigundo iliuzija. Kaip tikras ir išbaigtas politinės intrigos meistras, jis vertina tik tikrą valdžią, o ne jos išorinius požymius... Kaip rašė Stefanas Cveigas apie Napoleono policijos ministrą Žozefą Fušė, „...tuo metu, kai kiti buvo varžomi savo įsitikinimų, savo kalbų ir veiksmų, jis, vengdamas pasaulio šviesos savo slaptavietėje, išsaugojo vidinę laisvę..."[8] Taikliu rašytojo pastebėjimu būtent „visiškas įsitikinimų nebuvimas" ir mokėjimas laiku persimesti į daugumos pusę užtikrino Fušė politinį ilgaamžiškumą keičiantis visiškai priešiškiems laikams: „Jam buvo svarbu tik viena: visada būti laimėtoju, o ne pralaimėjusiųjų gretose. Žaibiškame persikūnijime ir absoliučiame jo cinizme ryškėjo netikėtas ir kartu stebinantis įžūlumas. Jam užteko dvidešimt keturių valandų, o kartais net valandos, retkarčiais vos akimirksnio, kad viešai nublokštų savo įsitikinimų vėliavą ir triukšmingai išskleistų naują. Jis žengia ne paskui idėją, o paskui laiką..."[9] Ir Berija tarsi Fušė derindamas kraštutinį brutalumą ir kraujotrošką su retkarčiais parodomu gailesčiu, „gali priklausomai nuo vėjo krypties ištraukti iš dešiniosios kišenės savo nepermaldaujamą kategoriškumą arba iš kairiosios – humaniškumą..."[10]

Savaime kyla klausimas: iš kur jis toks atsirado...

7 M. Džilasas. Totalitarizmo veidas. M., 1992, p. 80, 113–114.

8 S. Cveigas. Rinktiniai raštai, 7 tomai. M., 1963, t. 4, p. 412–413.

9 Ten pat, p. 416–417.

10 Ten pat, p. 444–445.

KELIAS Į VALDŽIĄ



L. Berija ir J. Stalinas. Konfidencialus pokalbis.

Provincialaus, koks buvo Berija iki trečiojo dešimtmečio pabaigos, veikėjo iškilimo istorija visai tipiška sovietinei erai. Jis gimė 1899 metais Suchumio apygardos Mercheulio gyvenvietėje valstiečio šeimoje. 1915 metais Lavrentijus Berija su pagyrimu baigė Suchumio aukštesniąją pradinę mokyklą ir įstojo į vidurinę mechanikų statybininkų mokyklą Baku. Remiantis oficialia biografija, tapo nelegalaus marksistų būrelio iždininku, o 1917 metų kovą sutelkė RSDRP(b) kuopelę. Taigi Berijos oficialus partinis stažas – nuo 1917 metų kovo, nors iš tikro, kaip ir kada jis pateko į partiją, tiksliai nežinoma.

Mokykloje Berija buvo klasės seniūnas ir, kaip jis vėliau aiškino, drauge su bendraklasiais „užsirašė į bolševikų partiją". Deja, apie tai jokių dokumentų neišliko. Žinoma, kad 1917 metų birželio–gruodžio mėnesiais Berija tarnavo Rumunijos fronte hidrotechnikos būryje techniku praktikantu, o 1918 metų sausį vėl atsiduria Baku ir tampa Baku sovieto darbuotoju, paskui, per turkų okupaciją, dirba gamyklos kontoroje. Ir tik 1919 metų gruodį atsiranda liudijimas, kad Berija priklauso bolševikų partijos technikų kuopelei.

Kita tamsi dėmė Berijos charakteristikoje – tarnyba bolševikams priešiškoje organizacijoje – musavatų kontržvalgyboje (Azerbaidžane veikusi musavatų partija (*müsavat* – arabiškai reiškia *lygybė* – vert.). Kaip paaiškino šį faktą Berija, į ją įstojo 1919 metų spalį vieno iš partijos



Bolševikai S. Kirovas, L. Kaganovičius, S. Ordžonikidzė, J. Stalinas ir A. Mikojanas. 1932 m.

„Hummat" (Hummat – „Energija" – Azerbaidžano musulmonų social-demokratų partija – vert.) vadovo Murzos Davudo Huseinovo nurodymu. Kokią veiklą bolševikų naudai ten vykdė, Berija nenurodė. 1953 m. liepos 23 d., jau būdamas suimtas, jis teigė, kad, kaip kontržvalgybos agentas, jis Baku atliko revoliucinio laikraščio „Iskra" kratą.[11] 1920 metų kovą Berija metė šį darbą ir stojo į tarnybą Baku muitinėje.[12] Darbo epizodas musavatų kontržvalgyboje buvo primintas Berijai dar ne kartą. Dėl šio darbo jam visą gyvenimą teko aiškintis ir teisintis.

1920 m. prasideda jo aktyvi bolševikinė biografija. Berija buvo priimtas tarnauti į 11-osios armijos žvalgybos skyrių, vėliau Gruzijos menševikų vyriausybės suimtas ir išsiųstas į Azerbaidžaną, kur labai greitai pateko į darbą ČK (Visos Rusijos Ypatingoji komisija kovai su kontrrevoliucija ir sabotažu – vert.). Berija pradeda greitai kilti karjeros

[11] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 465, l. 29–37. Esanti šiame fonde Berijos ir kitų valstybės saugumo vadovaujančių darbuotojų bylų (b. 463–487) duomenys iš dalies publikuoti neseniai išleistoje knygoje: Politbiuras ir Berijos byla. Dokumentų rinkinys. M., 2012.

[12] RGASPI, f. 3. ap. 171, b. 464, l. 5–11.

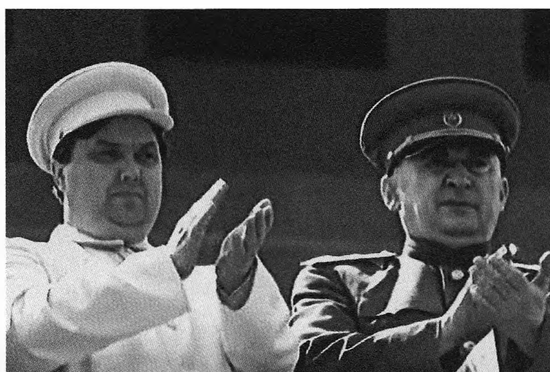
laiptais. Nuo slaptojo operatyvinio skyriaus viršininko pavaduotojo labai greitai pakyla iki Azerbaidžano ČK pirmininko pavaduotojo.1922 metų lapkritį perkeliamas dirbti į Gruzijos ČK pirmininko pavaduotoju, o jau 1926 metų gruodį pradeda vadovauti Gruzijos GPU. 1931 metų balandį paskiriamas Užkaukazės OGPU įgaliotuoju atstovu.

Berija reikiamų žmonių buvo pastebėtas ir bendravo su reikiamais žmonėmis nuo pat ankstyvųjų karjeros metų. Jau 1920 metais jį pažinojo Stalino aplinkos žmonės – Kirovas ir Ordžonikidzė, o su Mikojanu susipažino būtent tais pačiais – 1920 – metais. Kalbama, kad su Stalinu susipažino 1924 metų rugsėjį, kai šis atvyko į Gruziją slopinti menševikų žygių. Kaip ten buvo iš tikro, neaišku, tačiau 1931 metais jį Stalinas jau puikiai pažinojo ir labai vertino. Aštrios partinės kovos Gruzijos komunistų partijos viduje laiku, 1931 metų lapkritį, Berija iš čekisto pakilo iki Gruzijos KP(b) CK pirmojo sekretoriaus pareigų. Apie tai, kad būtent jį pasirinko Stalinas, liudija 1932 metų laiškas, pasiųstas Kaganovičiui. Berija – „puikus organizatorius, dalykiškas, sumanus darbuotojas", – rašė Stalinas, tuo metu J. Mamulija, kurio kandidatūrą Gruzijos KP(b) CK pirmuoju sekretoriumi siūlė Ordžonikidzė, – „nevertas net Berijos kairiosios kojos".[13] 1932 metų lapkritį tapo Užkaukazės (jungusios Gruziją, Armėniją ir Azerbaidžaną) srities KP(b) CK pirmuoju sekretoriumi, o 1934 metų vasarį išrinktas į VKP(b) CK Berija įsitvirtino aukščiausiosios sovietų nomenklatūros gretose.

1938 metų vasarą, mąstydamas, kas galėtų pakeisti Ježovą vidaus reikalų liaudies komisaro poste, Stalinas pasirinko Beriją. Šis pasirinkimas nebuvo atsitiktinis. Jo asmens savybės ir nuopelnai vadui, tarnybos sąrašas kaip niekada puikiai atitiko šias pareigas.

[13] Stalinas ir Kaganovičius. Susirašinėjimas. 1931–1936 m., M., 2001, p. 276. Prieš Beriją Gruzijos KP(b) CK pirmuoju sekretoriumi buvo Mamulija; vėliau jis apkaltintas „vengimu", o 1937 m. suimtas ir sušaudytas.

MAŽASIS STALINAS



SSRS vidaus reikalų ministras L. Berija (dešinėje) ir SSRS ministrų tarybos pirmininkas G. Malenkovas.

Tai kodėl 1938 metais Ježovą pakeitė ne kas kitas, o būtent Berija? Stalinas ypač vertino Beriją ne tik kaip partietį, sekretorių, kuris, be to, aktyviai dalyvavo 1937 metų vasario–kovo plenumo darbe, pažinojo jį kaip užsigrūdinusį tvirtą čekistą. 1937–1938 metais, kai Berija dar vadovavo Gruzijos CK, jis pats dalyvavo tardant ir mušant kalinius.[14] Jis parodė retą uolumą demaskuojant „liaudies priešus" ir vietos lygmeniu kopijavo Stalino santykius su NKVD.

Kaip ir Stalinas, jis gaudavo ir atidžiai skaitė suimtųjų tardymo protokolus, pats duodavo nurodymus, ne tik ką būtina suimti, bet ir tai, kurį ir kaip tardyti, kurį kankinti... Dauguma regioninių partijos sekretorių tokiu uolumu nepasižymėjo. Jie, ko gera, greičiau stengėsi nuo NKVD laikytis atokiau. Savaime suprantama, ir tie buvo represijų organizatoriai, NKVD „trejetų" nariai, pasirašinėjo protokolus, pagal kuriuos tūkstančių tūkstančiai nekaltų žmonių buvo siunčiami mirti. Berija Gruzijoje buvo tarsi mažasis Stalinas – pats baudė ir pats pasigailėdavo, be to, ir pats dalyvaudavo mušant tardomuosius.

[14] Berija: karjeros pabaiga, M., 1991, p. 374–375. Labai seniai, t. y. dar 1922 metais, Baku Berija aukštintas už tikro čekisto darbo metodus – kankinimą tardant, kai siekiama nuteistuosius priversti prisipažinti: B. Popovas, V. Opokovas, Berijos metas, // Военно-исторический журнал. 1990, № 3, c. 89; Социалистический вестник, 1922, Nr. 16, c. 12.

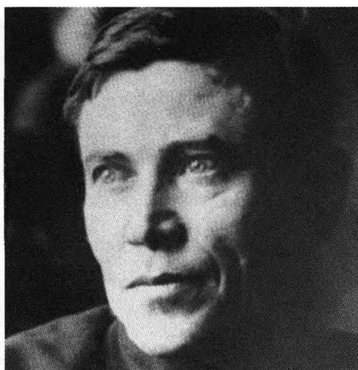


Po nuotrauka užrašas: „J. Stalinas ir L. Berija renka vietą medeliui sodinti. Aerodromas prie Smolensko. 1940 m. balandžio 10 d."
Yra paplitusi ir kita šios serijos nuotrauka, kurios užrašas skelbia: „L. Berija ir J. Stalinas renka vietą medeliui sodinti savo vilos kieme".

1953 metais per tardymą buvo pateikta daugybė dokumentų apie Berijos dalyvavimą 1937–1938 metų Didžiajame terore. Tai matyti iš jo paties tarnybinių užrašų Gruzijos NKVD apie suėmimą (pavyzdžiui, 1937 m. liepos 17 d. nurodyta bene 14 suimtų žmonių) ir tardymų protokolų rezoliucijų – „suimti visus" arba labai tipiški užrašai ant kitų protokolų: „Jį reikia gerai apdoroti. Gali būti šnipas", „padirbėti – priversti prisipažinti ir sužinoti agentūrą", o kitą – „slapta pašalinti" (sunaikinti – vert.), „prilupti".[15] Taip, senoji čekistų mokykla mokėjo parodyti, ko verta.

[15] A. Suchomlinovas. Kas jūs esate, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 83–84.

DALYVAVIMAS KANKINIME



N. Ježovas – sovietų valstybės ir partijos veikėjas. SSRS NKVD vadovas. Masinių represijų pagrindinis organizatorius ir vykdytojas.

1953 metų gruodį teisme Bogdanas Kabulovas, buvęs Gruzijos vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotojas, kalbėdamas apie 1937–1938 metų įvykius, prisipažino: „Berija pats atvažiuodavo į tardymą, tardė, įsakydavo mušti tardomuosius".[16] Buvęs Gruzijos vidaus reikalų liaudies komisaras Sergejus Goglidzė taip pat papasakojo apie Berijos dalyvavimą mušant tardomuosius: „Pirmuosius smūgius Matikašviliui sudavė Berija, paskui pradėjo daužyti Kabulovas..."[17] Tardant Šotos Rustavelio teatro direktorių Oragvelidzę, „...kuris, dalyvaujant Berijai, vėl patvirtino savo prisipažinimą. Tada Berija nurodė nedelsiant sumušti suimtąjį, tai, jam dalyvaujant, ir buvo padaryta".[18] 1953 metų rugpjūčio 14 d. per apklausą Berija prisipažino, kad suimtieji du kartus buvo atvežti į Gruzijos KP(b) CK pastatą, o 5–6 kartus jis pats buvo Gruzijos NKVD tardymuose: „Man esant, buvo vienas ar du atvejai, kai man sutikus suimtieji buvo sumušti".[19]

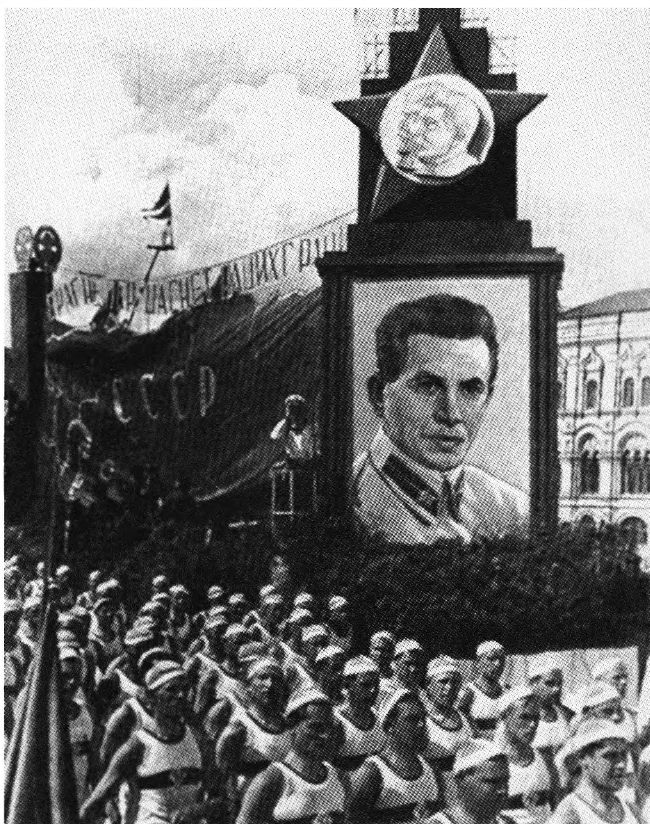
Labai plačiai praktikuotas liudijimų išmušimas iš suimtųjų, o tai CK dokumentuose buvo vadinama „fizinių priemonių taikymu", tai,

[16] Berija: karjeros pabaiga. M., 1991, p. 374.

[17] Ten pat.

[18] Ten pat, p. 375.

[19] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 466, l. 161.



„Draugas Ježovas". Paradas Maskvoje. 1936 m.

Stalino nurodymu, buvo daroma nuo 1937 metų. Berijai tokia veikla nebuvo naujiena. Yra liudijimų, kad dar 1922 metais dirbdamas ČK jis naudojo tokius pačius metodus. Dabar, 1937 metais jis skubėjo tokią pačią praktiką taikyti Gruzijos NKVD. Tas pats Goglidzė apklausoje 1953 metais pareiškė, kad 1937 m. pradžioje Berija grįžo iš Maskvos į Tbilisį (taip manė Goglidzė po susitikimo su Ježovu), sukvietė visus vadovaujančiuosius čekistus į Gruzijos KP(b) CK, taip pat ir NKVD rajonų skyrių viršininkus ir pasakė: „Vyksta kova su priešais ir jeigu neprisipažįsta, galima juos mušti".[20] Kai per apklausą apie tai paklaustas Berija, jis pareiškė, kad iš tikro tokį susirinkimą, dalyvaujant dešimtims gruzinų čekistų, grįžęs iš Maskvos jis ten surengė gavęs CK nurodymus „sustiprinti kovą su trockistais ir dešiniaisiais" (nors pareiškė neprisimenąs, ar dėl to buvo susitikęs su Ježovu), bet nurodymo mušti nedavė. Tačiau dėl mušimo tuojau patikslino: „Tai buvo vėliau, kai tą sistemą įvedė pats Ježovas".[21]

20 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 466, l. 162.

21 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 466, l. 162–163; b. 470, l. 184–185.

STALINO ASMENINIS „BIOGRAFAS"

Dar vienas Berijos plūdrumą lėmęs veiksnys buvo jo išleista knyga „Klausimas apie Užkaukazės bolševikų organizacijų istoriją", kurioje buvo liaupsinami Stalino priešrevoliucinio laikotarpio nuopelnai kovoje su patvaldyste. Remiantis ta knyga buvo galima daryti išvadą, kad, be Stalino, daugiau kitų rimtų komunistiniame Užkaukazės judėjime figūrų ir nebuvo. Savaime suprantama, Berija jos autorius nebuvo ir tikriausiai joje neparašė nė vienos eilutės. Knygą parengė Markso-Engelso-Lenino Tbilisio instituto filialas. Pirminis šio darbo autorius buvo Erikas Bedija. Ją rašant dalyvavo apie 20 žmonių. Knygą redagavo ištikimiausi Berijos padėjėjai – Vsevolodas Merkulovas ir Borisas Liudvigovas.

Iš pradžių Berija 1935 m. liepos 21 ir 22 d., t.y. per dvi dienas trukusį pranešimą, pasisakė prieš Tbilisio partijos aktyvą (tiksliau tiesiog perskaitė parengtą knygą), kurią tuojau perspausdino centrinė spauda. Toks indėlis į Stalino kulto išpūtimą negalėjo likti nepastebėtas. Spauda daugybę kartų padidino pagyras Stalinui. Pavyzdžiui, 1935 m. rugpjūčio 9 d. „Izvestijoje" Karlas Radekas plačiame straipsnyje „Kaip brendo ir augo vadas" (originale: „Kaip buvo nukaltas vadas" – vert.) toliau plėtojo temą, o 1937 metais Erikas Bedija tyliai sušaudytas.

VADO PASIRINKIMAS



„Dėdė Kolia".

Beje, ne tik Berijos ištikimybė ir uolumas vykdant represijas lėmė Stalino pasirinkimą. Negalima atmesti prielaidos, kad šiam pasirinkimui turėjo poveikį tai, jog Beriją galėjo pradėti persekioti Ježovas. Buvo metas, kai Berija laiškus Ježovui pradėdavo žodžiais „Brangusis Kolia!", tačiau 1938 metais buvusi draugystė žlugo. Ježovas gavo nemaža signalų apie netvarką Gruzijoje ir Beriją kompromituojančių duomenų. Be to, ir pats Ježovas ėmėsi priemonių jam diskredituoti. Tai liudija dokumentai, likę Ježovo asmeniniame fonde. Pavyzdžiui, 1938 m. kovo 26 d. aiškinamasis raštas apie padėtį Gruzijos partinėje organizacijoje ir „Berijos bei Dekanozovo savivalę", sąjunginės žemės ūkio parodos subtropinių kultūrų paviljono direktoriaus pranešimas „apie Berijos, Dekanozovo vadovavimo metodus ir stilių..." ir panašiai.[22]

Be viso to, Ježovas nusprendė gana rimtai patikrinti musavatų partijos pėdsaką Berijos biografijoje. Jeigu būtų paaiškėję, kad jokios partinės užduoties Berija neturėjo ir priešo kontržvalgyboje tarnavo savo iniciatyva, tai būtų žudanti informacija!

[22] Žr. RGASPI, f. 671, ap. 1, b. 264. Iš dalies V. Čerepniovos 1938 m. kovo 26 d. pranešimas apie padėtį Gruzijos partinėje organizacijoje, Berijos, Dekanozovo ir kt. savivalę, apie jų vykdomą žmonių persekiojimą; Sąjunginės žemės ūkio parodos subtropinių kultūrų paviljono direktoriaus M. Safonovo pranešimas apie Berijos, Dekanozovo ir kitų vadovavimo metodus bei stilių. RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 463, l. 238.



SSRS specialiųjų tarnybų, NKVD darbuotojas, 3-iojo rango GB komisaras, Lietuvos SSR politinis veikėjas J. Paleckis ir SSSR ypatingasis įgaliotinis Lietuvoje V. Dekanozovas Maskvoje. 1940 m.

Tikriausiai Ježovo nurodymu NKVD 1-osios valdybos 4-ojo skyriaus viršininkas Aleksandras Žurbenka 1938 m. liepos 1 d. iš CGAOP (dabar GARF) pareikalavo kai kurių Gruzijos menševikų vyriausybės dokumentų, kuriuose galėjo būti minimas Berija „kaip menševikų kontržvalgybos agentas". Jam buvo perduotos bylos iš f. 1865 (bylos 17, 24, 29, 34) ir iš fondo 1005 (bylos 240 ir 1021). Be to, iki 1938 m. lapkričio 16 d. bylos 240 ir 1021 grąžintos į archyvą, o štai likusios dar net 1953 metais į archyvą nebuvo grąžintos.[23] Berija atsidūrė keblioje padėtyje. Vienintelis žmogus, Murza Davudas Guseinovas, dirbęs RSFSR liaudies švietimo komisariato nerusiškų mokyklų skyriuje ir galėjęs patvirtinti, kad jis iš bolševikų partijos „Hummat" gavo užduotį tarnauti musavatų kontržvalgyboje, 1937 m. buvo suimtas ir 1938 m. kovo 21 d. sušaudytas.

[23] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 463, l. 238.

NEĮVYKĘS SUĖMIMAS

Ježovo NKVD buvo nemažai įtakingų Berijos priešų. Tai tie, kuriuos trečiojo dešimtmečio pabaigoje jis varu išvarė iš Užkaukazės OGPU valydamasis kelią į vadovybę. Pavyzdžiui, Kazachstano vidaus reikalų liaudies komisaras, 1-ojo rango valstybės saugumo komisaras Stanislavas Redensas, kurio OGPU ypatingojo įgaliotinio Užkaukazėje vietą dėl intrigų 1931 metais užėmė Berija, arba UNKVD Jaroslavlio srities viršininkas Andrejus Jeršovas-Lurjė, kuris 1928 m. buvo pašalintas iš Užkaukazės OGPU ekonomikos skyriaus pareigų. Tiesa, jie suprato, kad Berijos politinis svoris daro jį nelengvu grobiu. Jeršovas-Lurje savo aplinkoje taip ir kalbėjo, kad, išspausdinus knygą apie Užkaukazės bolševikų organizacijas, Berija „tapo absoliučiai neliečiama asmenybe... Aš pranešiau Ježovui ir mes nieko jam negalime padaryti... Būtent čia ir slypi mūsų siaubas".[24]

Pagal vieną iš versijų Ježovas jau buvo išrašęs orderį suimti Beriją, tačiau šis laiku sužinojo apie tai iš Gruzijos NKVD vadovo Goglidzės, iš karto paskambino Stalinui ir pasiprašė priimamas. Stalinas jį priėmė, o ilgai trukusio jų pokalbio išdava tapo Berijos paskyrimas Ježovo pirmuoju pavaduotoju.[25] Šis pasakojimas neįvertina vienos smulkmenos,

[24] Berija: karjeros pabaiga, M., 1991, p. 338.

[25] Ten pat.

kad, Stalinui nieko nežinant, Ježovas tikrai nieko nebūtų daręs prieš SSRS aukščiausiojo sovieto prezidiumo ir CK narį, o tuo labiau rašęs suėmimo orderį. Jeigu Stalinas būtų davęs tokią sankciją, jis tikrai Berijos nebūtų priėmęs, o pastarasis būtų nedelsiant suimtas.

Tiesa, visai dėsningai kyla klausimas: ar galėjo Stalinas įsakyti suimti Beriją? Juk tada tokia vertinga partijos propagandai knyga apie Užkaukazės bolševikų istoriją būtų likusi be autoriaus. O taisyklės buvo nepajudinamos – jeigu NKVD „organai" „pašalins" autorių, tai būtinai turi būti surenkamos ir sunaikinamos visos jo knygos bibliotekose ir knygų prekybos tinkle. Ar buvo pasirengęs Stalinas paaukoti tokį vertingą, jį šlovinantį veikalą?

Svarbu visai kita. Stalinas suprato, kad Berija ir Ježovas tapo priešais, todėl galėjo Beriją paskirti Ježovo įpėdiniu nebijodamas jų susivienijimo. Ir galiausiai, pagal Stalino užmačias naujasis vidaus reikalų liaudies komisaras turėjo būti partijos funkcionierius, o dar geriau, jei tai būtų CK narys su solidžia čekisto darbo patirtimi. Vienintelis toks pretendentas, turintis panašų tarnybos sąrašą ir galintis sudaryti Berijai konkurenciją, buvo Azerbaidžano partijos vadovas Miras Džafaras Bagirovas.

Stalino planuose nebuvo numatyta iš karto skirti Beriją vidaus reikalų liaudies komisaru, jis sumanė iš pradžių jį padaryti pirmuoju Ježovo pavaduotoju. Paskyrimas įvyko 1938 m. rugpjūčio 22 d. Stalinas teisingai manė, kad Berija žingsnis po žingsnio stums Ježovą iš NKVD, rinks informaciją, suims ištikimus ježovininkus ir galiausiai demaskuos ankstesnįjį liaudies komisarą, patvirtins, kad pastarasis buvo šimtaprocentinis priešas ir sąmokslininkas. Būtent taip ir buvo.

> K. Vorošilovas, V. Molotovas, J. Stalinas ir NKVD viršininkas N. Ježovas prie Maskvos–Volgos kanalo. Skirtingu laiku publikuota ta pati nuotrauka. Sovietų šalyje klestėjo faktų klastojimas ir cenzūra. Taip vėliau iš visų nuotraukų „išimtas" ir patekęs į J. Stalino nemalonę N. Ježovas.

KAIP BERIJA UŽSITARNAVO PASITIKĖJIMĄ



K. Vorošilovas ir L. Berija.

1938 m. rugpjūčio 22 d. Berija buvo paskirtas vidaus reikalų liaudies komisaro pirmuoju pavaduotoju. Dieną anksčiau savo darbą baigė SSRS aukščiausiojo sovieto 2-oji sesija ir aukščiausiojo sovieto prezidiumo narys Berija dar buvo Maskvoje. Iš karto po naujojo paskyrimo rugpjūčio 22 d. vakare Lubiankoje jį priėmė Ježovas.[26] Prasidėjus naujajam darbui, NKVD buvo aišku, kad iš Gruzijos KP(b) CK pirmojo sekretoriaus posto Berijai teks pasitraukti. Pareigų perdavimo bei CK plenumo surengimo dingstimi pareikalauta, kad jis atvyktų į Tbilisį. Gruzijos KP(b) CK plenumas, įvykęs rugpjūčio 31 d., atleido Beriją iš darbo. Tikėtina, kad paskutiniąsias dienas Gruzijoje praleido labai naudingai. Visai įmanoma, kad jis išsirinko ištikimus žmones vadovauti darbui NKVD. Ir iš tiesų labai greitai į sostinę patraukė gruzinų čekistai, kurie užėmė visus pagrindinius postus Lubiankoje. Rugsėjo pradžioje Berija grįžo į Maskvą ir pradėjo dirbti NKVD. Rugsėjo 4 dienos antroje pusėje jis vėl lankėsi Ježovo kabinete ir ten buvo iki vakaro.[27]

Berijos paskyrimas morališkai palaužė Ježovą. Jis ėmė gerti dar daugiau nei anksčiau. Rugpjūčio 25 d. Michailas Frinovskis, formaliai dar

[26] FSB CA: (Federalinės saugumo tarnybos centrinis archyvas), f. 3, ap. 5, b. 92, l. 23.

[27] Ten pat, l. 25.

laikomas vidaus reikalų komisaro pirmuoju pavaduotoju, grįžo iš Tolimųjų Rytų į Maskvą ir NKVD pastebėjo nerimo ir panikos nuotaikas: „Ježovo aš anksčiau niekada nebuvau matęs tokios slogios būklės. Jis sakė: „Reikalai bjaurūs" – ir iš karto ėmė šnekėti, kad Berija į NKVD paskirtas prieš jo norą".[28] Nuo rugpjūčio 22 d. iki rugsėjo 4 d. Ježovas ir jo aplinka karštligiškai stengėsi baigti įforminti anksčiau suimtųjų čekistų bylas. Jos neturėjo patekti į rankas Berijai. Buvo visai įmanoma, kad dabar, apklausiant Berijai, jie gali pradėti liudyti prieš Ježovą. Tad rugpjūčio 29 d.visi buvo sušaudyti.

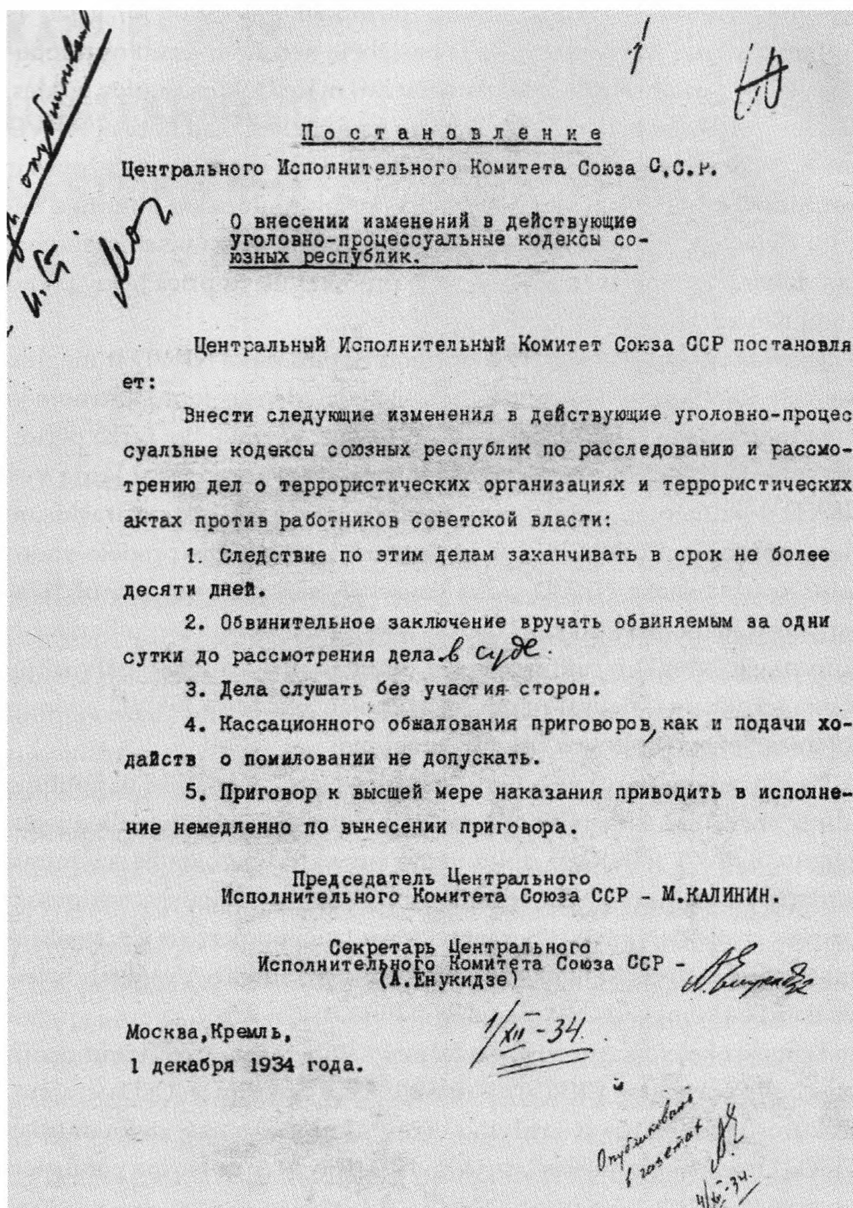
Ježovas dar norėjo nors kiek apriboti Berijos įtaką NKVD ir mėgino pasiekti, kad Berijos nedraugas Stanislavas Redensas taptų antruoju jo pavaduotoju, ir atkurti kolegialų NKVD vadovavimą. Bet buvo pernelyg vėlu. Berija skubiai perėmė bylas ir įvedė tvarką, pagal kurią visi NKVD dokumentai, siunčiami į CK ir į periferiją, galiotų pasirašius ne vien Ježovui, bet turėjo būti ir jo parašas. Kartu Berija pradėjo vadovauti svarbiausiajai NKVD 1-ajai valdybai (valstybės saugumui). Dabar, kas ir kada turi būti suimtas, diktavo jis. Tuo pačiu metu Berija sukūrė naują NKVD struktūrą, kurią Stalinas nedelsdamas patvirtino. Nauja struktūra – naujos pareigos. Ir tuojau prasidėjo NKVD aparato valymas, Ježovo aplinkos žmonių suėmimai.

Netoli jau buvo Didžiojo teroro pabaiga. 1938 m. spalio 8 d. Politinis biuras specialiai suformuotai komisijai nurodė per dešimt dienų parengti CK, LKT ir NKVD dokumento projektą apie „naują suėmimų tvarką, prokuroro priežiūrą ir tardymo vykdymą". Komisijai vadovavo Ježovas, o joje dalyvavo ir Berija, vadovaujančiųjų partijos CK struktūrų skyriaus vedėjas Malenkovas, prokuroras Andrejus Vyšinskis ir teisės liaudies komisaras Nikolajus Ryčkovas.[29]

Komisija keletą kartų susitiko Ježovo kabinete. Šių susitikimų rezultatas buvo parengtas VKP(b) CK ir SSRS LKT nutarimas„Dėl suėmimų, prokurorų priežiūros ir tardymo eigos", kuris užbaigė vadinamąsias NKVD „masines operacijas". 1938 m. lapkričio 17 d. nutarimą patvirtino

[28] FSB CA, f. 3-os., ap. 6, b. 3, l. 359–367.

[29] Lubianka. Stalinas ir vyriausioji NKVD valstybės saugumo valdyba. Stalino archyvas. Partijos ir aukščiausiosios valdžios struktūrų dokumentai. 1937–1938. Red. akademikas A. Jakovlevas; sudarė: V. Chaustovas, V. Naumovas, N. Plotnikova. M., 2004. p. 562.



Постановление
Центрального Исполнительного Комитета Союза С.С.Р.

О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик.

Центральный Исполнительный Комитет Союза ССР постановляет:

Внести следующие изменения в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик по расследованию и рассмотрению дел о террористических организациях и террористических актах против работников советской власти:

1. Следствие по этим делам заканчивать в срок не более десяти дней.
2. Обвинительное заключение вручать обвиняемым за одни сутки до рассмотрения дела в суде.
3. Дела слушать без участия сторон.
4. Кассационного обжалования приговоров, как и подачи ходатайств о помиловании не допускать.
5. Приговор к высшей мере наказания приводить в исполнение немедленно по вынесении приговора.

Председатель Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР - М.КАЛИНИН.

Секретарь Центрального Исполнительного Комитета Союза ССР - (А.Енукидзе)

Москва, Кремль,
1 декабря 1934 года.

1/XII-34.

Опубликовано в газетах 4/XII-34.

Teroras SSRS egzistavo nuo pat šalies įkūrimo.

Didžiojo teroro pradžia buvo įteisinta sovietų vyriausybės nutarimais.

Vienas iš tokių – SSRS centrinio vykdomojo komiteto nutarimas

„Dėl pakeitimų sąjunginių respublikų baudžiamuosiuose-procesiniuose kodeksuose".

NUTARIMAS

S. S. R. Sąjungos centrinis vykdomasis komitetas

„Dėl pakeitimų sąjunginių respublikų baudžiamuosiuose procesiniuose kodeksuose".

SSR Sąjungos centrinis vykdomasis komitetas nusprendžia:

Į veikiančius sąjunginių respublikų baudžiamuosius procesinius kodeksus, atliekant tyrimą ir svarstant bylas dėl teroristinių organizacijų ir teroristinių aktų prieš sovietų valdžios darbuotojus, įvesti šias pataisas:

1. Šių bylų tyrimą užbaigti ne per ilgesnį kaip dešimties dienų terminą.
2. Kaltinamąjį nuosprendį įteikti kaltinamiesiems dieną prieš svarstant bylą teisme.
3. Bylas spręsti nedalyvaujant abiem pusėms.
4. Neleisti kasacine tvarka apskųsti nuosprendį ir paduoti prašymą dėl malonės.
5. Priėmus nuosprendį dėl aukščiausiosios bausmės, jį įvykdyti nedelsiant, vos bus paskelbtas.

SSR Sąjungos centrinio vykdomojo komiteto pirmininkas – M. Kalininas

SSR Sąjungos centrinio vykdomojo komiteto sekretorius – A. Jenukidzė

Maskva, Kremlius,

1934 metų gruodžio 1 d.

J. Stalino rezoliucija: Publikuoti. J. St

Apačioje A. Jenukidzės rezoliucija: Išspausdinta laikraščiuose. A.J. 1934 m. gruodžio 4 d.

Politinis biuras. Taip Ježovui, Stalino įsakymu pradėjusiam masines skerdynes, dabar teko pačiam numatyti veiksmus, kurie leistų pažaboti terorą.

Nutarime iš esmės buvo teigiamai įvertintos masinės operacijos, vykdytos NKVD 1937–1938 m. Bet buvo pažymėta, kad „tardymo ir teismo vykdymo supaprastinimas" atvedė prie „didelių trūkumų ir iškraipymų" NKVD ir prokuratūros darbe. Šiuo nutarimu buvo uždraustos masinės operacijos, likviduoti „trejetai" ir nurodyta, kad suimant visas procedūras prižiūri prokuratūra.[30]

30 Ježovo karjeros pabaiga // Istorijos archyvas. 1992, Nr. 1, p. 125–128.

SSRS MVD (SSRS vidaus reikalų ministerijos) 1-ojo skyriaus pažymos faksimilė apie Didžiojo teroro – 1937–1938 metais NKVD suimtus ir nuteistus sovietų šalies žmones.

Справка
о количестве осужденных
по делам органов НКВД
за 1937–1938 годы

Годы	Всего арестовано	Из них: за контрреволюционные преступления	в том числе за антисоветскую агитацию	за другие преступления	Всего осуждено	ВМН	Лишение свободы: 25 лет	20 лет	15 лет	до 10 лет	Ссылка и высылка	Прочие меры
1937	936 750	779 056	234 301	157 694	790 665	353 074	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1938	638 509	593 326	57 366	45 183	554 258	328 618	1342	1178	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Итого	1575259	1372382	291 667	[illegible]	1344 923	681 692	[illegible]	1515	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Всего 1921–1938	4835937	3341989	[illegible]	[illegible]	2944 879	745 220	1.652.106				[illegible]	[illegible]

Примечание: В прочие меры наказания включены осужденные условно к исправительно-трудовым работам, к принудительному безвыездно … за границу и т. д.

Nutarimas tapo mirtinu smūgiu Ježovui ir NKVD viršūnėms. Stalinas norėjo suversti jiems kaltę dėl kraštutinumo masinėse represijose. Būtent svarbiausia – dėl kraštutinumo masinėse represijose, o ne dėl paties „valymo". Masinių represijų būtinybe ir reikšme niekada nebuvo abejojama, apie tai šiame nutarime nebuvo jokios kalbos, nebuvo apie tai kalbama ir bet kuriame kitame Stalino sprendime. Jis manė, kad veikė teisinga linkme, be to, nebuvo pasiektas pagrindinis tikslas, nes, kaip rašoma nutarime, „nepavyko visiškai demaskuoti užsienio žvalgybų šnipų bei diversantų ir galutinai atskleisti jų nusikalstamus ryšius". Be to, ypač pabrėžta, kad SSRS „valymas" nuo „šnipų, teroristų ir diversantų" dar nebaigtas.[31]

Reikia pasakyti, kad, vykstant Didžiajam terorui, buvo suimta daugiau nei 1,5 milijono žmonių, iš jų – 1 mln. 344 tūkst. nuteisti, beveik 700 tūkstančių sušaudyti. Berijos laikais prasidėjusioje bylų peržiūroje, įvairiais vertinimais, buvo paleista nuo 100 iki 150 tūkstančių žmonių. Iš esmės į laisvę išėjo tie, kurie buvo suimti, bet nespėta nuteisti iki 1938 m. lapkričio 17 d., t. y. iki Didžiojo teroro pabaigos. Vien 1939 m., nutraukus bylas, išlaisvinti 83 tūkstančiai žmonių.

Berijos paskyrimo liaudies komisaru išvakarėse ir kiek vėliau NKVD centriniame aparate nusirito suėmimų banga. „Susėmė" visą Ježovo aplinką, visą viršūnėlę. O regioninius NKVD vadovus Berija suimdavo tiesiog grupėmis. Apie tai 1953 metais apklausoje papasakojo Merkulovas. Į Maskvą buvo iškviesta regioninių NKVD vadovų grupė

[31] Ten pat, p. 25.



NKVD lagerio apsauga.

(nuo 15 iki 20 žmonių), „visi jie po vieną buvo kviečiami iš priimamojo į liaudies komisaro kabinetą ir ten suimami". Kaip paaiškino Merkulovas, „šią operaciją įvykdė Berija".[32]

Dabar Lubiankos kabinetuose įsitvirtino berijininkai. 1938 metų rugsėjį jau pasirodę pirmieji berijininkai vien išvaizda Ježovui kėlė siaubą. „Ypač į akis krito 130 kilogramų svorio Bogdanas Kobulovas". Savo aukas jis „daužė kumščiais... šokinėjo ant jų, užgriūdavo visu milžinišku svoriu. Jo mėgstamiausias kankinimų įnagis buvo guminė lazda". Dėl plačių pečių Berija jį vadino Samovaru (Virduliu).[33]

Iš Gruzijos atvykęs Vladimiras Dekanozovas ir gruodžio pirmosiomis dienomis Berijos paskirtas į GUGB (užsienio žvalgybos) skyriaus viršininko pareigas, neslėpė uolumo ir bendradarbiams pasakė, kad „visus užsienio skyriaus darbuotojus pasodins, nes visi jie išdavikai"[34]. Berija vertino savo geriausius kadrus. Jis artimiausiems bendražygiams net sugalvojo švelnias pravardes: Merkuličius (Vsevolodas Merkulovas), Kobuličius (Bogdanas Kobulovas) ir Mamuličius (Stepanas Mamulovas).

[32] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 56–57.

[33] S. Montefiore. Stalinas: Raudonojo monarcho dvaras. M., 2005, p. 299.

[34] RGASPI, f. 17, ap 3; ap. 171, b. 472, p. 51.

1937 metų tardymo metodai įsitvirtino valstybės saugumo sistemoje. Atvykusi pakeisti Ježovo kadrų naujoji čekistų karta viską perėmė tarsi estafetę. Kaip vėliau paliudijo Merkulovas, „Lefortovo kalėjime girdint mušamųjų riksmus, buvo klaiku vaikščioti. Prisimindamas tuos vaizdus, aš naktimis negalėjau užmigti. Liaudies komisariate suimtieji buvo mušami ir tardytojų kabinetuose. Tai vyko iki 1939 metų vidurio, kai liaudies komisariato patalpose buvo uždrausta mušti, o suimtuosius mušė tik Lefortovo ir Suchanovo kalėjimuose. Perkelti ten jiems buvo būtinas atskiras Berijos, mano arba Kobulovo leidimas. Galbūt tai buvo daroma ir leidus tardymo padalinių viršininkams".[35] Daužant suimtuosius dalyvavo ir Berija. Merkulovas teigė: „Berija, man esant, kelis kartus mušė suimtuosius" savo kabinete ir kalėjime – rankomis ir gumine lazda.[36]

Iš esmės Didžiojo teroro metais visi naudoti metodai, priemonės liko NKVD veiklos arsenale. Ir toliau galiojo nelemtasis 1934 m. gruodžio 1 d. įstatymas dėl pagreitinto ir supaprastinto bylų nagrinėjimo karinėje kolegijoje. Toliau buvo tęsiama Stalino ir Politinio biuro patvirtinta praktika sudaryti „sušaudomųjų sąrašus". Neteisminė susidorojimo struktūra – vidaus reikalų liaudies komisariato „Ypatingasis susirinkimas" gavo naujus įgaliojimus – nuosprendyje įrašyti nutarimą konfiskuoti turtą, kai prireikė, rengiantis susidoroti vakarų srityse su suimtais karo belaisviais lenkų karininkais ir civiliais asmenimis, 1940 metų kovo 5 d. Politinio biuro sprendimu vėl įsteigtas ypatingasis trejetas. Būtent Berija Politiniam biurui pasiūlė visus juos sušaudyti kaip „užkietėjusius ir nesutaikomus priešus". 1940 metų pavasarį tai ir buvo padaryta: sušaudyti 21 857 Lenkijos piliečiai. Šis siaubingas nusikaltimas dabar žinomas „Katynės bylos" (pagal vietovę, kurioje aptikti pirmieji sušaudytų lenkų kūnai) pavadinimu. Iki šiol Rusijos valdžia neatskleidžia šio nusikaltimo aplinkybių, įslaptintas vyriausiosios karinės prokuratūros nutarimas dėl 2004 metais baigto tyrimo.

Žlugus „įstatyminėmis" priemonėmis išspręsti Maskvoje kriminalinių nusikaltimų problemas, Berija 1940 m. vasario 21 d. laišku kreipėsi į Molotovą ir siūlė suimti ir NKVD ypatingojo susirinkimo sprendimu

[35] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, p. 58.

[36] Ten pat, p. 57.

СТРОГО СЕКРЕТНО

ПОДЛЕЖИТ ВОЗВРАТУ В 48 ЧАС.

ШИФРОВКА

ИЗВЛЕЧЕНИЕ ИЗ ИНСТРУКЦИИ

Šifruotės vertimas

Visiškai slapta

Grąžinti per 48 val.

Daryti kopijas draudžiama

ŠIFRUOTĖ

Iš Minsko išsiųsta 1937 m. liepos 9 d. 7.15 val.

MASKVA, VKP(b) CK draugui STALINUI

Dėl Jūsų liepos 3 d. telegramos pranešame, kad mes suskaičiavome anksčiau išsiųstus ir sugrįžusius į Baltarusiją 12.800 žmonių – buožių ir kriminalinių nusikaltėlių. Iš šio skaičiaus siūlome sušaudyti 3 tūkst. žmonių, kurie yra labiausiai nusiteikę priešiškai, ir aktyviai vykdančius kontrrevoliucinę veiklą, o mažiau aktyvius, bet priešiškus elementus – 9.800 žmonių išsiųsti už Baltarusijos ribų.

Į trejeto narius siūlome: iš Baltarusijos NKVD B. D. Bergmaną, Baltarusijos VKP(b) antrąjį sekretorių N. M. Denisievičių, Baltarusijos milicijos viršininką Široną.

Baltarusijos VKP(b) CK sekretorius Šarangovičius

Sprendimas susidoroti su Baltarusijos gyventojais. J. Stalino ir kitų Biuro narių pritarimas – „Už. St."

į pataisos darbų stovyklą 8 metams uždaryti „nelegaliai gyvenančius Maskvoje ir jos srityje 5–7 tūkstančius žmonių – kriminalinių nusikaltėlių", be to, įforminus karo kolegijoje 300 žmonių bylas – „ne kartą teistus ir registruotus kaip profesionalius banditus ir plėšikus už plėšimus bei vagystes" sušaudyti. Politinis biuras jo uolumui pritarė. Stalino rezoliucija: „Už. Sušaudykite 600 žmonių. St.", toliau – Molotovo, Vorošilovo ir Kaganovičiaus parašai.

Juk iš tikro, ko ten terliotis tiriant bylą, įrodinėti teisme – užtenka formalių priežasčių: anksčiau buvo teistas, neregistruotas. Tuo metu Berija, kaip ir jo naujų sumanymų šaltinis Stalinas, tikėjo ypatingųjų priemonių efektyvumu. Jiems atrodė, kad toks metodas yra pats patikimiausias.

GULAGO VADYBININKAS

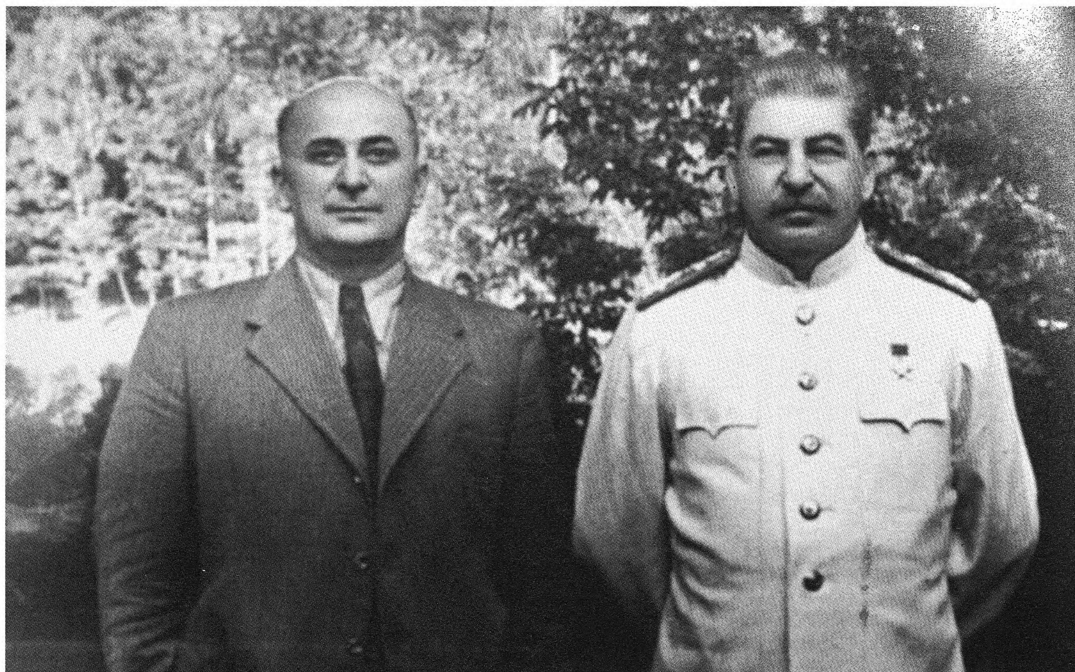


Sovietų lageris negyvenamoje vietovėje.

Dar prieš Berijai tampant vidaus reikalų liaudies komisaru, Gulagas sustiprėjo ir virto neatskiriama sovietų ekonomikos dalimi. Svarbiausios ir didžiausios liaudies ūkio statybos, savaime suprantama, nuteistųjų jėgomis, buvo pavedamos vykdyti NKVD. Atrodė, kad yra naudinga už kalinių darbą nemokėti tikrų pinigų, o juos pačius galima pasiųsti į bet kurį, net patį tolimiausią Sąjungos tašką, kur laisvai samdomas darbininkas nevažiuotų už jokius pinigus. Deja, Gulago ekonominė nauda labai abejotina. Teisingai ekonomistai ir istorikai mano, kad svarbiausias ir brangiausias šalies turtas yra žmonės, o juos masiškai naikinti lageriuose buvo ne tik nusikalstama, bet ir kvaila. Įsigalėjęs įprotis ekonomikos poreikius tenkinti išnaudojant kalinius atvedė prie betikslio jėgų ir priemonių išskaidymo, o atsiradę nauji objektai buvo niekam nereikalingi ir ekonominiu požiūriu nevykę.

Gulagą Berija puolė „valyti" taip pat karštai, kaip ir kitas NKVD aparato grandis. Vyko kadrų kaita ir iš visur buvo vejami „ježovininkai". Apie šioje srityje atliktą darbą Berija raportavo Stalinui ir Molotovui:

> „Nuo 1939 m. pradžios SSRS NKVD sistemingai dirba tvarkydama Gulago ir jo vadovybės bylas. Iki tol Gulagas buvo menkai organizuotas aparatas, kuris neatitiko jam iškeltų sudėtingesnių užduočių ir nepatenkinamai vykdė savo funkcijas laikant, saugant suimtuosius,



J. Stalinas savo viloje su L. Berija.

netinkamai buvo parenkamas lagerio režimas bei gamybinė veikla ir kapitalinės statybos sritys. Gulago vadovybė ir jo aparatas buvo užkrėsti antisovietiniais ir nedarbingais darbuotojais".[37]

Berija Gulago reikalus sutvarkė visai tradiciniu būdu: 1938 m. pabaigoje ir 1939 m. pradžioje jis parašė Stalinui: „už priešišką veiklą" suimti 83 Gulago vadovai , vėliau „įdiegta nemaža priemonių stiprinant organizacinį ūkinį lagerių ir statybų darbą". Į darbą Gulage ir jo sistemoje buvo pasiųsta 3450 specialistų, turinčių aukštąjį ir vidurinį išsimokslinimą, bei 906 darbuotojai nukreipti darbui iš VKP(b) CK ir „čekistų tarpo".[38]

Tradiciškai „didžiausia problema" buvo lagerių apsauga. Joje katastrofiškai trūko žmonių ir kaliniai buvo priversti patys organizuoti savisaugą. Suprantama, kad dėl to pabėgimų skaičius tik didėjo. 1939 m. pradžioje Berija Gulage suorganizavo VOCHR valdybą, kuriai vadovavo tik ką baigęs Frunzės karinę akademiją armijos vadas Georgijus Dobryninas. Į lagerių apsaugą buvo pasiųsta 17 žmonių iš vyriausiosios vadovybės ir daugiau nei 400 žmonių iš vidutinės vadovybės grandies.

[37] Rusijos Federacijos prezidento archyvas AP RF, f. 3, ap. 58, b.167, l. 128.

[38] Ten pat.



VOCHR – sukarinta lagerių apsauga.
Sukarintos apsaugos kariai parade. 1920 m.

Buvo labai padidinti atlyginimai apsaugai ir „įtvirtinant jų autoritetą" lagerių apsaugos viršininkai kartu tapo ITL (darbo bei pataisos lageriai – vert.) skyrių ir atitinkamų apsaugos valdybų viršininkų pavaduotojais.[39] Be to, 1939 m. kovo 21 d. Berija išleido NKVD įsakymą Nr. 00268 dėl VOCHR[40] šaulių ir ITL bei kolonijų savisaugos iš kalinių pakeitimo laisvai samdomais darbuotojais, t. y. atšaukė beveik visur buvusį pačių kalinių naudojimą saugant lagerius.[41] 1940 m. rugsėjo 1 d. lagerių apsaugoje liko 2650 kalinių, o tai buvo tik 0,2 procento bendro Gulago VOCHR skaičiaus), o dar 1939 m. sausio 1 d. apsaugoje tarnavo 25 tūkstančiai kalinių[42]. Kaip rašė Berija, dėl šių pakeitimų lyginant su 1936 m. pabėgimų iš lagerių sumažėjo dvigubai.

Berijai ėmus vadovauti NKVD, pradėta Didžiojo teroro meto bylų peržiūra ir dalis nuteistųjų paleisti. Dėl to sumažėjo lagerių gyventojų

39 AP RF. f. 3. ap. 58, b. 167. l. 128–139.

40 VOCHR (vojenizirovanaja ochrana) – sukarinta apsauga.

41 Įsakymo tekstas žr.: GARF. f. 9401, ap. 1, b. 514, l. 157–158.

42 AP RF. f. 3. ap. 58, b. 167, l. 128 –139.

Gulagas. „Alžyro" kalinės. „Alžyras" (Akmolinskij lager žon izmenikov rodiny) – taip vadinti lageriai, skirti laikyti nuteistųjų „už tėvynės išdavimą" šeimų narius, dažniausiai tai buvo moterys.



skaičius. Tad atsirado būtinybė sutvarkyti „darbo resursų" panaudojimą. Nuo 1939 m. sausio 1 d. iki 1940 m. sausio 1 d. bendras kalinių skaičius kalėjimuose, lageriuose ir kolonijose[43] sumažėjo nuo 2 024 946 iki 1 846 270 žmonių.[44] Tokiomis sąlygomis Berijai buvo labai svarbu išsaugoti „lagerių kontingentą", nes būtent lagerių kaliniai statė svarbiausius ūkio objektus. Berija pasiekė tai ne vien naujais suėmimais, bet ir dėl „vidaus rezervo". Jis perkėlė beveik pusę milijono suimtųjų iš kalėjimų, taigi neužsiėmusių rimtais darbais, į lagerius. Dėl to vien 1939 m. kalėjimų gyventojų sumažėjo nuo 352 508 iki 186 278 žmonių[45], o lagerių gyventojų skaičius beveik nepasikeitė – nuo 1 672 438 kalinių 1939 m. sausio 1 d. iki 1 659 992 1940 m. sausio 1 d.[46]

Ieškodamas „darbo rezervų" Berija nesibodėjo ir „trupinių". Jis atkreipė dėmesį į tai, kad Gulage prie Temnikovo, Karagandos ir Sibiro ITL veikia specialieji skyriai, kuriuose laikomos beveik vien moterys – nuteistųjų už „tėvynės išdavimą"[47] šeimų narės, nedalyvaujančios rimtame darbo procese. Juk jas taip pat reikėjo priversti dirbti. Tačiau, kaip

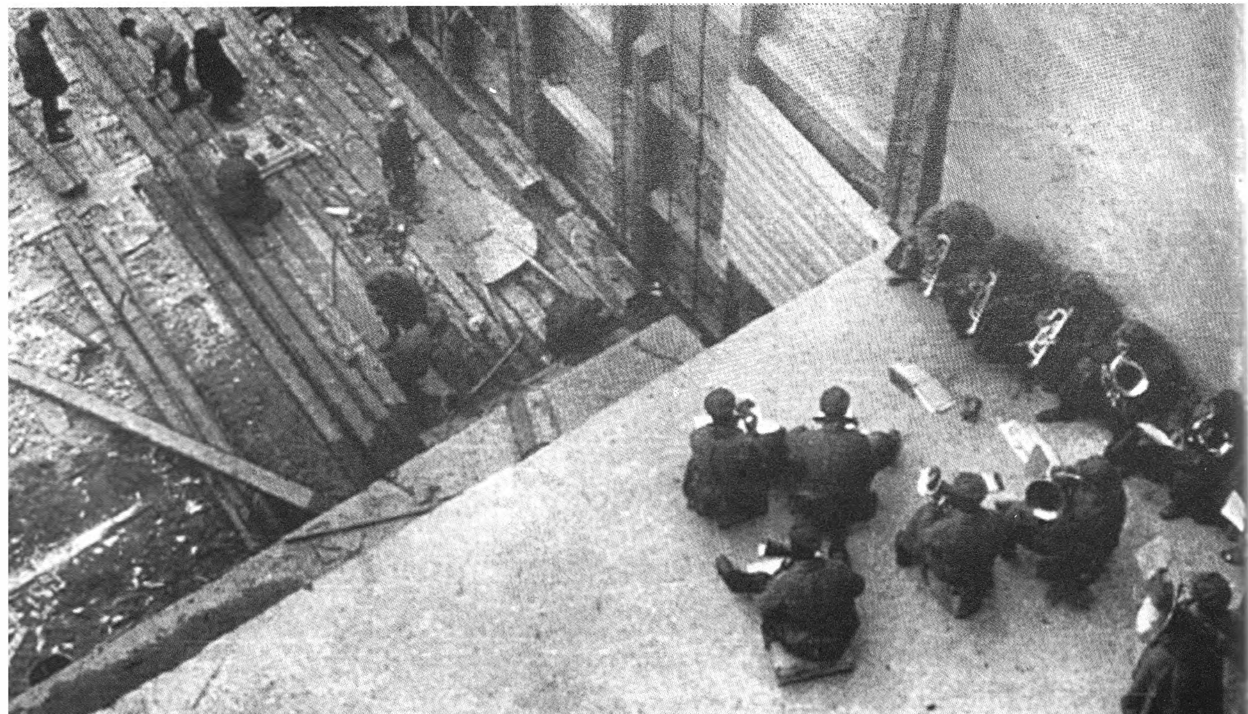
[43] Turimi galvoje ne tik ITL, bet ir kalėjimų bei kolonijų kaliniai.

[44] Rusijos Federacijos valstybės archyvas – GARF, f. 9414, ap. 1, b. 2877, l. 140.

[45] Ten pat.

[46] Ten pat.

[47] SSRS VKVS nuteisti šeimų, apkaltintų nusikaltimais valstybei ir „tėvynės išdavimu", nariai turėjo būti baudžiami pagal 1937 m. rugpjūčio 15 d. NKVD įsakymą Nr. 00486 „Tėvynės išdavikų žmonų ir vaikų represijų tvarka" (žr. Gulagas: Vyriausioji lagerių valdyba. 1918–1960. M. 2000, p. 106–110).



„Belomorkanalo" įrengimas: pasityčiojimas – viršuje repetuoja kanalo įrengimo orkestras, kai tuo metu apačioje dirba sovietų kaliniai.

Berija 1939 m. gegužės 13 d. rašė Politiniam biurui, 1937 m. organizuotuose specialiuosiuose skyriuose buvo draudžiama kalinius vesti į darbus už šių skyrių ribų, taip pat numatyta kitų apribojimaų: neleidžiama pasimatyti, susirašinėti, gauti siuntinius ir, savaime suprantama, jie negalėjo būti paleidžiami į laisvę anksčiau termino. Berija rašė, kad specialiuosiuose skyriuose laikomi 13 088 žmonės, o apie pusę jų nedirba, tad pasiūlė: „ypač pavojingą" specialiųjų skyrių kontingentą – žmonas, „žinojusias apie savo vyrų kontrrevoliucinę veiklą", arba „pastebėtus antisovietinėje ir kontrrevoliucinėje veikloje" pergabenti toliau kalėti į Šiaurės Rytų, Vorkutos, Norilsko ir Komijos ASSR lagerius, o kitus perkelti į bendrojo režimo lagerius ir panaudoti darbui pagal specialybę.[48] 1939 m. gegužės 21 d. Politinis biuras šiuos siūlymus patvirtino.

Tačiau pati radikaliausia kalinių išsaugojimo Gulage priemonė buvo nutrauktas sąlyginis paleidimas anksčiau termino. 1939 m. balandžio 9 d. Berija kreipėsi laišku į Staliną ir Molotovą siūlydamas liautis taikius tokią praktiką, o kalinius už gerą darbą skatinti „pagerintu maitinimu", buities pagerinimais, piniginėmis premijomis ir lagerio režimo

48 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 376, l. 1–3.

palengvinimu. Kartu jis pasiūlė labai sustiprinti bausmes „trikdantiesiems lagerio gyvenimą" ir atsisakantiems dirbti. Laiško preambulėje Berija teigė, kad NKVD ITL „darbo jėga" 3-iajame penkmetyje[49] turės vykdyti „svarbiausius statybos darbus" už 12 milijardų rublių, o tai „vidaus reikalų liaudies komisariatui tampa svarbiausia užduotimi maksimaliai užtikrinant lagerių darbo jėgos panaudojimą".[50] Berija pažymėjo tris pagrindinius veiksnius.

Pirma, būtinos „ryžtingos ir rimtos priemonės" gerinant nuteistųjų maitinimo normas, o egzistuojančios (2000 kkal) kalinių maitinimo normos apskaičiuotos sėdintiesiems kalėjime. Bet net šia, pagerinta, norma buvo maitinami vos 65–70 procentų kalinių, todėl nuo 1939 m. kovo 1 d. lageriuose buvo laikoma 200 tūkstančių „nusilpusių" žmonių.

Antra, reikia mechanizavimo ir techninio aprūpinimo. „Išlepinta ankstesnė liaudies komisariato ir lagerių vadovybė nesiėmė darbų mechanizavimo bei racionalizavimo".[51]

Trečia, – rašė Berija, – vykdoma paleidimo anksčiau termino politika veda prie to, kad kaliniai paleidžiami atsėdėję pusę ar tik trečdalį skirto laiko ir „nespėjama jų perauklėti darbu". Berija pailiustravo kadrų kaitą Bamo lagerio pavyzdžiu, kuriame 1938 m. į laisvę iš 260 tūkstančių buvo paleisti 90 tūkstančių kalinių, be to, labai didelį procentą sudarė lygtinai paleistieji anksčiau laiko. Apibendrindamas savo samprotavimus Berija rašė, kad visi šie dalykai veda prie to, kad „nusikaltėliai nepasitaiso, o darbo jėga panaudojama beviltiškai prastai".[52] Nepaisant labai svarbių ir įtikinamų išvadų, Stalinas neskubėjo dėl sprendimo ir liepė liaudies komisarų sovieto pirmininkui Molotovui pateikti savo išvadą. Tik 1939 m. birželį Molotovas parengė raštą Politiniam biurui, kuriame sutiko su Berijos siūlymu. Molotovas pranešė, kad NKVD perduota „svarbiausių gynybinių objektų statyba" – geležinkelių ir plentų, aerodromų, karinio jūrų laivyno liaudies komisariato ypatingos statybos, Kuibyševo ir Rybinsko elektrinės, bendrai kainuojančios daugiau nei 5 milijardus rublių. Šiems darbams atlikti pagal

49 3-iąjį penkmetį buvo planuojama baigti 1942 m.

50 AP RF, f. 3. ap. 58, b. 167. l. 96.

51 Ten pat, l. 97.

52 Ten pat, l. 98.

NKVD skaičiavimus, kaip rašė Molotovas, būtina turėti 1 mln. 550 tūkst. kalinių, o iš tikrųjų 1939 m. balandžio 1 d. jų buvo tik 1 mln. 264 tūkstančiai (iš jų 150 tūkstančių „nusilpusių")[53]. Labai greitai, 1939 m. birželio 10 d. VKP(b) CK politinis biuras patvirtino Berijos siūlymus liautis įskaičiuoti darbo dienas ir uždrausti pirmalaikį lygtinį kalinių paleidimą:

„1. Uždrausti pirmalaikį lygtinį kalinių kontingento paleidimą. Nuteistasis lageryje turi išbūti teismo numatytą bausmės laiką.

SSRS prokuratūrai ir teismams nurodyti sustabdyti kalinių bylų sprendimą dėl pirmalaikio lygtinio paleidimo iš lagerių[54], o vidaus reikalų liaudies komisariatui nutraukti praktiką, kai už vieną darbo dieną įskaitomos atliktos dvi bausmės dienos.

2. Norint pagerinti darbo našumą, lageriuose nustatyti pagerintą gerų gamybininkų, pasiekusių aukštus darbo našumo rodiklius, aprūpinimą ir maitinimą, šių kategorijų kalinių piniginį premijavimą, palengvinti lagerio režimą ir apskritai pagerinti jų buities sąlygas.

Atskiriems kaliniams gamybos pirmūnams, pasiekusiems lageriuose aukštus darbo rodiklius, numatyti jų atleidimą NKVD kolegijos arba NKVD ypatingojo susirinkimo sprendimu, ypač tarpininkaujant lagerio viršininkui ir jo politinio skyriaus viršininkui.

53 AP RF. f. 3. ap. 58, b. 167. l. 102.

54 Sprendimas galiojo tik ITL sistemoje. Tačiau 1939 m. birželio 15 d. Berija paskubėjo išleisti NKVD įsakymą Nr. 0168 ir naujose taisyklėse nurodė, kad jos galioja ir kolonijų bei kalėjimų sistemai. Birželio 16 d. jis paprašė Staliną formalios sankcijos ir VKP(b) CK politinis biuras tą pačią dieną priėmė sprendimą (P 4/17) „Dėl lygtinio pirmalaikio nuteistųjų paleidimo", kuriame kalbama apie pataisos darbų stovyklose ir kalėjimuose kalinčių nuteistųjų lygtinį pirmalaikį paleidimą (AP RF, f.3, ap. 57, b. 38, l. 171). Žr. SSRS Aukščiausiojo sovieto 1939 m. birželio 15 ir 20 d. nutarimus. Birželio 15 d. nutarimas iš dalies išspausdintas: „Įstatymų ir norminių aktų dėl represijų ir politinių represijų aukos reabilitavimo". M., 1993, p. 37; abu įsakai – Gulagas: Vyriausioji lagerių valdyba. 1918–1960. M., 2000, p. 116–117.

3. Prieš pravaikštininkus, atsisakiusius dirbti ir trikdančius gamybą, panaudoti griežtas prievartos priemones – sustiprintą lagerio režimą, karcerį, pabloginti materialines buities sąlygas ir kitas drausmės priemones.

Prieš piktybiškus lagerio gyvenimo pažeidėjus ir trikdančius darbą panaudoti dar griežtesnes, baudžiamąsias, priemones, o atskirais atvejais – net aukščiausiąją bausmę.

Visais atvejais apie šias vykdomas prievartos priemones plačiai informuoti lagerių kalinius.

4. Lagerio darbo jėgą aprūpinti maistu ir drabužiais taip, kad lagerio darbo jėgos fizines galimybes būtų galima maksimaliai panaudoti bet kokioje gamyboje.

SSR Sąjungos liaudies komisariatui peržiūrėti ir patvirtinti vidaus reikalų liaudies komisariato[55] darbo jėgos aprūpinimo maistu ir drabužiais[56] normas.

Šio sprendimo įgyvendinimas sukėlė nesusipratimą tarp NKVD ir SSRS prokuratūros. Apie tai Berija pranešė 1939 m. birželio 26 d. laiške (Nr. 2370/b) Stalinui. Jis rašė, kad NKVD įsakymu pakeisti anksčiau vykdyti darbadienių skaičiavimai, ir, Berijos nuomone, „jie neprieštarauja, o būtent vykdomi remiantis Politinio biuro sprendimu". Jeigu ir toliau bus taip skaičiuojami darbadieniai, motyvavo Berija, tai jau per artimiausius 2–3 metus reikės paleisti 125–150 tūkstančių kalinių, ir iš esmės tai bus ta pati išankstinio lygtinio paleidimo praktika. Toliau Berija rašė: „SSRS prokuroras draugas Pankratjevas iš esmės neprieštaravo dėl įvykdytų užskaitų[57] ir mano, kad VKP(b) CK liepos 10 d. sprendime

55 AP PF, f. 3, ap. 58, b. 6, p. 187–188.

56 Naujos kalinių maitinimo normos buvo patvirtintos 1939 m. liepos 4 d. SSRS LKS ekonominio sovieto nutarimu Nr. 669–133s ir pradėtos taikyti NKVD įsakymu Nr. 00943 nuo 1939 m. rugpjūčio 14 d. (žr. Gulagas: vyriausioji lagerių valdyba. 1918–1960. M., 2000, p. 476–489).

57 Pankratjevo nuomonė visiškai teisinė. Kad įsakymas galiotų atgaline data (kas iš esmės buvo jau atšaukta iki 1939 m. birželio 10 d. įskaitant kaliniams darbadienius), reikėjo specialaus sprendimo arba leidimo, o Politinio biuro sprendime apie tai tiesiogiai nieko nepasakyta.



„Belamorkanalo" įrengimas



Įrengiant Maskvos–Volgos kanalą, kaip ir didžiosiose sovietų statybose, dirbo beveik vien J. Stalino šalies kaliniai.

nieko nesakoma apie užskaitas, ir tam reikia gauti VKP(b) CK sankcijas". [58] Stalinas palaikė Beriją ir bylą išsprendė be jokių formalumų užrašęs trumpą ir ryžtingą rezoliuciją: „Atšaukti. J. St."[59]

1940 m. rugsėjį aptardamas lagerių ūkinės veiklos rezultatus Berija Stalinui pranešė, kad 1939 m. Gulagas išleido produkcijos ir atliko rangovų darbų už 3,5 milijardo rublių, o kapitalinių darbų atlikta už 1,5 milijardo rublių (apie 8,5 procento visos šalies apimties). [60] Drauge su NKVD buhalterijos ataskaita, kuri buvo pateikta SSRS pramonės bankui ir finansų liaudies komisariatui, nuostoliai dėl Gulago veiklos sudarė 229 milijonus rublių, iš jų 119 milijonų vien miškų pramonėje.[61]

[58] AP RF, f.3, ap. 58, b. 167, l. 112.

[59] Ten pat.

[60] Bendra visų 1939 m. SSRS pramonės kapitalinių darbų apimtis siekė 17,59 milijardo rublių (žr. SSRS Aukščiausiojo sovieto trečiosios sesijos 1939 m. gegužės 25–31 d. ataskaitos stenogramą. M., 1939, p. 374).

[61] Berija pranešė, kad pats nuostolingiausias Lokčimsko ITL dėl „retų miškų" ir suderinus su valstybės plano komitetu buvo 1940 m. rugpjūtį uždarytas. Už neūkiškumą, kaip rašė Berija SSRS NKVD, suimti ir nuteisti šių Lokčimsko–Vasilkiotų, Usolsko–Ivonino ir Krasnojarsko–Šatovo ITL viršininkai. (AP RF, f. 3, ap. 58, b. 167, l. 135).

Dabar tapo madinga Beriją vaizduoti „vykusiu vadybininku", puikiai vykdžiusiu ekonomines užduotis. Bet šiuo atveju labai aiškus vienų sąvokų pakeitimas kitomis ir noras parodyti satrapą daug kultūringesnį, nei iš tikro jis buvo. Vadybininkas laisvos ekonomikos sąlygomis vadovauja pasamdytiems ir puikiai apmokamiems darbuotojams, rūpinasi jų veiklos efektyvumu. O ką veikė Berija? Jis tiesiog belaisvių armijos, kalinių, kurių gyvenimas nieko vertas, vadas. Laikantis tokio paties principo, labai vykusiu „vadybininku" galima laikyti ir Himlerį, nes jo vadovaujami daugybė kalinių sėkmingai dirbo požeminėse Reicho gynybos gamyklose. Jei atmesime bet kokias moralines nuostatas, galima pripažinti viską. Bet iš esmės Berija ir Himleris – vergvaldžiai, beje, visiškai nesirūpinę ilgalaikiu „lagerių kontingento" darbingumu. Juk visada galima vėl atsiųsti pastiprinimą iš laisvės. Mėgstamiausias Berijos grasinimas skambėjo taip: „Sutrinsim į lagerių dulkes!" Ir milijonai be pėdsakų dingusiųjų Gulage – Stalino ir Berijos kruvinos „vadybos" rezultatas.



Sovietų lagerių sistema.

Pažymėti tik didžiausi lageriai.

STALINO „UŽSAKYMAS"



Karlas Radekas (Karol Sobelsohn) sovietų politinis veikėjas, RKP(b) CK narys, žurnalistas.

KAIP ŽUDĖ SOKOLNIKOVĄ IR RADEKĄ

1937 metų sausį įvyko parodomasis procesas, vadintas antisovietinio trockininkų centro, tapusio visoje virtinėje „Maskvos procesų", antruoju. Centrinės proceso figūros – buvę opozicijoje Georgijus Piatkovas, Leonidas Seriabriakovas, Nikolajus Muralovas, Jakovas Lifšicas ir Jakovas Drobnis buvo sušaudyti. Tačiau kai kurie kaltinamieji, pavyzdžiui, talentingas publicistas Karlas Radekas ir ekonomistas, buvęs finansų liaudies komisaras Grigorijus Sokolnikovas nuteisti kalėti.

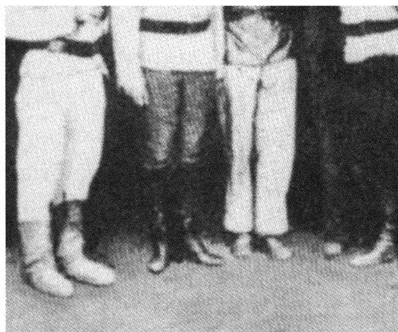
Pasakojama, kad suteikti malonę Radekui Staliną įkalbėjo Leonas Foichtvangeris. Kaip iš tikro ten buvo, niekas nepasakys, bet diferencijuotas požiūris į kaltinamuosius turėjo visam pasauliui pademonstruoti sovietų teismo „objektyvumą ir tai, kad nebuvo jokios išankstinės nuostatos".

Tačiau ar Stalinas galėjo daugybę savo kritikų ir priešininkų palikti gyvus?

Jo kerštingumas buvo tapęs legenda. Ir iš tikro, vos praėjus kiek daugiau nei metams, 1939 m. gegužę jie buvo nužudyti kalėjime. Tiesa, šis nusikaltimas buvo kruopščiai slepiamas iki šiol. Net pertvarkos metais, kai antisovietinio trockistų centro bylos kaltinamieji buvo reabilituoti, neafišuojant Radeko ir Sokolnikovo likimo, pranešta: „Nužudė



Vienas skaitomiausių pasaulyje XX a. vokiečių rašytojų Lionas Foichtvangeris ir J. Stalinas.



Bolševikai G. Sokolnikovas, M. Frunzė, V. Kuibyševas prie įėjimo į Bucharos emyro rūmus. 1920 m. rugsėjis.

kameros bendrai". Iki šiol Sokolnikovo duktė Geliana Grigorjevna Sokolnikova daugybę kartų kreipėsi į FSB centrinį archyvą, kuris atsirašinėdamas tikina, kad dokumentų nerasta ir negali nurodyti jos tėvo palaidojimo vietos.

Radeko ir Sokolnikovo nužudymo aplinkybės pradėtos tirti iš karto po XX suvažiavimo, kai buvo sukurta komisija, tirianti 1936–1938 m. „Maskvos procesus". KGB archyve buvo aptikta ir išnagrinėta visa su procesais susijusi informacija. Komisijos išvada vienareikšmė: visi 1936–1938 m. parodomieji procesai sufabrikuoti. Tačiau reabilituoti buvusių opozicionierių Chruščiovo vadovybė tada nesiryžo.

Buvo nepaneigiamai įrodyta, kad žudynių užkulisiuose lindėjo pats Stalinas. Jis atidžiai sekė Radeko ir Sokolnikovo elgesį po jų teismo. Kaip paaiškino 1961 metais į SSKP CK iškviesti buvę NKVD GUGB slapto politinio skyriaus darbuotojai P. Fedotovas ir J. Matusovas, „čekistų operatyviniai skyriai prie politinių izoliatorių savo raportus apie Radeko ir Sokolnikovo bei panašių į juos asmenų elgesį siuntė tiesiai Berijai, kuris juos persiųsdavo arba apie tai raportuodavo Stalinui. Tai buvo žinoma ne tik iš Kobulovo žodžių, bet galima suprasti ir iš politinių izoliatorių teikiamų raštiškų raportų prasmės".[62] Be to, abu – ir Fedotovas, ir Matusovas tikino, kad „Radeko ir Sokolnikovo nužudymas buvo įvykdytas paliepus Stalinui".[63]

62 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 448, l. 184.

63 Ten pat, l. 189.

Vėliau, 1940 metais, Stalinas netiesiogiai prisipažino ir net paaiškino Radeko žmogžudystės motyvus. Ne taip seniai Marato Gelmano galerijoje buvo pristatyti juokingi Stalino autografai ant dailininkų piešinių. Ir štai ant vieno Surikovo piešinio vadas užrašė: „Pašlemėkas Rudis Radekas. Nebūtų myžęs prieš vėją, nebūtų buvęs piktas, būtų likęs gyvas. J. Stalinas".[64] Šiame piešinyje apsinuoginęs ir atletiško kūno sudėjimo pozuotojas net iš tolo visai nepanašus į Radeką. Matyt, Staliną mintys apie jo įsakymu nužudytąjį atklysdavo neretai.

Suprantama, Radekas su kameros bendrais kalbėjosi apie tai, kad visi „Maskvos procesai" – vien klastotės. O kartais net stebėjosi: „...Aš niekaip negaliu suprasti, kodėl manęs nesušaudė. Matyt, nori panaudoti kokiam nors procesui prieš vokiečius ar lenkus".[65] Deja, Radeko pašnekovai ir kameros bendrai buvo tik tie, kurie tuojau viską pranešdavo operatyviniam skyriui.

Štai Radeko žmogžudystės detalės iš archyvo išdėstytos sausu kanceliarijos stiliumi N. Šverniko komisijos dokumente: „1939 metų gegužę į Aukštutinio Uralo kalėjimą atvyko NKVD GUGB 2-osios valdybos operatyvinis darbuotojas Kubatkinas. Pirmąjį kartą jis atsivežė tokį, manoma, kalinį Martynovą (kurio asmenybė nenustatyta) ir šis buvo įkurdintas vienoje kameroje su Radeku. Paskui jis tyčiomis sukėlė muštynes, tačiau Radeko nužudyti nepajėgė ir Kubatkinas jį išvežė iš kalėjimo. Praėjus keletui dienų, Kubatkinas vėl atvažiavo į kalėjimą su kitu kaliniu, pavarde Varežnikovas. Šį kalinį vėl pasodino į kamerą pas Radeką. Kitą dieną, gegužės 19-ąją, Varežnikovas išprovokavo muštynes ir nužudė Radeką. Akte, kurį surašė kalėjimo administracija, buvo nurodyta, kad nužudęs Radeką Varežnikovas neva buvęs trockistas. Iš tikro Varežnikovo pavarde buvo prisidengęs buvęs Čečėnijos–Ingušijos ASR NKVD komendantas I. Stepanovas, 1939 metų vasarį suimtas už rimtus pareiginius nusikaltimus. Tų pačių metų lapkritį Berijos nurodymu, Stepanovas paleistas. Sprendime dėl bylos nutraukimo nurodyta, kad jis atliko labai svarbią valstybei „specialią užduotį".[66]

64 Vado palinkėjimai. Stalino autografai. 2009 m. gruodžio 18–24 d. parodos katalogas.

65 RGASPI, f. 17, ap. 171, d. 448, l. 186.

66 Ten pat, l. 190.

Sokolnikovą nužudyti buvo pavesta kitam slapto politinio skyriaus darbuotojui Georgijui Šarokui. Toliau pateikiamas dokumentas apie Radeko ir Sokolnikovo žmogžudystes nevertas ypatingų komentarų, o tai, kas įvyko bylos dalyviams, verta paaiškinti. Eiliniams vykdytojams – Stepanovui ir Lobovui – apdovanojimu tapo laisvė. O Kubatkinas ir Šarokas paskatinti – paskirti į vadovaujamąjį darbą.



G. Šarokas. Šis čekistas nuo 1940 m. buvo NKVD Vilniaus miesto valdybos viršininkas.

Grigorijus Fiodorovičius Šarokas gimė 1900 metais Vitebsko gubernijoje, valstiečio sūnus, rusas. Baigė kaimo mokyklą, dirbo juodadarbiu statant geležinkelio atšaką, gamykloje. 1919 metais buvo pašauktas į Raudonąją armiją, tarnavo kulkosvaidininku, o nuo 1921 m. VČK–GPU ypatingosios paskirties divizione. 1922 metais, kaip ir daugelis, įstojo į partiją. 1924 metais demobilizuotas dirbo administracinį ūkinį darbą – VSNCH namų valdytoju, „Mosžilstroj" (Maskvos gyvenamųjų namų statyba – vert.) reikalų vykdytoju, RSFSR liaudies komisariato tiekimo skyriuje kadrų viršininku. Mėgino patekti į institutą, 1927 metais net baigė kursus prie Maskvos pramonės ekonomikos instituto, deja, mokslai nenusisekė. 1932 metais vėl „organuose" – NKVD–OGPU slaptojo politinio skyriaus įgaliotinis, operatyvinio įgaliotinio padėjėjas. 1936 metais jis tampa GB jaunesniuoju leitenantu, o nuo 1937 metų lapkričio – GB leitenantas, nuo 1939 metų balandžio 4 d. – GB vyresnysis leitenantas.

Po Sokolnikovo žmogžudystės Šaroko karjera pradėjo smarkiai kilti. 1939 metų spalį jis tampa Kazachstano vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotoju, o nuo 1940 metų gegužės – NKVD valdybos Vilniaus miesto viršininku. Laipsniai taip pat kilo kaip su mielėmis: 1939-10-05 – GB kapitonas, 1940-03-14 – GB majoras, 1943-02-14 – GB pulkininkas. Prasidėjus karui, vadovavo 22-osios armijos Vakarų ir Kalinino frontų NKVD operatyvinei grupei, paskui dirbo NKGB 4-osios valdybos skyriaus viršininko pavaduotoju su Sudoplatovu (štai kur pravertė patirtis!), o 1943 metų rugpjūtį tapo 1-ojo skyriaus viršininku. 1943–1944 metais – Baltarusijos NKGB 2-osios valdybos viršininkas, vėliau – Gomelio srities UNKGB viršininko pavaduotojas, o nuo 1945 metų lapkričio –

Maladečinos srities UNKGB–UMGB viršininkas. 1947 metais buvo perkeltas į darbą MGB centriniame aparate 5-ojo skyriaus viršininko pavaduotoju, o nuo 1949 metų dirbo 7-ojoje valdyboje. 1954 metais demobilizuotas į atsargą dėl amžiaus. Per tarnybos metus buvo dosniai apdovanotas: 1954 metais – Lenino ordinu; 1950 metais – Raudonosios vėliavos ordinu; 1945 metais – I laipsnio Tėvynės karo ordinu; 1948 metais – II laipsnio Tėvynės karo ordinu; 1943, 1944 metais – dviem Raudonosios žvaigždės ordinais; 1940 metais – „Garbės ženklo" ordinu ir vienuolika medalių. Jau būdamas pensijoje, kuriam laikui įsidarbino Maskvos centriniame automobilių klube (1961–1968 m.). Mirė Maskvoje 1981 metų lapkritį.

Visai kitaip susiklostė Kubatkino likimas. Jis taip pat padarė karjerą, tačiau galiausiai buvo Stalino sušaudytas. Piotras Nikolajevičius Kubatkinas gimė 1907 metais šachtininko šeimoje ir baigęs tik pradinę mokyklą. Prieš pradėdamas tarnauti „organuose", būdamas komjaunuolis, spėjo padirbėti juodadarbiu šachtoje, parankiniu kepykloje ir komjaunimo kuopelės sekretoriumi. Nuo 1929 metų – OGPU pasienio kariuomenėje, paskui Odesos NKVD–GPU. Partijoje nuo 1930 metų. 1937 metų kovą priimtas kursantu į NKVD GUGB centrinę mokyklą, bet per masines represijas buvo labai reikalingas ir tų pačių metų rugpjūtį įtrauktas į NKVD GUGB slaptą politinį skyrių. 1939 metais buvo GUGB 2-ojo skyriaus viršininko padėjėjas ir išrenkamas GUGB partijos komiteto sekretoriumi. Po Radeko žmogžudystės 1939 metų birželį tampa Maskvos UNKVD viršininku, o nuo 1941 metų rugpjūčio – Leningrado srities UNKVD (nuo 1943 metų gegužės – Leningrado srities UNKGB). 1946 metais visai neilgai Kubatkinas vadovavo užsienio politinei žvalgybai: 1946 metų birželį–rugsėjį jis – SSRS MGB 1-osios vyriausiosios valdybos viršininkas. Kubatkino laipsnių kitimas tiesiog svaigina. 1939 metų birželį, būdamas GB vyresniuoju leitenantu, peršokęs dvi pakopas, tapo GB majoru, o nuo 1943 metų vasario – jau GB 3-iojo rango komisaras. Nuo 1945 metų liepos – generolas leitenantas. Tačiau Kubatkino tarnyba žvalgyboje nenusisekė, 1946 metų rugsėjį jis „nuimtas" iš pareigų ir lapkritį pasiųstas vadovauti Gorkio UMGB.

Paskutiniuoju tašku Kubatkino karjeroje tapo 1949 metų „Leningrado byla". 1949 metų vasario 22 d. valstybės saugumo ministras Abakumovas išsiuntė Malenkovui laišką, kuriame Kubatkiną charakterizavo



J. Stalinas ir N. Voznesenskis mauzoliejaus tribūnoje. N. Voznesenskis 1950 m. sušaudytas „Leningrado byloje". Anksčiau J. Stalinas ne kartą netiesiogiai buvo užsiminęs, kad tuometis SSRS „Gosplano" pirmininkas N. Voznesenskis gali tapti jo įpėdiniu.

neigiamai: neužtikrina savo kuruojamoje darbo srityje tvarkos, tinginiauja ir, girdamasis artimais ryšiais su VKP(b) CK sekretoriumi Kuznecovu, gąsdina čekistus, su operatyviniais darbuotojais elgiasi ne kaip partijos narys, riksmais ir šiurkštumu slopina čekistų iniciatyvą vietose, ignoruoja partijos srities komitetą. 1948 metų gruodį per rinkimus į Gorkio srities UMGB partijos komitetą Kubatkinas nepateko, nes prieš jį balsavo kolektyvas.

Maža to, Abakumovo žodžiais, ir anksčiau Leningrado srities UNKGB bei MGB 1-ojoje vyriausiojoje valdyboje Kubatkinas dirbo blogai. Valstybės saugumo ministro išvada buvo negailestinga: „Pasirodė kaip tinginys ir bukaprotis, todėl tolesnis jo darbas MGB sistemoje visai nepageidautinas.[67]

Bet ir tai dar ne viskas. 1949 metų liepos 21 d. Abakumovas informavo Staliną, kad Kubatkinas, būdamas Leningrado srities UNGBK viršininku, nurodė sunaikinti miesto partijos komiteto sekretorių Kapustiną kompromituojančius dokumentus.[68] Stalinas liepė suimti abu. 1950 metų liepos 23 d. Kubatkinas buvo suimtas ir, remiantis „Leningrado byla", spalio 27 d. sušaudytas. Praėjus metams po Stalino mirties,

[67] FSB CA, f. 4-os, ap. 7, b. 3, l. 133–134.

[68] Ten pat, b.11, p. 261–263.

1954 m. gegužės 26 d. reabilituotas drauge su kitais šios bylos dalyviais. Dabar Kubatkinas laikomas nukentėjusiuoju, yra įtrauktas į politinių represijų aukų „Atminimo knygą".[69]

O štai Šaroką retas prisimena, na, nebent centrinio automobilių sporto klubo veteranai.

KGB prie SSRS MT PIRMININKO I.A. SEROVO PAŽYMA SSKP CK dėl „Antisovietinio trockistų centro" apie G.J. Sokolnikovo ir K.B. Radeko nužudymo aplinkybes

Nr. 1621-s
1956 m. birželio 29 d.
Visiškai slaptai

<...>

Po teismo, Radekas ir Sokolnikovas kameros bendrams ėmė kalbėti apie savo nekaltumą ir viso proceso inscenizavimą. Matyt, todėl 1939 m. gegužę ir buvo priimtas sprendimas dėl jų „likvidavimo". KGB archyve esantys dokumentai liudija, kad Radekas ir Sokolnikovas buvo nužudyti pagal specialiai sukurtą planą, vadovaujant Berijai ir Kobulovui.

Šių aktų tiesioginis vykdymas buvo pavestas SSRS NKVD 2-ojo skyriaus darbuotojams – vyresniajam operatyviniam įgaliotiniui Kubatkinui, operatyviniam įgaliotiniui Šarokui ir specialiai parinktiems žmonėms iš suimtųjų. Jie slapta atvyko į Verchneuralską ir Tobolsko kalėjimus, kuriuose kalėjo Radekas ir Sokolnikovas.

Kaip nustatyta, Sokolnikovas nužudytas tokiomis aplinkybėmis.

Iš anksto Sokolnikovas buvo perkeltas į kamerą vienutę, o 1939 metų gegužės 21 dieną, kaip buvo numatyta plane, pas jį atėjo kalėjimo viršininkas Fliaginas, operatyvinis įgaliotinis Šarokas ir iš Maskvos atvykęs nuteistasis Lobovas (buvęs OO LVO viršininko padėjėjas, nuteistas siejant su S. M. Kirovo nužudymu). Jie užpuolė jį ir nužudė.

[69] Sušaudytųjų sąrašai. Maskva, 1935–1953. Dono kapinės. M., 2005.

Apie tai, kas įvyko, buvo sudarytas fiktyvus aktas ir surašytas nuteistojo P.M. Kotovo apklausos aktas (tokia pavarde figūravo Lobovas). Šiame protokole, surašytame kalėjimo viršininko, Sokolnikovo nužudymo aplinkybės buvo aprašytos taip: „Sokolnikovo klausimo provokuojantis tonas man sukėlė pyktį. Aš jį pavadinau fašistų samdiniu ir paaiškinau, kad už tokius bei panašius į juos lyderius tenka atsakyti ir man. Sokolnikovas akimirksniu atsikėlė nuo lovos ir grasindamas artėjo prie manęs. Aš sėdėjau ant savo lovos, šalia kurios stovėjo kameros „paraša", aš sugriebiau ir, smogęs ja per galvą, nubloškiau jį tolyn nuo savęs" (archyvo byla Nr. 300954, t. 1, 138 dokumento puslapis). Tokiomis pačiomis aplinkybėmis, vadovaujant vyresniajam operatyviniam įgaliotiniui Kubatkinui, 1939 m. gegužės 19 d. Verchneuralsko NKVD kalėjime buvo nužudytas Radekas.

Ir šiuo atveju iš anksto parengta žmogžudystė vėliau buvo įforminta tarsi įvykusios muštynės. Kalėjimo administracijos surašytame Radeko mirties akte nurodoma: „Apžiūrint suimtojo K. B. Radeko lavoną, ant kaklo, taip pat iš ausies ir gerklės buvo matyti kraujo pėdsakų, kurie atsirado jam smarkiai atsitrenkus į grindis. Mirtis ištiko jį sumušus nuteistajam trockistui Vareżnikovui, apie tai ir liudija šis aktas" (archyvo byla Nr. 300935, t. 1, 105 dokumento puslapis).

Kaip nustatyta per patikrinimą, labai greitai po nuteistųjų Radeko ir Sokolnikovo nužudymo Kubatkinas ir Šarokas, dirbę iki tol eiliniais NKVD aparato darbuotojais, buvo paskirti: Kubatkinas – Maskvos srities NKVD valdybos viršininku, o Šarokas – Kazachijos SSR vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotoju.

Kiti nuteistieji šioje byloje – Stroilovas ir Arnoldas, atsisakę savo parodymų, iki 1941 metų rudens buvo laikomi NKVD Orlovsko kalėjime, o 1941 metų rugsėjo 11 d. SSRS Aukščiausiojo teismo nuosprendžiu, paskelbtu už akių ir be jokio pagrindo, sušaudyti drauge su kitais suimtaisiais.

Šiomis aplinkybėmis labai įdomus buvusio NKVD Prokopjevsko miesto skyriaus viršininko Ovčinikovo likimas, kuris buvo susijęs su Arnoldu.

Ovčinikovas 1940 m. gruodį buvo nuteistas Vakarų Sibiro apygardos karinio tribunolo 10 metų laisvės atėmimo. Būdamas suimtas jis pasakojo kameros bendrams apie suklastotą kaltinimą Arnoldui ir pareiškė ketinąs parašyti apie tai pareiškimą.

1941 m. kovo 14 d., neturint jokių papildomų dokumentų apie Ovčinikovo bylą, karo tribunolo sprendimu jis buvo nuteistas sušaudyti.

<...>
SSRS Ministrų tarybos valstybės saugumo komiteto pirmininkas
I. Serovas"

АП РФ. Ф. 3. оп. 24,.д. 455, л. 33–35.
Publikuota: N.V. Petrovas, Pirmasis KGB pirmininkas Ivanas Serovas. M. 2005. p. 313–315).

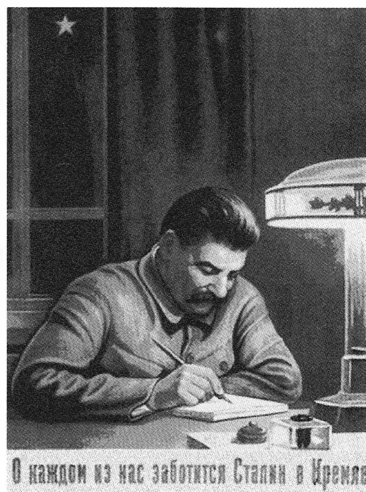
Lobovas Prokopijus Maksimovičius (1899–?) nuo 1921 m. – VČK įstaigose, apdovanotas ženklu „VČK–GPU garbės darbuotojas (V)" Nr. 505. Leningrado UNKVD bendradarbis, 1935 m. sausio 23 d. po S. Kirovo žmogžudystės buvo nuteistas dvejiems metams „už aplaidų tarnybinių pareigų vykdymą". 1961 metais Lobovas dar buvo gyvas ir kviestas į SSKP CK pasiaiškinti.

Ovčinikovas Ivanas Vasiljevičius (1898–1941) nuo 1923 m. – GPU įstaigose, 1933 metų vasarį–1936 m. lapkritį vadovavo GPU–NKVD Prokopjevsko miesto skyriui, vėliau iki 1938 metų gegužės – Tomsko miesto skyriaus NKVD viršininkas. GB kapitonas. Nuo 1938 m. USVITL viršininkas ir „Dalstroj" viršininko padėjėjas, vėliau „Dalstroj" kelių statybos valdybos viršininkas. Sušaudytas.

Stepanovas Ivanas Ivanovičius, Čečėnijos–Ingušijos ASSR NKVD komendantas, nuo 1939 metų vasario iki lapkričio buvo suimtas.

Fliaginas Vasilijus Petrovičius (1909–?) – NKVD įstaigose nuo 1938 m. Tobolsko kalėjimo politrukas, nuo 1939 m. balandžio 1 d. Omsko srities UNKVD Tobolsko kalėjimo viršininkas, nuo 1940 m. balandžio mėn. Čiuvašijos NKVD kalėjimų skyriaus viršininko pavaduotojas, nuo 1941 m. tarnavo Raudonojoje armijoje.

SLAPTOS ŽMOGŽUDYSTĖS STALINO ĮSAKYMU



„Kremliuje Stalinas rūpinasi kiekvienu mūsų". Sovietų plakatas

KAIP LUBIANKOS ŽUDIKAI VYKDĖ „DELIKAČIUS VADO PAVEDIMUS"

ĮGALIOTASIS ATSTOVAS

1939 metais SSRS įgaliotasis atstovas Kinijoje Ivanas Trofimovičius Bovkunas-Luganecas buvo iškviestas į Maskvą. Sunku pasakyti, ar jis laukė nemalonumų. Jeigu taip, tai nuojauta jo neapgavo. Iš pradžių viskas vyko neblogai. Buvo pasiųstas poilsio į Cchaltubo poilsio namus. Žmona prie jo turėjo prisijungti vėliau.

Bovkunas-Luganecas nežinojo, kad Gruzijos vidaus reikalų liaudies komisaras Rapava gavo Berijos nurodymą tuose pačiuose poilsio namuose apgyvendinti specialiai iš Maskvos atvykusius NKVD bendradarbius. 1953 metais Rapava tardytojui papasakojo, kad agentai atvyko po dienos ar dviejų jau atvažiavus įgaliotajam atstovui ir pranešė, kad turi nurodymą slapta likviduoti Bovkuną-Luganecą, nes šis „liaudies priešas ir jeigu jį likviduos atvirai, jo bendrininkai gali likti Kinijoje".[70] Likviduoti nuspręsta nuodais.

Rapava suabejojo, ar nunuodyti – geriausias slapto susidorojimo receptas. Jis paskambino Berijai: „Dėl netikėtos tokio atsakingo darbuotojo

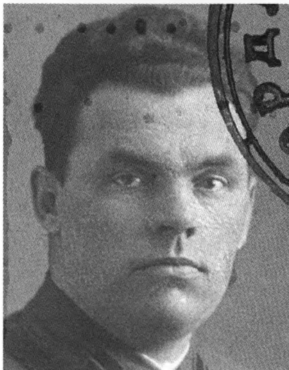
70 K. Stoliarovas. Budeliai ir aukos. M., 1997, p. 268.

mirties neišvengiamai įsikiš gydytojai, bus atliekamas skrodimas ir t. t."[71] Berija atidžiai išklausęs pasakė: „Aš pasiklausiu ir pranešiu". Matyt, žmogžudystės užsakovas buvo Stalinas. Būtent jį Berija ir turėjo paklausti, kaip veikti. Praėjus porai dienų, Rapava gavo nurodymą: tuos du NKVD darbuotojus, atvykusius likviduoti Bovkuno-Luganeco, išsiųsti atgal į Maskvą, o įgaliotąjį atstovą suimti ir pristatyti į Lubianką. Kaip tardymo metu pareiškė Rapava, „šį Berijos nurodymą atlikau slapta, naktį ir apie šį suėmimą niekas iš pašalinių nieko nežinojo".[72]

Bovkunas-Luganecas (Orelskis) Ivanas Trofimovičius (1899–1939) gimė Luganske, darbininko šeimoje. Ukrainietis. 1913 m. baigė geležinkelininkų mokyklą ir įstojo į Čerkasko mokytojų seminariją, pasimokęs dvejus metus, 1915 m. metė mokslus ir išvažiavo į Kijevą. Dirbo padienius darbus. Nuo 1916 m. tarnavo Visos Rusijos žemės sąjungos skyriuje, telkiančiame pionierių išminuotojų draugoves Rumunijos fronte. Nuo 1917 m. Odesoje žirgų (kavalerijos) rezervo vedėjo pavaduotojas. Dalyvavo revoliucinėje veikloje, per okupaciją buvo suimtas Odesoje, pabėgo į Kijevą. Nuo 1918 m. Ukrainos partijos revoliucinės grupės „Borotba" narys, buvo raudonųjų partizanų būrių ir DVRA kovotojas bei politinis darbuotojas. Nuo 1920 m. – komunistų partijoje. Nuo 1921 m. Kijevo gubernijos ČK kovos su banditizmu skyriaus viršininko pavaduotojas, vėliau – Ukrainos GPU vadovaujantis darbuotojas. 1929–1931 m. DVRA karo akademijos klausytojas.Nuo 1931 m. balandžio OGPU ypatingojo skyriaus vieno iš skyrių viršininko padėjėjas, vėliau pasienio ir vidaus kariuomenės vyriausiosios valdybos operatyvinio skyriaus viršininko pavaduotojas. 1933 m. lapkričio 3 d. buvo suimtas apkaltinus priklausant „Ukrainos karinei organizacijai". Paleistas 1934 m. vasario 17 d., nes „kaltinimai nepasitvirtino". Nuo 1934 m. Sverdlovsko srities UNKVD vidaus apsaugos valdybos viršininkas. 1937 m. lapkritį paskirtas SSRS įgaliotuoju asmeniu Kinijai. 1935 m. gruodžio 23 d. suteiktas kombrigo laipsnis. 1936 m. rugpjūčio 29 d. apdovanotas ženklu „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas".

71 K. Stoliarovas. Budeliai ir aukos. M., 1997, p. 268.

72 Ten pat, p. 269.



I. Bovkunas-Luganecas (Orelskis). NKVD darbuotojas. Vėliau, nuo 1937 m. – SSRS įgaliotasis atstovas Kinijoje. Nužudytas drauge su žmona, NKVD surengus automobilio katastrofą.



M. Škiriatovas, N. Ježovas ir M. Frinovskis Raudonosios aikštės prieigose. Maskva. 1938 m. gegužės 1 d.

Bovkuną-Luganecą pristatė į Maskvą ir perdavė Lubiankos tardytojams.Tie ilgai netinginiaudami ėmėsi reikalo. Jau 1939 m. birželio 9 d. Berija pasiuntė Stalinui ir Molotovui birželio 5 d. Bovkuno-Luganeco tardymo protokolą Nr. 1991/b su prisipažinimu.[73] Bet, kaip pasirodė, jį išgauti buvo nelengva. Berija rašė, kad, surengus akistatą tarp suimtojo, buvusio vidaus reikalų liaudies komisaro Ježovo ir jo pavaduotojo Frinovskio, iš Bovkuno-Luganeco buvo išgautas prisipažinimas, kad jį 1934 m. į NKVD „antisovietinę sąmokslininkų organizaciją" tuo metu įtraukė jo viršininkas Frinovskis. Tyrimas plėtėsi ir birželio 14 d. Berija nusiuntė Stalinui Bovkuno-Luganeco birželio 11 d. tardymo protokolą Nr.2069/b, kuriame jis tarp kitų sąmokslininkų paminėjo buvusį SSRS įgaliotąjį atstovą Kinijai ir tuo pačiu metu esantį NKVD rezidentu Čuncine pulkininką Michailą Ivanovičių Ganiną bei pasiuntinybės sekretorių ir kartu NKVD rezidentą Chankou – pulkininką Nikolajų Aleksandrovičių Tarabariną (Tobarę).[74] Jie kol kas dar nebuvo suimti, be to, Tabarinas buvo Kinijoje.

[73] FSB CA, f. 3, ap. 6, b. 135, l. 86.

[74] Ten pat, l. 100.

Atrodė, kad tolesnis čekisto ir diplomato Bovkuno-Luganeco likimas aiškus – jį turėjo sušaudyti drauge su buvusiais viršininkais. Tačiau Stalinas nusprendė kitaip. Kažkas pakuždėjo diktatoriui, kad suimti įgaliotąjį atstovą, kurio suėmimo faktas iki šiol buvo kruopščiai slepiamas, afišuoti neverta. Vėl buvo sukurptas slapto likvidavimo planas, tačiau, jau sukūrus naują scenarijų, buvo suimta ir Bovkuno-Luganeco žmona Nina Valentinovna Oriolskaja. Ją taip pat ištiko ta pati baisi lemtis, kaip ir vyrą.

Apie tai, kaip toliau plėtojosi įvykiai, 1935 m. rugsėjo 1 d. prokuratūroje per tardymą papasakojo vienas iš Berijos bendrininkų – Šalva Ceretelis: „Aš buvau iškviestas į Bogdano Kobulovo kabinetą, kur pamačiau Vlodzimirskį ir dar vieną bendradarbį. Kobulovas mums pareiškė, kad yra dar du suimtieji, kuriuos būtina sunaikinti ypatingu būdu. Tai jis motyvavo tam tikrais operatyviniais sumetimais. Būtent tada jis ir pareiškė, kad mes turime tai padaryti tiesiog vagone, kuriuo tie žmonės važiuos iš Maskvos į Tbilisį."[75] Be to, pagal Kobulovo atskleistą planą viską reikėjo padaryti taip, „kad liaudis suprastų, tarsi šie žmonės būtų žuvę automobilio katastrofoje vykdami į kurortą Cchaltuboje", taip pat pasakė, kad atitinkami nurodymai Gruzijos vidaus reikalų liaudies komisarui Rapavai jau perduoti. Kaip parodymuose teigė Ceretelis, po tokių paaiškinimų visa grupė patraukė pas liaudies komisarą: „Iš Kobulovo kabineto mes visi nuėjome į Berijos kabinetą. Berija mums nepasakė nieko nauja, tiesiog pakartojo, ką pasakė Kobulovas. Neprisimenu, ar Kobulovą, ar Beriją paprašiau leidimo likviduoti tuos pasinaudojus šaunamaisiais ginklais, bet mums neleido, pasakę, jog likviduoti reikia tyliai, be triukšmo. Grupės vyresnysis buvo Vlodzimirskis. Prisimenu, kad vagonas buvo nepaprastas, jame įrengtas net salonas. Iš viso vagone buvo penki žmonės – mes trys ir dar vienas vyras su moterimi".[76]

Ceretelis Šalva Otarovičius (1894–1955) – VČK įstaigose nuo 1920 metų, 1939–1941 metais SSRS NKVD 3-iojo specialaus (operatyvinio) skyriaus viršininko pirmasis pavaduotojas, nuo 1941 m.

75 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 187–190.

76 Ten pat, l. 187–190.



„Užauginsime sveikus, besidžiaugiančius gyvenimu, ištikimus savo tėvynei Sovietų vaikus!" Iš parado Gruzijoje.

Gruzijos valstybės saugumo liaudies komisaro pirmasis pavaduotojas, nuo 1948 m. – Gruzijos apygardos pasienio kariuomenės viršininkas, generolas leitenantas. 1953 m. rugpjūtį atleistas iš VRM kaip netinkamas tarnybai. 1953 m. rugpjūčio 13 d. suimtas ir SSRS VKVT procese nuteistas Tbilisyje 1955 m. rugsėjo 19 d. pagal 58–1 straipsnio „b" dalį, RSFSR BK 58–8 straipsnį aukščiausiąja bausme. Sušaudytas 1955 m. lapkričio 15 d. Nereabilituotas.

Toliau Ceretelis papasakojo: „Mes likvidavome šiuos asmenis. Vlodzimirskis plaktuku užmušė moterį, o aš plaktuku smogiau vyrui, kurį paskui užsmaugė mūsų bendradarbis. Šis bendradarbis sukrovė lavonus į maišus ir nunešė juos į automobilį".[77] Bet kas buvo tas „trečiasis bendradarbis"? Apie tai kitą, rugsėjo 2, dieną prokuratūroje davė parodymus Vlodzimirskis. Jis pareiškė, kad žmogžudystę tiesiogiai įvykdė Ceretelis ir Mironovas (NKVD vidaus kalėjimo viršininkas). Vlodzimirskis neigė, kad nužudė moterį, ir vis tvirtino, kad grupės vyriausiasis buvo Ceretelis.[78]

[77] Ten pat.

[78] Ten pat, l. 201–205.

Mironovas Aleksandras Nikolajevičius (1896–1968) gimė valstiečio šeimoje. Baigė Vologdos srities Kubinsko dviejų klasių kaimo mokyklą. Dirbo juodadarbiu, betonuotoju, konduktoriumi, nuo 1915 m. – eilinis vokiečių fronte, nuo 1916 m. – praporščikas. Nuo 1918 m. – Raudonojoje armijoje. Nuo 1932 m. VKP(b) narys. Nuo 1923 m. OGPU „organuose", SSRS NKVD–MGB vidaus kalėjimo viršininkas, pulkininkas. Nuo 1953 m. pensininkas, Maskvoje.

Nužudytųjų kūnus sukrovė į maišus ir, iškėlę iš vagono nedidelėje stotyje, perdavė NKVD darbuotojams, kuriuos atsiuntė Rapava. Apie inscenizuotą katastrofą Rapava papasakojo per tardymą: „Kelyje tarp Cchaltubo ir Kutaisio aš nuo šlaito nustūmiau tuščią automobilį, paskui buvo iškviesti milicijos darbuotojai, kurie atitinkamai įformino katastrofą (automobilyje specialiai buvo sugadintas vairo mechanizmas), o apie žuvusiuosius pasakyta, kad jie išvežti į Tbilisį suteikti skubią medicinos pagalbą".[79] Ceretelis paaiškino: „Nužudytųjų kūnai kažkur buvo palaidoti, bet vėliau gautas nurodymas iš Maskvos juos palaidoti su pagarba. Tada kūnai buvo iškasti, suguldyti į puikius karstus ir vėl, dabar jau nieko neslepiant, palaidoti".[80]

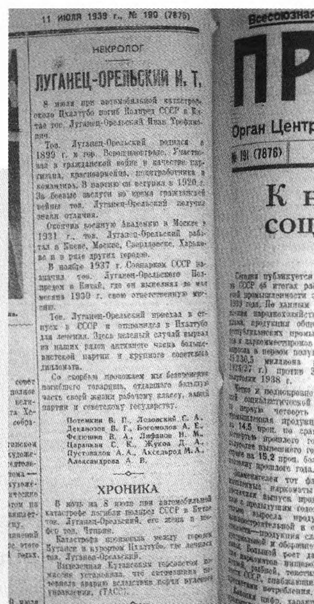
Iškilmingas atsisveikinimas su Bovkunu-Luganecu ir jo žmona įvyko 1939 m. liepos 15 d., kur jų palydėti į Tbilisio Raudonosios armijos rūmus atėjo daugybė žmonių, palaidoti jie buvo Naujosios Verijos kapinėse. Tarp aukščiausiųjų Gruzijos vadovų, susirinkusių palydėti „per anksti žuvusių" į paskutinę kelionę drauge su Gruzijos KP(b) CK pirmuoju sekretoriumi K.N. Čarkvianiu buvo ir žmogžudystės dalyvis Rapava. Tiesa, gedulingame mitinge jis nekalbėjo.

Rapava Avksentijus Narikejevičius (1899–1955) – nuo 1938 m. lapkričio Gruzijos vidaus reikalų liaudies komisaras, nuo 1943 m. – Gruzijos valstybės saugumo liaudies komisaras, nuo 1948 m. Gruzijos teisingumo ministras. 1951 m. lapkritį suimtas „Mingrelijos byloje", paleistas 1953 m. balandį, 1953 metų balandį–liepą Gruzijos valstybės

79 K. Stoliarovas, Budeliai ir aukos. M., 1997, p. 269.

80 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 187–190.

Veidmainiškas nekrologas paskelbtas sovietų laikraštyje „Pravda“ dėl Luganeco-Orelskio mirties.



Nekrologas

I. T. Luganecas-Orelskis

Liepos 8 d. netoli Cchaltubos automobilio katastrofoje žuvo SSRS įgaliotasis pasiuntinys Kinijoje draugas I. T. Luganecas-Orelskis.

Draugas I. T. Luganecas-Orelskis gimė 1899 metais Vorošilovgrade. Dalyvavo Pilietiniame kare, buvo partizanu, raudonarmiečiu, politiniu darbuotoju ir vadu. Į partiją įstojo 1920 metais. Už kovinius nuopelnus Pilietiniame kare draugas I. T. Luganecas-Orelskis buvo apdovanotas dviem pasižymėjimo ženklais.

Baigęs karinę akademiją Maskvoje, 1931 m. I. T. Luganecas-Orelskis dirbo Kijeve, Maskvoje, Sverdlovske, Charkove ir kituose miestuose.

1937 m. lapkritį SSRS LKT draugą I. T. Luganecą-Orelskį paskyrė įgaliotuoju pasiuntiniu Kinijoje, kur jis iki 1939 m. gegužės vykdė atsakingą misiją.

Draugas I. T. Luganecas-Orelskis atvyko atostogų į SSRS ir išvyko į Cchaltubą gydytis. Čia nelemtas atsitiktinumas iš mūsų gretų išplėšė aktyvų bolševikų partijos narį ir didelį sovietų diplomatą.

Su liūdesiu mes išlydime ne laiku žuvusį draugą, atidavusį didelę dalį savo gyvenimo darbininkų klasei, mūsų partijai ir sovietų valstybei.

P. Potiomkinas, S. Lozovskis, V. Dekanozovas, A. Bogomolovas, V. Fediuškinas, N. Lifanovas, S. Carapkinas, D. Žukovas, A. Pustovalovas, M. Akselrodas, A. Aleksandrova

Kronika

Naktį į liepos 8 d. automobilio katastrofoje žuvo SSRS įgaliotasis pasiuntinys Kinijoje draugas I. T. Luganecas-Orelskis, jo žmona ir vairuotojas draugas Čuprinas.

Katastrofa įvyko tarp Kutaisio ir Cchaltubos miesto, kuriame gydėsi draugas I. T. Luganecas-Orelskis.

Paskirta Kutaisio miesto tarybos komisija nustatė, kad įgaliotojo pasiuntinio automobilis patyrė avariją sugedus vairo mechanizmui. (TASS).

kontrolės ministras. Suimtas 1953 m. liepos 17 d. ir 1955 m. rugsėjo 19 d. Tbilisyje vykusiame SSRS aukščiausiojo teismo karo kolegijos nuteistas aukščiausiąja bausme. 1955 m. lapkričio 15 d. sušaudytas. Nereabilituotas.

Tardomi Ceretelis ir Vlodzimirskis mėgino versti kaltę vienas kitam. Vlodzimirskis teigė, kad likviduotojų „grupės vyresnysis" buvo ne jis, o Ceretelis ir Bovkuno-Luganeco žmoną nužudė ne jis, o Mironovas. Deja, prokuratūra, tyrusi bylą, nepatingėjo detaliai išnagrinėti to, tarsi patyrusio katastrofą įgaliotinio automobilio vairuotojo Boriso Čuprino žmogžudystės aplinkybių. O buvęs vidaus kalėjimo viršininkas Mironovas iš viso nebuvo suimtas, nors per tardymą labai aiškiai buvo papasakota apie jo dalyvavimą žmogžudystėje. Svarbu pažymėti, kad Ceretelis ir Vlodzimirskis per šiuos tardymus pareiškė, kad tai, kas buvo įvykdyta, nėra nusikaltimas. Ceretelis pasakė: „Šių žmonių likvidavimą laikiau teisėtu aktu, nes šiai operacijai vadovavo Vlodzimirskis, kuris tuo metu dirbo SSRS NKVD tardymo skyriaus viršininku (*iš tikro dirbo tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju – N.P.*) ir buvo susipažinęs su šių suimtųjų bylomis."[81] Vlodzimirskis taip pat pareiškė: „Aš šio atvejo nelaikiau žmogžudyste, o į jį žvelgiau, tarsi tai būtų operatyvinė užduotis"[82]. Štai tokia iškreipta čekistų logika.

Stalino apskaičiavimai pasitvirtino. Įgaliotojo pasiuntinio mirtis tarsi atsitiktinėje katastrofoje ir centriniuose laikraščiuose paskelbtas kupinas užuojautos nekrologas neišgąsdino „sąmokslininkų" ir jie neišsilakstė. Bovkuno-Luganeco tardymo metu įvardytieji buvo tuojau suimti – liepos 11 d. Ganinas, o 1939 m. rugpjūčio 17 d. – Tarabarinas. 1940 m. sausio 28 d. aukščiausiojo teismo karo kolegijos buvo nuteisti aukščiausiąja bausme ir kitą dieną sušaudyti. Abu reabilituoti taip pat tą pačią dieną – 1957 m. birželio 25-ąją.

[81] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 187–190.

[82] Ten pat, p. 205.



Sovietų Sąjungos maršalas G. Kulikas kariuomenės apžiūroje. Jo žmona, kaip ir kitų daugelio partijos veikėjų žmonos, buvo nužudyta J. Stalino nurodymu.

MARŠALO ŽMONA

Nėra aiškaus atsakymo į klausimą, kas pastūmėjo Staliną įsakyti Berijai pagrobti ir nužudyti Kirą Ivanovną Simonič-Kulik, – maršalo G. Kuliko žmoną. Kai kas tvirtina, kad Stalinas ją įtarė šnipinėjimu, kiti pasakoja apie asmeninius motyvus: neva kadaise diktatorius buvo ja susižavėjęs. Savaime suprantama, atsakingų sovietų ir partinių darbuotojų žmonos buvo jų silpniausia vieta. Ir represijų eroje rizikavo ne mažiau nei jų garsieji vyrai. Stalinas su didžiuliu nepasitikėjimu žvelgė į savo bendražygių žmonas, „kilusias iš neteisingos" socialinės ar nacionalinės terpės, arba buvo įtartinos praeities. Jo nuomone, tokios žmonos „su praeitimi" – tiesus kelias užsienio žvalgyboms prie sovietų paslapčių. Įvairiu laiku buvo suimtos Politinio biuro narių Kalinino ir Molotovo, Stalino padėjėjo Poskrebyševo žmonos. Ir jų vyrų prašymams pasigailėti Stalinas buvo kurčias.

Slapčia suimta maršalo Kuliko žmona. Tokią užduotį Berija patikėjo savo aplinkos žmogui – Venjaminui Gulstui, NKVD GUGB 1-ojo skyriaus viršininko pavaduotojui, atsakingam už partijos ir vyriausybės vadovų apsaugą. Štai ką jis papasakojo 1953 m. rugpjūtį apklausiamas generalinėje prokuratūroje (rugsėjo 1 d. šis protokolas buvo išsiųstas į



K. Vorošilovas, J. Stalinas ir Valentina Chetagurova Raudonosios armijos vadų žmonų pasitarime. 1936 m. gruodis.

Kremlių Malenkovui): „1940 metais mane pasikvietė Berija. Kai atvykau, jis mane paklausė: ar pažįstu Kuliko žmoną? Į mano teigiamą atsakymą Berija pareiškė: „Žarnas paleisiu, odą nudirsiu, liežuvį nupjausiu, jei kam nors pasakysi tai, ką išgirsi!" Paskui Berija pasakė: „Būtina pagrobti Kuliko žmoną, į pagalbą skiriu Ceretelį ir Vlodzimirskį, be to, būtina pagrobti, kai ji bus viena." [83]

Gulstas Venjaminas Naumovičius (1900–1972) – nuo 1921 m. Gruzijos ČK įstaigose, 1938–1941 m. SSRS NKVD GUGB 1-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas, nuo 1941 m. Estijos valstybės saugumo liaudies komisaro pavaduotojas, 1942 m. SSRS NKVD–MGB transporto valdybos 3-iojo skyriaus viršininkas. Atleistas iš MGB 1947 m. dėl ligos. Pensininkas, Maskvoje. 1954 m. lapkričio 23 d. jam buvo atimtas generolo majoro laipsnis „kaip diskredituotam asmeniui dirbant valstybės saugumo organuose". Dvi savaites Vorovskio gatvės rajone čekistai

[83] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 465, l. 172–173.



G. Malenkovas, A. Ždanovas, L. Berija, V. Molotovas. Maskva.

rengė pasalą, bet Kuliko žmona viena nevaikščiojo. Kiekvieną naktį vidaus reikalų liaudies komisaras Merkulovas atvažiuodavo tikrinti slaptojo posto. Galiausiai 1940 m. gegužę išėjusi iš namų viena Simonič-Kulik buvo nepastebimai sulaikyta ir išgabenta į Suchanovą – vieną iš slapčiausių NKVD kalėjimų, įkurtų užmiestyje.

Apie pagrobimo detales 1953 m. rugpjūčio 4 d. apklausiamas papasakojo Vlodzimirskis. Jo žodžiais, grobikų grupei vadovavo Ceretelis, o užduotį gavo tiesiogiai iš Berijos. Operacijai vadovavo Merkulovas.[84] Vlodzimirskis paaiškino, kad jis pats nedalyvavo Simonič-Kulik apklausose. Pagal 1953 m. rugsėjo 28 d. Merkulovo parodymus Simonič-Kulik Suchanovo kalėjime buvo apklausiama 2 ar 3 kartus, paskui užverbuota. Po kurio laiko Berija, paminėjęs „instanciją", pasakė, jog paleisti jos negalima ir būtina likviduoti. Taip pat Berija pasakė, kad oficialią Simonič-Kulik paiešką jis paskelbė „dėl akių" ir taip pat nurodžius

[84] Ten pat, l. 149–151.

„instancijai". Merkulovas paaiškino, kad būtent dėl to jos fizinio sunaikinimo nelaiko „neteisėtu". [85] 1953 m. rugpjūčio 31 d. apklausoje Berija patvirtino, jog Simonič-Kulik buvo laikoma Suchanovo kalėjime.[86]

„Instancija" – šiuo eufemizmu generalinė prokuratūra berijininkų apklausos protokoluose gėdingai slėpė nusikalstamų akcijų organizatorių ir inspiratorių – Staliną. Bet retkarčiais jo pavardė buvo minima tiesiogiai. Tik jis galėjo nulemti Kiros Simonič-Kulik likimą.

Apie tai, kaip ją nužudė, apklausoje papasakojo Vlodzimirskis. Jis drauge su vidaus kalėjimo viršininku Mironovu išvyko į Suchanovo kalėjimą. Ten jie pasiėmė suimtąją ir pervežė į patalpas Varsanofjevo skersgatvyje, kur vidiniame kieme juos pasitiko NKVD komendantas Vasilijus Blochinas. Mironovas ir Blochinas nuvedė Simonič-Kulik į pastato žemutinio aukšto vidines patalpas ir nušovė. Tiesiog po keleto minučių, kai visi išėjo į kiemą, atėjo SSRS prokuroras Viktoras Bočkovas ir Bogdanas Kobulovas. Bočkovas išbarė Blochiną, kad jis iššovė nesulaukęs jo ir Kobulovo.[87] Vlodzimirskis šią sceną aprašė taip: „Aš gerai atsimenu, kaip Blochinas, man girdint, jiems pranešė, jog nuosprendis įvykdytas. Tuo metu Bočkovas išbarė Blochiną, padarė griežtą pastabą, kad nuosprendį įvykdė nesulaukęs jo ir Kobulovo." [88] Šiuos Vlodzimirskio parodymus perskaičius per apklausą 1954 m. sausio 25 d., Bočkovui šis pareiškė, kad, „praėjus tiek metų", jis to neatsimena, todėl nei patvirtinti, nei paneigti Vlodzimirskio parodymų negali.[89]

Blochinas, daugelį metų vykdęs mirties nuosprendžius, 1953 m. rugsėjo 19 d. per apklausą papasakojo, kad jį iškvietė Kobulovas, ir pasakė, jog atveš moterį ir ją reikia sušaudyti neįforminus jokių dokumentų, be to, „Kobulovas uždraudė ko nors apie ją klausinėti". [90] Tą pačią dieną Vlodzimirskis ir Mironovas į patalpas atvedė moterį sušaudyti ir, jiems dalyvaujant, ją nušovė Blochinas. Toje pačioje apklausoje Blochinas prisiminė, kad buvo tik dar vienas panašus atvejis 1940 ar

85 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 54–64.

86 Ten pat, l. 174–181.

87 Ten pat, b. 465, l. 149–151.

88 Ten pat, b. 474, p. 46.

89 Ten pat, b. 468, p. 46.

90 Ten pat, l. 155–160.

1941 m., kai jis, dalyvaujant Kobulovui ir Vlodzimirskiui, nušovė neaišku kokį vyriškį. Kobulovas jį patikino, kad dėl to asmens sušaudymo dokumentai bus parengti vėliau.[91]

Paprastai sušaudymo procedūrą lydėjo privaloma nuteistojo apklausa, per kurią buvo nustatoma jo asmenybė ir sutikrinami duomenys sušaudymo nurodyme ir asmens byloje, kad būtų išvengta klaidos. Be to, sušaudant privalėjo dalyvauti ir apskaitos archyvo skyriaus atstovas. Kaip parodė per apklausą 1940 m. buvęs NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus viršininko pavaduotojas A. Gercovskis, Simonič-Kulik buvo nušauta nedalyvaujant šio skyriaus atstovui.[92]

Ar suprato Berija ir jo parankiniai, kad, Stalinui įsakius, jie vykdo žmogžudystę? Juk be teismo ir dokumentų slapta sušaudant tai galima laikyti tik žmogžudyste. Jie suprato, tačiau, ištikimai tarnaudami „šeimininkui", net negalėjo pagalvoti apie galimybę atsisakyti panašių užduočių. Tipiška mafijozų klano ideologija ir atmosfera.

Be to, 1953 m. rugpjūčio 29 d.„Berijos byloje" Merkulovas buvo apklaustas ir kaip liudytojas. Į klausimą, kaip vertina maršalo Kuliko žmonos pagrobimo ir nužudymo istoriją, jis atsakė: „Vertinu kaip netvarką, prieštaraujančią mano įsitikinimams, ir kartu kaip visiškai betikslį aktą. Tačiau aš neabejojau, kad tokį nurodymą davė J. V. Stalinas, o bet kokį draugo Stalino nurodymą vykdžiau nedelsdamas". [93] Ir pridūrė, jog Berija jam aiškiai pasakė, jog Simonič-Kulik yra tiesioginis Stalino nurodymas[94]. Dar viena Stalino nurodymu planuojama žmogžudystė neįvyko dėl nepriklausančių nuo Berijos priežasčių. 1953 m. rugpjūčio 31 d. apklausoje Berija sakė, kad tais pačiais 1940 metais nurodė Gulstui parengti buvusio užsienio reikalų liaudies komisaro M. Litvinovo nužudymą, ir net pats važiavo apžiūrėti posūkio plente, kur jie norėjo inscenizuoti automobilio avariją".[95] Praėjus porai savaičių, Berija pranešė, kad „nėra būtinybės surengti šį aktą"[96]. Per šią apklausą, kaip

[91] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 468, l. 155–160.

[92] Ten pat, b. 465, l. 142–150.

[93] Ten pat, b. 467, l. 148.

[94] Ten pat, l. 148.

[95] Ten pat, l. 174–181.

[96] Ten pat.

paprastai, Berija iš pradžių pareiškė, kad „galbūt nurodė pasirengti M. M. Litvinovo žmogžudystei" [97], tačiau apklausos pabaigoje aiškiai pasakė, jog tai buvo J. V. Stalino įsakymas".[98]

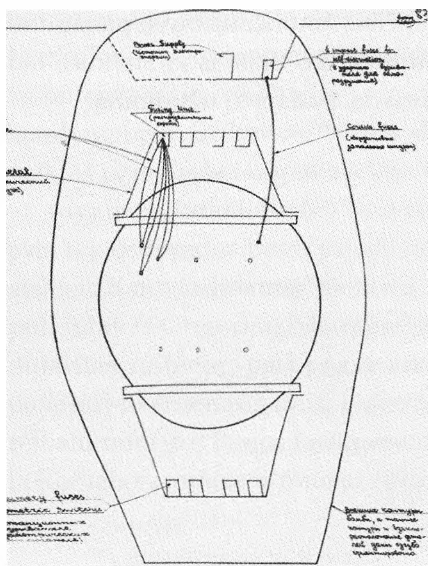
Ir pokariu asmeninio teroro praktika nesibaigė. Pavyzdžiui, kaip parodė 1953 m. rugpjūčio 22 d. apklausoje Sudoplatovas, 1946 m. iš Berijos ir Merkulovo jis gavo įsakymą surengti operaciją – likviduoti akademiką Kapicą, nes „šis atsisakė dirbti atominėje srityje". 1946 m. gegužę Sudoplatovas pranešė naujajam valstybės saugumo ministrui Abakumovui apie šios rengiamos žmogžudystės eigą. Po kurio laiko Abakumovas Sudoplatovui pranešė, kad „nieko nedarysime". [99] Matyt, Stalinas apsigalvojo įvertinęs galimas išlaidas. Kitiems pavyko mažiau nei Kapicai. Užteks prisiminti Stalino nurodymu įvykdytą SSRS liaudies artisto Michoelso nužudymą 1948 m. arba virtinę Sudoplatovo, Eitingono, Mairanovskio šalies viduje įvykdytų slaptų nužudymų 1946–1947 m. Už jų įvykdymą buvo atsakinga specialiai sukurta slapta MGB tarnyba „DR" (teroro aktai ir diversijos), kuriai vadovavo Sudoplatovas. 1946 m. Ulkanovske buvo nužudytas lenkų inžinierius N. Sametas, dirbęs karinėje srityje ir panoręs išvažiuoti į Lenkiją. Valstybės saugumo ministras sankciją jį nužudyti iš Stalino gavo birželio 12 d, o 1946 m. birželio 26 d. jau raportavo apie „užduoties" įvykdymą. Netoli Kirsanovo miesto traukinyje 1946 m. birželio 26 d. buvo nužudytas esantis emigracijoje ir įkyrėjęs Stalinui savo laiškais svarbus Ukrainos eserų veikėjas A. Šumskis. Sankcijos slapta jį nužudyti Abakumovas paprašė Staliną 1946 m. rugpjūčio 23 d. ir gavo sutikimą. Rugsėjo 6 d. Sudoplatovo sukurtą slaptos Šumskio žmogžudystės planą Abakumovas patvirtino 1946 m. rugsėjo 8 d. 1947 m. vasarą kalėjime buvo nužudytas amerikietis I. Oginsas – šis sovietų agentas buvo ypatingajame pasitarime nuteistas dar prieškario metais (baigėsi jo suėmimo terminas). Sankcijos nužudyti Abakumovas paprašė Staliną ir Molotovą 1947 m. gegužės 21 d. 1947 m. liepos 30 d. Eitingonas sudarė planą nuodų injekcija nužudyti Oginsą. Ir galiausiai ketvirtasis dokumentais paremtas atvejis – 1947 m. lapkričio 1 d. Užgorodo graikų katalikų bažnyčios vyskupo

97 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, p. 180.

98 Ten pat, p. 181.

99 Ten pat, p. 159.





SSRS matematikas, Nobelio premijos laureatas profesorius P. Kapica dešinėje ir fizikas teoretikas, Nobelio premijos laureatas profesorius L. Landau. Profesoriui P. Kapicai atsisakius dirbti atominėje srityje, J. Stalinas buvo numatęs jį likviduoti. Profesorius L. Landau 1962 m. buvo sunkiai sužeistas automobilio katastrofoje. Vėliau jį gydė liūdnai pagarsėjusioje SSRS vadovybės klinikoje.

Amerikiečių atominės bombos brėžinys, 1946 m. sovietų šnipų atgabentas SSRS mokslininkams.

Feodoro Romžos nužudymas. Žmogžudystės planą dar 1947 m. vasarį parengė Ukrainos SSR valstybės saugumo ministras S. Savčenka. 1947 m. spalio 27 d. užpuolimą įvykdė Sudoplatovo žmonės – jie numušė žirgų tempiamą Romžos važį sunkvežimiu. Sunkiai sužeistas Romža pateko į ligoninę, kur buvo numarintas nuodų injekcija. Visais šiais atvejais pagrindinį vaidmenį atliko medicinos tarnybos pulkininkas Mairanovskis. Būtent jis ir sušvirkštė mirtinus nuodus. Be to, jis vadovavo NKVD–MGB specialiajai laboratorijai, kurioje buvo bandomi nuodai, įšvirkščiant juos nuteistiesiems mirties bausme.

Berijos NKVD veiklos „normalizavimas" po 1937–1938 metų sukrėtimų visai nereiškė suėmimų pabaigos ir net masinių bausmių. Bet tam tikra prasme teroras tapo konkrečiai adresuotas veiksmas. Nebuvo kalbama apie visuotinius suėmimus, kurie vyko Didžiojo teroro laikais. Bet NKVD atsirado laiko ir naujų talentingų bendradarbių. O ir Stalinas atskleidė savo keršto fantazijas. Štai 1939 m. gegužę jo sprendimu buvo nužudyti sėdintys kalėjime nuteistieji Sokolnikovas ir Radekas. Tą patį mėnesį priimtas sprendimas slapta nužudyti SSRS įgaliotąjį pasiuntinį Kinijai Bovkuną-Luganecą. Tuo pačiu metu iš artimiausių NKVD darbuotojų susidarė savotiškas neformalus nusikalstamų akcijų vykdytojų ratas. Stalinas galėjo savo pasirinkimu būti patenkintas: naujasis vidaus reikalų liaudies komisaras Berija NKVD veiklą padarė rafinuotą, susidoroti su režimui neįtinkančiais žmonėmis buvo panaudoti gangsterių metodai. Berija puikiai suprato, ko tikisi iš jo Stalinas, tad užteko, kad diktatorius paminėtų pavardę, padarytų užuominą.

LABORATORIJA „X"

NUODŲ POVEIKĮ ŽMONĖMS BANDĖ MASKVOS CENTRE

Vienas iš tamsiausių puslapių Berijos byloje – specialiosios laboratorijos įkūrimo ir veikimo istorija. Laboratorijoje buvo atliekami mirtini bandymai su žmonėmis. Apie tai pasidrovėta rašyti laikraščio ataskaitoje iš Berijos teismo, išspausdintoje 1953 m. gruodžio 24 d. Teismo nuosprendyje rašoma: „Nustatyti kiti nežmoniški teisiamųjų Berijos, Merkulovo, Kobulovo nusikaltimai – buvo atliekami nuodų bandymai su nuteistaisiais aukščiausiąja mirties bausme ir narkotinių medžiagų bandymai per tardymus."[100] Kas slėpėsi už šios frazės ir koks buvo tos veiklos užmojis bei organizacinės formos?

1953 m. vykstanti Berijos byla tapo vienu iš „ypatingų" epizodų, nors prie tokios išvados buvo prieita ne iš karto. Dar Stalinui esant gyvam, atskleidžiant vadinamąjį sionistų sąmokslą, MGB medicinos tarnybos pulkininkas Grigorijus Mairanovskis (1953 m. vasario 14 d. MGB OSO nuteistas 10 metų) pats į save atkreipė prokuratūros dėmesį. 1953 m. pavasarį tikėdamasis išeiti į laisvę jis ne kartą kreipėsi į naująjį vidaus reikalų ministrą Beriją, laiškuose rašė „apie jo ypatingą veiklą" specialiojoje laboratorijoje ir minėjo savo nuopelnus. Pirmajame, iš Vladimiro

[100] „Istočnik", 2002, Nr. 6, p. 82.



Tas pats NKVD pastatas Lubiankos ir Varsanofjevo skersgatvio kampe, kurio pirmajame aukšte buvo vykdomi bandymai su žmonėmis.



G. Mairanovskis (1899–1964 m.). Medicinos tarnybos pulkininkas. Nuo 1937 m. dirbo SSRS valstybės saugume, atliko bandymus su nuteistaisiais mirties bausme, juos žudė naudodamas įvairiausius nuodus. SSRS MGB vadovybės nurodymu dalyvavo politinių priešininkų žmogžudystėse.

kalėjimo, 1953 m. balandžio 21 d. jis rašė: „Mano rankomis buvo sunaikinta ne viena dešimtis užkietėjusių sovietų valdžios priešų, taip pat visokio plauko (ir žydų) nacionalistų. Apie tai žino generolas leitenantas P. A. Sudoplatovas." Jis tikino Beriją: „Esu pasirengęs įvykdyti visus Jūsų nurodymus mūsų galingosios Tėvynės labui".[101] Suėmus Beriją, šie laiškai pateko į tyrėjų rankas ir siūlų kamuolys pradėjo vyniotis. 1953 m. rugpjūčio 18 d. Mairanovskio byla buvo perduota prokuratūrai.

Mairanovskis Grigorijus Moisejevičius (1899–1964) 1923 m. baigė Maskvos 2-ojo universiteto medicinos fakultetą. 1937 m. – valstybės saugumo „organuose", vadovavo toksikologijos laboratorijai, vykdė bandymus su nuteistaisiais mirties bausme, juos žudė įvairiausiais nuodais. SSRS MGB nurodymu dalyvavo slaptose politinių priešininkų žmogžudystėse. Medicinos tarnybos pulkininkas. 1951 m. gruodžio mėn. suimtas ir 1953 m. vasario 14 d. nuteistas OSO prie MGB 10 metų kalėjimo. 1961 m. paleistas iš kalėjimo, nereabilituotas.

[101] FSB CA. Mairanovskio ASD, Nr. H-21216, l. 278–280.

1953 m. rugpjūčio 27 d. apklausoje detaliai papasakojo, kaip 1938 m. pabaigoje ar 1939 m. pradžioje kreipėsi į Beriją prašydamas leisti jam vykdyti bandymus su žmonėmis ir: „Berija pritarė mano siūlymui. Man buvo pavesta atlikti tokius tyrimus su nuteistaisiais".[102]

Dabar atėjo eilė apklausti svarbiausią kaltinamąjį. Į tiesų klausimą apie nuodų bandymą su nuteistaisiais 1953 m. rugpjūčio 28 d. Berija atsakė: „neprisimenu". Bet perskaitęs Mairanovskio liudijimus ir supratęs, kad neigti beviltiška, prakalbo: „Aš pripažįstu, kad tai, ką liudija Mairanovskis, yra baisus, kruvinas nusikaltimas. Aš daviau užduotį Mairanovskiui vykdyti bandymus su nuteistaisiais mirties bausme, tačiau tai ne mano idėja".[103]

Nedelsiant Berija paklaustas, ar jo pavaduotojas Vsevolodas Merkulovas žinojo apie slaptos laboratorijos veiklą? Berija atsakė: „Savaime suprantama", patikslindamas, kad tas „daugiau užsiėmė ja."[104] Dar kiek pagalvojęs Berija nusprendė, kad nepakankamai paaiškino savo kaip valdinio vaidmenį šioje veikloje: „Noriu papildyti, kad nurodymą organizuoti specialiąją laboratoriją gavau iš J.V. Stalino ir, būtent remiantis šiais nurodymais, buvo vykdomi bandymai, apie kuriuos kalbėta anksčiau."[105]

Tuo metu buvęs SSRS valstybės kontrolės ministru Merkulovas dar nebuvo suimtas. Tačiau tyrėjai turėjo apie jį duomenų kaip apie artimiausią Berijos parankinį ir kol kas jis buvo apklausiamas kaip liudytojas. Prokuratūros tardytojų nuostabai, Merkulovas 1953 m. rugpjūčio 29 d. apklausoje ne tik neneigė esant tokią NKVD laboratoriją, bet ir ėmėsi teoriškai pagrįsti jos būtinumą. Į klausimą, ar jam neatrodo, kad tokie bandymai – nusikaltimas žmoniškumui, Merkulovas tarė: „Aš taip nemanau, nes galutinis šių bandymų tikslas buvo kova su sovietų valstybės priešais. Kaip NKVD darbuotojas aš vykdžiau šiuos nurodymus, tačiau kaip žmogus maniau, kad tokie bandymai yra nepageidautini."[106]

Taip naudodamasi Merkulovu valstybė nugalėjo žmogų.

[102] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 123–127.

[103] Ten pat, l. 136.

[104] Ten pat.

[105] Ten pat, l. 142.

[106] Ten pat, l. 146.

Dėl tokių atvirų kalbų liudytojas Merkulovas pateko tarp kaltinamųjų. 1953 m. rugsėjo 1 d. generalinis prokuroras Rudenka nusiuntė Malenkovui pažymą prašydamas sankcionuoti jo „kaip Berijos bendražygio" suėmimą. Pažymoje buvo sakoma, kad Merkulovas vadovavo slaptos laboratorijos, kurioje vykdyti bandymai su žmonėmis, veiklai, buvo Simonič-Kulik pagrobimo dalyvis. Kaip pažymėjo Rudenka, Merkulovą apklausė du kartus, bet „liudija jis nenoriai."[107] Ne iš karto, bet sprendimas dėl suėmimo vis tiek buvo priimtas. Sprendžiant pagal atžymas dokumente, Molotovas ir Chruščiovas susipažino su Rudenkos kreipimusi rugsėjo 8 d. ir tik po dešimties dienų buvo priimtas sprendimas: „Rugsėjo 17 d. CK prezidiumas sutiko. Apie tai pranešta draugui Rudenkai ir Kruglovui. D. Suchanovas. 1953.09.17."[108]

O Berija, tęsiantis bylai, mėgino visaip sumenkinti savo vaidmenį organizuojant ir naudojant X laboratoriją. Rugpjūčio 31 d. apklausoje jis pareiškė: „Mairanovskį mačiau vos du tris kartus. Jis man raportavo apie laboratorijos darbą ir apie bandymus su gyvais žmonėmis", o sankcijas atlikti konkrečius eksperimentus pasirašydavo Merkulovas.[109] Kalbėdamas apie kitą laboratorijos darbuotoją Sergejų Muromcevą, taip pat vykdžiusį bandymus su žmonėmis, Berija pareiškė, kad jo neprisimena, ir paaiškino, jog netrukus, kai buvo paskirtas liaudies komisaru, jis „domėjosi šiais nuodais dėl numatytos akcijos prieš Hitlerį".[110]

Į klausimą, „kaip Jūs vertinate bandymus su gyvais žmonėmis, slaptus pagrobimus ir žmonių žudymą?", Berija atsakė: „Tokie kruvini nusikaltimai turi būti draudžiami". Po šių žodžių į protokolą jis savo ranka įrašė: „Protokolą perskaičiau, viskas pagal mano žodžius užrašyta teisingai. L. Berija. Papildau, kad domėjausi nuodais, laboratorija J.V. Stalino įsakymu, taip pat jis perdavė nurodymus dėl Kulik-Simonič ir Litvinovo".[111]

Suimtas Merkulovas rugsėjo 28 d. apklausoje prisipažino, kad jis pats leido Mairanovskiui panaudoti nuodus prieš 30–40 nuteistųjų ir

[107] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 152–154.

[108] Ten pat, l. 152–154.

[109] Ten pat, l. 176.

[110] Ten pat, l. 177.

[111] Ten pat, l. 181.



Slapta speciali SSRS valstybės saugumo NKVD–NKGB–MVD mokslinių tyrimų toksikologijos laboratorija, kurioje buvo tiriamas toksinių medžiagų ir nuodų poveikis žmogui. Laboratorijoje bandymus atlikdavo su nuteistaisiais.

paaiškino, jog niekas, be jo ir Berijos, tokio nurodymo daugiau duoti negalėjo. Jis vėl pakartojo, kad, jo nuomone, tai teisėta, nes kalbama apie nuteistuosius aukščiausiąja bausme ir buvo Berijos sankcija. Tiesa, prasitarė: „Iš dalies aš nesitikėjau, kad šiuose bandymuose yra kankinimo požymių. Maniau, kad nuteistojo nepastebimo nuodijimo procedūra yra mažiau kankinama nei sušaudymas. Suprantama, aš privalėjau pasidomėti bandymų vykdymo detalėmis ir numatyti jiems tam tikras ribas arba net juos visiškai nutraukti".[112]

1953 m. rugpjūčio 6 ir 7 d. apklausose Mairanovskis smulkiai papasakojo, kokius nuodus jie naudojo bandymuose su nuteistaisiais. Sąraše – pusantros dešimties pavadinimų nuo neorganinių arseno ir talio junginių, kalio cianido, natrio iki pačių sudėtingiausių organinių junginių: kolchicino, digitoksino, akonitino, strichnino ir gamtinio nuodo – kurarės.[113] Be to, lygiagrečiai nuodai buvo bandomi su gyvūnais ir 1945 m. Mairanovskis bandymų rezultatus išspausdino. Suprantama, kad apie bandymus su žmonėmis jis savo publikacijose neužsiminė.

[112] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 64.

[113] Ten pat, l.129–138.

Kaipgi aistringas gamtos tyrinėtojas Mairanovskis galėjo nepasidalyti su tardytoju „savo atradimais" bei įspūdžiais?! Jis detaliai papasakojo apie nuodijimą vienu ar kitu nuodu. Pavyzdžiui, apie tai, kad trifluortrietilaminas nužudo gyvūnus, bet neveikia žmonių. Pasak Mairanovskio, labiausiai kankinama mirtis buvo panaudojus akonitiną, kuriuo jis nunuodijo dešimt žmonių: „Turiu pasakyti, kad man pačiam baisu, kai tai prisimenu."[114]

Bandymuose su žmonėmis dalyvavo ir specialiosios laboratorijos vyresnysis chemikas Aleksandras Aleksandrovičius Grigorovičius ir bakteriologas Sergejus Muromcevas, išbandęs su nuteistaisiais botulino toksiną, o ne užsiėmęs vien toksikologijos bandymais Mairanovskis. Leidimą lankytis laboratorijoje turėjo: Sudoplatovas, Eitingonas, Filimonovas ir laboratorijos viršininkas Arkadijus Osinkinas.[115] Kaip tardomas paaiškino Mairanovskis, apie bandymus su žmonėmis žinojo ne tik NKVD vadovai, bet ir pavaldūs Liubiankos komendantui Blochinui komendantūros darbuotojai: broliai Vasilijus ir Ivanas Šigalevai, Demjanas Semenichinas, Ivanas Feldmanas, Ivanas Antonovas, Vasilijus Bodunovas, Aleksandras Dmitrijevas, kurie paprastai nuteistuosius šaudė. Perdavus nuteistuosius į Mairanovskio laboratoriją, juos nuo budelių pareigų paprastai atleisdavo.[116] Sunku pasakyti, ar jie buvo patenkinti tokiomis aplinkybėmis, ar nelaikė Mairanovskio konkurentu, kuris galėjo „atimti darbą" – pakeisti jų pistoleto rankenų iki nuospaudų nutrintas rankas. O tada ką – atleistų iš darbo?

Filimonovas Michailas Petrovičius (1910–1958) 1935 m. baigė Maskvos tiksliosios chemijos technologijų institutą, o 1938 m. – jame aspirantūrą. Nuo 1938 m. gruodžio – NKVD, nuo 1939 m. kovo SSRS NKVD 4-ojo specialiojo skyriaus viršininkas, nuo 1942 m. sausio SSRS NKVD–NKGB 4-osios valdybos 4-ojo skyriaus viršininkas. KGB pulkininkas. 1954 m. atleistas iš Ukrainos SSR vidaus reikalų ministerijos „dėl pasitaikiusių diskreditavimo atvejų".

114 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 129–138.

115 Ten pat, l. 123–127.

116 Ten pat, l. 207.


Pistoletas TT vienas iš čekistų naudotų ginklų.


Mėgiamas čekistų ginklas– vokiškas pistoletas „Valter" P–38.

1953 m. rugsėjo 19 d. apklausoje detaliai apie laboratorijos sukūrimą papasakojo komendantas Blochinas. Paskyrus Beriją vidaus reikalų liaudies komisaru, netrukus pasikvietė jį ir pasakė, kad būtina įrengti patalpas bandymams su nuteistaisiais sušaudyti. Blochinas prisimena, kad šis pokalbis įvyko 1938 m. Iš pradžių Berija išsiaiškino, ar tam negalima panaudoti patalpų name Nr. 2 (pagrindiniame NKVD pastate Lubiankoje). Blochinas atsakė, kad tokios veiklos name Nr. 2 vykdyti negalima, tačiau yra galimybė įrengti patalpas kitame name (kaip paaiškėjo iš Mairanovskio parodymų, tai buvo NKVD pastatas Varsanofjevo skersgatvyje). Blochinas parengė planą ir perdavė Mamulovui. Pirmojo aukšto patalpose buvo įrengtos penkios kameros ir priimamasis. Berija perspėjo dėl ypatingo šios veiklos slaptumo ir Blochinas buvo įsitikinęs, kad šios kameros įrengiamos vykdyti mirties bausmę, tik „nežinojo, kokiu būdu ji bus vykdoma".[117]

[117] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 468, l.155–160.

Mairanovskis nuteistiesiems nuodų duodavo su maistu, įdurdamas lazdele arba švirkštu, taip pat atliko begarsio ginklo bandymus.[118] Blochinas papasakojo: „Įterpiant nuodų ir numarinant visus atvežtus suimtuosius, dalyvaudavau ir aš, bet dažniausiai – budėtojai. Visais atvejais, kai numarindavo, aš ateidavau į Mairanovskio patalpas užbaigti visos operacijos. Iš Sudoplatovo valdybos dažniau nei kiti būdavo Eitingonas, kiek rečiau ateidavo Sudoplatovas. Visais numarinimo atvejais dalyvaudavo „A" skyriaus atstovai: Podobedovas, Gercovskis, Vorobjovas".[119] Užduotis NKVD 1-ajam skyriui, o nuo 1943 m. NKGB „A" skyriui parinkti nuteistuosius laboratorijai įsakydavo Berija ir jo pavaduotojai Merkulovas bei Kobulovas[120]. Iš kalėjimo suimtuosius ėmė ne tik mano darbuotojai, – pasakojo Blochinas, – bet būtinai dalyvaudavo „A" skyriaus[121] atstovai, su kuriais drauge mes patikrindavome suimtųjų tapatybę. Suimtuosius, kurie turėjo būti pristatyti Mairanovskiui, atgabendavo ir vesdavo į kameras būtinai dalyvaujant „A" skyriaus darbuotojams. Numarinus suimtuosius, taip pat visada būtinai dalyvaudavo „A" skyriaus atstovas, kuris kitoje nurodomojo rašto pusėje surašydavo aktą ir pasirašydavo apie nuosprendžio įvykdymą, jį pasirašydavau ir aš, kartais – Sudoplatovo valdybos atstovas. Šie aktai laikomi „A" skyriuje..."[122]

Blochinas paaiškino, kad nuteistieji taip marinti nuo 1938 iki 1947 metų. Daugiausia 1939–1940 metais, apie 40 žmonių. Karui prasidėjus, tai baigėsi, o nuo 1943 m. bandymai vėl prasidėjo ir buvo numarinta apie 30 žmonių. Blochinas savo iniciatyva sąsiuvinyje užsirašinėjo bandomųjų pavardes, bet 1941 m. jį sudegino, paskui 1943 m. vėl pradėjo užrašinėti ir, išeidamas į pensiją, 1953 m. sąsiuvinį perdavė savo pavaduotojui Jakovlevui, o šis, Blochinui sutikus, jį sudegino.[123]

1953 m. gruodį Berija ir jo artimiausi bendražygiai buvo nuteisti ir sušaudyti, tačiau prokuratūra tęsė specialiosios laboratorijos istorijos tyrimą.

[118] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 468, l. 155–160.

[119] Ten pat, l. 158.

[120] Ten pat, l. 155–160.

[121] Ten pat, l. 159.

[122] Ten pat, l. 159.

[123] Ten pat, l. 155–160.



S. Muromcevas. Biologijos mokslų daktaras, profesorius. Medicinos tarnybos pulkininkas. Nuo 1937 m. vadovavo bakteriologinei laboratorijai. Vienas iš tų, kurie atlikdavo bandymus su žmonėmis.

Štai ką apie savo dalyvavimą specialiosios laboratorijos veikloje ir bandymus su žmonėmis 1954 m. kovo 4 d. per tardymą prokuratūroje papasakojo Muromcevas[124].

Jis į NKVD buvo priimtas 1937 m. spalį pakvietus operatyvinės technikos skyriaus viršininkui Aliochinui laikinai dirbti mikrobiologijos grupės viršininku. Iš pradžių pavaldus buvo Aliochinui, paskui Lapšinui, Filimonovui, o vėliau Sudoplatovui ir jo pavaduotojui Eitingonui. Po karo – Kravčenkai.

Muromcevas Sergejus Nikolajevičius (1898–1960) 1923 m. baigė MVU, 1932 m. cheminės apsaugos akademijos specialiuosius kursus. Biologijos mokslų daktaras, profesorius, VASCHNIL akademikas (1948 m.), 2-ojo laipsnio Stalino premijos laureatas (1948 m.). Nuo 1937 m. valstybės saugumo įstaigose, vadovavo bakteriologijos laboratorijai. Medicinos tarnybos pulkininkas. 1951 m. atleistas dėl ligos. Dirbo SSRS N. Gamalėjaus MMA epidemiologijos ir mikrobiologijos instituto direktoriumi. Mirė 1960 m. gruodžio 14 d. (nekrologas gruodžio 16 d. išspausdintas leidinyje „Medicinskij rabotnik").

1942 m. Muromcevą išsikvietė Sudoplatovas ir pasiūlė drauge su Filimonovu dalyvauti – budėti specialiojoje laboratorijoje. Pagal pareigas turėjo stebėti ir užrašyti stebėjimo rezultatus. „Aš pats, – pasakė Muromcevas, – įterpiant nuodus nedalyvavau". Pagal Muromcevo parodymus, beveik kiekvieną dieną X laboratorijoje būdavo Filimonovas.

124 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 474, l. 52–59.

„Vieną kartą man esant buvo ir Sudoplatovas (atėjo drauge su Filimonovu) – pažiūrėjo, kokia aplinka, pavaikščiojo nedideliu koridoriumi, keletą minučių pasėdėjo priimamajame, man būnant pateikė keletą klausimų Mairanovskiui ir išėjo".[125] Kaip papasakojo Muromcevas, specialiojoje laboratorijoje jis budėjo neilgai, 2–3 mėnesius, vėliau atsisakė, nes „negalėjo pakęsti ilgiau tos aplinkos" – Mairanovskio, Grigorovičiaus, Filimonovo ir Blochino specialiosios grupės darbuotojų bendro ir niekaip nesibaigiančio girtavimo. Nors apie Blochino dalyvavimą girtavime Muromcevas pasakė, kad neprisimena. „Be to, Mairanovskis stebino žvėrišku, sadistišku elgesiu su kaliniais".[126] Kai kurie preparatai kaliniams sukeldavo didžiulę kančią. Pradėjo blogėti Muromcevo santykiai su žmona (jai nepatiko, kad nenakvoja namie). Muromcevas pasikalbėjo su Blochinu, tas pranešė Sudoplatovui ir daugiau jo budėti neskirdavo. Kaip paaiškino Muromcevas, su Filimonovu jis net nemėgino kalbėtis, nes tuo metu šis jau buvo prasigėręs". [127]

Per Muromcevo budėjimus buvo atlikta bene 15 bandymų su nuteistaisiais. Į klausimą, ar Muromcevas bandė savo preparatus, jis atsakė: „Kartą Filimonovas man pasakė, kad, pasiūlius Sudoplatovui, aš privalau patikrinti botulinuso toksino (*taip tekste, iš tikro kalbama apie botulino toksiną – N. P.*) veikimą specialiojoje laboratorijoje, kur jie mane buvo atvedę pas Mairanovskį budėti"[128]. Bandymą atliko Muromcevas su Mairanovskiu, toksino buvo įmaišyta į maistą. „Tokių bandymų atlikome tris, atrodo, kad visi bandomieji mirė. Mirtis ištiko praėjus 48 valandoms".[129] Visais atvejais buvo pastebėti silpni skrandžio skausmai, pykinimas ir paralyžius. Muromcevas tiksliai neprisiminė, ar atliko bandymus su septinės anginos toksinu, bet jeigu ir atliko, toksinas buvo visiškai nekenksmingas. Botulino toksino panaudojimo bandymų rezultatus Filimonovas pranešdavo Sudoplatovui.

Dar Muromcevas prisiminė, kad vieną kartą paliepus, Sudoplatovui, jo nurodymą perdavė Filimonovas, jis karo metu Mairanovskiui

[125] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 474, l. 55.

[126] Ten pat, l. 56.

[127] Ten pat.

[128] Ten pat.

[129] Ten pat.

išdavė vieną botulino toksino dozę ir paaiškino, kad ją panaudos už kordono, Paryžiuje. Paskui Sudoplatovas išsikvietė Muromcevą ir dalyvaujant Filimonovui, išbarė, nes preparatas, pasirodo, buvo neveiksmingas.

Muromcevas tikino, kad nė karto nėra buvęs Berijos priimtas, o Merkulovas jį yra priėmęs tik vieną kartą – 1941 metais Kuibyševe – dėl laboratorijos veiklos. Muromcevas paaiškino, kad jis nežinojo, jog buvo gabenami bandymams žmonės, tik žinojo, kad jie nubausti mirtimi. Ir papildė: „Iš viso, aš manau, kad šie bandymai, žvelgiant iš žmogiškųjų pozicijų, turėtų būti draudžiami. Mums sakė, kad visi šie nuodai turi būti skirti operacijoms už kordono. Kalbėjo Filimonovas ir Sudoplatovas".[130] Muromcevas prisiminė ir kai ką labai svarbu: „Turiu pasakyti, kad 1947–1948 metais Mairanovskis dalyvavo tam tikrose operacijose vykdydamas ministerijos vadovybės nurodymus, o 1949–1950 metais sėdėjo laboratorijoje savo kambaryje ir nedalyvavo kolektyvo darbe.[131]

1954 m. kovo 13 d.[132] apklausoje Mairanovskį paklausė, kodėl nuslėpė, kad nuodus jis tyrė dar 1938 m. vidaus kalėjime. Mairanovskis pripažino, jog tyrimus jis pradėjo dar būdamas bute Varsanofjevo skersgatvio name, tačiau kartą, kai jam reikėjo patikrinti vieną priemonę, kurią jis turėjo perduoti vadovybei, bandymus atliko SSRS NKVD vidaus kalėjime. Ten bandymams buvo skirtos 6 kameros. Bandymai vyko keletą dienų ir Mairanovskis neprisiminė, kokią priemonę bandė – galbūt beskonį iprito darinį, kuris turėjo veikti per skrandį ir žarnyną, ir dideles benzendrino dozes. Grigorovičius padėjo budėti tuo metu, kai bandymai dar buvo vykdomi Varsanofjevo skersgatvio viename bute. Padėjo ir Valerijus Ščiogolevas (jis 1940 m. balandį per eksperimentus apsinuodijo ir nusižudė).[133]

Buvo pateiktas klausimas apie bandymus su užnuodytomis kulkomis, ir Mairanovskis papasakojo, kad bandymus atliko dalyvaujant

130 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 474, l. 59.

131 Ten pat, l. 58.

132 Ten pat, l. 60–64.

133 Ten pat, l. 145–160. Apie Ščiogolevą žr.: A. Kulanov. Na, mes juos dusinom, dusinom...// Diletant, 2012, Nr. 3, p. 60–62.



NKVD šauliai treniruojasi.

Filimonovui. Dalyvavo pats Mairanovskis, Grigorovičius, Filimonovas ir Blochino specialioji grupė. Tai buvo palengvinto tipo kulkos, kurių viduje pridėta akonitino. „Šiuos bandymus pradėjome Varsanofjevo skersgatvyje aukščiau esančioje kameroje, tačiau tik tada, kai jau šešiose žemiau esančiose buvo tyrinėjami nuodai".[134] Bandymams buvo naudojami kaliniai, jau anksčiau dalyvavę bandymuose, kaip veikia nuodai, bet pasveikę, buvo ir naujai atvežtų iš kalėjimo. Mairanovskis: Varsanofjevo skersgatvyje aukščiau esančioje kameroje mes atlikome bandymus, atrodo, buvo trys žmonės. Vėliau šie bandymai buvo atliekami rūsyje, kur vykdyti nuosprendžiai, tame pačiame Varsanofjevo skersgatvio pastate. Ten atlikta bandymų su dešimčia nuteistųjų".[135]

Buvo šaunama į „ne mirtinas vietas" sprogstamosiomis kulkomis. Mirtis ištikdavo po 15 minučių arba trukdavo iki valandos, žiūrint, į kurią kūno vietą pataikė kulka. Į „bandomuosius" šaudė Filimonovas arba kuris iš specialiosios grupės. Mairanovskio tvirtinimu, nei jis pats, nei Grigorovičius nešaudė. „Man atrodo, pasakė Mairanovskis, visi bandymai panaudojus užnuodytas kulkas baigėsi mirtimi, nors prisimenu vieną atvejį, kai bandomąjį turėjo nušauti specialiosios grupės

[134] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 474, l. 61.

[135] Ten pat.



OGPU, NKVD–NKGB, vėliau SSRS MVD darbuotojas generolas leitenantas P. Sudoplatovas. Jam vadovaujant, buvo surengtos ir įvykdytos kelios garsios politinės žmogžudystės. Nužudyti OUN (ukrainiečių nacionalistų organizacijos) vadovas J. Konovalecas ir garsus sovietų veikėjas Levas Trockis.

darbuotojai".[136] Ir pasitaikė atvejis, kai kulka įstrigo į kaulą, o bandomasis ją ištraukė. Bandymuose su nuodų kulkomis rūsyje būdavo Mairanovskis, Filimonovas, Grigorovičius, Blochinas ir jo specialiosios grupės darbuotojai. Į tardytojo klausimą apie specialiosios grupės darbuotoją Okunevą Mairanovskis papasakojo: „Okunevas – pulkininkas. Jis vardu Aleksejus (tėvavardį užmiršau). Dirbo vyriausybės apsaugos valdyboje, bet priklausė ir specialiajai grupei. Atliekant bandymus, dalyvavo specialiojoje grupėje, apie mūsų darbą išmanė. Ar jis dalyvavo mūsų bandymuose su nuodų kulkomis, neprisimenu. Okunevas daugiau rūpinosi lavonų laidojimu ir deginimu. Jis taip pat prasigėrė ir dėl alkoholizmo išleistas į pensiją. Keletą kartų gydėsi psichiatrinėje ligoninėje".[137] Dar Mairanovskis prisiminė, kad daryta bandymų su užnuodyta pagalve, kuri sukeldavo miegą, bei apie tai, kad duodavo didelius kiekius migdomųjų ir tai baigdavosi mirtimi.

Daug nusikalstamų epizodų nebuvo išaiškinti. 1953 m. rugpjūčio 27 d. apklausoje Mairanovskis papasakojo, kad dalyvavo likviduojant žmones su jais slapta susitikdamas konspiraciniuose butuose. Užduotis gaudavo iš Sudoplatovo. Būsimųjų akcijų aptarimas vyko pas Beriją arba Merkulovą ir visada aptarime dalyvaudavo Sudoplatovas (kartais

[136] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 474, l. 61.

[137] Ten pat, l. 62.



Sovietų veikėjas, vienas iš SSRS kūrėjų L. Trockis ligoninėje po smūgio ledo kirtikliu į galvą.

Eitingonas ir Filimonovas). Kaip paaiškino Mairanovskis, „man niekada nesakydavo, kodėl vienas ar kitas asmuo turi būti nužudytas, ir niekada nebuvo minimos pavardės". Konspiraciniame bute Mairanovskiui surengdavo susitikimą su potencialia auka ir valgant, geriant, kaip jis paaiškino, „aš įmaišydavau nuodų", o kartais „apkvaitęs asmuo" būdavo nužudomas injekcija. Kaip pranešė Mairanovskis, „tai buvo kelios dešimtys žmonių".[138] Vėliau per apklausas Mairanovskis vengdavo šios temos ir tvirtino, kad kalbėjo tik apie specialiosios laboratorijos patalpas.[139]

Apie specialiąją laboratoriją liudijo ir Sudoplatovas. 1953 m. rugsėjo 1 d. apklausoje jis papasakojo, kad su X laboratorijos veikla ir bandymais jį supažindino 4-ojo specialiojo skyriaus viršininkas Filimonovas tuo metu, kai jo skyrius buvo priskirtas Sudoplatovo vadovaujamai valdybai. Laboratorijos patalpose, kurios buvo Maskvoje Kučino ir 4-ojoje Meščanskajos gatvėje, buvo atliekami bandymai su gyvūnais,

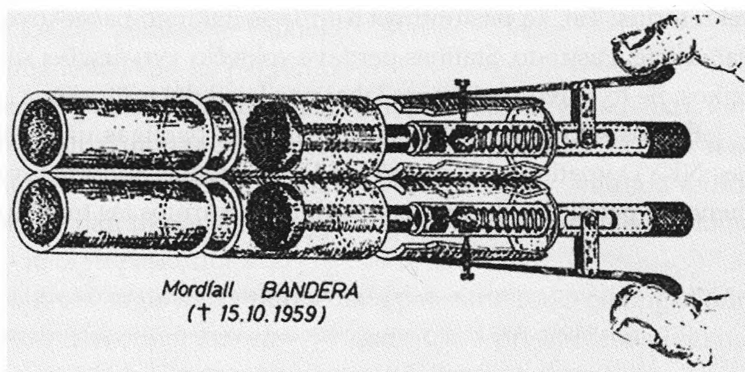
[138] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 123–127.

[139] Ten pat, b. 476, l.145–160.

o Varsanafjevo skersgatvyje – su žmonėmis. Ši veikla buvo labai įslaptinta ir „X laboratorijos" veiklos nuostatai buvo saugomi tik liaudies komisariato sekretoriate. „Ypatingojoje laboratorijoje" veiklą vykdė Filimonovas, Mairanovskis ir Muromcevas, o už veiklą atsiskaitydavo Merkulovui ir Berijai. Pagal išlikusius bandymų protokolus veikla prasidėjo 1937 ar 1938 metais. Iš viso išliko 150 protokolų.[140]

Pagal Sudoplatovo liudijimą, 1946 m. Abakumovas liepė likviduoti laboratoriją, o bandymų protokolus saugoti pačiam. Ir Sudoplatovas šiuos dokumentus saugojo iki pat suėmimo 1953 metų rugpjūtį. Apie juos pranešė valstybės saugumo ministrui Ignatjevui bei jo pavaduotojams Riuminui ir Ogolcovui.[141] Po Sudoplatovo suėmimo protokolai buvo generalinėje prokuratūroje.

1954 metais byla, pavadinta „X laboratorijos duomenys" iš generalinės prokuratūros buvo perduota nuolat saugoti į KGB. Jos turinį dabartinė FSB laiko paslaptyje, nors tai prieštarauja „Įstatymo dėl valstybės paslapčių" 7-ajam straipsniui, kuris draudžia įslaptinti duomenis apie represijas ir nusikaltimus teisėtvarkai. Įdomu, ar ilgai dar FSB pasirengusi laikyti paslaptyje Stalino čekistų nusikalstamų eksperimentų aukų pavardes?



Ukrainos OUN lyderį S. Banderą nužudė SSRS KGB.
Šis mažytis pistoletas buvo užtaisytas nuodingomis kulkomis.

140 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 182–186.

141 Ten pat, l. 183–185.

MĖGINIMAS PAPIRKTI HITLERĮ

KAIP STALINAS, NUSILEISDAMAS DĖL TERITORIJŲ, GELBĖJO SAVO REŽIMĄ 1941 M. BIRŽELĮ

1941 m. birželį, praėjus vos keletui dienų nuo karo pradžios, Bulgarijos pasiuntinį Maskvai Ivaną Stamenovą į restoraną „Aragvi" pakvietė toks Pavelas Anatoljevičius Pavlovas, kurį rekomendavo pats Berijos[142] sekretorius. Tai, ką pasiuntinys išgirdo iš įtakingo pašnekovo, įkaitino vaizduotę. Pasirodo, Stalinas perdavė vokiečių vyriausybei siūlymą dėl taikos. Be to, buvo pasirengęs labai nusileisti dėl teritorijų.

„Berijos sekretoriumi" prisistatė aukštas pareigas užimantis čekistas, NKVD ypatingosios grupės vadovas Pavelas Sudoplatovas. O Stamenovui pateiktus klausimus ir siūlymus, kuriuos tas turėjo perduoti į

[142] Nuo 1940 m. liepos 11 d. iki 1944 m. rugsėjo 9 d. Ivanas Stamenovas buvo Bulgarijos pasiuntinys SSRS ir 1953 m. rugpjūčio 2 d. nusiuntė į SSRS pasiuntinybę Sofijai laišką, kuriame aprašė savo pažintį su Pavelu Anatoljevičiumi Pavlovu ir jų susitikimo „Aragvi" restorane „sovietų vyriausybės siūlymų dėl taikos" smulkmenomis aptarti. Anksčiau Pavlovą kaip „Berijos sekretorių" Stamenovui pristatė Pavelas Dneprovas (NKVD darbuotojas P. Žuravliovas). Kaip tvirtina Stamenovas, jis po šio susitikimo „Aragvi" su Pavlovu daugiau niekada nesusitiko (RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 465, l. 133–144).

Berlyną, gavo iš Berijos. Jų sąrašas ir prasmė nepalieka abejonių dėl autorystės. Absoliučiai atpažįstamu Stalino stiliumi su dvigubu pasikartojimu: „Kas patenkintų Vokietiją, kokiomis sąlygomis Vokietija sutiktų nutraukti karą, ko reikia, kad karas būtų nutrauktas". Įdomu visai kas kita. Stalinas visiškai susipainiojo realybėje. Jis tarsi skęstantysis, kuris griebiasi šiaudo, tikėjosi, kad dar nevėlu viską sustabdyti ir paversti ribotu pasienio incidentu, vaizdžiu vokiečių jėgos, patvirtinančios teritorinius reikalavimus, demonstravimu. Ir jam, Stalinui, dabar reikia tik visus įtikinti, kad būtina nauja Bresto sutartis. Taip, ji gėdinga, bet būtina norint išgelbėti šalį.



Sovietų Sąjungai ir Vokietijai pasirašius Ribentropo-Molotovo paktą. 1939 m. karikatūra, vaizduojanti žengiančius koja kojon bendrus – A. Hitlerį ir J. Staliną.

Kas 1953 metais privertė Sudoplatovą pasirašyti šį dokumentą apie dalyvavimą tokioje gėdingoje veikloje? Juk visai įmanoma, kad tai pagreitino jo kaip Berijos patikėtinio suėmimą. Sudoplatovas turėjo suvokti, kuo gali grėsti prisipažinimas dėl tokios veiklos, tad jam buvo svarbu atsiriboti ir nuo Berijos, ir nuo šios labai pavojingos bylos. Atiduoti teritoriją Hitleriui – pati tikriausia „tėvynės išdavystė"! Svarbiausia, tokioje padėtyje – netapti paskutiniu...

Sudoplatovas sugalvojo atbuline data pateisinti tokią gėdingą Stalino iniciatyvą. Savo memuaruose jis gudrauja – priskia šiuos įvykius liepos 25 dienai ir iš esmės pakeičia prasmę, na, tai tiesiog buvo dezinformacija norint laimėti laiko ir sukaupti jėgas[143].

1953 m. rugpjūčio 10 d. liudijime prokuratūroje Sudoplatovas buvo tikslesnis. Jis tiksliai pacitavo Berijos padiktuotus 4 punktus, prisiminė ir liaudies komisaro prigrasymą viską laikyti griežtoje paslaptyje,

143 P. Sudoplatovas. Žvalgyba ir Kremlius. M., 1996, p. 429–430.

priešingu atveju Sudoplatovas ir jo šeima „bus sunaikinta“.[144]. Jau suimtas,1953 m. rugpjūčio 21 d. apklausoje Sudoplatovas paaiškino, kad su Stamenovu jis susitiko kaip su agentu, o ne „vedė derybas kaip su pasiuntiniu“ ir apskritai, jeigu jis nebūtų buvęs įsitikinęs, jog tai sovietų vyriausybės užduotis, tai tikrai to nebūtų daręs.[145]

Priverstas teisintis buvo ir Berija. 1953 m. rugpjūčio 11 d. apklausoje papasakojo, kad jį išsikvietė Stalinas ir paklausė: „Ar Stamenovas dar Maskvoje?“ Sužinojęs, kad Maskvoje, Stalinas norėjo per jo ryšius Berlyne išsiaiškinti: „Ko siekia Hitleris, ko jis nori?“[146] Jam perdavus Sudoplatovo paaiškinamąjį raštą, Berija atsakė, kad du pirmieji punktai teisingi, o kitų „jis neprisimena“.[147] Praėjus dviem dienoms, Berija vėl buvo apklaustas dėl šio epizodo ir „nudžiugintas“, kad 1953 m. rugpjūčio 12 d. prokuratūros sprendimu, be visų kaltinimų, dar kaltinamas ir „tėvynės išdavimu“.[148]

Berija vėl pradėjo aršiai tvirtinti, kad vykdė tiesioginę Stalino užduotį, ir dabar prisiminė bei patvirtino ir kitus Stalino siūlymo Hitleriui punktus. Tiesą, patikslino, kad kalbama ne apie visą Ukrainą ir Pabaltijį, o tik apie jų dalį, ir nieko nebuvo kalbėta apie Baltarusiją, Bukoviną ir Karelijos sąsmauką[149]. Kitą dieną, 1953 m. rugpjūčio 14-ąją, Berija dar pasakė: „Sudoplatovu aš tikėjau, neabejojau juo, laikiau ji drąsiu, išradingu, taip pat turėjau J.V. Stalino nurodymą neįtraukti naujų žmonių ryšiui su Stamenovu“. [150]

Po susitikimo su Stamenovu buvo kontroliuojamas šifruotas Bulgarijos susirašinėjimas, norint išsiaiškinti, ar perteikti Stalino „taikūs siūlymai“. Apie tai Berija raportavo Molotovui. Ar Molotovas 1953 m. kalbėjosi su SSKP CK prezidiumo nariais dėl šio įvykio, nežinoma. Ir amžinai nutilo galimo sandėrio su Hitleriu iniciatorius – miręs diktatorius.

144 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 466, l. 37–42.

145 Ten pat, b. 467, l. 31–36.

146 Ten pat, b. 466, l. 30–36.

147 Ten pat, l. 30–36.

148 Ten pat, l.151–154.

149 Ten pat.

150 Ten pat, l. 156.

HITLERIS KALBĖJOSI SU STALINU

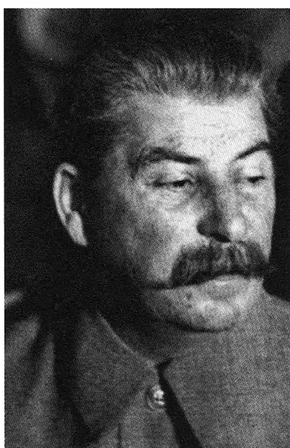


Vokietijos kancleris A. Hitleris.

Kodėl Stalinas buvo toks tikras, kad gavęs išpirką Hitleris jį būtų palikęs ramybėje? Karo išvakarėse tarp srautu į Kremlių plaukiančių pranešimų buvo vienas labai įdomus pranešimas iš Liceisto šaltinio. Jis ant Stalino stalo pakliuvo 1941 m. gegužės 25 d.: „Vokietijos karo planas su Sovietų Sąjunga sudarytas labai detaliai. Maksimali karo trukmė 6 savaitės. Per tą laiką Vokietija būtų užėmusi beveik visą europinę SSRS dalį, bet esančios Sverdlovske vyriausybės būtų nelietusi. Jeigu Stalinui po to būtų pavykę išgelbėti socialistinę santvarką likusioje SSRS dalyje, Hitleris tam nebūtų trukdęs".[151]

Šiuo šaltiniu Kremlius visiškai pasitikėjo. Tik po karo paaiškėjo, kad turintis plačius ryšius Reicho viršūnėse Liceistas (iš tikro latvių Berlyno korespondentas Orestas Berlinkis) – dvigubas agentas, vykdantis vokiečių vadovybės nurodymus. O juk jo perteikiamus duomenis Stalinas palaikė tikru pinigu. Nieko keista, kad jo visos aiškiaregystės, pavyzdžiui, apie būsimąjį Jugoslavijos užėmimą, išsipildydavo. Liceisto lūpomis su Stalinu kalbėjo Hitleris ir Ribentropas, jie tiesiogiai siuntė signalus, duodami suprasti, kas laukia SSRS ir jos vadų. Ypač suprantami pasirodė Stalinui Liceisto signalai apie tai, kad vermachto karinis pasirengimas Sovietijos pasienyje – tik vienas iš spaudimo būdų

[151] 1941 metai. M., 1998, t. 2, p. 260.



SSRS valstybės ir VKP – bolševikų partijos – vadovas J. Stalinas.

siekiant nuolaidų dėl teritorijų. Todėl netrukus bus paskelbtas vokiečių ultimatumas. Stalinas jo laukė. Laukė taip, kad net neteko kantrybės.

Ne veltui savaitę prieš karą liūdnai pagarsėjusiame birželio 14 d. TASS'o pranešime buvo tiesiogiai išreikšta nuostaba, kodėl vokiečiai nepaskelbė ultimatumo, ir tiesioginis apgailestavimas, jog Vokietija „nepasiūlė nieko nauja, dar artimesnio susitarimo". Šiuo pranešimu Stalinas norėjo pamėginti kokiu nors būdu užmaskuoti sovietų kariuomenės koncentravimą pasienyje ir jos išdėstymo puolamąjį pobūdį. Be to, labai aiškiai leido suprasti: o kur ultimatumas? Juk anksčiau Hitleris visada veikė pagal tą pačią schemą – iš pradžių reikalavimai, o atsisakius – puolimas. Stalino nuomone, laviruojant karą buvo galima atidėti... O jeigu ne, tai, sulaukus ultimatumo, smogti pačiam ir, suprantama, neatrodyti agresoriumi.

Hitleris sulaužė schemą. Ultimatumo nebuvo. Smogė pirmas ir smogė galingai. Pasakyti, kad Stalinas sutriko, vadinasi, nieko nepasakyti. Jis buvo sutriuškintas ir moraliai palaužtas. Pirmąją dieną kalbėti gyventojams neįstengė, tai padaryti pavedė Molotovui. Būtent dėl to ir atsirado nuskriaustųjų retorika – „klastingai užpuolė". Ką dabar daryti? Atsitraukti ir išlaikyti valdžią nors šalies dalyje! Be to, kuo anksčiau nusileisi, tuo arčiau važiuosi. Gal neteks važiuoti į Sverdlovską, o, paaukojus vakarines sritis ir Pabaltijį, pavyks ramiai išsėdėti ir Maskvoje?

Liko neaišku, ar perdavė Stamenovas informaciją tam, kam ji buvo skirta. Berlynas tylėjo. Hitleris tikėjo vokiečių kariuomenės galia, jam nereikėjo Stalino nuolaidų. Jis manė, kad vis dėlto Stalino vieta ne Maskvoje, o už Uralo. Atrodo, kad 1942 metais siaurame rate į klausimą, kam patikėti SSRS teritorijos valdymą už Archangelsko–Kirovo–Astrachanės linijos, už kurios vokiečių kariuomenė nežengs, fiureris atsakė ta pačia dvasia: ogi tam pačiam Stalinui ir patikėsim, jis juk žino, kaip tvarkyti tą liaudį.

„KAI TAVE GYVĄ KREMLIAUS SIENOS NUO GYVENIMO SKIRIA..."

Bėgo metai. Generalisimas Stalinas maudosi šlovėje, o dvariškiai istorikai rašo „teisingo karo istoriją" – jo pergalių istoriją. Bet negali pamiršti, kad jo 1941 metų bailumo paslaptį ir gilų nuopuolį žino trys žmonės. Jie žino tai, ko geriau būtų nežinoti. Būtent taip galima paaiškinti tolesnius įvykius, kai 1950 metais, atrodytų, nei iš šio, nei iš to Stalinas valstybės saugumo ministrui Abakumovui pasiūlė suimti Sudoplatovą. Apie tai papasakojo jau suimtas pats Berija (kalba netaisyta):

> ...1950 metų viduryje ar pradžioje Abakumovas, būdamas pas mane Ministrų taryboje dėl kitų klausimų, papasakojo, kad turi J.V. Stalino nurodymą suimti Sudoplatovą, Eitingoną ir nemaža kitų bendradarbių. Dėl ko juos būtina suimti, Abakumovas man nesakė. Todėl aš pasakiau Abakumovui, kad jis dar kartą pasikalbėtų su Stalinu, be to, juk Sudoplatovo suėmimo priežasčių Abakumovas neįvardijo. Aš Abakumovui pasakiau: „Tavo vietoje išsaugočiau Sudoplatovą ir neleisčiau sunaikinti".[152]

Stalino demaršas sukėlė Berijai nerimą. Jis suprato, kad susidoroti su Sudoplatovu nesudėtinga, bet juk po to ateis jo eilė. O kas kitas –

[152] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 466, l. 156.



Raudonarmietis priešakinėse pozicijose stebi priešą.
Šalia – užmaskuotas šarvuotasis automobilis BA-10. 1941 m. birželis.

Molotovas? Paskutiniaisiais diktatoriaus gyvenimo metais nepasitikėjimo šešėlis krito ir ant vieno, ir ant kito. Beriją jis „vadeliojo" padedamas „Mingrelijos bylos", o Molotovą išstūmė iš „glaudaus vadovavimo", atvirai sukritikavęs 1952 m. SSKP CK plenume, kaip „kapituliuojantį" prieš Vakarus. Ko gera, tolesnėje perspektyvoje Stalinas šiam trejetui parengė nelemtą galą. Bet 1953 m. kovo 5 d. viską pakoregavo.

Iš Pavlo Sudoplatovo paaiškinamojo rašto 1953 m. rugpjūčio 7 d. SSRS ministrų sovietui

Pranešu apie man žinomą faktą. Klastingai užpuolus SSRS fašistinei Vokietijai ir praėjus keletui dienų, apytikriai 1941 m. birželio 25–27 d., buvau iškviestas į tuometinio SSRS vidaus reikalų liaudies komisaro Berijos tarnybinį kabinetą. Berija man pasakė, kad yra Sovietų vyriausybės sprendimas, pagal kurį būtina neoficialiai išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis Vokietija sutiktų nutraukti karą prieš SSRS ir pristabdyti vokiečių fašistų kariuomenės puolimą. Berija man paaiškino, kad Sovietų vyriausybės sprendimas turi tikslą sudaryti

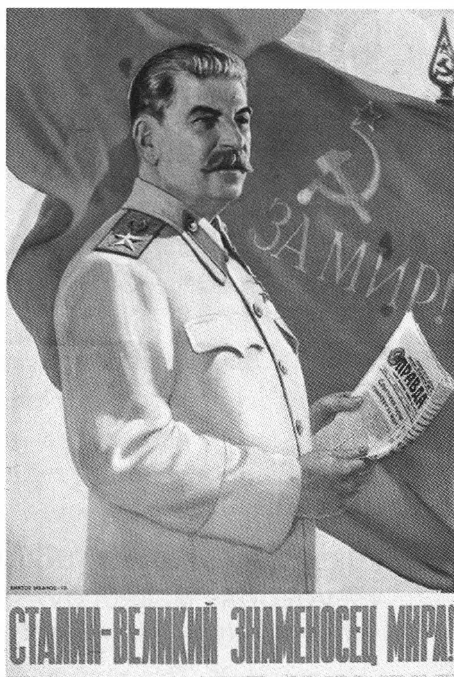
tokias sąlygas, kurios leistų Sovietų vyriausybei atlikti manevrą ir laimėti daugiau laiko kaupiant jėgas. Dėl to Berija įsakė man susitikti su Bulgarijos pasiuntiniu SSRS Stamenovu, kuris, NKVD turimais duomenimis, turėjo ryšių su vokiečiais ir buvo jų puikiai pažįstamas <...>

1. Kodėl Vokietija, sulaužiusi nepuolimo paktą, pradėjo karą prieš SSRS.

2. Kas patenkintų Vokietiją, kokiomis sąlygomis Vokietija sutiktų nutraukti karą, ko reikia, kad būtų nutrauktas karas.

3. Ar vokiečius patenkintų tokių sovietinių žemių, kaip Pabaltijo, Ukrainos, Besarabijos, Bukovinos, Karelijos sąsmaukos perdavimas Vokietijai.

4. Jeigu ne, tai į kokias teritorijas dar pretenduoja Vokietija.



„Stalinas – didysis taikos vėliavnešys. Sovietų plakatas.

Berija man įsakė su Stamenovu kalbėtis ne Sovietų vyriausybės vardu, o pateikti šiuos klausimus svarstant susidariusią karinę ir politinę padėtį, taip pat iš esmės išsiaiškinti Stamenovo nuomonę šiais keturiais klausimais.

Berija pasakė, kad mano pokalbio su Stamenovu esmė yra ta, kad Stamenovas privalo puikiai įsiminti šiuos keturis klausimus. Be to, Berija išreiškė įsitikinimą, kad pats Stamenovas su šiais klausimais supažindins Vokietiją...

(Rusijos Federacijos prezidento archyvas, f. 3, ap. 24, b. 465, l. 204–208, išspausdintas rinkinyje „1941 metai", M., 1998. t. 2, p. 487 –490).

LABIAUSIAI IŠSILAVINĘS BUDELIS



SSRS valstybės saugumo ministras V. Merkulovas.

KUKLUS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS VSEVOLODAS MERKULOVAS

„Jūs mušėte?“„Taip mušiau, sekiau Berijos pavyzdžiu“, – su pritrenkiančiu paprastumu atsakė Merkulovas 1953 m. prokuratūros apklausoje ir tuojau paaiškino: „Per vieno suimtojo tardymą Berija pats keletą kartų sudavė suimtajam ir toliau tardydamas man pasiūlė taip pat smogti suimtajam. Tai man buvo bjauru, nes iki tol net vaikystėje aš nesimušiau ir nieko nemušiau, bet pabijojau nepaklausyti, nes pamaniau, jeigu jau pats Berija muša, vadinasi, tai teisinga ir, nenorėdamas pagarsėti kaip minkštakūnis inteligentas, taip pat keletą kartų smogiau suimtajam į veidą“.[153]

Tai įvyko 1938 m. rudenį, kai Berija buvo paskirtas vidaus reikalų liaudies komisariato vadovo Ježovo pirmuoju pavaduotoju ir rengėsi užimti pastarojo vietą. Iš Tbilisio jis atsivežė ir į NKVD atsakingus postus paskyrė savo artimiausius bendražygius. Vienas iš jų – Merkulovas – iš karto užėmė valstybės saugumo vyriausiosios valdybos viršininko pavaduotojo vietą ir tapo valstybės saugumo (GB) 3-iojo rango komisaru. „Atvykus į Maskvą, pirmąjį mėnesį Berija mane vertė kasdien nuo ryto iki vakaro sėdėti jo kabinete ir stebėti, kaip jis – Berija –

[153] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 58.

dirba".[154] Šios pamokos nebuvo beprasmės. Kaip parodė Merkulovas, tardydamas „tuo metu nuolat mušė" ir jis, nenorėdamas tardytojams pasirodyti „švaruoliuku", taip pat prisidėjo".[155]

Kas turėjo įvykti šaliai, žmonėms, kad geras ir švelnaus būdo, išaugęs puikioje dvarininko šeimoje, berniukas padarė karjerą baudžiamosiose instancijose ir išsitarnavo iki SSRS valstybės saugumo „organų" vadovo? Visiškai priešingai negu kiti čekistai, jis buvo puikiai išsimokslinęs. Gimęs 1895 metais Kazanės vietininkijos Zakatalų mieste Vsevolodas Nikolajevičius Merkulovas Tiflise aukso medaliu baigė gimnaziją, Petrogrado universiteto fizikos ir matematikos fakulteto tris kursus. Pasirodo, jis buvo labiausiai išsimokslinęs berijininkų aplinkoje. Bet koją pakišo kilmė. Tėvas – dvarininkas, kapitono laipsnį turintis kariškis, tarnavo apygardos Zakatalų ruožo viršininku. Motina – iš Cinamzgvarišvilių giminės, bajorė. 1899 ar 1900 metais Merkulovo tėvas buvo nuteistas už piniginių lėšų – 100 rublių – iššvaistymą ir 8 mėnesius kalėjo Tiflise. Kadangi save laikė šmeižto auka, padavė prašymą pasigailėti. Paskui tėvas ir motina pragyventi užsidirbdavo privačiomis pamokomis. 1908 m. mirė tėvas.

Baigti universiteto Merkulovui nepavyko. 1916 m. spalį jis buvo pašauktas į kariuomenę ir pasiųstas į studentų batalioną Carycine. Po trijų savaičių – į Orienburgo praporščikų mokyklą, kurią baigė 1917 m. kovą. Paskirtas į Novočerkasko atsarginį pulką, kuriame išbuvo iki rugpjūčio. Kovos veiksmuose Merkulovas nedalyvavo. Ir nors per tą laikotarpį keletą kartų važiavo į frontą, iš esmės tai buvo kelionės su dovanomis kareiviams. 1917 metų spalį jis su kuopa buvo perkeltas į Lucko ruožą ir iki fronto žlugimo tarnavo Stochodo upės rajone. Karininkai ir kareiviai masiškai bėgo iš fronto. Jaunesnysis karininkas Merkulovas liko ištikimas priesaikai. 1918 m. pradžioje, kai buvo gautas įsakymas pasitraukti nuo fronto linijos, jis liko tik su 14 kareivių. Per Kijevą su armėnų ešelonu išvyko į Novorosijską, paskui garlaiviu – į Potį. Galiausiai 1918 m. balandį atvyko į Tiflisą. Merkulovas neturėjo jokio užsiėmimo. Jis apsigyveno pas seserį, pradėjo leisti žurnalą, o kopijas spausdino šapirografu ir pardavinėjo po 3 rublius. 1918 m. liepą

[154] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 58.

[155] Ten pat.



Čekistai.

Merkulovas vedė Lidiją Dimitrijevną Jachontovą ir persikėlė pas ją gyventi. 1918 m. rugsėjį jis pradėjo dirbti silpnaregių mokykloje, iš pradžių reikalų tvarkytoju, vėliau dėstytoju.

Kaip prisipažindavo pats Merkulovas, 1918 m. jis buvo apolitiškas. 1919 m. įstojo į draugiją „Sokol", kurioje mankštinosi, dalyvavo vakaruose, saviveiklos spektakliuose. Čia sesers vyro Covjanovo paskatintas susidomėjo marksistine literatūra ir Gruzijos sovietizavimo laikotarpiu panoro įstoti į partiją, „tačiau nežinojo, kur ir kaip tai padaryti".[156]

Merkulovo pasakojimu, į tarnybą ČK patekęs paprastai, kasdieniškai. Jo daugiau netenkino darbas silpnaregių mokykloje, tad kreipėsi į savo probolševikiškai nusiteikusį gimnazijos draugą Bošindžagijaną. Tas pažadėjo pasikalbėti su kuo reikia ir suvedė Merkulovą su Takujevu iš Gruzijos ČK. 1921 m. Merkulovas priimtas transporto skyriaus įgaliotinio padėjėju, o labai greitai paskirtas Gruzijos ČK ekonomikos skyriaus įgaliotiniu.

[156] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 118.

Tik ar viskas iš tikro taip sklandžiai vyko? 1934 m. buvusi čekistė iš Tifliso parašė Ježovui gana nemokšišką anoniminį pareiškimą ir papasakojo Merkulovo verbavimo slaptuoju agentu istoriją (visose citatose originali rašyba ir skyryba). Jau sovietizavus Gruziją, buvo iškviestas į ČK ir paprašyta tapti slaptuoju agentu tarp baltagvardiečių karininkų. Merkulovas ilgai atsisakinėjo ir dėl to „galų gale išvedė iš kantrybės čekistus, kurie jį pasodino į tamsų rūsį ir kiekvieną dieną smarkiai pliekė tol, kol jis sutiko dirbti ČK."[157] Parašiusi šį anoniminį raštelį čekistė, jos žodžiais tariant, – „gyva liudytoja", nes viskas vyko jai dalyvaujant. 1923 m. ji išvažiavo į Šiaurės Kaukazą, o grįžusi iš savo buvusio bendradarbio – operatyvinio įgaliotinio, anksčiau verbavusio Merkulovą, išgirdo, kad „šis baltasis padarė karjerą ir dabar pats yra pirmasis Berijos pagalbininkas". Laišką ji baigė kovingu šūkiu: „Brangusis drauge Ježovai, vyk lauk šiuos kapitalo gerbėjus. Tu puikiai žinai, kaip jie lenda į visus plyšius, aš puikiai atsimenu, kaip jis kalbėjo tam įgaliotiniui, kad jam kaip karininkui net nemalonu girdėti tokius įgaliotinio siūlymus, ir jokiais būdais nenorėjo pranešti apie savo baltuosius draugus... Šiandien susitikau tą įgaliotinį. Jis man pasakė, kad dabar viskas pasikeitė taip, jog baltąjį Merkulovą saugo čekistai. Puiku, tiesa? Kol kas tau nežinoma kandidatė į VKP(b) N. Liepos 18 d. Tiflisas."[158]

Iš tikro daugeliui būsimųjų aukšto rango darbuotojų kelias į ČK prasidėdavo nuo slapto bendradarbiavimo, o „neproletariškos kilmės" asmeniui tai buvo taisyklė beveik be išimties. Vykdydami slaptus pavedimus jie privalėjo įrodyti savo ištikimybę sistemai.

1922 metų rudenį Berija buvo perkeltas iš Baku į Tiflisą Gruzijos ČK pirmininko pavaduotoju. Dabar Merkulovas tarnavo jam vadovaujant. Ir Berija jį pastebėjo. Pažintis įvyko 1923 m., kai grupė bendradarbių Gegužės 1-ajai išleido spausdintą rinktinę su Gruzijos ČK bendradarbių straipsniais ir pastabomis. Berijai patiko Merkulovo straipsnis ir jis išsikvietė pastarąjį pas save. Kaip apie tai rašo Merkulovas, Berija iš pirmo žvilgsnio perprato jo, kuklaus, nedrąsaus ir kiek uždaro žmogaus, charakterį ir įžvelgė jo gebėjimus, kuriuos galėjo panaudoti savo interesams, be to, nerizikuodamas įsigyti varžovą.[159]

157 RGASPI, f. 671, ap. 1, b. 252, l. 239–240.

158 Ten pat.

159 „Istočnik", 2004, Nr. 4, p. 97.

Dabar Merkulovo karjera ČK pradėjo veržliai kilti. Tuojau, 1923 m. gegužę Berijos pastangomis buvo paskirtas Gruzijos ČK ekonomikos skyriaus viršininku, 1925 m. jis – jau Užkaukazės ČK informacinio agentūrinio skyriaus viršininkas, nuo 1929 m. – Adžarijos GPU pirmininko pavaduotojas. Nuo 1931 m. gegužės OGPU įgaliotosios atstovybės slaptojo politinio skyriaus viršininkas Užkaukazei. Užkliuvo visai kitur. Merkulovo socialinė kilmė gerokai apsunkino jo stojimą į partiją. Būdamas ČK darbuotojas, kur operatyvinio personalo narystė partijoje buvo privaloma, jis dukart – 1922 ir 1923 m. rašė pareiškimus. Ir tik iš antro karto, 1923 m. gegužę, priimtas kandidatu su dvejų metų bandomuoju laikotarpiu. 1925 m. parašė pareiškimą priimti jį partijos nariu, tarsi ir priėmė, o partijos bilieto taip ir neišdavė. Tik įsikišus Berijai pavyko situaciją pataisyti. Galiausiai 1927 m. Merkulovui išduotas VKP(b) partijos nario bilietas su nurodytu jame stažu nuo 1925 m.

Merkulovui Berija buvo ne tik palankus viršininkas, bet ir gelbėtojas. Be pastarojo rūpesčio jis galėjo labai lengvai išlėkti iš VKP(b) ir GPU dėl reguliariai vykstančio partijos gretų valymo ir partinės įskaitos dokumentų tikrinimo. Būtent todėl Merkulovas labai išgyveno dėl savo klaidos, kai, 1928 m. išvykus Berijai, pasidavė įkalbamas bendradarbių ir kaip visi parašė kritišką pareiškimą dėl to, kad neįmanoma dirbti su Berija. Paskui jis mušėsi į krūtinę. Ir Berija atleido. Nuo to meto Merkulovas, nuolat jausdamas kaltę dėl tos klaidos, tapo ypač dėkingas ir ištikimas Berijai.

O Berija taikė aukštai. Kaip pažymėjo Merkulovas, „Berija į valdžią ėjo tvirtai apsisprendęs, tai buvo jo pagrindinis tikslas". Kartą, 1930 ar 1931 metais, Stalinas juokais paklausė Beriją: „Tu ką, CK sekretoriumi nori būti?" Berija nė kiek nesuglumęs atsakė: „Ar tai blogai?"[160] 1931 m. spalį Stalinas perkėlė Beriją iš OGPU į partinį darbą ir paskyrė Gruzijos KP(b) CK sekretoriumi. Į CK Berija pertempė ir Merkulovą, kurį paskyrė savo padėjėju. Dabar jo literatūrinis talentas atsiskleidė visu gražumu. Merkulovas sudarinėjo įvairiausias pažymas, rašė Berijai pranešimus ir straipsnius. Dalyvavo redaguojant garsųjį pranešimą „Dėl klausimo apie bolševikų organizacijų istoriją Užkaukazėje", kurį Berija perskaitė 1935 m. Parengė „Mažajai sovietinei enciklopedijai" straipsnį

[160] „Istočnik", 2004, Nr. 4, p. 93.



1941 m. birželį artėjant karo veiksmams, Lvovo Lonckovo kalėjimas virto mirties konvejeriu. Čia birželio 24–28 d. NKVD sušaudė 1681 žmogų. Įvykdyti šią siaubingą piktadarystę įsakymą Nr. 2445/M pasirašė SSRS saugumo komiteto liaudies komisaras V. Merkulovas 1941 m. birželio 23 d.

apie Beriją, o 1940 m. leidykloje „Zaria Vostoka" („Rytų Aušra") išleido atskiru leidiniu biografinę apybraižą apie jį, pavadintą „Ištikimas Lenino–Stalino partijos sūnus". Šios pilnos pagyrų ir Berijos nuopelnų šlovinimo apybraižos apimtis – 64 puslapiai, išleista buvo 15 tūkstančių egzempliorių tiražu.

1934 m. Merkulovas tapo VKP(b) Užkaukazės srities komiteto sovietinės prekybos skyriaus vadovu, 1936 m. pradėjo vadovauti ypatingajam skyriui, o nuo 1937 m. liepos – Gruzijos KP(b) CK pramonės bei transporto skyriui. Jo partinis darbas nutrūko taip pat, kaip ir prasidėjo. 1938 m. Berijos siūlymu rugsėjį perėjo paskui jį į darbą NKVD Maskvoje. Kaip vėliau rašė Merkulovas, „prisipažįstu, tada, man atvykus į Maskvą, buvo labai sunku dirbti SSRS NKVD, ko aš visai nesitikėjau važiuodamas į Maskvą. Viena vertus, aš neturėjau pakankamos operatyvinės veiklos patirties <...>, kita vertus, nežinojau tų naujų (o juk jau 7 metus dirbo partinį darbą) čekistų „metodų", kurie tuo metu taikyti ir kurie mane labai slėgė". Na, nieko, Merkulovas išgyveno. Jis tapo vienu iš artimiausių Berijos aplinkos žmonių, nors retkarčiais pavydžiai



Jau 1941 m. birželio 22 d. pradėti šaudyti kaliniai įvairiausiuose SSRS miestuose. Bolševikų sušaudytieji Lvovo kalėjimo kieme.

tarstelėdavo, kad Maskvoje jo ir Berijos santykiai atšalo ir pastarasis labiau vertina Bogdaną Kobulovą. Savo patikėtinius ir artimiausius bendražygius, užsitarnavusius ypatingą pasitikėjimą, Berija apdovanojo juokingomis pravardėmis. Merkulovą vadino – Merkulyčiumi.

1938 m. gruodį Merkulovas pradėjo vadovauti valstybės saugumo vyriausiajai valdybai ir tapo vidaus reikalų liaudies komisaro 1-uoju pavaduotoju. Berija jam patikėdavo pačias svarbiausias bylas ir tyrimus. Jo nurodymu Merkulovas pats išvežė tardant mirtinai sumušto maršalo Bliucherio kūną kremuoti.[161] Būtent, vadovaujant Merkulovui, per tardymą 1939 m. balandžio 13 d. po penkių tylos mėnesių apie „dalyvavimą Ježovo sąmoksle" „prisipažino" Jefimas Jevdokimovas – praeityje legendinis anarchistų bei eserų žmogus, pradėjęs tarnauti ČK 1919 metais. Atsisakęs savo parodymų teisme Jevdokimovas pareiškė, kad neišlaikė: „Mane smarkiai daužė per kojų gurnus"[162]. 1940 m. kovo 5 d. VKP(b) CK politinio biuro sprendimu Merkulovas pradėjo vadovauti NKVD trejetui, kuris turėjo priimti sprendimą dėl lenkų karo belaisvių ir civilių asmenų sušaudymo. Šio trejeto sprendimu 1940 m.

[161] Reabilitacija: kaip tai buvo. M., 2000, t. 1, p. 333.

[162] Ten pat, p. 331.



Lenkų generolas Z. Berlingas (Z. Berling) tarp karių, Antrajame pasauliniame kare vadovavęs 1-ajai lenkų armijai, kuri buvo sukurta SSRS teritorijoje. Z. Berlingas kaip karo vadas pasižymėjo 1939 m. sovietų ir lenkų kare kovojant dėl Lvovo ir buvo apdovanotas Lenkijos ordinu Virtuti Militari. 1939 m. išėjo į atsargą ir gyveno savo name Vilniuje. NKVD suimtas Z. Berlingas buvo išvežtas į Starobelsko lagerį.

pavasarį buvo sušaudyti 21 857 žmonės, iš jų ties Smolensku, Katynės miške – 4421. Merkulovo vaidmuo vien vadovavimu trejetui nesibaigė. Jis pats, vykdydamas 1940 m. kovo 5 d. sprendimą, važiavo į Baltarusiją patikrinti, kaip vyksta lenkų civilių asmenų sušaudymas. Kaip buvo paminėta Baltarusijos MGB ataskaitoje, „1940 m. draugas Merkulovas specialiai atvyko dėl suimtųjų SSRS Baltarusijos vakarinėse srityse bylų tyrimo ir nuosprendžių vykdymo".[163] 1943 m. rudenį, jau būdamas valstybės saugumo liaudies komisaru, Merkulovas stengėsi nuslėpti NKVD piktadarybes Katynėje. Dar prieš pradedant Burdenkai atlikti ekshumavimą, jis ten pasiuntė NKGB 2-osios valdybos bendradarbius paslėpti pėdsakų. Jie perkasė laidojimo vietą, primėtė melagingų dokumentų, rengė melagingus liudytojus ir panašiai.

[163] FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b. 17, l. 173.



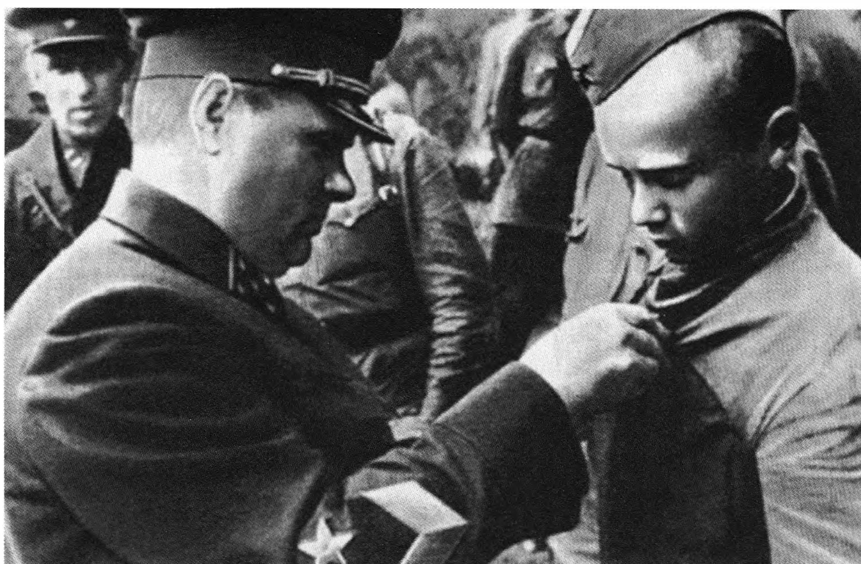
Sovietų delegacija, vadovaujama SSRS užsienio reikalų ministro V. Molotovo, pasitinkama Berlyne. 1940 m.

Vykstant Berijos bylos tyrimui, generalinis prokuroras Rudenka atkreipė dėmesį į 1952 m. JAV išspausdintus liudijimus, kad 1940 m. Berija, priimdamas lenkų karininkų grupę, netiesiogiai pripažino lenkų belaisvių nužudymo faktą, dėl šių asmenų pareikšdamas: „Mes labai prašovėme pro šalį. Mes padarėme didelę klaidą".[164] 1940 metų spalį, kai buvo formuojama lenkų šarvuočių ir tankų divizija, beveik tą patį kalbėjo ir Merkulovas[165]. Rudenka rado galimybę apkaltinti Beriją ir Merkulovą atskleidus Katynės sušaudymo paslaptį. 1953 m. liepos 21 d. Merkulovui buvo pateiktas tiesmukas klausimas: ką tada jis atsakė lenkams? Merkulovas prisiminė, kad 1940 m. spalį jis priėmė lenkus drauge su Berlingu. O kokį atsakymą jiems pateikė apie žmones iš Kozelsko ir Starobelsko, neprisimena, neprisimena ir Berijos atsakymo. Tada jį tiesiai paklausė: „Ar ne jūs atsakėte, kad buvo padaryta didelė klaida?" Merkulovas: „Juokinga būtų kalbėti net apie tokio atsakymo galimybę. Savaime suprantama, tokio atsakymo aš nedaviau. Man esant Berija tokio atsakymo lenkų karininkams taip pat nedavė".[166]

[164] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 464, l. 145–148.

[165] Ten pat, l. 158–162.

[166] Ten pat, l. 201–207.



SSRS maršalas K. Mereckovas raudonarmiečiui įteikia ordiną.

1940 m. lapkritį Merkulovas Molotovo svitoje vyko į Berlyną derybų su Trečiojo reicho vadovais. Jam nusišypsojo laimė dalyvauti pusryčiuose, kuriuos lapkričio 13 d. sovietų delegacijos garbei Hitleris surengė Imperijos kanceliarijoje. O tos pačios dienos vakare Molotovas surengė atsakomąją vakarienę sovietų pasiuntinybėje Berlyne, į kurią atvyko ne tik Ribentropas, bet ir SS reichsfiureris Himleris.[167] Ko gera, tai buvo istorinis susitikimas. Tegul ir formalus, bet NKVD ir gestapo kontaktas buvo. Nors, ko gera, dviem piktadariams – Himleriui ir Merkulovui – neteko nuoširdžiai pasikalbėti ir pasidalyti profesinėmis paslaptimis, be to, argi tai įmanoma pasakyti laikantis diplomatinio protokolo? Štai kad taip susitikus akis į akį!

1941 m. vasarį Merkulovas užėmė atsiskyrusios nuo NKVD liaudies komisariato valstybės saugumo vadovo postą. Tais metais Stalinas ypač dažnai priima jį savo kabinete Kremliuje. Apsilankymų žurnale užregistruoti net 22 vizitai. Suprantama, nieko keista. Karo išvakarėse, tiesiogiai įsakius Stalinui, Merkulovas pradėjo garsiąsias bylas prieš DVRA

[167] „Izvestija". 1940 m., lapkričio 13 d.

aukštas pareigas užimančius generolus ir gynybos pramonės vadovus, tarp kurių buvo ginkluotės liaudies komisaras Vanikovas ir gynybos liaudies komisariato pavaduotojas Mereckovas. Kaip paskui, 1953 m. per tardymą pasakė Berija, dėl šios bylos suimtieji buvo kankinami, o Merkulovas jam pareiškęs, kad „demaskavo pogrindinę vyriausybę, kurią suorganizavo, galima sakyti, vos ne pats Hitleris".[168] 1953 m. Merkulovas pademonstravo labai savotišką supratimą, ką reikėtų vadinti kankinimais: „Per tardymus, kuriuose dalyvavau ir aš, be manęs, Mereckovą ir Vanikovą daužė ranka per veidą, o gumine lazda – per nugarą ir minkštąsias kūno vietas, bet man esant šie smūgiai nevirto kankinimu. Aš pats taip pat mušiau Mereckovą ir Vanikovą ir keletą kitų suimtųjų, bet jų nekankinau".[169]

Na, kokie ten dar kankinimai, tiesiog šiek tiek trinktelėjo norėdami, kad miegai išlakstytų! Merkulovo nė kiek nesutrikdė, jog netrukus Stalino įsakymu teko paleisti ir Mereckovą, ir Vanikovą. Įsakė Stalinas pasodinti ir mušti – padarė, pasakė paleisti – nėra problemos! Merkulovo gyvenimo kredo tapo kariškas atsakymas: „Kiekvieną draugo Stalino nurodymą aš vykdžiau nesvarstydamas".[170]

Lygiai taip pat jis aiškino ir savo dalyvavimą kituose, nė kiek ne mažiau bjauriuose nusikaltimuose – maršalo Kuliko žmonos pagrobime ir nužudyme, nuodų bandymuose su nuteistais mirti kaliniais. Norėdamas pasiteisinti Merkulovas visiškai demaskavo save: „Kaip NKVD darbuotojas aš vykdžiau šias užduotis, bet kaip žmogus šiuos bandymus laikiau nepageidaujamais".[171]

Karas Merkulovą užtiko užsiėmusį visiškai taikia veikla. Jis vadovavo masiniam trėmimui Pabaltijyje ir Baltarusijoje. Kaip savo ataskaitoje paminėjo Baltarusijos valstybės saugumo ministras Lavrentijus Canava, „1941 metais, prieš prasidedant kovos veiksmams su fašistine Vokietija, draugas Merkulovas, nurodžius direktyviniams organams, atvažiavo į Baltarusiją specialiai patikrinti mūsų vykdomos veiklos tremiant priešiškus elementus iš Baltarusijos SSR vakarinių sričių į Sovietų

[168] A. Suchomlinovas. Kas jūs, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 139.

[169] Ten pat, p. 139.

[170] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 467, l. 148.

[171] Ten pat, b. 469, l. 146.

Sąjungos gilumą".[172] 1941 m. liepą, sujungus į vieną liaudies komisariatą NKVD ir NGKB, Merkulovas vėl užėmė vidaus reikalų liaudies komisaro 1-ojo pavaduotojo pareigas. Rugsėjį jį išsiunčia į Leningradą sprogdinti miesto, jeigu jį užimtų vokiečiai, spalį – į Kuibyševą – vadovauti evakuotai NKVD centrinio aparato daliai. Merkulovo nuomone, būtent šiuo metu Berija nustojo domėtis juo. Ypač santykiai atšalo, kai 1941 m. spalio pradžioje Berija pranešė Merkulovui apie sunkią padėtį Maskvoje ir kad ką nors reikia palikti pogrindiniam darbui Maskvoje, jeigu vokiečiams pavyks įsiveržti į Maskvą. Merkulovas atsisakė ir nepatenkintas Berija išsiuntė jį į Kuibyševą.

1943 m. balandį Merkulovas vėl užėmė valstybės saugumo liaudies komisaro postą. Anksčiau, 1943 m. vasarį, jam suteiktas GB 1-ojo rango komisaro laipsnis, o 1945 m. pereinant prie įprastų karinių laipsnių, jis tapo armijos generolu. Karo metais Merkulovas sukūrė patriotinio turinio pjesę „Inžinierius Sergejevas", pasirašęs pseudonimu Vsevolodas Rokas. Kol Merkulovas buvo liaudies komisaras, pjesė, pasakojanti apie inžinieriaus Sergejevo didvyrišką poelgį, – atėjus vokiečiams, susprogdintą elektrinę , sėkmingai buvo rodoma teatruose.

Stalinas nebuvo patenkintas NKGB darbu ir 1945 m. rudenį ne kartą išreiškė pageidavimą pakeisti visą liaudies komisariato vadovybę. Jis turėjo naują favoritą GUKP „Smeršo" viršininką Viktorą Abakumovą. 1945 m. pabaigoje pirmiausia iš NKGB buvo atleistas liaudies komisaro pavaduotojas Bogdanas Kobulovas.

1946 m. pavasarį Merkulovas – užsiėmęs naujosios MGB struktūros formavimu, bet jau buvo aišku, kad jo dienos šiame poste suskaičiuotos. 1946 m. gegužės 4 d. VKP(b) CK politinis biuras patvirtino naują MGB struktūrą ir kartu vietoj Merkulovo ministru buvo paskirtas Abakumovas. Merkulovui darbų priėmimas bei perdavimas MGB buvo skausmingas ir kankinamas. Abakumovas visais būdais stengėsi sumenkinti jo darbą. Pats Merkulovas 1946 m. birželio laiške Stalinui pasakė supratęs tikrąsias atleidimo priežastis: „Jūs, drauge Stalinai, kartą mane pavadinote „droviu". Gaila, bet tai tiesa. Aš gėdijausi skambinti Jums telefonu, gėdijausi rašyti Jums visais klausimais, kuriuos tuo metu laikiau ne tiek svarbiais, kad trukdyčiau Jus karo metu, žinodamas,

[172] FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b. 17, l. 173.

kaip Jūs užsiėmęs. Dėl šio drovumo prieš Jus aš padariau klaidų, tarp kurių pati didžiausia ta, kad aš Jums apie keletą atvejų nepranešiau. Gal pasitaikė, kad tuo metu, kai tiesioginė mano pareiga buvo tai pranešti Jums nedelsiant, aš tai dariau kiek švelnesne forma".[173]

Perduodant ir priimant bylas MGB. surašytas aktas, kuriame buvo pažymėti „tyrimo ir agentūros veiklos iškrypimai bei trūkumai", kai valstybės saugumas daugiau dėmesio kreipė išaiškindamas vadinamuosius antisovietinius asmenis nei šnipus. Suprantama, tam reikšmės turėjo ir 1945 m. JAV žlugęs sovietų žvalgybos tinklas, dėl ko kilo didžiulis triukšmas. 1946 m. rugpjūtį Merkulovui skirta partinė nuobauda – iš VKP(b) CK narių jis perkeltas į kandidatus.

Merkulovas buvo teisus, kai rašė apie savo kuklumą ir tai, kad neturi jokių ambicijų. Kitaip nei kiti berijininkai, jis turėjo visai nedaug apdovanojimų: Lenino ordiną (1940 m.), I laipsnio Kutuzovo ordiną (1944 m. už čečėnų ir ingušų trėmimą), Raudonosios vėliavos ordiną (1944 m. už ištarnautus metus) ir 9 medalius. Na, dar, savaime suprantama, 1931 m. išduotą garbės ženklą „VČK–GPU garbės darbuotojas (V)" ir Tuvos respublikos ordiną. Skystoka...

Atleistas Merkulovas iš valstybės saugumo ministro pareigų, 1946 m. rugpjūtį jis paskirtas užsienio prekybos ministerijos vyriausiosios sovietų turto užsienyje valdybos (GUSIMZ) viršininko pavaduotoju. 1947 m. balandį organizavus prie ministrų tarybos savarankišką vyriausiąją GUSIMZ valdybą, Merkulovas tapo jos viršininku. Pamažu jį pasiekė žinios, kad Stalinas vėl jam tapo palankus. Ir iš tikro, 1950 m. spalį Merkulovas paskirtas SSRS valstybės kontrolės ministru, o 1952 m. vykusiame XIX suvažiavime išsaugojo kandidato į SSKP CK narius poziciją. Nuo 1946 m. iki pat Stalino mirties jis nesimatė su Berija. Du kartus ėjo pas jį į ministrų tarybą, bet jo nepriėmė. Merkulovas neįsižeidė, suprato: dabar Berijai jo nereikia. Viskas akimirksniu pasikeitė 1953 m. kovo 5 d.

Stalino laidotuvių išvakarėse Berija pasikvietė Merkulovą ir pasiūlė dalyvauti redaguojant kalbą, kurią turėjo sakyti laidotuvių ceremonijoje. Merkulovą nustebino Berijos nuotaika: „Jis buvo linksmas, juokavo ir juokėsi, atrodė tarsi pakylėtas. Mane prislėgė netikėta draugo Stalino

[173] AP RF, f. 3, ap. 58, b. 28, l. 140–141.



1944 m. vasario 23 d. (Raudonosios armijos įkūrimo dieną) buvo pradėtas masinis čečėnų bei ingušų trėmimas iš Čečėnijos-Ingušijos autonominės respublikos į Kazachstaną ir Vidurinę Aziją. SSRS gynybos komiteto sprendime Nr. 5073 buvo nurodyta priežastis – „už pagalbą fašistiniams okupantams". Deportuoti 493 269 žmonės.

mirtis ir niekaip negalėjau suprasti, kaip šiomis dienomis galima būti tokiam linksmam ir elgtis visai laisvai".[174] Merkulovo ištikimybė ir mistinė ištikimybė Berijai padiktavo jam net tokio elgesio paaiškinimą ir pateisinimą. Jis nusprendė, kad Berijos gebėjimas susivaldyti – tai tikras valstybės veikėjo bruožas. 1953 m. kovo 11 d. Merkulovas parašė Berijai šiltą laišką, kuriame priešingai sveikam protui ir atmetęs asmeninę naudą išreiškė pasirengimą atsisakyti ministro darbo ir užimti bet kokias pareigas VRM: „Jei aš galėčiau būti naudingas kur nors VRM, prašau mane panaudoti taip, kaip tu manysi esant tikslinga. Tu žinai, man pareigos nėra svarbu".[175]

1953 m. rugsėjo 18 d. Merkulovas buvo suimtas, vėliau nei daugelis kitų, kurie į kaltinamųjų suolą sėdo drauge su Berija. Formaliai jo net nepašalino iš SSKP CK kandidatų į narius. Tiriant Berijos bylą ir

174 „Istočnik", 2004, Nr. 4, p. 93.

175 A. Suchomlinovas. Kas jūs, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 124.

aiškėjant vis naujiems nusikaltimams, kurie buvo padaryti dalyvaujant Merkulovui, jam neliko jokios galimybės likti laisvėje. 1953 m. gruodį jis drauge su Berija ir kitais nuteistas sušaudyti (kremuotas ir palaidotas Dono kapinėse). Savo paskutinėje kalboje Merkulovas paprašė panaikinti jam „kontrrevoliucinius straipsnius" ir teisti jį pagal kitus baudžiamojo kodekso straipsnius bei, savaime suprantama, apgailestavo dėl jį pražudžiusio artumo su Berija: „Aš daug padariau dėl jo, padėjau jam, bet maniau, kad Berija yra sąžiningas žmogus".[176]

O pats Merkulovas? Ar liko jis sąžiningas prieš save, ar suprato, kas jam nutiko? Valstybės mašina nužudė jame bet kokias žmoniškumo užuomazgas. Gamtos apdovanotas išskirtiniu talentu – linkęs į literatūrinę kūrybą, mokėjęs puikiai piešti, jis galėjo nugyventi visiškai kitokį gyvenimą. Bet pasirinko piktadario ir budelio kelią.

[176] „Istočnik", 2002, Nr. 6, p. 78.

DIDIEJI BROLIAI

BERIJOS NUMYLĖTINIAI – BOGDANAS IR AMAJAKAS KOBULOVAI – IŠKILŪS ČEKISTŲ PAVEIKSLAI

Kobuličius – būtent taip pagarbiai ir meiliai liaudies komisaras Berija vadino Bogdaną Zacharovičių Kobulovą. Ir buvo už ką. Nuo pirmųjų 1938 m. rudens Berijos karaliavimo NKVD pastate dienų jis buvo vienas aktyviausių Lavrentijaus parankinių tardymo veikloje. Su įkarščiu mušė ir kankino. Kadangi buvo stambus, jis savo aukas „daužė kumščiais... šokinėjo ant jų ir užgriūdavo visu savo milžinišku svoriu. Jo mėgstamiausias kankinimo įrankis buvo lazda".[177]

Turėjo jis ir jaunesnį brolį Amajaką Kobulovą, taip pat padariusį neblogą karjerą baudžiamojoje sistemoje. Buvęs jo pavaduotojas (Gagruose) vėliau apie jį per tardymą pateikė tokią informaciją: „Iš anksto suimtuosius paguldęs ant grindų, jis pats juos mušė pagaliu".[178] Iš anksto suimtuosius guldyti ant grindų tekdavo, matyt, todėl, kad Amajakas buvo ne tokios įspūdingos figūros nei brolis Bogdanas. Bet abu mušė su malonumu.

Be šių spalvingų personažų, ko gera, sovietų „organų" istorija nebūtų tokia įdomi. Šių dviejų ryškių Berijos kohortos atstovų paliktas

177 S. Montefiore. Stalinas: Raudonojo monarcho dvaras. M., 2005, p. 299.

178 GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 15.



NKVD darbuotojas nuo 1938 m. SSRS pasiuntinys V. Dekanozovas po vizito pas Vokietijos vadovą A. Hitlerį.
Už V. Dekanozovo – NKVD rezidentas Vokietijoje A. Kobulovas. 1940 m.

pėdsakas ir šiandien puikiai matomas ir kraupina vaizduotę. Broliai Kobulovai pasižymėjo įvairiausiose represinėse kompanijose, jų parašai liko daugelyje nekaltai represuotųjų tardymo bylose. Daugybės tūkstančių suimtų kaltinamųjų nuosprendžių tekstai galėtų sudaryti įspūdingą čekistų piktadarybių antologiją.

Broliai gimė siuvėjo amatininko Zacharijaus Oganesovičiaus Kobulovo šeimoje Tiflise. Bogdanas – 1904 m., Amajakas – 1906 m. Pokariu Amajakas baigė aukštąjį mokslą (ko gera, mokydamasis neakivaizdžiai). Bogdanas, beveik metus ištarnavęs DVRA, 1922 m. pradėjo dirbti Gruzijos ČK, kur Berijos globojamas kilo karjeros laiptais. 1938 m. viduryje jis ėjo Gruzijos vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotojo pareigas ir turėjo GB majoro laipsnį. 1937–1938 m. drauge su liaudies komisaru Goglidze Kobulovas vadovavo posėdžiams ir pasirašinėjo trejeto protokolus.

Vien tik jo vadovaujamas Gruzijos NKVD trejetas nuteisė sušaudyti 1233 žmones.[179] 1938 m. rugsėjį pakvietus Berijai, jis persikėlė į Maskvą ir tuojau jam suteiktas GB vyresniojo majoro laipsnis bei patikėta vadovauti GUGB slaptam politiniam skyriui. Praėjus trims mėnesiams,

179 A. Suchomlinovas. Kas jūs, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 152.

1938 m. gruodį jam buvo suteiktas GB komisaro 3-iasis rangas ir jis ėmė vadovauti NKVD tardymo skyriui, o 1939 m. pradėjo vadovauti NKVD vyriausiajai ekonomikos valdybai. Ypatingas Berijos pasitikėjimo ženklas – 1940 m. kovo 5 d. Bogdanas Kobulovas buvo įtrauktas į specialiai Politinio biuro sprendimu sukurtą NKVD trejetą, kurio funkcija buvo be jokio teismo susidoroti su lenkų karininkais ir civiliais asmenimis.

1941 m. vasarį jis buvo iškeltas į valstybės saugumo liaudies komisaro pavaduotojo postą, o 1941 m. liepą, susijungus liaudies komisariatams, tapo vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotoju. Galiausiai 1943 m. jau dirbo SSRS valstybės saugumo liaudies komisaro pavaduotoju. 1943 m. vasarį jam buvo suteiktas GB 2-asis rangas, atitikantis kariuomenės generolo pulkininko laipsnį.

Jaunesnysis brolis Amajakas, baigęs tarnybą DVRA ir trumpai padirbėjęs liaudies teismo sekretoriumi, sąskaitininku ir kooperatyvo buhalteriu Boržomyje bei gamykloje Tiflise, galiausiai nuėjo brolio pėdomis. 1927 m. priimtas sąskaitininku Gruzijos GPU finansų skyriuje. Po dvejų metų perkeltas į operatyvinį – ekonomikos skyriaus (EKS) įgaliotinio – darbą. Su Berija Amajakas susipažino 1929 m. Tuo metu jį įtraukė į nedidelę Užkaukazės GPU darbuotojų grupę, kuriai vadovavo Berija, išvykusią į Baku triuškinti vadinamojo „Prompartijos" filialo.Ten Amajakas tardė naftotiekio Baku–Batumis tiesimo viršininką, kuris vėliau nuteistas kaip „stambus kenkėjas".

Berija buvo patenkintas: Amajakas jam visai patiko. Toliau karjeros laiptais jis kopė tame pačiame skyriuje, o 1934 m. – jau Gruzijos UGB NKVD EKS 1-ojo skyriaus viršininkas. 1937 m. Amajakas perkeliamas dirbti Gruzijos UGB NKVD slapto politinio 3-iojo skyriaus viršininku, o vėliau – apsaugos skyriaus viršininku. 1937 m. rugpjūtį pačiame represijų įkarštyje jam skiriamas savarankiško darbo baras: Achalcicho rajono vadovo, nuo 1938 m. gegužės – Gagrų NKVD. Nėra reikalo aiškinti, koks svarbus atrodė šis postas Gagruose. Ten buvo Stalino vila ir vien NKVD apsaugos darbuotojų, kurie priklausė Maskvai, ten laikyta apie tris šimtus.

Berijai tapus NKVD vadovu, jaunojo Kobulovo karjera staiga pradėjo kilti. 1938 m. gruodžio 7 d. Amajakas paskirtas Ukrainos SSR vidaus reikalų liaudies komisaro 1-uoju pavaduotoju. Tą patį mėnesį jis iš GB leitenanto pakeltas į GB majorus. Bet ir tokio artimo žmogaus jis

nesiryžo padaryti didelės respublikos liaudies komisaru, bet jam neteko su niekuo dalytis valdžios. Ukrainos SSR vidaus reikalų liaudies komisaro pareigos buvo paliktos laikinai neužimtos ir Amajakas faktiškai ėjo liaudies komisaro pareigas iki pat 1939 m. rugsėjo.

REZIDENTAS ZACHARAS

1939 m. rugsėjį Amajakas buvo išsiųstas NKVD rezidentu į Berlyną. Jis tapo SSRS pasiuntinybės patarėju, o savo pranešimus centrui pasirašinėjo slapyvardžiu „Zacharas".

Inkognito išsaugoti nepavyko. Vokiečiai gana greitai išsiaiškino, kokiai žinybai priklauso naujasis patarėjas, ir nedelsdami įvertino jo niekingai menką žvalgybos darbo patirtį. Kaip parodė po karo suimtas Berlyno abvero skyriaus darbuotojas Zygfrydas Miuleris, 1940 m. rugpjūtį rezidentui Zacharui buvo pakištas netikras agentas – latvių Berlyno korespondentas Orestas Berlinkas, kuris tariamai turėjo plačių ryšių Reicho viršūnėse.[180]

Zacharas buvo susižavėjęs įsigytu naujuoju „turtu". Agentą pavadino Liceistu ir kas mėnesį mokėjo nuo 300 iki 500 reichsmarkių.[181] Iš tikro dvigubas agentas Liceistas vykdė tiesioginius Reicho vadovybės nurodymus. Jo siunčiamus į Maskvą pranešimus Stalinas laikė patikimais. Ir tikrai Liceisto aiškiaregystės paprastai išsipildydavo, pavyzdžiui, dėl būsimojo Jugoslavijos užėmimo.Tačiau per Liceistą iš tikro vokiečiai tiesiogiai dezinformavo Staliną. Ypač svarbūs buvo Stalinui skirti Liceisto pranešimai apie tai, kad vermachto pajėgų telkimas prie Sovietų Sąjungos sienos – tik būdas spausti siekiant gauti tam tikrų nuolaidų. Ir reikia laukti vokiečių ultimatumo. Stalinas laukė, bet vietoj ultimatumo atėjo birželio 22-oji, kuri sugriovė visus Kremliaus diktatoriaus apskaičiavimus.

Drauge su sovietų pasiuntinybės personalu 1941 m. liepą Amajakas labai sudėtingu keliu atvyko į SSRS. Ir nors tarp Berlyno emigrantų kalbėta, kad išeiviai iš NKVD – pasiuntinys Dekanozovas ir patarėjas

180 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 475, l. 39–60.

181 Ten pat.



SSRS NKVD rezidentas Vokietijoje ir agentas (slapyvardžiu Zacharas) A. Kobulovas (antras iš dešinės) ir sovietų pasiuntinys Vokietijai V. Dekanozovas Berlyne. 1940 m.

A. Kobulovas – tiek „prisidirbo, kad jų, grįžusių į Maskvą, laukia sušaudymas“[182], nieko panašu neįvyko. Tuojau, liepos 20 d., Amajakas paskirtas Uzbekijos valstybės saugumo liaudies komisaru. Tą pačią dieną paskelbtas įsakas sujungti NKVD ir NKGB struktūras ir 1941 m. liepos 31 d. jis tapo Uzbekistano vidaus reikalų liaudies komisaru. Šias pareigas jis ėjo iki 1945 metų. Paskui prasidėjo naujas karjeros etapas: buvo perkeltas į Maskvą ir paskirtas operatyvinio skyriaus viršininku bei SSRS NKVD vyriausiosios karo belaisvių ir internuotųjų reikalų valdybos (GUPVI) 1-uoju pavaduotoju. Jo tarnybos pareiga buvo ir agentūrinis darbas tarp karo belaisvių, jų tardymas, bylų tyrimas.

Po karo dvi atvirų parodomųjų procesų serijos vokiečių generolų bylose, kurios buvo parengtos ir įgyvendintos aktyviai dalyvaujant Amajakui Kobulovui surengtos pagal schemą, išbandytą dar prieškario „Maskvos procesuose“ 1936–1938 metais. Jos buvo paremtos amalgamos

[182] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 475, l. 39–60.

principu, kai generalitetas, sėdėdamas kaltinamųjų suole, buvo „atskiedžiamas" smulkiais „žvėriško elgesio dalyviais", o pagrindiniu veiksniu tapdavo atviras kaltės prisipažinimas. Svarbiausia buvo propagandinis efektas.

Tapęs GUPVI vadovu Amajakas žinojo, į ką reikia lygiuotis. Tuo metu, kai jis mėgino uždrausti masinį agentų iš karo belaisvių verbavimą (kad juos būtų galima panaudoti, kai grįš į tėvynę), jam priminė, kad šis darbas vyko paties A. Ščerbakovo nurodymu. Atsakydamas Amajakas pareiškė, kad „jis pripažįsta tik Berijos nurodymus".[183] Savaime suprantama, jį suėmus, tai nebuvo pamiršta ir jam priminta!

Daugiausia GUPVI operatyvininkų dėmesio buvo skirta tarp sovietų piliečių veikiančiai vokiečių agentūrai atskleisti. Tuo tikslu karo belaisviai intensyviai tardyti mėginant išsiaiškinti, ar yra tarp jų specialiųjų tarnybų bendradarbių. Maskvoje buvo gautas Kazachstano vidaus reikalų ministro pranešimas – vieno karo belaisvio parodymai apie agentūrą, užverbuotą dar Tuchačevskio ir Jagodos. Maskva užkibo. Belaisviui davė geresnį maistą, puikių rūkalų ir paskui išsiuntė į sostinę. Bet gana greitai paaiškėjo, kad visa tai tik fantazijos, o išgalvotų agentų pavardės buvo paimtos iš „Pionerskaja pravda" laikraščio. Amajakas Kobulovas iš pykčio pats sumušė šį vokietį. Vėliau, pasiteisindamas dėl savo dalyvavimo mušime, rašė, kaip apie atskleistą apgaulę pranešė vidaus reikalų ministrui: „Kai pranešė S.N. Kruglovui, jis pasiūlė tam niekšui įkrėsti ir įkrėtė, o paskui nuteisė 25 metams. Teisinga? Be abejonės!"[184]

GUPVI buvo būdingingos visos tipiškos sovietų sistemos ydos. Vienas iš labai paplitusių pažeidimų – tarnybinių pareigų naudojimas asmeninias tikslais. 1948 m. gegužę po beveik metus trukusio tyrimo partinės kontrolės komisija Amajakui Kobulovui nurodė, kad jis „nesiėmė jokių priemonių dėl jam žinomų faktų, kai 27-iose karo belaisvių stovyklose pažeidžiant įstatymus esantys nelaisvėje buvo verčiami atsakingiems lagerio valdybos darbuotojams gaminti baldus, taip pat įdirbti individualius daržus".[185]

[183] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 475, l. 52.

[184] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 67.

[185] RGASPI, f. 17, ap. 100. A.Z. Kobulovo asmeninė byla.

1950 m. MVD nusiuntė Stalinui GUPVI veiklos pranešimą. Buvo priimtas sprendimas pasižymėjusius apdovanoti ordinais. Amajakas Kobulovas pristatytas apdovanoti Lenino ordinu. Bet apdovanojimas neįvyko. 1951 m. GUPVI statusas buvo sumažintas ir ji tapo valdyba, pavaldžia Gulagui. 1951 m. birželio 8 d. Amajakas buvo paskirtas UPVI viršininku ir Gulago viršininko 1-uoju pavaduotoju. Šias pareigas ėjo iki pat Stalino mirties.

VĖL VOKIETIJOJE

Vyresniojo Kobulovo karjera „organuose" nutrūko netikėtai. 1945 m. rudenį Stalinas nusprendė kresteleti visą NKGB vadovybę. Lapkričio 30 d. Berija ir Malenkovas išsikvietė Bogdaną Kobulovą ir, nepaaiškinę priežasties, pranešė, kad jis atleidžiamas iš valstybės saugumo liaudies komisaro 1-ojo pavaduotojo pareigų. Kitą dieną jis parašė ašaringą laišką Stalinui, kuriame patikino dėl savo ištikimybės ir atsidavimo[186]. Vadas pasaldino piliulę ir 1946 m. vasarį jam leido bolotiruotis į SSRS 2-ojo šaukimo aukščiausiįjį sovietą laikraščiuose nurodant jo buvusias – valstybės saugumo 1-ojo pavaduotojo pareigas. Iš tikro Bogdanas kankinosi dėl nežinomo likimo jam esant „VKP(b) žinioje". 1946 m. birželio 1 d. jis vėl parašė Stalinui prašydamas suteikti jam nors kokį darbą[187].

Galų gale Bogdanui Kobulovui surado pareigas. 1946 m. jis buvo paskirtas Sovietų turto užsienyje vyriausiosios valdybos (GUSIMZ) viršininko pavaduotoju vadovauti sovietų įmonėmsVokietijoje.

Brolių gyvenime Vokietija užėmė ypatingą vietą. Su ja buvo susiję ir žlugimai, ir likimo vingiai. Prieš karą Amajakas dirbo Vokietijoje, dabar ten išvyko Bogdanas. 1951 m. spalį GUSIMZ iškėlė jį savo pirmuoju pavaduotoju ir visus būtinus dokumentus išsiuntė į VKP(b) CK. Bet sprendimas „įstrigo". Pasirodo, tokiu atveju Bogdanui būtina palikti postą Vokietijoje, o jis ten buvo labai reikalingas. Apie tai CK funkcionieriai tiesiogiai parašė Malenkovui: „Pagal darbo pobūdį ir gaminamos

186 RGASPI, f. 558, ap. 11, b. 182, l. 91–92.

187 Ten pat, l. 97.



Stambiųjų galvijų banda Vokietijoje, kuri kaip reparacija buvo išgabenta į Sovietų Sąjungą. 1949 m. birželis. SSRS buvo įkurta „Sovietų turto užsienyje vyriausioji valdyba", kurios viršininko pavaduotoju 1946 m. tapo B. Kobulovas.

produkcijos apimtis sovietų įmonės Vokietijoje užima pagrindinę vietą „Glavsovzagranimuščestvo" sistemoje. Pagal vyriausiosios valdybos programą šiose įmonėse pagaminama iki 70 % visos produkcijos. Iš sovietų įmonių Vokietijoje SSRS liaudies ūkio reikmėms pristatoma svarbiausių medžiagų ir įrenginių".[188] Būtent todėl, buvo rašoma toliau, atšaukti iš Vokietijos Bogdaną Kobulovą netikslinga. Malenkovas sutiko su šia nuomone.

Nepaisant laikino nuosmukio, Bogdanas liko pastebima figūra. XVIII ir XIX partijos suvažiavimuose jis išrenkamas kandidatu į CK narius, buvo SSRS aukščiausiojo sovieto deputatu. Amajakas kaip ir liko šešėlyje. Bet broliai atkakliai kopė tarnybos laiptais. Jų laipsniai taip pat greitai kilo. 1945 m. liepą Bogdanui buvo suteiktas generolo pulkininko, o Amajakui – generolo leitenanto laipsnis. Buvo dosniai apdovanoti

[188] RGASPI, f. 17, ap. 119, b. 609, l. 192.

ordinais. Bogdanas gavo tris Lenino ordinus (1937-07-22, 1946-04-30, 1949-10-29), penkis Raudonosios vėliavos (1940-04-26, 1943-09-20, 1944-07-07, 1944-11-03, 1951-06-01), I laipsnio Suvorovo ordiną (1944-03-08), I laipsnio Kutuzovo ordiną (1945-02-24), I laipsnio Tėvynės karo ordiną (1944-12-03), Darbo Raudonosios vėliavos (1948-06-24) ir Gruzijos SSR Darbo raudonosios vėliavos ordiną (1931-04-10).

Amajakas apdovanotas kiek kukliau: keturiais Raudonosios vėliavos ordinais (1940-04-26, 1943-09-20, 1944-07-31, 1946-04-30), II laipsnio Kutuzovo ordinu (1945-06-21), Darbo Raudonosios vėliavos (1942-04-16) ir Raudonosios žvaigždės ordinu (1944-11-03). Abu broliai apdovanoti ženklu „VČK–GPU garbės darbuotojas (XV)", Bogdanas – 1932-13-30, Amajakas – 1937-08-23. Be to, Amajakas buvo apdovanotas ženklu „Nusipelnęs MVD darbuotojas" (1948-11-02). Brolių apdovanojimų datos aiškiai rodo jų dalyvavimą represijų baudžiamosiose akcijose. Pavyzdžiui, Bogdanas Kobulovas buvo apdovanotas Suvorovo ordinu už čečėnų ir ingušų ištrėmimą, Raudonosios vėliavos ordinu – už Krymo totorių ištrėmimą, Tėvynės karo ordinu – už turkų, kurdų ir chemšilų iškeldinimą iš Juodosios jūros pakrantės.

1953 METAI

1953 m. kovas broliams buvo lemtingas. Jie vėl pačioje Lubiankos hierarchijos viršūnėje. Ir tai abu pražudė. Galiausiai pasitraukęs iš posto VDR Bogdanas tapo vidaus reikalų ministro 1-uoju pavaduotoju. Amajakas taip pat – Berijos numylėtinis. 1953 m. kovą Berija jį paskyrė į Bulganino vadovaujamą vyriausybės delegaciją, vykstančią Prahon Gotvaldo laidoti. 1953 m. gegužę Amajakas buvo paskirtas kontrolės inspekcijos prie ministro viršininko pavaduotoju.

Vadovaujant Berijai, – naujojo vidaus reikalų ministro, – grynai funkcinės čekistų struktūros įgijo kone absoliutų pobūdį. Kartais joms buvo priskiriamos tokios funkcijos, kurios suteikdavo daug platesnių įgaliojimų, nei buvo numatyta dokumentuose. Patvirtintuose VRM nuostatuose dėl kontrolės inspekcijos nenumatyta vykdyti agentūrinį darbą, susitikinėti su kuo nors konspiraciniuose butuose ir panašiai. Tačiau būtent tokius planus brandino Amajakas. Tai jis paaiškino savo

prašyme pasigailėti: „Aš maniau turėti organizaciją, skirtą tikrinti periferijos organų veiklą".[189] Be to, Amajakas padarė išvadą, kad būtina sukurti „ypatingą agentūrą", ir paaiškino tai šiuo epizodu.

1953 m. kovą Bulganinas Prahoje jam liepė pasidomėti, kodėl suimtas nacionalinės gynybos ministras Liudvigas Svoboda. Paaiškėjo, kad Svoboda suimtas dėl Rudolfo Slanskio proceso dalyvių parodymų. Dar prieš Stalino mirtį Svoboda išėjo į laisvę. Amajakas subrandino mintį sukompromituotą ir įžeistą čekoslovakų ministrą panaudoti agentūrinėje kombinacijoje – „pakišti Svobodą anglosaksams ir pradėti žaidimą", nes pastarasis „buvo puikus masalas anglų–amerikiečių žvalgybai".[190] Tiesiog Berijos mastai ir braižas! Amajakui net į galvą negalėjo ateiti, kad panašūs provokaciniai metodai peržengia visus jo turimus oficialius tarnybinius įgaliojimus. Be to, „liaudies demokratijos" šalių piliečių atžvilgiu Sovmino 1949 m. rugpjūčio nutarimu sovietų čekistams buvo draudžiama vykdyti agentūrinį operatyvinį darbą.

1953 m. gegužę–birželį Amajakas du kartus važiavo į Berlyną. Vykdydamas Berijos direktyvą dėl aparato darbo pertvarkymo ir kardinalaus etatų naikinimo gegužės pabaigoje jis inspektavo VRM įgaliotinio Vokietijoje darbą. Vėliau, Berlyne prasidėjus birželio 17 d. įvykiams, kai liaudis stojo prieš SEPG diktatūrą, dėl šių įvykių buvo apkaltintas Berija ir Amajakas Kobulovas, nes dėl jų kaltės susilpnėjo sovietų čekistų veikla VDR. Prasidėjus neramumams, kitą dieną Berija vėl išsiuntė Amajaką į Berlyną. Ten jis ir buvo suimtas.

O Bogdanas savo darbus tęsė Lubiankoje. Berija jam patikėjo kuruoti tyrimus, o jam vadovaujant, vyko svarbiausia selekcija – ką iš suimtųjų paleisti ir reabilituoti, o ką palikti kalėjime. Suimtų Stalino nurodymu MGB darbuotojų likimui Bogdanas skyrė ypatingą dėmesį.

Kiekvieną kamantinėjo pats. Berijininkus paleido į laisvę ir paskyrė į vadovaujančiuosius postus, abakumovininkus ir toliau laikė kalėjime. Kai kuriais atvejais jis delsė ir mąstė, ypač jeigu nebuvo tiesioginio Berijos nurodymo. 1953 m. kovą į apklausą išsikvietė Levą Šeininą (buvusį prokuratūros darbuotoją, o vėliau rašytoją dramaturgą) ir, įbedęs į jį akis, mąsliai tarė: „Ši makaulė dar padirbės". Tačiau iš karto nepuolė jo

[189] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 57.

[190] Ten pat, l. 58.



Kilus konfliktui ir sovietų armijai slopinant liaudies pasipriešinimą, į Berlyno gatves buvo išvesti sovietų tankai. Priešais juos stovi amerikiečių tankai. Nuotraukoje matyti skydas, kuriame anglų, rusų ir prancūzų kalbomis skelbiama, kad išvažiuojama iš amerikiečių zonos. 1953 m. Berlynas.

paleisti, o bylą tirti pavedė Raichmanui ir prieš paleidžiant nurodė perverbuoti Šeininą agentūriniam darbui.[191]

1953 m. abu broliai gyveno Maskvoje. Bogdanas – Serafimovičiaus gatvėje Nr. 2, 8 bute. Tame pačiame garsiame krantinės name, kuriame gyventojų suėmimas buvo kasdienis įvykis ir nesibaigė net po Stalino mirties. Bet jo suėmimo orderis buvo išrašytas adresu: Beresniovo krantinė Nr.1, 3 butas.

Amajakas gyveno MVD name Kotelničeskajos krantinėje. Brolius suėmė tą pačią 1953 m. birželio 27 d.: Bogdaną – Maskvoje, o Amajaką Berlyne drauge su kitu garsiu berijininku – Goglidze. Ir nedelsdami

[191] FSB CA, f. 4-os, ap.11, b.15, l. 67–76.



Vokiečių tauta pasipriešino Vokietijos vieningajai socialistų partijai (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED – marksistinė-lenininė partija, veikusi Rytų Vokietijoje ir sovietų diktatūrai. Berlynas. 1953 m.

lėktuvu išgabeno į Maskvą. Jų bylas tirti buvo pavesta prokuratūrai. Bogdaną priskyrė „Berijos gaujai" ir tyrimas vyko toje pačioje byloje, o Amajakui iki „visateisio gaujos nario" statuso duomenų neužteko ir jo byla nuo Berijos bylos buvo atskirta ypatingam tyrimui.

1953 m. gruodį Bogdanas, vykstant procesui Berijos byloje, buvo nuteistas mirties bausme. Tardamas paskutinį žodį, kalbėjo mažai. Jis puikiai suprato, kuo viskas baigsis. Apgailestavęs, kad tikėjo Berija ir „neabejodamas vykdė jo nusikalstamus nurodymus", paprašė perkvalifikuoti kaltinimą „kontrrevoliuciniais" nusikaltimais į kitus kodekso straipsnius.[192] Nors pats puikiai suprato, jog to nebus. Galbūt prisiminė, kiek kitų štai tokiu pačiu būdu pasiuntė į mirtį?!

192 „Istočnik", 2002, Nr. 6, p. 76.



Sovietų veikėjai N. Chruščiovas, N. Bulganinas, L. Kaganovičius parado, skirto milicijai, tribūnoje. Maskva. 1933 m.

TEISMAS

Ko gera, jeigu ne vyresnysis brolis, Amajakas būtų likęs gyvas. Tik 1954 m. kovo 17 d. tardyme Amajakui buvo pateikta 1953 m. gruodžio 27 d. laikraščio „Literaturnaja gazeta" iškarpa apie Berijos ir bendrininkų teismo nuosprendį.[193] Taip jis sužinojo ir apie brolio mirtį. Dabar puikiai suprato, kad toks pats ir jo likimas. Vadovavęs bylai prokuratūros tardytojas Kaverinas ypač stengėsi iškvosti apie jo dalyvavimą Berijos „sąmokslininkų veikloje". Kitu atveju pritaikyti straipsnį, kuriuo remiantis galima nuteisti sušaudyti, buvo nelengva. Amajakas nusiuntė dešimt pareiškimų su skundais dėl tardytojo neobjektyvumo; du pareiškimus Malenkovui, tris – Chruščiovui, vieną – Bulganinui ir tris generaliniam prokurorui.[194] Tuose pareiškimuose jis ypač skundėsi tardytojo uolumu ir neobjektyvu. Viskas buvo veltui.

1954 m. birželio 16 d. generalinis prokuroras Rudenka nusiuntė SSKP CK prezidiumui skirtą kaltinamojo A. Kobulovo nuosprendžio projektą ir paprašė sankcijos perduoti bylą karo kolegijai. SSKP CK prezidiumas siūlymą patvirtino 1954 m. liepos 1 d.[195]

193 GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 79.

194 Ten pat, l. 41.

195 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 475, l. 36.

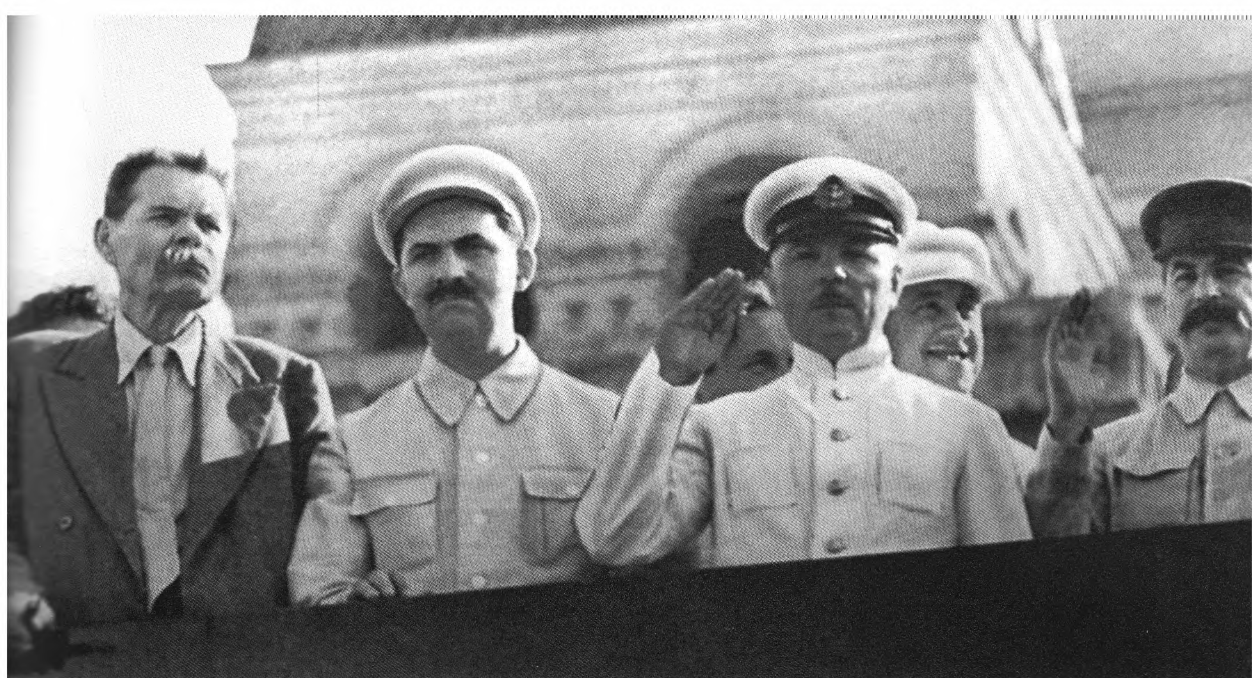


Lefortovo kalėjimo KGB-FSB kameros.
Čia ir dabar yra FSB tardymo komitetas.

1954 m. spalio 1 d. karo kolegijos paskelbti kaltinimai Amajakui Kobulovui atrodo perdėm politizuoti. Buvo tikinama, kad jis „aktyviai dalyvavo Berijos sąmokslininkų grupės antisovietinėje veikloje" ir vykdė „nusikalstamus šios grupės užsakymus", kaltino jį „sovietų žvalgybos Vokietijoje karo išvakarėse žlugdymu". Kaltino ir iš dalies dėl dvigubų agentų pranešimų – dezinformacijos perdavimo Maskvai. Kaltino ir tuo, kad, dirbdamas karo belaisvių ir internuotųjų reikalų valdyboje „priešindamasis specialiam A. Ščerbakovo nurodymui šiuo klausimu, trukdė sovietų žvalgybos darbui"... Buvo ir daugiau panašių šalutinių kaltinimų – net ir „antisovietiniais išsigalvojimais" SSRS užsienio politikos bei JAV agresijos prieš KLDR klausimais. Nors jo byloje yra pateiktų ir gana konkrečių faktų: įstatymų pažeidimų epizodų, dalyvavimo klastojant tardymo bylas, „suimtųjų mušimas ir kankinimas".[196] Remiantis RSFSR BK straipsniais 58-1 ir 58-11, Amajakas Kobulovas buvo nuteistas sušaudyti.

Nuosprendis sujaukė Amajako mintis. Jis nuoširdžiai nesuprato: už ką? Juk mušti ir kankinti įsakė partija! O jis tik klusnus vykdytojas. Prašyme pasigailėti jis rašė: „1937 m. Partijos vadovybė nurodė naudoti

[196] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 101–103.



Lenino mauzoliejaus tribūnoje –
M. Gorkis, L. Koganovičius, K. Vorošilovas, J. Stalinas.

fizines priemones prieš suimtus priešus", ir prisiminė, kad vėliau, tada, kai jau dirbo Kijeve, jis ir Chruščiovas gavo telegramą su Stalino parašu, patvirtinančiu: „Buvo sušauktas Ukrainos SSR NKVD vadovaujančiųjų centro ir periferijos darbuotojų pasitarimas, kuriame dalyvavo prokuratūros atstovai, ir buvo šis J.V. Stalino nurodymas perskaitytas".[197]

Amajakas naiviai manė, kad „kalbėti verta ne apie mušimus", o tik „apie šių šiurkščių metodų naudojimą *„neteisėtai, nepagrįstai"*, o tardytojas Kaverinas vaizduoja, kad jam visa tai nauja ir nenatūralu. O juk ir iki 1953 m. suimtieji buvo mušami".[198]

Prašyme pasigailėti Amajakas rašė: „16-ąjį mėnesį bijau mirties. Nuo spalio 1 d. ji kabo virš manęs lyg Damoklo kardas. Sėdėdamas mirtininkų kameroje, kiekvieną minutę jaučiu ją artėjant, jos šaltą alsavimą. Per tą laiką aš daug ką išgyvenau. Vardan sovietinio humaniškumo, vardan tiesos, vardan Lenino ir Stalino su ašaromis akyse prašau manęs pasigailėti ir palikti gyvą. Puoselėju šį vilties spindulėlį širdyje ir laukiu teisingo sprendimo. Kiekvienas krebždesys prie kameros durų – tai nežmoniškas išbandymas. Primygtinai prašau neatmesti

[197] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 68.

[198] Ten pat.

prašymo".[199] Jis kaltino savo tardytoją: „Kaverinas turi būti nubaustas už manęs nekalto mirtį".[200]

Amajakas ir toliau rašė vis naujus prašymus pasigailėti. 1954 m. spalio 30 d. įvykusiame SSRS aukščiausiojo sovieto prezidiumo pirmininko Vorošilovo vadovaujamame pasitarime buvo nuspręsta atidėti Amajako Kobulovo prašymų svarstymą.[201] Kremlius ilgai svyravo. Bet galiausiai, 1955 m. vasario 10 d., buvo nutarta atmesti Amajako Kobulovo prašymą pasigailėti.[202] Jis buvo sušaudytas 1955 m. vasario 26 d.

Bogdano Kobulovo, nuteisto Berijos byloje, kūnas buvo kremuotas, o pelenai palaidoti Dono kapinėse. Reikia manyti, kad ten pateko ir Amajakas.

199 GARF, f. 7523, ap. 76, b. 266, l. 45.

200 Ten pat, l. 62.

201 Ten pat, l. 18.

202 Ten pat, l. 1.

AKMENINIS SVEČIAS

BERIJOS YPAČ VERTINTAS LEVAS VLODZIMIRSKIS

Tarp Berijos ir septynių pačių aukščiausiųjų valstybės saugumo funkcionierių, nuteistų mirties bausme 1953 m. gruodį, sąraše jo pavardė paskutinė. Apie kitus šalyje teko ką nors girdėti, nes vis dėlto juk aukščiausiojo sovieto deputatai, partijos CK nariai arba kandidatai į narius, liaudies komisarai ir respublikų ministrai, kurių pavardės buvo minimos spaudoje, o apie Vlodzimirskį to nepasakysi. Skaitanti laikraščius publika apie jį nieko nežinojo, gerai žinojo tik tie, kurie atsidūrė kitoje spygliuotosios vielos pusėje. Ir tarp sėdinčiųjų lageriuose, kalėjimuose apie jį sklido legendos. Dėl stipraus ir žemo balso, gūdžiai sklindančio tardymo skyriaus koridoriuose, jis vadintas „Akmeniniu svečiu".

Būsimoji tardomųjų audra Levas Vlodzimirskis gimė 1905 m. sausio 10 d. (senuoju stiliumi) Barnaule. Nors visose anketose jis rašė gimęs 1903 metais, matyt, dar jaunystėje, norėdamas patekti į tarnybą, prisidėjo porą metų. Šeimos archyve išsaugota 1907 m. sausio mėn. datuota vaikiška nuotrauka su jausmingu užrašu kitoje pusėje: „Levikui 2 metukai".

Vieno vienintelio žvilgsnio į nuotrauką užtenka suprasti, kad jis kilęs tikrai ne iš darbininkų ar valstiečių. Tiesa, šeimos padavimas teigia, kad Vlodzimirskio protėviai – lenkų revoliucionieriai, ištremti į Jaiko

stepę. Ar iš tikro taip, sunku pasakyti. Žinoma tik, kad motina – kazokė, tėvas – Emilijus (Jemeljanas) Troadjevičius Vlodzimirskis buvo rotmistras. 1905 m. paleistas į atsargą ir dirbo keleivinių traukinių kontrolieriumi. Nuo 1914 m. vėl kariuomenėje, turėjo jaunesniojo esaūlo laipsnį. Tuo metu šeima jau persikėlė į Maskvą ir ten Vlodzimirskis baigė aukštosios pradinės miesto mokyklos tris klases, paskui Zaraiske, kur jo tėvas jau tarnavo DVRA apygardos karo komendantu,– 2-osios pakopos mokyklą. Tuo jo sistemingas lavinimasis ir mokymasis pasibaigė. Vėliau, 1924 metais, jis baigė Juodosios jūros laivyno, Sevastopolio vakarinius bendrojo lavinimo kursus, o 1930 metais – Piatigorsko vakarinę sovietų partinę mokyklą.

Savarankišką gyvenimą Vlodzimirskis pradėjo anksti.Nuo 1919 m. tarnavo motociklininku, vėliau DVRA Pietų ir Pietvakarių frontų automobilių parkuose vairuotojo padėjėju. Nuo 1920 m. gruodžio – Sevastopolio karinio uosto bocmanu vairininku. 1923 m. įstojo į komjaunimą. 1925 m. dirbo Kislovodsko rajono vykdomojo komiteto sekretoriumi, tačiau 1927 m. netikėtai papildė bedarbių gretas. Tą vasarą jis praleido Piatigorske ieškodamas darbo ir tik 1927 m.rugsėjį įsitaisė kriminalinės paieškos įgaliotiniu. Nuo to meto jo karjera susijusi su „organais". 1928 m. gegužę–spalį Vlodzimirskis tarnauja GPU Tersko apygardoje Železnovodske, paskui pusantrų metų vadovavo Tersko kriminalinės paieškos tardymo grupės administracijos skyriui.

Nuo 1930 m. balandžio Vlodzimirskis nuolatiniame darbe OGPU – Tersko apygardos skyriuje, vėliau operatyviniame sektoriuje. 1931 m. gruodį buvo priimtas kandidatu į VKP(b). Vėliau pareigos paaukštintas ir iškeltas į Šiaurės Kaukazo krašto UNKVD UGB pasiuntinybę. Nuo 1934 m. Šiaurės Kaukazo krašto OGPU UGB slaptojo politinio skyriaus įgaliotinis. Jauną ir aktyvų čekistą, protingai vykdantį ir vikriai susitvarkantį su užsispyrėliais per tardymą, valdžia pastebėjo ir įvertino.

Į MASKVĄ, Į MASKVĄ...

Naujasis vidaus reikalų liaudies komisaras Ježovas, triuškindamas Jagodos kadrus, rėmėsi Šiaurės Kaukazo UNKVD kadrų rezervu. Šiaurės

Kaukazo čekistai pradėjo plaukte plaukti į likusius laisvus Lubiankos kabinetus. Nebuvo užmirštas ir Vlodzimirskis. Kadaise priėmęs jį į Tersko GPU Izrailis Daginas, kurio karjera, vadovaujant naujajam liaudies komisarui labai veržliai kilo, padėjo ir šį kartą. 1937 m. gegužės 8 d. liaudies komisariato nutarimu, Vlodzimirskis buvo paskirtas SSRS NKVD GUGB 4-ojo (slapto politinio) skyriaus 1-ojo poskyrio viršininko pavaduotoju. Šio poskyrio tikslas buvo kova su buvusiais opozicionieriais, kurie dabar vadinti tik vienaip – „trockistų–bucharininkų šnipų ir diversantų gauja". GB leitenanto laipsnis Vlodzimirskiui buvo suteiktas 1936 m. sausio 31 d. Po trumpo darbo NKVD centriniame aparate 1937 m. lapkričio 4 d. jam buvo suteiktas vyresniojo GB leitenanto laipsnis.

Vlodzimirskis Maskvoje specializavosi tardymo veikloje. Iš karto jam buvo pavestos svarbiausių suimtųjų bylos. 1937 m. pabaigoje drauge su būsimuoju valstybės saugumo ministru Abakumovu jis tardė Dniepropetrovsko srities komiteto sekretorių N. Margoliną. Jie taip iš visų jėgų daužė, kankino Margoliną, kad tas iš nevilties mėgino pasikarti iš nosinių pasidaręs virvę.[203] 1938 m. balandį Vlodzimirskis taip pat iš visų jėgų tardė NKID Tadžikistano įgaliotinį J. Eingorną[204] ir laikraščio „Turkmenskaja iskra" redaktorių I. Rabinovičių; 1938 m. rugpjūtį Uzbekijos liaudies komisarų sovieto pirmininką Sultaną Segizbajevą.[205] Kankindamas išgavo jų prisipažinimus, jog vykdė „priešišką veiklą". Pavyzdžiui, Rabinovičius prisipažino, kad būtent Turkmėnijoje jis buvo „trockistų organizacijos" vadovas.[206] Vlodzimirskis nesunkiai visus pasiuntė sušaudyti. Suprantama, septintojo dešimtmečio viduryje visi jie buvo reabilituoti kaip be pagrindo represuoti.

Atėjus Berijai į NKVD vadovybę, Vlodzimirskis pradėjo naują karjeros etapą. 1938 m. rugsėjį naujuoju slapto politinio skyriaus (nuo rugsėjo 29 d. GUGB 2-ojo skyriaus) viršininku buvo paskirtas Berijos

203 Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t.1, p. 209.

204 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 358, l. 87.

205 Ten pat, b. 365.

206 Lubianka. Stalinas ir NKVD valstybės saugumo vyriausioji valdyba. Stalino archyvas. Aukščiausių partijos ir valstybės valdžios įstaigų dokumentai. 1937–1938. Redaktorius akademikas A. Jakovlevas; sudarytojai V. Chaustovas, V. Naumovas, N. Plotnikova. M., 2004, p. 529.

numylėtinis Bogdanas Kobulovas. Jis iš tuojau patyrusių tardyme darbuotojų pradėjo formuoti brigadą, o po mėnesio skyriuje sukūrė tardymo poskyrį. Vadovaujant Kobulovui Vlodzimirskis greitai pakilo iki GUGB 2-ojo skyriaus tardymo skyriaus viršininko, o nuo 1938 m. gruodžio 22 d. buvo priskirtas SSRS NKVD to paties Kobulovo vadovaujamo tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju. Keitėsi ir laipsnis: 1939 m. vasario 25 d. – GB kapitonas, 1940 m. kovo 14 d. – jau GB majoras. 1939 m. rugsėjį, padalijus NKVD tardymo skyrių į du padalinius, – GUGB tardymo įstaigą ir GEU (vyriausiąją ekonomikos valdybą), – Vlodzimirskis tapo GEU tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju. Neilgai, 1940 m. kovą–liepą, vadovavo NKVD GEU tardymo skyriui, paskui paskirtas NKVD GUGB 3-iojo (kontržvalgybos) skyriaus viršininko 1-uoju pavaduotoju.

Toks greitas kilimas karjeros laiptais buvo visai pamatuotas. Berija ypač vertino Vlodzimirskį ir juo pasitikėjo. Būtent todėl ir pasirinko dalyvauti slaptose nusikalstamose akcijose – 1939 m. jis dalyvavo nužudant atšauktą į SSRS pasiuntinį Kinijai Bovkuno-Luganecą ir jo žmoną bei 1940 m. pagrobiant ir nužudant maršalo Kuliko žmoną Kirą Simonič-Kulik.

1941 m. Vlodzimirskiui perspektyvoje atsirado naujos veiklos. Vasarį pradėjo vadovauti SSRS NKVD ypač svarbių bylų tardymo skyriui, liepos 12 d. jam buvo suteiktas GB vyresniojo majoro laipsnis, o rugpjūtį, sujungus NKGB ir NKVD, išsaugojo savo tardymo skyriaus viršininko postą. 1941 m. jis pradėjo „karinių sąmokslininkų" (Laktionovo, Ryčagovo, Smuškevičiaus ir kt.)[207] bylas, apie kurias net ypač tvirtų nervų Berija atsiliepė labai emocingai: „tikra mėsmalė".[208]

Vlodzimirskio tardymo metodai niekuo nesiskyrė nuo jo išmoktų dar Ježovo laikais. Tuo metu jam vadovaujant dirbęs tardytojas V. Ivanovas 1956 m. Rodoso teisme liudijo: „Aš, nurodžius Rodosui, išsikviečiau suimtąjį Loktionovą ir atvedžiau jį apklausai į NKVD tardymo skyriaus viršininko Vlodzimirskio kabinetą. Tardant Vlodzimirskis ir Rodosas pareikalavo iš Loktionovo papasakoti apie antisovietinę veiklą. Loktionovas neprisipažino kaltas. Tada Vlodzimirskis ir Rodosas

[207] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t.1, p. 165–167.

[208] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 127.

įsakė Loktionovui atsigulti pilvu ant grindų ir mano akyse pradėjo paeiliui mušti jį guminėmis lazdomis reikalaudami pasakyti apie antisovietinę veiklą. Buvo mušama su nedidelėmis pertraukomis, bet gana ilgai. Loktionovas nuo smūgių iš skausmo raičiojosi grindimis klykė ir staugė, kad jis niekuo nekaltas. Tardomas Loktionovas neteko sąmonės ir jį atgaivino vandeniu".[209]

Vėliau, 1953 m., jau suimtas Vlodzimirskis prisipažino, nors ir gana atsargiai, apie dalyvavimą 1941 m. tardant kariškių byloje. Buvo mušama tiesiog jo kabinete gumine lazda mušė, ir pats Vlodzimirskis: „Aš prisimenu, kad vieną kartą jis smarkiai sumušė Ryčagovą, bet tas, net ir mušamas, neliudijo".[210]

PER KARĄ IR PO KARO

Prasidėjęs karas atitraukė Vlodzimirskį nuo įprastų užsiėmimų ir pakoregavo kasdienybę. 1941 m. spalį jis ilgam iš Maskvos išvyko į Krasnodaro kraštą, kur vadovavo gynybos statybos 9-ajai valdybai. 1942 m. Berija drauge su aukštais NKVD pareigūnais, vykdydamas vyriausiosios vadovybės užduotį, išvyko į Užkaukazės frontą vadovauti Kaukazo kalnagūbrio perėjų gynybai. Į savo palydą jis įtraukė ir Vlodzimirskį.[211] Tiesa, metų pabaigoje vos nepanaikintas NKVD tardymo skyrius. Tai galėjo būti ir dėl Vlodzimirskio dažno išvykimo iš Maskvos arba todėl, kad kiti NKVD padaliniai – kontržvalgybos valdyba, slaptoji politinė ir transporto valdyba, jau nekalbant apie karinę kontržvalgybą (ypatinguosius skyrius), turėjo savo tardymo skyrius. Kad ir kaip būtų, 1942 m. gruodį tardymo skyriaus veikla vėl buvo atnaujinta.

Įsteigus savarankišką valstybės saugumo liaudies komisariatą, Vlodzimirskis 1943 m. gegužę pradėjo vadovauti NKGB (nuo 1946 m. kovo – MGB) Ypač svarbių bylų tardymo skyriui. Nors tardymo skyriuje pagal kadrų sąrašą dirbo nedaug – vos 28 darbuotojai (faktiškai 1946 m.

[209] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 19.

[210] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t.1, p. 165–167.

[211] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 465, l. 175–186.



Sovietų lakūnai kovoję Ispanijos pilietiniame kare. 1936 m.
Antroje eilėje trečias iš kairės P. Ryčagovas. Stalino įsakymu sušaudytas karo sąmokslininkų byloje 1941 m.

gegužę buvo tik 22 žmonės)[212], liaudies komisariate jo įtaka ir svarba buvo milžiniška. Personalinis automobilis priklausė ne tik viršininkui Vlodzimirskiui, bet ir pavaduotojams Rodosui ir Švarcmanui.[213] Tardymo skyrius tyrė bylas, kurios jam buvo perduodamos centrinių ir periferijos struktūrų MGB valdybos valstybės saugumo ministro nurodymu.[214]

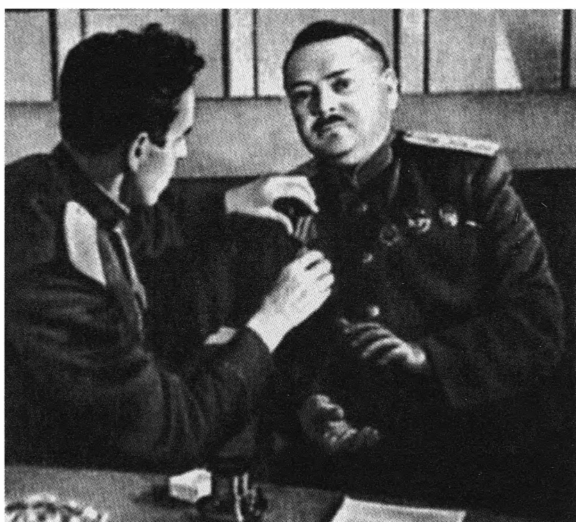
1945 m. svarbiausia Vlodzimirskiui tapo suimtųjų ir atvežtų į Maskvą lenkų „Londono vyriausybės" narių byla. Taip Stalinas šalino politinius konkurentus, kartu valydamas kelią komunistų statytiniams Varšuvoje. Vlodzimirskis pats tardė lenkų „Londono vyriausybės" ministro pirmininko pavaduotoją Janą Stanislovą Jankovskį.[215] Byla buvo baigta garsiu parodomuoju procesu Maskvoje („šešiolikos procesas"). Prieš jam prasidedant, 1945 m. birželio 12 d. Vlodzimirskį, užsienio reikalų

212 FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b. 25, l. 42–47.

213 FSB CA, f. 4, ap. 3, b. 2944.

214 FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b. 25, l. 45.

215 Lubianka. Stalinas ir NKVD–NKGB–GURK „Smerš". M., 2006, p. 512–515.



VKP(b) Leningrado srities ir miesto pirmasis sekretorius A. Kuznecovas įteikia ordiną VKP(b) veikėjui, Leningrado fronto karo tarybos nariui A. Ždanovui. 1944 m.

liaudies komisaro pavaduotoją Vyšinskį, vyriausiajį karo prokurorą Afanasjevą ir Ukrainos prokurorą Rudenką, kuris procese turėjo būti kaltintoju, Kremliuje priėmė Stalinas.[216] Per 30 minučių trukusią audienciją vadas reikalavo, kad procesas įvyktų iki pergalės parado – „kaip įmanoma greičiau". Kuruoti procesą pavedė pripažintam teismų šou organizavimo meistrui – Vyšinskiui.[217] Šis procesas vyko 1945 m. birželio 18–21 d. toje pačioje Sovietų rūmų Spalio salėje, kurioje 1936–1937 m. vyko garsieji „Maskvos procesai". 1990 m. balandžio 19 d. SSRS aukščiausiojo teismo plenume visi nuteistieji šiame procese buvo reabilituoti.

1946 m. gegužę pasikeitusi MGB valdžia tiesiogiai pakenkė ir Vlodzimirskiui. Naujasis ministras Abakumovas į pagrindinius postus skyrė savo žmones. Jis nušalino Vlodzimirskį nuo vadovavimo tardymo skyriui ir išbraukė iš personalo sąrašų. Ir tik 1946 m. rugpjūtį paskirtas UMGB Gorkio srities viršininku, be to, kaip tai buvo įprasta dėl nomenklatūros pareigybių, neįtraukė Vlodzimirskio kandidatūros tvirtinti CK. Kilo triukšmas. VKP(b) CK kadrų valdybos darbuotojai parašė raportą CK sekretoriui A. Kuznecovui, o Abakumovas 1946 m.

216 Priėmime pas Staliną. J. Stalino priimtų asmenų sąsiuviniai (žurnalai) (1924–1953 m.). Žinynas. M., 2008, p. 456.

217 S. Ušakovas, A. Stukalovas. Karo prokurorų frontas… M., 2000. p.142–145.

lapkritį į Gorkį išsiuntė kitą viršininką.[218] A. Vlodzimirskis naujo paskyrimo į provinciją atsisakė ir dėl šių motyvų 1947 m. sausio 23 d. buvo išleistas į atsargą. Tiesa, jo išleidimo formuluotė buvo sušvelninta, įrašyta: „Dėl sveikatos būklės".

Vlodzimirskio, kaip ir kitų iš bendros masės išskirtų Berijos numylėtinių čekistų, laipsniai kito nepaprastai greitai: pradėjęs 1936 m. nuo GB leitenanto, per nepilnus dešimt metų jis tapo generolu leitenantu: 1943 m. vasario 14 d. jam suteiktas GB komisaro laipsnis, 1945 m. liepos 2 d. tapo 3-iojo rango GB komisaru, o praėjus vos keletui dienų per atestaciją keičiant specialiuosius GB laipsnius į kariškių laipsnius – 1945 m. liepos 9 d. – generolu leitenantu. Nenuskriaudė jo ir valstybės apdovanojimais: 1946-04-30 – Lenino ordinas; 1940-04-26 ir 1944-11-03 Raudonosios vėliavos ordinai; Darbo raudonosios vėliavos ordinas 1942-02-21; Raudonosios žvaigždės ordinas 1937-07-22; 1943-09-20 Garbės ženklas ir ypač prestižinis žinybinis ženklas „VČK–GPU (XV) Garbės darbuotojas" (1939-04-30).

Atleidus iš „organų", gyvenimą teko tvarkytis iš naujo. Pagelbėjo tokie patys nuskriausti Abakumovo žmonės: buvęs valstybės saugumo ministras V. Merkulovas ir jo padėjėjas B. Kobulovas. Jie rado prieglobstį sovietų turto užsienyje vyriausioje valdyboje (GUSIMZ) ir priėmė Vlodzimirskį kadrų valdybos viršininku. Toks nuskriaustųjų telkimasis supykdė Abakumovą ir sukėlė tam tikrą susirūpinimą. 1947 m. gruodžio 9 d. jis parengė ir išsiuntė Stalinui bei CK sekretoriui Kuznecovui raportą, kuriame kerštingai juodino virtinę GUSIMZ darbuotojų už „svetimą" socialinę kilmę, dėl kurios pastarieji buvo atleisti iš MGB. Apie Vlodzimirskį rašė, kad „nepavyko nustatyti jo kilmės", ir dar prirašė: „Jo tėvas – caro kariuomenės kadrinis karininkas". Abakumovas rašė: „Nesuprantama, dėl ko visa tai daro draugas Merkulovas, jis tarsi specialiai į savo aparatą įtraukia susitepusius žmones, kurie, būdami nuskriausti, stengiasi palaikyti ryšius su čekistais, renka visokius gandus, platina visokiausią melą ir galiausiai savo veikla gali padaryti daug žalos".[219]

Matyt, Abakumovas tikėjosi, kad Stalinas susidomės ir išvaikys Merkulovo „šaraškę". Bet nieko panašu neįvyko. Vlodzimirskis ir toliau

[218] FSB CA, f. 4, ap. 4, b.132, l. 203–204.

[219] FSB CA, f. 4-os, ap.5, b. 23, l. 202–206.



J. Stalino laidotuvės. Karstą „neša“ (iš kairės) SSRS vyriausybės ir VKP(b) partijos vadovai: L. Berija, K. Vorošilovas, N. Chruščiovas ir kiti.

dirbo GUSIMZ'e, tiesa, nuo 1950 metų gegužės jau ėjo revizijos skyriaus viršininko pareigas. Dėl jo rekomenduoto dirbti užsienyje darbuotojo pabėgimo į Vakarus 1951 m. balandį jam buvo pareikštas VKP(b) CK sekretoriato papeikimas – už „atbukusį budrumą“.

1953

Viskas labai pasikeitė po Stalino mirties. 1953 metų kovą tapęs vidaus reikalų ministru Berija vėl į savo aparatą sutelkė patikrintus artimiausius bendražygius. Vlodzimirskis kaip senais gerais laikais vėl pradėjo vadovauti tardymo skyriui ir, suprantama, taip pasirašė sau mirties nuosprendį. Nebūtų atsiliepęs į Lavrentijaus ir Kobulovo kvietimą, būtų likęs kokioje nors civilinėje tarnyboje ar pensijoje, ko gera, nebūtų iš karto prisimintas tiriant Berijos bylą. Suprantama, būtų jį anksčiau ar vėliau prisiminę, turbūt ir nubaudę, bet prie sienos, ko gera, nebūtų pastatę.

O štai, praėjus keletui savaičių po Berijos suėmimo, 1953 m. liepos 17 d., buvo suimtas ir Vlodzimirskis. Tardomas jis viską neigė ir stengėsi pateikti taip, kad, girdi, buvęs tik vykdytojas. Pavyzdžiui, kai pradėta kalbėti apie 1941 m. neteisėtą 25 nuteistųjų (iš jų generolo Šterno, Loktionovo Ryčagovo ir Smuškevičiaus) grupės sušaudymą, paaiškino, kad 1941 m. spalio 17 d. jis išskrido į gynybos įtvirtinimų statybą Krasnodare ir į Maskvą grįžo tik 1942 m. vasario 25 d. Kovą jį išsikvietė Kobulovas ir pasakė, kad būtina įforminti 1941 metų rudenį „sušaudytųjų pagal specialų nurodymą" bylas. Vlodzimirskis, nenurodęs datos, surašė išvadas, o Kobulovas jas pasirašė.[220] 1953 m. liepos 31 d., kai Vlodzimirskio parodymai buvo pateikti Berijai, jis, kaip visada, iš pradžių pareiškė: „Pirmą kartą girdžiu". Bet po trumpos pertraukėlės patikslino: „Noriu patikslinti, kad apie šį sąrašą aš pranešiau instancijai ir tai buvo sankcionuota".[221]

Be to, Berija apsimetė, kad nieko nežinojo apie tai, jog vienas iš sušaudytųjų, buvęs VČK darbuotojas M. Kedrovas, apskritai turėjo išeiti į laisvę, nes prieš tai jį buvo išteisinęs aukščiausiasis teismas.[222] Visi slėpėsi vieni kitiems už nugarų, Berija teisinosi gavęs įsakymus iš Stalino, Vlodzimirskis ir visi kiti vertė bėdą Berijai.

Apie Kiros Simonič-Kulik nužudymą Vlodzimirskis buvo apklaustas 1953 m. rugpjūčio 4 d. Jis prisipažino dalyvavęs pagrobime[223] ir papasakojo, kaip ją atvežė sušaudyti į patalpas Varsanofjevo skersgatvyje ir perdavė komendantui Blochinui, be to, tvirtino, kad tiesiogiai sušaudyme nedalyvavo, buvo gretimoje patalpoje. Taip pat pažymėjo, kad nedalyvavo apklausose, kol ji pusantro mėnesio buvo laikoma Suchanovo kalėjime.[224] Pagal Blochino liudijimą, „be Vlodzimirskio ir Mironovo (vidaus kalėjimo viršininko – N.P.), šiame sušaudyme niekas daugiau nedalyvavo".[225]

220 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 111–123.

221 Ten pat.

222 Ten pat.

223 Pagal maršalo Kuliko liudijimą, jo žmona dingo 1940 m. gegužės 5 d. Žr. V. Bobrenev, V. Riazancev. Budeliai ir aukos. M., 1993, p. 264.

224 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 465, l. 149–151.

225 Ten pat, b. 468, p. 155–160.; A. Suchomlinovas. Kas jūs, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 218–219.

Kalbėdamas apie Bovkuno-Luganeco ir jo žmonos nužudymą Vlodzimirskis visaip menkino savo vaidmenį, mėgino neigti, kad pats užmušė Bovkuno-Luganeco žmoną mediniu plaktuku. Įdomu visai kita. Vlodzimirskis visiškai nesuvokė, tiksliau, apsimetė, kad nesupranta šio nusikalstamo susidorojimo esmės: „Šį atvejį aš laikiau ne žmogžudyste, o žvelgiau kaip į operatyvinę užduotį. Berija priminė, kad tai ypač slapta vyriausybės užduotis".[226]

Stalino valstybės saugumo įpėdiniai ir šiais laikais veikia lygiai taip pat. Pasakys „specialioji operacija" – ir tarsi jau ne žmogžudystė.

Sakydamas paskutinį žodį teisme Vlodzimirskis buvo konkretus ir laikėsi tos pačios nuomonės, esą, jis tik vykdė įsakymus ir net neįtarė apie jų nusikalstamą neteisėtumą: „Apie tai, kad NKVD, o paskui MGB ir MVD darė nusikaltimus, aš sužinojau tik susipažinęs su byla. Dar kartą tvirtinu, kad artimas Berijos žmogus nebuvau. Patvirtinu, kad aš dalyvavau mušant suimtuosius, bet taip elgdamasis maniau, kad Berija įsakė taip elgtis iš anksto dėl jų suderinęs. Nutarimą dėl 25 suimtųjų sušaudymo aš pasirašiau ir atgalinę datą nurodžiau įsakius Merkulovui. Nurodymą suimti Konstantiną Ordžonikidzę pasirašiau remdamasis Kobulovo įsakymu. Aš dar kartą prašau teismą objektyviai įvertinti visus turimus įrodymus ir pakeisti mano kaltinimo kvalifikavimą".[227]

1953 m. gruodžio 23 d. 18.45 teismas visus septynis kaltinamuosius nuteisė mirties bausme, ir nuosprendis tą pačią dieną 21.20 buvo įvykdytas.[228] Tiesa, Berija sušaudytas kiek anksčiau ir atskirai – 19.50.[229] O 22.45 jų kūnai buvo perduoti deginti Dono krematoriumui.[230]

Po Berijos ir jo artimiausiųjų bendražygių teismo visų šeimos buvo ištremtos. Dar veikė Stalino tvarka. Tiesa, iš Vlodzimirskio šeimos nebuvo ką ir ištremti. Iš visos giminės – tik žmona. Jo tėvai mirė dar prieš karą. Tėvas – 1929 m., o motina – 1940 m. Dar buvo jaunesnė sesuo – Juna (gimusi 1922 m.), bet ir ji žuvo 1942 m. blokadiniame Leningrade. 1922 metais Sevastopolyje Vlodzimirskis vedė. Jo išrinktoji Susana

226 A. Suchomlinovas. Kas jūs, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 217.

227 „Istočnik", 2002, Nr. 6 p. 76.

228 A. Suchomlinovas. Kas jūs, Lavrentijau Berija? M., 2003, p. 437.

229 Ten pat, p. 437.

230 Ten pat, p. 439.



SSRS valstybės saugumo darbuotojas, NKGB-MGB-MVD ypač svarbių bylų tardymo skyriaus viršininkas, generolas leitenantas L. Vlodzimirskis. Vienas iš Stalino budelių. 1953 m. už nusikalstamą veiklą jam atimti visi apdovanojimai ir laipsnis. Paskui, kaip ir kitais parankiniais, juo buvo atsikratyta – sušaudytas.

Jakovlevna buvo kilusi iš Zvenigorodkos, Kijevo gubernijos. Vaikų neturėjo. Tardomas Vlodzimirskis prisipažino, kad turi dešimtmetį sūnų, bet anketoje neaišku, kodėl šis faktas nebuvo nurodytas.[231] Kelerius metus Vlodzimirskio žmona praleido tremtyje.

Verta įsižiūrėti į visą Vlodzimirskio nuotraukų virtinę. Nuo pirmosios iki paskutiniosios prabėgo vos dvidešimtmetis, o koks didžiulis skirtumas! Juk jis neturėjo nė penkiasdešimt metų, kai buvo sušaudytas. Jaunystėje aukštas, stotingas, šviesių plaukų ir mėlynakis gražuolis, kurio ranką puošė romantiška laivyno emblema, – inkaras, širdis ir kardas, laikui bėgant tapo niūrus ir žiaurus. Pamažu jis virto tipišku, kurių ir šiandieną gausu aplinkui tarp valdžios kabinetų gyventojų – apkūniu valdžiažmogiu, iš padilbų žvelgiančiu budeliu. Ko gera, sunku būtų rasti dar įtikinamesnį pavyzdį, kaip sistema sutraiško asmenybę, žmogų paverčia biurokratu, iki paskutinio lašelio sunaikina žmogiškumą, kaip žmogus tampa funkcija, dvikoju kankinimų aparatu.

[231] Ten pat, p. 207.

RODOSAS – GULAGO ARCHIPELAGO SALA



SSKP CK pirmasis sekretorius N. Chruščiovas.

JIS IŠKILO DĖL SADISTINIO ŽIAURUMO

1956 m. vasario 1 d. į SSKP CK prezidiumo posėdžių salę buvo įvestas žemoko ūgio tvirtas žmogus. Tai, kaip dažnai atsitinka, pats tapęs kaliniu, – buvęs MGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Borisas Rodosas. Konvojus liko išorėje. Nustebęs ir nesuprantantis, kur jį iš kalėjimo atvežė, staiga Rodosas pamatė, kad atgabentas į Kremliaus areopagą. Jis puikiai pažinojo šiuos žmones iš paradinių plakatų, iškabinėtų visoje šalyje. Trūko dviejų – „ūsuotojo" ir kito, to, kuris visada nešiojo senamadišką pensnė ir kuriam vadovaujant Rodosas NKVD padarė svaiginamą karjerą, vos per porą metų iš paprasto operatyvininko tapo tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju.

Chruščiovas iš karto griebė jautį už ragų: „Papasakokite apie draugus Postyševą, Kosiorą. Kaip jūs juos paskelbėte priešais?"[232] Rodosas atsakė: „Aš vykdžiau tai, ką man įsakė partija. Man pasakė, kad Kosioras ir Čubarius yra liaudies priešai, todėl aš kaip tyrėjas turėjau surinkti faktus, ištraukti prisipažinimą, kad jie priešai".[233] Tai išklausęs

[232] N. Chruščiovo pranešimas apie Stalino asmenybės kultą SSKP XX suvažiavime. Dokumentai. M., 2002, p. 175.

[233] Ten pat, p. 138.



Vienas žiauriausių Stalino parankinių SSRS valstybės saugumo pulkininkas B. Rodosas. Už „darbą" Lvove NKVD „operatyvinėje brigadoje" Ukrainos vidaus reikalų komisaro I. Serovo buvo apdovanotas vardiniu laikrodžiu.

Chruščiovas padarė išvadą: „Kalti buvusieji aukščiau. Tokias bylas tirti buvo pavesta pusiau kriminaliniams elementams. Kaltas Stalinas". Šiame posėdyje svarstę pranešimo formuluotę, kuria buvo demaskuotas Stalinas artėjančiame suvažiavime, CK prezidiumo nariai su juo sutiko. Tik kietakaktis Molotovas vis tvirtino: „Bet Staliną reikia pripažinti didžiu vadovu".[234]

Ir kaip nepripažinti?! Juk būtent Stalinas nurodydavo, ką suimti, ir nuspręsdavo tolesnįjį suimtojo likimą, o Rodosui ir dešimtims kitų ne mažiau „nusipelniusių" tardytojų buvo pavedama bet kokiu būdu priversti kaltinamąjį prisipažinti kaltu ir ištarti reikiamus žodžius, kurie pasmerkdavo patį kaltinamąjį ir „sąmokslo" bendrininkus. Dabar po šios trumpos apklausos CK prezidiumo posėdyje buvo nuspręstas ir paties Rodoso likimas. Jo laukė neišvengiamas sušaudymas.

Bet kodėl būtent Rodosui – vienam iš daugelio Stalino tardytojų sadistų teko tokia garbė patekti į Kremlių ir stoti prieš partijos ir valstybės pirmuosius asmenis? Kas jis toks ir iš kur atsirado?

Apskritai jo likimas labai įdomus ir kaip visada, kai kalbame apie Stalino čekistus, labai pamokantis.

Borisas Rodosas gimė 1905 m. birželio 22 d. Melitopolyje amatininko – siuvėjo – šeimoje. Mokėsi neilgai, 1921 m. baigė aukštesniąją pradinę mokyklą ir iš karto pradėjo dirbti privačioje daržovių parduotuvėje pakuotoju, paskui pats prekiavo papirosais gimtajame Melitopolyje. 1924 m. baigė šešių mėnesių trukmės traktorininkų mechanikų kursus, tačiau dirbti pagal specialybę nesisekė. Tada jis įsidarbino Melitopolio

[234] Ten pat, p. 175.

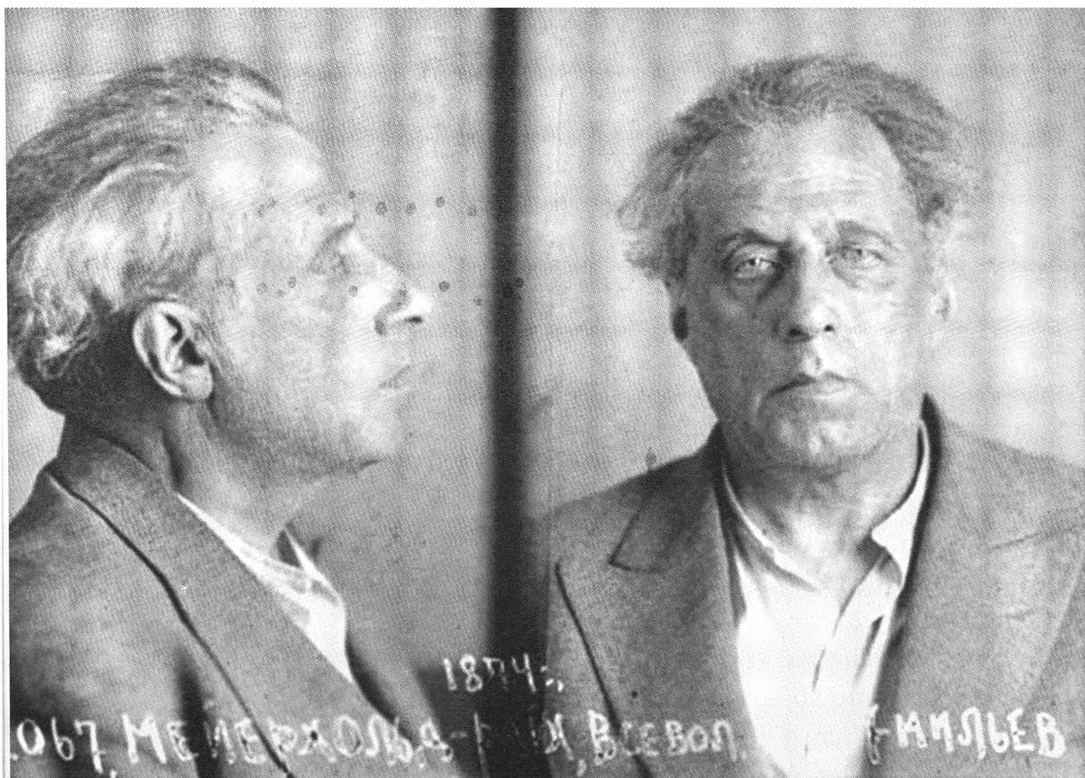
„rajpotrebsojuzo" (rajono vartotojų sąjungos kontoroje – vert.). 1925 m. įsidarbino draustinyje „Čapli" (Askanija Nova). Nuo 1928 m. Rodosas dirbo Melitopolio apygardos darbininkų bei valstiečių inspekcijos skundų biuro techniniu sekretoriumi. 1929 m. jis grįžo į draustinį ir tapo darbininkų komiteto sekretoriumi.

Apie šį metą Rodosas autobiografijoje rašo: „Aš aktyviai dalyvavau komjaunimo organizacijos darbe ir profsąjungų veikloje". Buvo komjaunimo kuopelės biuro narys, apygardos vykdomojo komiteto vietos komiteto narys, vienas iš Melitopolio krašte veikusios „Lengvosios kavalerijos" organizatorių ir apygardos darbininkų korespondentų sąskrydžio dalyvis. Be to, jis spėjo dalyvauti išbuožinant gyventojus ir kolektyvizacijoje, buvo Novotrojicko rajono komiteto ir rajono vykdomojo komitetų „aktyvus įgaliotinio padėjėjas".[235]

Būtent čia jam nutiko nemaloni istorija. 1930 m. būdamas draustinio direkcijos sekretoriumi Rodosas apkaltintas mėginimu išprievartauti bendradarbę, išmestas iš komjaunimo ir Melitopolio apygardos Novotroicko liaudies teismo nuteistas už „įžeidimą veiksmu" šešiems mėnesiams priverčiamųjų darbų (pats Rodosas tvirtino, kad jis tik „apkabino moterį per liemenį"). Bet nežiūrint į tai, tuojau jis įsitaisė grūdinių kultūrų tarybinių ūkių statybos kontoros skyriaus sekretoriumi Berislave ir 1931 m. buvo priimtas kandidatu į VKP(b) narius. Neskęstančiojo receptas labai paprastas. Rodosas kartu buvo ir GPU agentas, o būtent padedant šiai įstaigai, ir prasidėjo jo nepaprasta karjera.

Labai greitai, 1931 m. liepą, priimtas į darbą Berislavo rajono GPU skyriaus sekretoriumi. Praėjus metams – jis jau Znamensko rajono GPU įgaliotinio padėjėjas. Nuo 1933 m. laipsniškai: Odesos GPU įgaliotinio padėjėjas, įgaliotinis ir operatyvinis įgaliotinis. Ten, Odesos srities UNKVD, jis išsitarnavo iki 4-ojo skyriaus viršininko pavaduotojo ir 1936 m. gruodį iš kandidatų tapo VKP(b) nariu. Tais pačiais metais jam buvo suteiktas jaunesniojo GB leitenanto laipsnis. 1937 m. pasiunčiamas į GUGB NKVD 4-ąjį (slaptąjį – politinį) skyrių stažuotei Maskvoje. Ten Rodosas puikiai pasirodė ir patiko dvarui. Jį paliko dirbti Maskvoje, o 1938 m. vasarį paskyrė GUGB NKVD 4-ojo skyriaus 6-ojo poskyrio viršininko padėjėju.

[235] RGASPI, f. 17, ap. 100, Rodoso asmens byla, l. 7.



Rusų, sovietų teatro režisierius, aktorius, pedagogas K. Mejerholdas (nuotrauka iš NKVD bylos). 1923 m. jam suteiktas Rusijos SFSR liaudies artisto vardas. 1939 m. suimtas ir po kankinimų 1940 m. sušaudytas.
Režisieriaus žmona Z. Reich dėl NKVD agento atliktos kratos namuose parašė skundą. Netrukus ji buvo nužudyta nenustatytų asmenų.

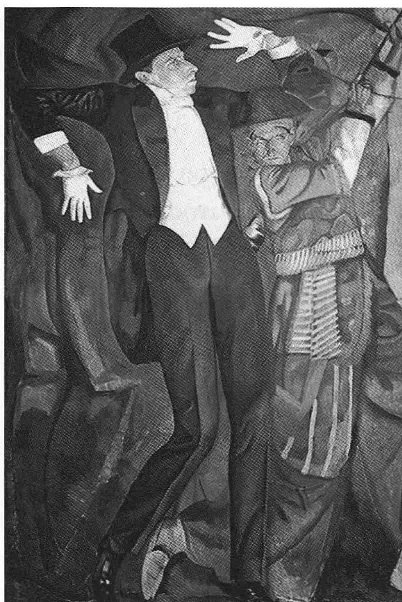
Liudijimų „išmušimo" – išgavimo – mokyklą Rodosas pradėjo tiesiogiai vadovaujant liaudies komisarui Ježovui. 1956 m. prašyme pasigailėti jis rašė: „Pirmą kartą aš tapau fizinio veiksmo prieš suimtąjį liudininku, kai per Levino ir Michailovo akistatą Ježovas pats ėmė mušti Michailovą, netrukus jo blogu pavyzdžiu pasekė Frinovskis ir kiti liaudies komisariato vadovaujantys darbuotojai".[236] Rodosas puikiai išmoko pamoką ir greitai mokėsi. 1937 m. lapkričio 5 d. jam buvo suteiktas GB leitenanto laipsnis.

1938 m. pasikeitusi NKVD valdžia nesustabdė Rodoso karjeros. Priešingai, gruodį jį iškėlė į NKVD tardymo skyriaus viršininko padėjėjus, o 1939 m. vasario 25 d., peršokdamas tarnybinį laiptelį, iš leitenanto jis tapo GB kapitonu. 1939 m. vasario 4 d. Rodosas tapo GUGB

[236] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 35.

NKVD, o 1943 m. gegužę – SSRS NKGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju. 1941 m. liepos 12 d. jam buvo suteiktas GB majoro laipsnis, o 1943 m. vasario 14 d. tapo GB pulkininku.

Kuo remiantis taip greitai tarnyboje ir kariniu laipsniu augo Rodosas, kur jo sėkmės paslaptis?! Atsakymas labai paprastas. Jis tapo pirmuoju kankinimų meistru. Užteks perskaityti suimtųjų, patekusių į tardytojo Rodoso rankas, pareiškimus. Vsevolodas Mejerholdas 1940 m. sausio 11 d. pareiškime, atsisakydamas savo ankstesniųjų parodymų, rašė: „Mane <...> guldė ant grindų veidu į žemę ir guminiu pintiniu botagu mušė per pėdas, nugarą; sėdintį ant kėdės ta pačia guma daužė per kojas. Kitą dieną, kai tose vietose kojos buvo padengtos daugybės vidinių kraujosruvų, vėl per tas pačias raudonai mėlynas kraujosruvas čaižė botagu... tardytojas nuolat tikino ir grasino: „Nerašysi, vėl mušim, paliksim neliestą galvą ir dešinę ranką, o visa kita paversim beformės, kruvinos mėsos gabalu“. Ir aš viską pasirašiau iki pat 1939 m. lapkričio 16 d.“[237]



Režisieriaus K. Mejerholdo portretas. 1916 m.

Robertas Eichė, stojęs prieš teismą 1940 m. vasario 2 d., pareiškė: „Visuose vadinamuosiuose mano liudijimuose nėra nė vienos teisingos raidės, išskyrus parašus protokolo apačioje, kuriuos pasirašyti buvau priverstas <...>. 1918 m. laikotarpio asmenis paminėjau prievarta spaudžiant tardytojui, kuris nuo pat suėmimo pradžios pradėjo mane mušti. Paskui aš ir pradėjau rašyti visokiausias nesąmones....“[238] Eichė tą pačią dieną buvo nuteistas sušaudyti.

1956 metais per Rodoso teismą liudijo buvęs 1-ojo (apskaitos–archyvų) specialiojo skyriaus viršininkas Baštakovas. Jis papasakojo, kad

[237] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t. 1, p. 271.

[238] Ten pat, t. 2, p. 647.

Rodosas drauge su Berija ir tardytoju Esaūlovu prieš sušaudymą žvėriškai mušė kandidatą į CK politinio biuro narius Eichę už pastarojo ironišką pastabą teisme: „Norėdami iš Eichės išgauti melagingą liudijimą, kad jis yra šnipas, Rodosas, Berija ir Esaūlovas išmušė Eichei akį. Tačiau ir po to Eichė neprisipažino esąs kaltas"[239]. Ir detaliau: „Mano akyse, nurodžius Berijai, Rodosas ir Esaūlovas guminėmis lazdomis žiauriai daužė Eichę, kuris nuo smūgių nukrito ant grindų, jį mušė ir gulintį, paskui pakeldavo ir Berija pateikdavo tą patį klausimą: „Prisipažinsi, kad tu šnipas?" Eichė jam atsakydavo: „Ne, neprisipažįstu". Tada vėl jį mušė Rodosas ir Esaūlovas, o ši siaubinga nuteisto sušaudyti žmogaus egzekucija man esant vyko penkis kartus. Mušant Eichę jam buvo išmušta akis, ir ji išvarvėjo. Mušant įsitikinęs, kad Eichė neprisipažins esantis šnipu ir negalėdamas išgauti prisipažinimo, Berija liepė išvesti jį sušaudyti".[240]

Rodoso sadizmas neturėjo ribų, jis buvo tikras meistras parenkant įvairiausius kankinimus. Suimtas VLKJS CK vadovaujantis komjaunimo skyriaus vedėjas Belosludcevas savo 1940 m. vasario 20 d. pareiškime taip aprašė jo veiklos metodus: „Rodosas paėmė susuktą virvę su žiedu gale ir pradėjo mušti per kojas, smogs ir pertraukia ja per kūną... Aš raičiausi, ridinėjausi grindimis ir galų gale pamačiau tik sužvėrėjusį Rodoso veidą. Jis apipylė mane šaltu vandeniu, o paskui privertė atsisėsti ant kėdės kampo užpakalio viduriu. Aš vėl neišlaikiau to buko skausmo ir parkritau netekęs sąmonės. Po kurio laiko, grįžtant sąmonei, paprašiau Rodosą nuvesti mane į tualetą nusisiusioti, o jis man ir sako: „Imk stiklinę ir myžk". Aš tai padariau ir paklausiau, kur dėti stiklinę. Jis ją pačiupo, prikišo man prie veido ir pradėjo pilti į gerklę, o pats rėkia: „Gerk, mėšle žmogaus kailiu, arba liudyk". Aš buvau lyg nesavas, ką ten sakyti – man viskas atrodė nesvarbu. O jis rėkia: „Pasirašyk, pasirašyk!" Ir aš pasakiau: „Duok, aš viską pasirašysiu, man dabar viskas vienodai".[241]

Ir ką, Stalinas padėjo? Įvedė tvarką ir nutraukė savivalę? Ne. Jis visiškai pateisino ir skatino būtent tokius tardymo veiklos „metodus".

[239] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 19–20.

[240] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t.1, p. 165–167.

[241] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 19.



K. Vorošilovas,
J. Stalinas,
N. Chruščiovas.

Praėjus porai mėnesių, 1940 m. balandžio 26 d. Rodosas gavo savo pirmąjį „Raudonosios žvaigždės" ordiną.

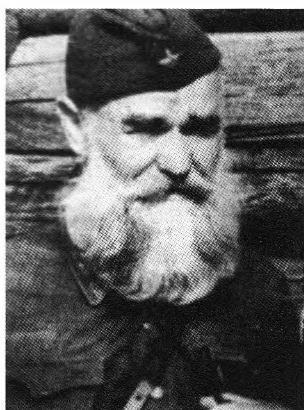
1940 m. kovo 20 d. SSRS NKVD įsakymu Nr. 00342 Rodosas buvo nukreiptas į Lvovo srities NKVD operatyvinę čekistų grupę suiminėti lenkų piliečių ir juos įforminti pagal 1940 m. kovo 5 d. CK politinio biuro sprendimą. Pagal šį įsakymą į Baltarusijos ir Ukrainos vakarines sritis buvo komandiruoti dešimtys NKVD centrinio aparato darbuotojų. Rodosas Lvove išbuvo su „NKVD operatyvine brigada" du mėnesius ir už darbą buvo apdovanotas Ukrainos vidaus reikalų liaudies komisaro Serovo vardiniu laikrodžiu.[242]

Rodosas darbe dingdavo paromis. Jo sūnus, ne taip seniai išleidęs atsiminimų knygą („Aš – budelio sūnus") rašo, kad jo nematė savaitėmis: „Atsibudau – jo nėra, darbe, guldavausi – o jis vis dar darbe".[243] „Į namus grįždavo labai pavargęs, išsekęs ir labai ilgai, kartais net iki pusvalandžio, nuolat muilydamas kriauklėje plovė rankas. Ir būtent iki alkūnių. Kaip chirurgas".[244] Naivūs žmogeliai mano, kad tardytojo darbas – vien rašliava. Nieko panašu! Kaip prisimena Rodoso sūnus, „kai

242 GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 47.

243 V.B. Rodosas. Aš – budelio sūnus, M., 2008, p. 7.

244 Ten pat, p. 19.



Legendinis sovietų partizanas „Batia" – N. Koliada represuotas 1942 m. ir praleidęs 12 metų sovietų lageriuose „už vadovybės nurodymų nevykdymą".

jam reikėjo pagal tvarkaraštį eiti į darbą, retkarčiais pasidarydavo klizmą. Jis jau buvo užsiauginęs nemažą pilvą, o darbas sunkus, fizinis, maža ką...".[245]

1939 m. Rodoso charakteristikoje, parašytoje NKVD tardymo skyriaus viršininko Bogdano Kobulovo, buvo pažymėta: „Dalyvavo daugelyje stambių tardymo bylų. Supratingas čekistas, operatyvinėje veikloje tobulėja. Sąžiningai vykdo jam pavestas užduotis, sėkmingai dirba auklėdamas jaunus čekistų kadrus <...>. Politiškai išsilavinęs. Aktyviai dalyvauja partiniame ir visuomeniniame gyvenime ir yra sienlaikraščio redaktoriaus pavaduotojas..."[246] Štai taip! Mokėjo ne tik gražiai apipavidalinti tardymo protokolus, bet ir pertraukose tarp suimtųjų kankinimų net spėjo sienlaikraštį išpiešti. Tačiau tardymo veiklos perteklius nepraėjo veltui. 1942 m. charakteristikoje buvo rašoma ir apie Rodoso trūkumus: „Netolygus ir kartais elementariai šiurkštus su tardymo skyriaus darbuotojais".[247] O 1946 m. charakteristikoje tik sausai pažymėta: „Asmeninės savybės – atkaklus, reiklus darbuotojams, drausmingas".[248]

Aktyvus politinių represijų vykdytojas Rodosas karo metais dalyvavo grupinėse bylose tardant vadinamuosius „suimtuosius už antisovietinę veiklą": „Dirbančiųjų liaudies partijos", „Rusijos nacionalinės partijos", lenkų pogrindinės vyriausybės ir Armijos Krajovos vadovybės (Okulickio ir kitose bylose). Dalyvavo tiriant partizanų būrio vado Nikiforo Koliados – legendinio „Batios", 1942 m. rugsėjį apdovanoto Lenino ordinu ir po mėnesio suimto apkaltinus „nevykdant vadovybės nurodymų ir už direktyvinių organų apgaudinėjimą". 1954 m. Koliada buvo reabilituotas). 1945 m. dalyvavo tiriant vienuolės Menšovos-Radiščevos, kuri save vadino Nikolajaus II dukterimi Tatjana Romanova, byloje.

[245] V. Rodosas. Aš – budelio sūnus. M., 2008, p. 19.

[246] RGASPI, f. 17, ap. 100, Rodoso asmens byla, l. 10.

[247] Ten pat, l. 11.

[248] FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b.25, l. 52.

1946 m. atėjus naujam valstybės saugumo ministrui Abakumovui, pasikeitė tardymo skyriaus vadovybė. Vlodzimirskį išsiuntė vadovauti Gorkio UMGB, o Rodosas liko be etato. Greitai ir jam rado darbą, išsiuntė į Krymo srities UMGB tardymo skyriaus viršininku. Savo išvarymą iš centrinio MGB aparato Rodosas aiškina taip, kad jis CK sekretoriui Aleksejui Kuznecovui išsiuntė laišką su Abakumovą kompromituojančiais duomenimis ir pastarasis apie tai sužinojęs atkeršijo.[249] 1952 m. Rodosą iš MGB atleido ir jis įsidarbino Simferopolio telegrafe vietinės priešlėktuvinės gynybos štabe viršininku. Atsiminimui apie buvusiąją tarnybą jam liko tokie apdovanojimai: du „Raudonosios žvaigždės" ordinai (1940-04-26 ir 1946-11-06); „Garbės ženklo" ordinas (1943-09-20); keturi medaliai ir ženklas „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas" (1938-05-09).

Iš karto po Stalino mirties Rodosas parašė Bogdanui Kobulovui prašymą peržiūrėti sprendimą dėl jo atleidimo ir grąžinti jį į darbą „organuose". Bet Kobulovui jis nerūpėjo ir Rodosui buvo atsakyta: „Nėra laisvų vietų".[250] O po Berijos suėmimo Rodosui įsijungė atbulinis laikmatis.

1938–1941 m. Rodosas tyrė pačias garsiausias bylas, tardė žymiausius šalies vadovus, mokslo, meno veikėjus. Jų sąrašas stulbina: VKP(b) CK politinio biuro nariai Stanislavas Kosioras ir Vlasas Čiubaris, kandidatai į Politinio biuro narius Pavelas Postyševas ir Robertas Eichė, VLKJS CK generalinis sekretorius Aleksandras Kosarevas; VKP(b) CK nariai Aleksejus Steckis ir Nikolajus Antipovas; virtinė sričių komitetų sekretorių: Kabardos–Balkarijos – Beitalas Kalmykovas, Omsko – Dmitrijus Bulatovas, Ivanovo – Ivanas Nosovas; garsūs karo vadai: Mereckovas, Šternas, Loktionovas, Smuškevičius, Ryčagovas ir kiti gynybos pramonės ir kariniai vadovai, suimti 1941 metais. Rašytojas Isakas Babelis, režisierius Vsevolodas Mejerholdas.

Visi jie pirmaisiais Stalino mirties metais buvo reabilituoti. Neatkreipti dėmesio į tardytoją, kuris kankino per tardymą, vertė liudyti prieš save, apkalbėti kitus, buvo neįmanoma. Jau Berijos bylos tyrimo metu Rodoso vardas buvo minimas dėl daugelį metų neteisėtai nelaisvėje laikyto Konstantino Ordžonikidzės – Sergo Ordžonikidzės brolio.

249 GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 46.

250 Ten pat.

Suprantama, tai viskas vyko paliepus Stalinui, o Rodosas tik „surašė bylą". Ir štai atėjo atpildo valanda: 1953 m. spalio 5 d. Rodosas buvo suimtas. Jam pateiktas kaltinimas pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 1 dalies punktą „b" (tėvynės išdavimas), 58-8 (teroras), 58-11 (veikiant grupei asmenų)„už sunkius nusikaltimus prieš SSKP".

1956 m. vasario 25 d. kalbėdamas garsiajame antistalinistiniame XX suvažiavime Chruščiovas keletu žodžių paminėjo Rodosą, kurio jis negalėjo užmiršti po SSKP CK plenumo: „Mes neseniai išklausėme Rodosą (taip tekste – N.P) – tardytoją, kuris tardė Kosiorą ir Čubarį. Mažas žmogus, paties žemiausio išsilavinimo, vištos akiračio žmogus lėmė tokių žmonių likimą..."[251] O kitą dieną prasidėjo Rodoso teismas. 1956 m. vasario 26 d. SSRS aukščiausiojo teismo karo kolegija jį nuteisė mirties bausme. Sėdėdamas Butyrkų kalėjime Rodosas vasario 28 d. parašė prašymą pasigailėti. Jis rašė, jog „buvo aklas įrankis Berijos ir jo bendrininkų rankose", ir neigė, kad jo veiksmuose buvo „kontrrevoliucinės veiklos", bei prašė palikti jį gyvą: „Dėl mano niekuo nekaltų vaikų, senos motinos ir žmonos aš meldžiu SSSR aukščiausiojo sovieto prezidiumą išsaugoti man gyvybę, kad galėčiau savo jėgas atiduoti nors iš dalies išpirkdamas savo kaltę pasiaukojamu darbu bet kokiomis sąlygomis prieš partiją ir liaudį".[252]

1956 m. balandžio 17 d. SSRS aukščiausiojo sovieto prezidiumas atmetė Rodoso prašymą pasigailėti, o po trijų dienų jis buvo sušaudytas.

Budelis palaidotas Dono kapinėse – šalia savo aukų, kurias kankino prieš sušaudant.

[251] N. Chruščiovo pranešimas apie Stalino asmenybės kultą SSKP XX suvažiavime. Dokumentai. M., 2002, p. 138.

[252] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 3, 48.

TARDYTOJAS – KAULŲ LAUŽYTOJAS: EKSPORTO VARIANTAS

JIS PRIEŠ SUŠAUDANT MUŠĖ VYRUS IR MOTERIS, BET ŽINOJO, KAD PATS „AUKŠČIAUSIĄJĄ BAUSMĘ VARGU AR IŠTVERTŲ"

Jis prašė, kad jį nušautų penkiomis kulkomis. „Nuo vienos aš nemirsiu", – rašė jis prašyme pasigailėti.[253] Skirtingai nuo Riumino, nei apie jo teismą, nei apie sušaudymą nerašė laikraščiai, jo kaip Rodoso niekas nevedė į SSKP CK komitetą. Bet šiuo atveju nereiškia, kad MGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Švarcmanas buvo mažai pastebimas ar nežinomas žmogus. Abakumovo bylos tyrimo dokumentuose, pateikiamuose CK, jo pavardė buvo rašomas žemiau ministro pavardės, o pati MGB „sąmokslininkų" byla buvo vadinama Abakumovo–Švarcmano byla.

„Organuose" Levas Leonidovičius (Aronovičius) Švarcmanas pradėjo dirbti gana vėlai – sulaukęs 30 metų, bet padarė greitą ir įspūdingą karjerą. Vos per penkerius metus įveikė daugybę karininko laipsnio laiptelių. Gimė jis 1907 m. liepos 25 d. Sankt Peterburge banko tarnautojo šeimoje. Anketose Švarcmanas paprastai rašė – „tėvo nepažinojau".[254] Ir visai nesvarbu „svetima" socialinė kilmė, o kai kas dar baisiau. Jo tėvas, vykstant pilietiniam karui, tarnavo Baltojoje armijoje ir

[253] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 6.

[254] RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 229679.



L. Švarcmanas – SSRS MGB ypač svarbių bylų tardymo dalies viršininko pavaduotojas, GB pulkininkas, Stalino represijų aktyvus dalyvis.

1919 m. žuvo mūšyje. Gimus sūnui, Švarcmano tėvas, praėjus dvejiems trejiems metams, paliko šeimą. Motina pakeitė gyvenamąją vietą ir įsidarbino felčere akušere Kijevo gubernijos Zvenigorodo apskrities zemstvos ligoninėje Špolo miestelyje.

1923 m. Švarcmanas baigė Kijevo 25-osios darbo mokyklos septynias klases. Tais pačiais metais mirė jo motina. Dar būdamas mokinys, uždarbiavo amatininko Zakrevskio dirbtuvėje – buvo įrišėjo mokiniu, Kijeve Mejerio daržuose – juodadarbiu. 1923–1925 metais mokėsi kursuose rengdamasis stoti į aukštąją ir kartu Kijeve dirbo pionierių vadovu. Tuo jo mokymasis baigėsi. 1925 m. sausį tapo leidyklos „Jaunasis proletaras" laikraščio išnešiotoju, o paskui laikraščio „Kijevskij proletarij" korespondentu. Tais pačiais 1925 metais įstojo į komjaunimą.

ŠMAIKŠTI PLUNKSNA

Žurnalisto darbe Švarcmanui sekėsi puikiai. Jis gana greitai tapo laikraščio „Kijevskij proletarij" rubrikos „Darbininkų valstiečių inspekcijos lapelis" vedėju, o labai greitai – to paties laikraščio partijos skyriaus vedėjo pavaduotoju. Jį pastebėjo Maskva ir VLKJS CK priėmė sprendimą perkelti į sostinę. Ten nuo 1929 m. vasario Švarcmanas dirbo laikraščio „Moskovskij komsomolec" vidaus informacijos skyriaus vedėju. Nuo 1930 metų sausio dirbo: informacijos, miesto statybos, spaudos apžvalgos ir galų gale, nuo 1934 m. birželio laikraščio „Rabočaja Moskva" atsakinguoju redaktoriumi. Bet jo šmaikšti plunksna buvo reikalinga ne tik žurnalistikoje. Buvo ir kita žinyba, kuri vertino gebėjimus gražiai ir dailiai rašyti. Tik ne reportažus ir apybraižas, o suėmimų nutarimus ir tardymo protokolus.

Atrodo, kad ir Švarcmano kelias į „organus" buvo tradicinis – iš pradžių slaptas bendradarbiavimas, o paskui perėjimas į oficialią

tarnybą. Jį pastebėjo ir į darbą valstybės saugume įtaisė Semionas Pavlovskis, kuris, būdamas Maskvos srities UNKVD slapto politinio skyriaus darbuotojas, buvo atsakingas už leidyklų stebėjimą. 1935 m. Pavlovskis susipažino su Švarcmanu ir tarp jų „užsimezgė neblogi asmeniniai ryšiai".[255] Apie tai, kad Švarcmaną „pertempė" į darbą NKVD, Pavlovskis paliudijo tardyme 1952 m., kai jie abu buvo suimti ir kaltinami dalyvavę MGB „sionistiniame sąmoksle". O tada, 1937 m. rugpjūtį, NKVD labai stigo tardytojų ir šmaikšti Švarcmano plunksna pasirodė esanti ypač reikalinga. Be to, jo partinė charakteristika buvo tvarkinga, o 1936 m. gruodį jis tapo VKP(b) nariu.

1937 m. rugsėjo 20 d. Švarcmanas ėjo GUGB NKVD 4-ojo (slapto politinio) skyriaus 9-ojo poskyrio operatyvinio įgaliotinio pareigas. 1938 m. balandžio 8 d. jam suteiktas GB leitenanto laipsnis. Slaptajame politiniame skyriuje Švarcmanas netrukus išsiskyrė iš kitų, rašė ne tik tardymų, bet ir partijos susirinkimų protokolus, 1938 m. buvo išrinktas partinio biuro nariu, o paskui – skyriaus partinio kolektyvo sekretoriumi. Nuo 1938 m. vidurio Švarcmanas ėjo SSRS NKVD 1-osios valdybos 4-ojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininko padėjėjo pareigas. Skyrius vykdė spaudos įmonėse, tarp rašytojų, artistų, dailininkų ir architektų agentūrinį operatyvinį darbą. Tuo metu jo viršininku buvo Leonidas Raichmanas, iš kurio vertėjo pasimokyti. Po metų jų keliai vėl susikirto, 1951 m. abu buvo suimti kaip „sionistinio sąmokslo" MGB dalyviai. O tada jų keliai išsiskyrė. Raichmanas tęsė operatyvininko karjerą, o Švarcmanas tapo tardymo specialistu. Jis išmoko snukių daužymo ir literatūrinio darbo meno bei puikiai derino viena ir kita, o tai buvo Ježovo–Berijos mokyklos tardytojo sėkmės formulė. Jis įgijo specialisto, puikiai surašančio „asmeninius liudijimus" ir suimtųjų pareiškimus, šlovę.[256]

255 FSB CA, f. 4-os, ap.4, b. 25, p. 52.

256 Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t.1, p. 165–167.

Nuo 1938 m. lapkričio 26 d. Švarcmanas – NKVD GUGB 2-ojo (slapto politinio) skyriaus viršininko pavaduotojas. Jis – išskirtinis vidaus reikalų liaudies komisaro kabineto lankytojas, asistavo artimiausiam Berijos žmogui Bogdanui Kobulovui tardant pačius svarbiausius kaltinamuosius.

Stalinas, ko gera, galėjo atkreipti dėmesį į pareigingą tardytoją Švarcmaną 1938 m. lapkritį. Vieną iš tardymo protokolų, patvirtintų GUGB 2-ojo skyriaus viršininko Bogdano Kobulovo ir to skyriaus viršininko padėjėjo Švarcmano parašais, Stalinas nagrinėjo netikėtinai ilgai. Tai buvo lapkričio 14 d. I. Finkelio tardymo protokolas – Maskvos miesto partijos komiteto sekretoriaus Chruščiovo buvusio padėjėjo byla. 1938 m. lapkričio 28 d. šį protokolą Berija be jokių komentarų nusiuntė Stalinui. Finkelis prisipažino, kad nuo 1923 m. buvo susijęs su trockistais ir šnipinėjo Lenkijai bei JAV. Be to, jis išvardijo nemaža Chruščiovo aparato darbuotojų, dalyvaujančių Maskvos „pogrindžio organizacijoje". Tiesiogiai Chruščiovo Finkelis nekaltino. Tiesa, jis teigė, kad toks amerikietis Morganas[257], rengęs projekus metro statybai, užverbavo jį žvalgybiniam darbui. O jis, Finkelis, supažindino amerikietį su Chruščiovu. 1937 m. gegužę Chruščiovas, kalbant Finkelio žodžiais, staiga jam uždraudė susitikti su Morganu ir pastarasis rugsėjį išvyko į JAV.

Atrodo, na ir kas? Bet Stalinas labai ilgai mąstė apie šį dokumentą. Apie tai galima spręsti iš daugybės pieštuku nupieštų ornamentų ir pribraižytų linijų dokumento paraštėje prie Chruščiovo pavardės. Čia pat sunkiai įskaitoma Stalino pastaba: panašu į „Chruščiovo byla" ar „Chruščiovui".[258] Taigi 1938 m. lapkričio 23 d. Chruščiovo likimas kybojo ant plauko. Švarcmanas toliau tardė suimtus atsakingus Chruščiovo aplinkos darbuotojus. 1938 m. lapkričio 25 d. apklausė buvusį Maskvos miesto komiteto 2-ąjį sekretorių N. Dedikovą. Ir tas protokolas taip pat buvo nusiųstas Stalinui. Bet vis dėlto Stalinas nusprendė Chruščiovo neliesti.

[257] Džonas Morganas – amerikietis inžinierius konsultantas, apdovanotas „Darbo raudonosios vėliavos" ordinu už 1-osios metro linijos įrengimą. Knygos „Maskvos metropolitenas – geriausias pasaulyje" autorius. M., 1935.

[258] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 368, p. 66–94.



Maskvos metro pirmoji stotis, prie kurią projektuojant daug dirbo amerikietis D. Morganas. Už šį darbą jis buvo apdovanotas „Darbo raudonosios vėliavos ordinu".

Švarcmanui patikėjo tardyti ir kankinti pačius žinomiausius suimtuosius. Jis tyrė Aleksandro Kosarevo, Isako Babelio, Michailo Kolcovo, Vsevolodo Mejerholdo bylas. Nuo 1939 m. sausio 1 d. Švarcmanas ėjo NKVD tardymo skyriaus viršininko padėjėjo pareigas, o nuo 1939 m. rugsėjo 4 d. tampa NKVD vyriausiosios ekonomikos valdybos tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju.

Drauge su Berija ir Kobulovu Švarcmanas tardė suimtąjį Maskvos srities 1-ąjį sekretorių A. Ugarovą, jį kankino ir privertė prisipažinti „priešiška veikla".[259] Suimtas VLKJS CK generalinis sekretorius Kosarevas, patekęs į Švarcmano rankas, patyrė visas jo tardymo išmones. Kaip vėliau procese ciniškai prisipažino Švarcmanas, „suimtasis, supratęs, kad jam nepavyks išsisukti, sutiko liudyti apie savo priešišką veiklą".[260] 1950 m. buvęs „organų" bendradarbis A. Kozlovas rašė, kaip

[259] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t.2, p. 356.

[260] Ten pat, p. 167.

tai atrodė: „Kosarevas gulėjo ant grindų žemyn galva ir kriokė. Makarovas laikė jį už kojų, Rodosas už galvos, o Švarcmanas mušė gumine pyne".[261] Bet kodėl Kosarevas nepaneigė savo parodymų, kuriuos davė kankinamas? Daugelis tai darė, bet juk juos uždarame karo kolegijos teisme girdėjo tik teisėjai. Be to, niekam tai nepadėjo... Pasirodo, ir šiuo atžvilgiu Švarcmanas pasinaudojo gudrybe. Kosarevui buvo pažadėta, kad nuo jo elgesio teisme priklausys sprendimas, jį pažadėta palikti gyvą. Pats Švarcmanas apie tai paliudijo per tardymą: „Aš neprisimenu, bet prieš ar po SSRS aukščiausiojo teismo karo kolegijos posėdžio, priešingai vyravusiai tvarkai, aš pats padaviau Kosarevui lapą popieriaus ir pasiūliau parašyti Berijai prašymą išsaugoti jam gyvybę. Tokį pareiškimą Kosarevas parašė ir aš jį pats, aplenkdamas tiesioginius viršininkus, perdaviau Berijai. Bet Berija, perskaitęs pareiškimą, išsikeikė ir Kosarevo prašymą atmetė, o pareiškimą paliko ir tolesniam tyrimui neperdavė..."[262]1939 m. vasario 23 d. Kosarevas buvo sušaudytas.

Kas pasakė, kad tardytojo darbas džentelmeniškas? Vienodai žiauriai Švarcmanas mušė ne tik vyrus, bet ir moteris. 1955 m. per Švarcmano teismą VLKJS CK sekretorė V. Pikina papasakojo, kaip ją suimtą atvedė į liaudies komisaro kabinetą: „Berija jai pareiškė, kad NKVD rengia jaunimo teismo procesą, per kurį Pikina privalo kalbėti ir atskleisti Kosarevo kontrrevoliucinę veiklą. Pikina atsisakė būti Berijos nusikalstamų užmačių dalyve. Paskui Kobulovas (nuteistas) ir Švarcmanas sumušė guminėmis lazdomis Pikiną, norėdami ją priversti pasirašyti Švarcmano išsigalvotus liudijimus apie Kosarevo ir jos pačios priešišką veiklą".[263]

Darbo Švarcmanui nestigo. Drauge su Bogdanu Kobulovu jis tardė buvusį vidaus reikalų liaudies komisarą Ježovą[264], buvusį svarbų čekistą Minajevą-Cikanovskį[265], buvusį Novosibirsko srities komiteto pirmąjį

[261] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 478, l. 21.

[262] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t. 1, p. 168.

[263] GARF. f. 7523, ap. 89, b. 8728, l. 21.

[264] 1939 m. balandžio 26 d. tardymas. Žr.: Lubianka. Stalinas ir NKVD–NKGB–GURK „Smeršas". M., 2006, p. 512–515.

[265] 1938 m. gruodžio 11 d. tardymas. RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 300, l. 32–51.

sekretorių I. Aleksejevą.[266] 1940 m. birželį vadovavo Markso–Engelso–Lenino instituto vyresniojo mokslinio bendradarbio Nikolajaus Klestovo-Angarskio bylos tyrimui, apkaltinto prieš revoliuciją bendradarbiavus su caro ochranka.[267]

1939 m. partijos komiteto charakteristikoje Švarcmanas įvertintas kaip „ištvermingas ir ištikimas su liaudies priešais kovojantis komunistas".[268] Jo kariniai laipsniai augo ypač sparčiai: 1939 m. vasario 25 d. nuo leitenanto iš karto buvo paaukštintas GB kapitonu, o vos per metus 1940 m. kovo 14 d. tapo GB majoru. 1943 m. vasario 14 d. jam buvo suteiktas GB pulkininko laipsnis.

Švarcmanas dalyvavo sovietizuojant po sovietų agresijos atplėštą Suomijos teritoriją. 1940 m. kovo 15 d. SSRS NKVD įsakymu Nr. 00327 buvo paskirtas Vyborgo operatyvinės čekistų grupės viršininko pavaduotoju. Jo užduotis buvo naujoje teritorijoje organizuoti NKVD struktūras, vadovauti tyrimui ir suiminėti gyventojus.

1941 m. vasario 26 d. įkūrus valstybės saugumo liaudies komisariatą, Švarcmanas paskiriamas tardymo skyriaus viršininko pavaduotoju. Susijungus NKGB ir NKVD, jis išsaugojo savo pareigas, o 1943 m. gegužės 14 d. iki pat suėmimo ėjo NKGB (nuo 1946 m. MGB) ypatingųjų bylų tardymo skyriaus viršininko pavaduotojo pareigas.

1946 m. keičiantis MGB valdžiai, Švarcmanas, priešingai nei Rodosas, liko dirbti tardymo skyriuje. Darbe charakterizuotas itin gerai, be to, jo darbai bylojo patys už save: „dirbdamas tardymo skyriuje sėkmingai vadovavo tyrimams virtinėje svarbių bylų ir pats dalyvavo karinės sąmokslininkų organizacijos (Šternas, Loktionovas, Sakrijevas ir kt.) bylos tyrime".[269] 1942 m. tyrė „Rusijos nacionalinės partijos" bylą, 1943–1944 m. – organizacijos „Rusijos atgimimas" bylą, o 1945 m. „Lenkijos pogrindžio vyriausybės ir AK vadovybės" (Okulickio ir kt.) bylą. Kaip pažymėta charakteristikoje, „pagal asmenines savybes – iniciatyvus, pareigingas ir drausmingas. Yra SSRS MGB partijos komiteto

[266] 1938 m. gruodžio 14 d. tardymas. RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 368, l. 52–82.

[267] Lubianka. Stalinas ir NKVD–NKGB–GURK „Smeršas". 1939–1946 m. kovas. M., 2006, l. 512–515.

[268] RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 229679, l. 7.

[269] FST CA, f. 4-os, ap. 4, b.25, l. 52.

narys".[270] Švarcmanui vietą rado net naujasis, iškeltas Abakumovo tardymo skyriaus viršininkas Leonovas, kuris į vadovaujančiuosius postus susodino savo žmones iš „Smeršo".

UŽSIENIO GASTROLĖS

Abakumovas ypač įvertino tarnybinį Švarcmano uolumą. Dabar jam pavedamos pačios delikačiausios užduotys ne tik Maskvoje, bet ir užsienyje.1946 m. gruodį–1947 m. vasarį Švarcmanas, eidamas ypatingųjų bylų tardymo skyriaus viršininko pavaduotojo pareigas, vykdyti „specialiosios užduoties" komandiruojamas į Berlyną, o 1947 m. birželį–rugpjūtį – į Sofiją.[271] Tais pačiais 1947 metais rugsėjį–lapkritį, paprašytas SSRS pasiuntinio Rumunijai Kavtaradzės, buvo Bukarešte „padėti Rumunijos valdžiai parengti nacionalcaranistų partijos ir jos vadovo Maniu bylą".[272]

Pati sėkmingiausia komandiruotė buvo į Bulgariją. 1949 m. birželio pirmosiomis dienomis Stalinas nusprendė pasiųsti MGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotoją M. Lichačiovą ir Švarcmaną į Bulgariją tirti Bulgarijos komunistų partijos CK sekretoriaus ir Politinio biuro nario Traičo Kostovo[273] bylos. Atvykę į Sofiją jie 1949 m. birželio 8 d. pasiuntė pirmą pranešimą į Maskvą. Jame buvo sakoma, kad „trockistų grupės, kuri, vadovaujant anglų žvalgybai, vykdė ardomąją veiklą šalies liaudies ūkyje" jau suimta 12 žmonių ir, pagal jų liudijimus, vienas iš dalyvaujančiųjų grupėje buvo susijęs su Kostovu. Birželio 20 d. Kostovas suimtas ir jį tardyti aistringai ėmėsi Lichačiovas ir Švarcmanas. Praėjus mėnesiui, liepos 28 d., jie nusiuntė pergalingą raportą į Maskvą apie lūžį tardant Kostovą: „Jis jau daug atviriau pasakoja apie savo priešišką veiklą", – taip raporte buvo sakoma apie bulgarų tardytojų pagalbą, apie du įvykusius tardytojų pasitarimus, kuriuose „išaiškinta

270 FST CA, f. 4-os, ap. 4, b. 25, l. 52.

271 RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 229679, l. 2.

272 FST CA, f. 4-os, ap. 5, b. 28, l. 93.

273 Rytų Europa Rusijos archyviniuose dokumentuose. 1944–1953. Maskva–Novosibirskas, 1998, t. 2, p. 185.



Jugoslavijos politinis veikėjas maršalas Josifas Broz Titas, su kuriuo dėl įtakos Balkanų šalyse kovojo J. Stalinas.

trūkumų". Šiame etape Lichačiovas ir Švarcmanas manė, kad užduotis įvykdyta, ir rašė, jog tolesnis jų buvimas Bulgarijoje „netikslingas", ir motyvavo tuo, kad gali pradėti plisti gandai „apie SSRS kišimąsi į suimtųjų Bulgarijoje bylas", tos pačios nuomonės laikėsi ir SSRS pasiuntinys Bulgarijoje".[274]

Norint parengti parodomąjį Kostovo bylos procesą, reikėjo Maskvos pagalbos ir Stalinas vėl siunčia Švarcmaną į Bulgariją. Atvykęs į Sofiją Švarcmanas pranešė į Maskvą, kad 1949 m. rugsėjo 19 d. buvo susitikęs su Červenkovu ir, dalyvaujant Christozovui, perdavė jiems Stalino nurodymus dėl Kostovo bylos: kaip vykdyti tyrimą, kurio svarbiausia užduotis – „atskleisti nusikalstamus ryšius su Tito klika". Švarcmanas taip pat perdavė bulgarams pageidavimą, be jokių abejonių sukurptą

[274] FSB CA, f. 4-os, ap.7, b. 11, l. 1–11.


РАБОТНИЧЕСКО ДЕЛО

НА ПОЗОРНИЯ СТЪЛБ ПРЕСТЪПНАТА БАНДА НА ТРАЙЧО КОСТОВ!

ОБВИНИТЕЛЕН АКТ

Bulgarijos komunistų laikraštyje „Robotničesko delo" kaltinamasis Traičo Kostovo aktas.

Maskvoje: peržiūrėti visus bulgarų, „ypač iš „makedoniečių", dokumentus, kurie įtariami slaptais ryšiais su Jugoslavijos misija Sofijoje. Be to, išaiškinti visus tuos, kurie įtariami, kad galėjo būti Jugoslavijos žvalgybos permesti į Bulgariją.[275] Bulgarijoje Švarcmanas išbuvo iki 1949 m. gruodžio. Galų gale įvyko garsus procesas, sukurptas pagal 1930 metų „Maskvos procesų" kanonus, kuriame Kostovas ir keletas kitų bulgarų vadovų buvo nuteisti mirties bausme.

Daugelio apdovanojimų, beje, kaip ir jo kolegos Rodosas ir Riuminas, Švarcmanas nenusipelnė. Jo krūtinę puošė I laipsnio „Tėvynės karo ordinas" (1949-08-24); „Raudonosios žvaigždės" ordinas (1940-04-26); „Garbės ženklo" ordinas (1943-09-20) ir šeši medaliai. Ir, savaime suprantama, ženklas „Nusipelnęs NKVD darbuotojas" (1942-02-04).

ATPILDAS

Suėmus Abakumovą, 1951 m. liepos 13 d. buvo suimta ir visa SSRS MGB tardymo skyriaus vadovaujančioji viršūnėlė, iš jų ir Švarcmanas. Visi apkaltinti dalyvavę „sionistų sąmoksle" ir vykdę ardomąjį darbą MGB viduje.

Dabar negalėjo padėti jokie buvusieji Švarcmano nuopelnai Stalinui. Be to, jis pats kaip buvęs tardytojas, turintis milžinišką liudijimų išgavimo patirtį, suprato: norint išvengti kankinimų, geriausia viską ir net su kaupu prisipažinti. Jo liudijime buvo viskas, ko reikėjo Ignatjevui ir Riuminui norint suimti aukštas pareigas užimančius MGB darbuotojus. Ir, atsižvelgus į tai, kad Švarcmanas paliudijo fantastiškų dalykų, kilo klausimas: ar viskas jam tvarkoj dėl proto?!

Jis prisipažino, kad rengė pasikėsinimą prieš Malenkovą ir tam buvo pasitelkęs „keletą partijos ir vyriausybės vadovų", prisipažino

275 FSB CA, f. 4-os, ap.7, b.16, l. 93–98.

šnipinėjęs anglų, amerikiečių, prancūzų, japonų ir norvegų žvalgyboms. Gydytojų psichiatrų komisija apkaltino Švarcmaną apsimetant.[276]

Kaip 1953 m. birželį per tardymą prisipažino vienas iš MGB „sionistų sąmokslo" kūrėjų Riuminas, „tiriant šias bylas, buvo padarytas dar vienas nusikaltimas, nes, tardant suimtus žydų tautybės MGB darbuotojus, buvo panaudojami sugalvoti ir šmeižikiški Švarcmano parodymai. Nors man ir Ignatjevui buvo puikiai žinoma apie jo provokatorišką elgesį apklausose".[277]

Bet ir atsižvelgę į šiuos visai absurdiškus Švarcmano liudijimus, iš jų išskyrė tam tikrą „sausą medžiagą". Pasirodo, jo patėvis Naumas Kozlenka įtraukė jį į „sionistų organizaciją" 1921 metais ir nuo to meto Švarcmanas, slėpdamas savo tikrąsias pažiūras, vykdė „priešišką" darbą ir, atėjus Abakumovui[278] į MGB valdžią, išplėtė savo veiklą. 1953 m. vasario 17 d. valstybės saugumo ministras Ignatjevas nusiuntė Stalinui kaltinamojo nuosprendžio Abakumovo–Švarcmano byloje išvadas su siūlymu bylą peržiūrėti karo kolegijoje supaprastinta tvarka (nedalyvaujant gynybai ir kaltintojams) ir visus byloje figūruojančius (10 čekistų) nuteisti sušaudyti. Stalinas, matyt, manydamas, kad kaltinamųjų turėtų būti daugiau, kaltinamojoje išvadoje užrašė rezoliuciją: „Ar ne per mažai?"[279] Atsižvelgus į Stalino pastabas, pertvarkyta kaltinamoji Abakumovo–Švarcmano bylos išvada 1953 m. vasario 26 d. vėl buvo nusiųsta Stalinui ir Malenkovui. Dabar kaltinamųjų buvo 11. Stalinas nespėjo peržiūrėti šio projekto.

Po Stalino mirties Berija ryžtingai ėmėsi tikrinti suimtųjų čekistų bylas. Bet jis paliko sėdėti kalėjime Abakumovą ir jo artimiausios aplinkos bendrus. Švarcmanas pateko į tą pačią draugiją. Matyt, Berija buvo suerzintas provokacinių Švarcmano parodymų, kuriais Ignatjevas ir Riuminas skandino jo žmones. Kaip ten būtų, Švarcmanas liko sėdėti, bet jo bylą išskyrė iš Abakumovo ir teisė jį atskirai.

Švarcmano teismas vyko Maskvoje 1955 m. kovo 1–3 d. už uždarų durų. Jį apkaltino pagal RSFSR BK straipsnius 58-1 „b" (tėvynės išdavimas), 58-7 (kenkimas), 58-8 (teroras), 58-11 (veikimas asmenų grupėje).

276 Lubianka. Stalinas ir SSRS MGB. M., 2007, p. 525.

277 FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b. 35, l. 129.

278 Lubianka. Stalinas ir SSRS MGB. M., 2007, p. 525–533.

279 Ten pat, p. 569.

Nuosprendžio, kuris buvo paskelbtas kovo 3 d., preambulė yra tipiškas Stalino laikų atrūgų pavyzdys: „Kaltinamasis Švarcmanas, auklėtas sionizmo dvasia ir būdamas buržuazinių nacionalistinių pažiūrų, patekęs į darbą SSRS valstybės saugumo organuose, išdavė Tėvynę ir ėmė vykdyti griaunamąją priešišką veiklą prieš socialistinę valstybę".[280]

Bet vis tiek teisme skambėjo daugybės liudytojų parodymai, kad Švarcmanas per tardymą mušė suimtuosius gumine lazda. Po karo „sufabrikavo SSRS žemės ūkio ministerijos atsakingo darbuotojo G.N. Šlykovo bylą ir sąžiningą sovietų darbininką pavertė amerikiečių šnipu".[281] Lygiai taip pat sufabrikavo SSRS ryšių ministro pavaduotojo A.D. Fortušenkos bylą. Todėl Šlykovas ir Fortušenka buvo nuteisti 25 metams (1954 m. reabilituoti). Švarcmanas dalyvavo kurpiant ir „Leningrado bylą". Šioje byloje jo vaidmuo buvo gana reikšmingas: „Jis dalyvavo rašant bylos kaltinamąjį nuosprendį, stengdamasis kuo įtaigiau pateikti sugalvotus kaltinimus, ir buvo vienas iš bylos nuosprendžio projekto, pateikto teismui, autorių".[282] Be to, 1949 m. Abakumovo nurodymu, dalyvavo užsienio politinėje provokacijoje klastojant Borodino apklausos protokolus norėdami sukompromituoti Kinijos komunistų partijos vadovus ir sukelti nepasitikėjimą jais".[283] Kaip sakoma nuosprendyje, dėl „Švarcmano kenkėjiškos veiklos buvo naikinami visai nekalti sąžiningi sovietiniai žmonės".[284] Nuosprendis buvo toks, kokio ir tikėtasi, – sušaudyti.

Neaišku, kokios mintys sukosi Švarcmano galvoje. Jo 1955 m. kovo 3 d. prašymas pasigailėti palieka keistą įspūdį. Viena vertus, pripažindamas, kad vykdė Kobulovo ir Abakumovo „nusikalstamus nurodymus", naudojo „nusikalstamus metodus" tardydamas, kita vertus, neigdamas, kad buvo „Tėvynės išdavikas" ir „teroristas", prašė pasigailėti. Labai gudru! Tačiau kita pastraipa panardina į pasąmonės patamsius: „Jeigu nuosprendis nebus pakeistas, prašau mane sušaudyti iš šautuvų, užtaisytų penkiomis sprogstamosiomis kulkomis, nes nuo vienos

280 GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8382, l. 20.

281 Ten pat, l. 22.

282 Ten pat, l. 23.

283 Ten pat.

284 Ten pat.



Dono kapinės, kuriose palaidota dauguma NKVD–MGB–MVD aukų ir patys NKVD budeliai.

kulkos aš nemirsiu, nuo dviejų trijų paprastų – taip pat liksiu gyvas ir kankinsiuosi, o aš sergu fiziškai ir sunkiai pakeliu kančias bei skausmą".[285]

Trumpai sakant, buvo ir liūdna, ir kartu juokinga, beveik kaip Zoščenkos* (sovietų laikų rašytojas humoristas – vert.pastaba) pasakojimo „Skubus darbas" herojus, nepmanas, labai bijojęs mirties bausmės, ištarė: „Ko gera, aš aukščiausiąją bausmę sunkiai ištverčiau".

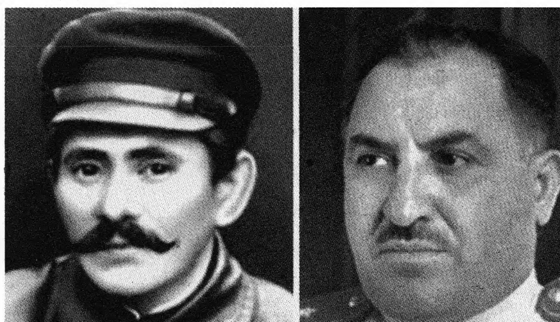
Švarcmaną sušaudė 1955 m. gegužės 13 d. SSRS aukščiausiojo sovieto prezidiumui atmetus jo prašymą pasigailėti. Ko gera, penkių sprogstamųjų kulkų neprireikė. Kūną išvežė į Dono kapinių krematoriumą. Taip jau nutiko: budeliai atgulė greta savo aukų.

Kai tik Švarcmanas buvo sušaudytas, KGB pirmininkas Serovas ir generalinis prokuroras Rudenka išsiuntė į SSKP CK pranešimą apie visos jo šeimos ištrėmimą (buvo kalbama apie dukrą ir sūnų, nes Švarcmano žmona mirė 1945 m.) iš Maskvos. Pranešime buvo sakoma, kad „jie Maskvoje nepageidaujami", ir ministerijos milicijos įstaigoms buvo pavesta „pasiūlyti jiems išvažiuoti į įprasto režimo vietoves". 1955 m. gegužės 25 d. SSKP CK patvirtino šį sprendimą.[286]

[285] GARF, f. 7523, ap. 89, b. 8382, l. 6–7.

[286] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 476, l. 198–199.

LAVRENTIJUS ANTRASIS



Lavrentijus Džangdžava –
Lavrentijus Canava

Iš kalėjimo jis rašė verksmingus laiškus, galinčius sugraudinti net ir ne tokį jausmingą žmogų: „Savo krauju pasiteisinsiu prieš partiją ir Tėvynę. Tikiu Jūsų geraširdiškumu. Parodykit seneliui anūkus, kai, man grįžus iš miesto, vyresnėlis visada žiūrėdavo į mano rankas laukdamas obuolio ar ko nors kita. Sunku, labai sunku kentėti nekaltam. Dar kartą su ašaromis akyse prašau pagalbos".[287] Juk tokie maldavimai galėtų ir akmeninę statulą pravirkdyti. Bet tas, kam jos buvo skirtos, senas pilietinio karo karys Klimas Vorošilovas neparodė jokios užuojautos, suprantama, niekuo ir negalėjo padėti. Juk kalinys buvo Lavrentijus Canava – vienas iš artimiausių Berijos bendražygių. Į kalėjimą jį įkišo dar vakar buvęs jo pagrindinis malonių teikėjas ir užtarėjas – tas pats Berija. Tai įvyko 1953 m. balandžio 4 d., netrukus po Stalino mirties. Berija „slėpė galus" ir pradėjo atsikratyti savo paties iškeltų artimiausių odiozinių figūrų. Juk jo vadybos stilius – iškelti ir priartinti prie savęs žmones, o esant reikalui, juos aukoti. Jis vienodai lengvai gelbėjo ir naikino!

[287] GARF, f. 7523, ap. 85, b. 236, l. 5.



Baltarusijos SSR NKVD darbuotojai.

„VISI DIRBA TIK IŠ BAIMĖS"

Iš tikro Canava buvo dėkingas Berijai dėl visko. Ir dėl savo nuostabios karjeros, ir dėl nešlovingos pabaigos, ir net dėl pavardės. Nuo gimimo jis turėjo Džandžgavos pavardę, bet, skirdamas jį 1938 m. į aukštą Baltarusijos vidaus reikalų liaudies komisaro postą, Berija jam patarė pasikeisti pavardę, kuri būtų lengviau ištariama. Džandžgava pasirinko motinos pavardę – Canava. Be to, labai seniai, dar šiam pradedant čekisto karjerą, Berija jį išgelbėjo nuo gėdos ir kalėjimo. 1922 m. būdamas Gruzijos Telavo valsčiaus ČK viršininkas, Canava ne tik piktnaudžiavo tarnybine padėtimi, bet ir, panaudojęs ginklą, pagrobė mergaitę. Suprantama, galima ir ironizuoti. Ką čia ir kalbėti – vietos papročiai – „kalnų įstatymas". Bet tada Canavą suėmė ir nuteisė 5 metams priverčiamųjų darbų su griežta izoliacija. Jam pavyko pasislėpti. O 1923 m. iš Baku į Gruzijos ČK dirbti vadovaujamojo darbo atvyko Berija. Jis pasiekė, kad Canavos byla būtų peržiūrėta. Atkurta jo narystė partijoje, kurioje jis buvo nuo 1920 m. rugpjūčio, ir grąžintas į darbą „organuose".

Gimė Lavrentijus Džandžgava (Canava) 1900 m. rugpjūtį Kutaisio gubernijos Nachunovo kaime valstiečio šeimoje. Mokėsi Tifliso gimnazijoje, bet 1919 m. metė mokslus. Kaip pasakojama jo biografijoje, dirbo samdomąjį darbą, o 1921 m. gimtajame kaime pradėjo organizuoti sukilėlių būrius. Gruzijos sovietizavimas atvėrė Canavai kelią į valdžią. Nuo 1921 m. kovo jis vadovauja ČK Senakos, paskui Tianetos valsčiuose. Gana trumpai, po pagrobtos mergaitės nemalonios istorijos dirbo Tiflise kriminalinės paieškos viršininko pavaduotoju, paskui vėl OGPU. 1933 m. jis – Gruzijos GPU slapto politinio skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkas.

1933 m. Berija iškelia Canavą į vadovaujantį partinį ūkinį darbą. 1935–1937 m. jis tampa Počio miesto partijos komiteto 1-uoju sekretoriumi, o 1937 m. – „Kolchidstrojaus" viršininku ir tais pačiais metais (dar Džandžgavos pavarde) buvo išrinktas SSRS aukščiausiojo sovieto deputatu.

1938 m. tapęs NKVD vadovu Berija aplink save telkia patikimus žmones. Į Baltarusijos NKVD vadovo postą jis iškelia Canavą. Berija puikiai supranta, kad Canava jam skolingas iki mirties ir neapvils, todėl galima nebijoti, kad iškapstys senas nuodėmes. Tai ir vadovavimo stilius, ir tikslus apskaičiavimas. Daug vėliau, 1952 m. savo bendradarbių aplinkoje Berija atvirai pasakė: „Nėra žmonių, dirbančių dėl sąžinės, yra tik dirbančių iš baimės".[288] Canava Berijos mokykloje puikiai išmoko savo mokytojo pamokas. Bendradarbiai taip apibūdino jį: „Pasižymi retu kvailumu ir išskirtinėmis bei šlykščiomis tariamo pono manieromis".[289] Jis Berijos pavyzdžiu net pasidarė istoriku – 1940 m. pabaigoje, pasiskelbęs autoriumi, išleido dviejų tomų veikalą „Visos liaudies partizanų kovos Baltarusijoje prieš fašistų grobikus". Suprantama, šią knygą parašė jo valdiniai. Bet honoraras, kurį gavo už šią knygą Canava, buvo 400 tūkstančių rublių![290]

Nuo 1938 m. gruodžio iki 1951 m. spalio Canava eina Baltarusijos vidaus reikalų liaudies komisaro, vėliau liaudies komisaro ir valstybės

[288] Berijos byla. Nuosprendis neskundžiamas/ Sudarytojas V. Chaustovas. M., 2012, p. 245.

[289] Ten pat, p. 261.

[290] Ten pat, p. 641.



J. Stalinas, jo sūnus Vasilijus ir J. Stalino apsaugos viršininkas, SSRS valstybės saugumo liaudies komisariato 6-ojo skyriaus viršininkas N. Vlasikas.

saugumo ministro pareigas. Bet korektyvas padarė karas. Nuo 1941 m. liepos Canava – Vakarų fronto NKVD ypatingojo skyriaus viršininkas ir kartu nuo spalio mėnesio NKVD specialiųjų skyrių valdybos viršininko pavaduotojas. Fronte buvo sunkiai sužeistas ir kontūzytas. Paskyrus Canavą į Baltarusiją, Berija jam iš karto suteikė GB vyr. majoro laipsnį – 1938-12-28, o greitai ir GB 3-iojo rango komisaro – 1940-03-14. Po karo Canava generolas leitenantas – 1945-07-09.

1945 m. sausį Canava paskiriamas NKVD įgaliotiniu 2-ajame Baltarusijos fronte. Jo uždavinys buvo „valyti" fronto užnugarį nuo priešiškų elementų. 2-ojo Baltarusijos fronto teritorijoje daugybė operatyvinių grupių, vadovaujamos Canavos, plačiai vykdo politines represijas sovietizuojant Vokietiją. Kaip rašė 1945 m. birželio 1 d. pranešime Berija, pats Canava vadovauja ir vykdo jam nurodytas užduotis: „kuria vietinius valdžios organus, taip pat Vokietijos teritorijoje šalina priešiškus elementus". 1945 m. liepą Canavos misija Vokietijoje baigėsi ir jis grįžo į Minską.[291]

[291] GARF, f. 9401, ap. 2, b. 127, l. 39–40.

1945 m. rudenį Stalinas, ilsėdamasis ir mąstydamas apie, jo nuomone pribrendusias NKVD ir NKGB kadrų permainas, savo apsaugos viršininko Vlasiko klausė apie vadovaujančių čekistų, taip pat ir Canavos darbus. Beje, Stalinas domėjosi būtent Berijos iškeltaisiais.[292]

1946 m. Canavos kėdė susvyravo. Tikrinti jo darbo iš Maskvos atvyko griežta komisija. Jau ir tarp valdinių sklandė gandai: greitai ministras bus atleistas. Bet šį kartą pasisekė – viskas praslinko pro šalį. Canava surašė naujajam valstybės saugumo ministrui Abakumovui[293] platų ir labai įtikinamą paaiškinimą. Jis buvo priimtas, audra praslinko. Būtent tada Canava, nieko nesigėdydamas, tarp savo valdinių sublizgėjo pergalės posakiu: „Norint mane atleisti, pirma, – reikia pasiklausti Politinio biuro, o antra, – ir Berijos".[294]

MICHOELSO NUŽUDYMAS

SSRS liaudies artistas, valstybinio žydų teatro vadovas Solomonas Michoelsas vadovavo žydų antifašistiniam komitetui (ŽAK) – visuomeninei organizacijai, per karą ypač daug padariusiai formuojant užsienio visuomenės nuomonę apie SSRS ir renkant materialinius išteklius Raudonajai armijai JAV ir kitose užsienio šalyse. 1945 m. Stalinui ŽAK daugiau buvo nereikalingas, o svarbiausia, jam atrodė, kad bet kokie likę komiteto ryšiai su užsienio šalimis yra įtartini. ŽAK puolimas vyko vis intensyviau. 1946 m. lapkritį CK užsienio politikos skyriaus vadovas

292 Vėliau Vlasikas rašė: „Vyriausybės vadovas, vėliau po karo būdamas Pietuose, man dalyvaujant, smarkiai piktinosi Berija, kalbėjo, kad valstybės saugumo organai nuvylė savo darbu. Nurodė atskirus trūkumus jos vadovybės darbe ir pasakė, kad nurodė nušalinti Beriją nuo vadovavimo NKVD. Manęs klausinėjo, kaip dirba Merkulovas, Kobulovas, o vėliau Goglidzė ir Canava. Aš jam papasakojau tai, ką žinojau, apie tuos faktus, kurie man buvo žinomi dėl vodovybės darbo trūkumų" (1955 m. balandžio 8 d. N.S. Vlasiko pareiškimas K. E. Vorošilovui. Žr.: „Svobodnaja mysl", 2001, Nr. 11, p. 108–109.

293 FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b.17, l. 173.

294 Berijos byla. Nuosprendis neskundžiamas/ Sudarytojas V. Chaustovas. M., 2012, p. 628.



Žydų antifašistų komiteto 3-iasis plenumas. Centre – S. Michoelsas.
1942 m. SSRS buvo įkurta organizacija prie Sovinformbiuro (Sovietų informacijos biuras). Jos veikloje dalyvavo sovietų žydų inteligentai, užsienyje formavę palankią nuomonę apie SSRS ir rinkę materialines lėšas Raudonajai armijai JAV ir kitose šalyse.

Michailas Suslovas nusiuntė Ždanovui ir kitiems CK sekretoriams detalų raštą su išvada, kad žydų antifašistinio komiteto veikla „įgyja vis didesnį sionistinį nacionalistinį pobūdį" ir tampa „politiškai kenksminga ir jos negalima pakęsti".[295]

Tiesa, Stalinas manė, kad Michoelso suėmimas sukels visiškai nereikalingą rezonansą. Žydų antifašistinio komiteto ir jo vadovo problemą jis išsprendė įprastais metodais, suderinęs represijas ir gangsterių metodus. Daugelį metų Michoelsas buvo nuolat sekamas agentūros, bet valstybės saugumo įstaigos taip ir negavo jokių duomenų apie jo „praktiškai antisovietinę" arba „šnipo, teroristinę" ir kitą „ardomąją" veiklą prieš SSRS.[296] Bet Stalinas buvo įsitikinęs, kad Michoelsas yra „antisovietinės žydų nacionalistinės organizacijos" vadovas.

[295] SSRS žydų antifašistinis komitetas. 1941–1948: Dokumentinė istorija. M., 1996, p. 344.

[296] Lavrentijus Berija. 1953. SSKP CK liepos plenumo stenograma ir kiti dokumentai. Sudarytojai V. Naumovas, J. Sigačiovas, redaktorius akademikas A. Jakovlevas. M., 1999, p. 26.

Kaip paliudijo tuo metu buvęs valstybės saugumo ministras Abakumovas, 1948 m. pradžioje Stalinas jam davė skubią užduotį – MGB darbuotojų pajėgomis organizuoti Michoelso likvidavimą. Be to, Stalinas pats nurodė, kuriam iš MGB darbuotojų tai pavesti, ir išvardijo pavardes: Sergejus Ogolcovas – valstybės saugumo ministro pavaduotojas, Lavrentijus Canava – Baltarusijos valstybės saugumo ministras ir Fiodoras Šubniakovas – MGB 2-osios vyriausiosios valdybos viršininko pavaduotojas.

1953 m. Berijai reikalaujant Canava buvo priverstas rašyti pasiaiškinimą apie savo dalyvavimą nužudant Michoelsą, nes tai įvyko jo vilos teritorijoje. 1948 m. sausio 12 d. apie 10 valandą Michoelsą ir jo palydovą V. Golubovą atvežė į vilos teritoriją. Pasak Canavos, „nedelsiant jie buvo išvilkti iš automobilio ir sutraiškyti sunkvežimiu. Apytiksliai apie 12 valandą nakties, kai Minsko mieste judėjimas aprimsta, Michoelso ir Golubovo lavonai buvo pakrauti į sunkvežimį, nuvežti ir numesti vienoje tamsiausių miesto gatvių. Ryte juos aptiko darbininkai, kurie apie tai pranešė milicijai". [297] Suprantama, paaukojo ir savo žmogų – Golubovą, kuris Michoelsą ir įviliojo į spąstus. Dabar konkrečios Michoelso nužudymo detalės ir aplinkybės gerai žinomos. Apie tai detaliai rašė Genadijus Kostyrčenka (žr. žurnalą „Lechaim". 2003, Nr. 10, p. 39—48).

Visuomenei Michoelso mirtį pateikė tarsi nelaimingą atsitikimą. Buvo išspausdintas nekrologas, įvyko iškilmingos laidotuvės. Pradėjo tyrimą. Buvo pasitelktos milicijos ir kontržvalgybos geriausios pajėgos. Ieškojo automobilio, „kuris užvažiavo", ir nusikaltėlio vairuotojo. Rezultatų nebuvo. Aktyviai paieškose dalyvavo ir Canava. 1948 m. vasario 11 d. Baltarusijos vyriausioji milicijos valdyba informavo Maskvą apie pastangas ir pranešė, kad valstybės saugumo ministras Canava ir vidaus reikalų ministras Belčenka patvirtino „papildomų „paieškos" priemonių planą"[298]. Bet kas, jeigu ne Canava žinojo, jog automobilis,

[297] Lavrentijus Berija. 1953. SSKP CK liepos plenumo stenograma ir kiti dokumentai. Sudarytojai V. Naumovas, J. Sigačiovas, redaktorius akademikas A. Jakovlevas. M., 1999, p. 26.

[298] Ten pat.

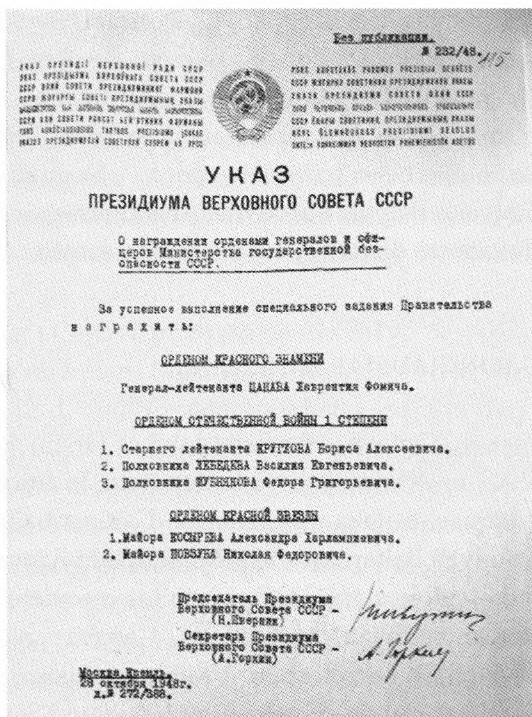
vairuotojas ir visi vykdytojai seniai išvyko į Maskvą?! Parodomoji paieška vyksta toliau, o tuo metu, 1948 m. balandžio 30 d., Abakumovas nusiunčia Stalinui siūlymą apdovanoti žudikus. Suprantama, tarp pirmųjų – Canava. Apdovanojimo įsakas buvo pasirašytas 1948 m. spalio 28 d. ir buvo pažymėtas grifu – „Nepublikuoti". Tiesa, vienas žmogžudystės dalyvis nurodytas Abakumovo siūlyme – Ogolcovas buvo apdovanotas diena vėliau, bendrame sąraše.

GALINGIAUSIAS MINISTRAS

1950 m. Canava – šlovės ir galybės viršūnėje. Jis trečią kartą renkamas SSRS aukščiausiojo sovieto deputatu. Jo autoritetas Baltarusijoje nepajudinamas, o įtaka – milžiniška. Canava baimėje laiko visą respubliką. Daugybė Baltarusijos SSR MGB operatyvinių operacijų, skirtų diskredituoti vadovaujančiuosius partinius ir sovietų darbuotojus, vykdoma tiesiogiai vadovaujant Canavai. Canava ypač energingai „kasasi" po VKP(b) CK sekretoriumi Vasilijumi Zakurdajevu ir Baranovičių srities komiteto 1-uoju sekretoriumi Vasilijumi Samutinu. Iš Canavos gaunamus dokumentus Abakumovas tvarkingai siunčia į CK. 1950 m. balandžio 13 d. jis nusiunčia CK sekretoriui Georgijui Malenkovui, atsakingam už partijos kadrus, Canavos raštą apie Zakurdajevą ir Samutiną. Nors iš dalies, Canava vis dėlto pasiekia ko norėjo. Samutinas buvo atleistas iš partinio darbo ir „užkištas" Baltarusijos SSR miškų ūkio ministro pavaduotoju[299], o Zakurdajevas išsiųstas mokytis į kursus Maskvoje.

Ypač energingai Canava persekiojo tuos, kurie iki 1939 m. dirbo pogrindinį partinį darbą Lenkijoje, susijusį su Vakarų Baltarusijos komunistų partija. Itin daug pastangų jis 1950 m. skyrė Gardino srities komiteto 1-ajam sekretoriui Sergejui Pritickiui kompromituoti. Pritickis neįtiko, nes srities komitete kritikavo srities UMGB darbą. Rinkdamas melagingus „kompromituojančius" dokumentus ir liudijimus Canava sukurpė „bylą" Pritickiui, kurią sudarė daugiau nei 400 puslapių. Pritickis galiausiai buvo atleistas iš srities 1-ojo sekretoriaus pareigų, bet Canava neįstengė pasiekti, kad būtų išduota sankcija jį suimti.

[299] Baltarusijos SSR. Trumpa enciklopedija. Minskas, 1982, t. 5, p. 555.



Без публикации.
№ 232/48.

УКАЗ
ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР

О награждении орденами генералов и офицеров Министерства государственной безопасности СССР.

За успешное выполнение специального задания Правительства наградить:

ОРДЕНОМ КРАСНОГО ЗНАМЕНИ

Генерал-лейтенанта ЦАНАВА Лаврентия Фомича.

ОРДЕНОМ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ 1 СТЕПЕНИ

1. Старшего лейтенанта КРУГЛОВА Бориса Алексеевича.
2. Полковника ЛЕБЕДЕВА Василия Евгеньевича.
3. Полковника ШУБНЯКОВА Федора Григорьевича.

ОРДЕНОМ КРАСНОЙ ЗВЕЗДЫ

1. Майора КОСЫРЕВА Александра Харлампиевича.
2. Майора ПОВЗУНА Николая Федоровича.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР – (Н.Шверник)

Секретарь Президиума Верховного Совета СССР – (А.Горкин)

Москва, Кремль.
28 октября 1948г.
л.№ 272/388.

SSRS Aukščiausiojo soveito įsakas dėl SSRS valstybės saugumo generolų ir karininkų apdovanojimo. „Už Vyriausybės specialiosios operacijos sėkmingą įvykdymą apdovanoti „Raudonosios žvaigždės" ordinu generolą leitenantą Canavą Lavrentijų Fomičių..." Maskva–Kremlius, 1948 m. spalio 28 d.

Tarp kitų respublikų valstybės saugumo ministrų ir krašto bei sričių valdybų viršininkų Canava užėmė ypatingą padėtį. Aiškus ženklas – 1950 m. rugpjūčio 12 d. 50-ojo gimtadienio proga jis apdovanotas Lenino ordinu, o įsakas paskelbtas „Pravdos" laikraščio pirmajame puslapyje. Unikalus atvejis! Iš anksto, rugpjūčio 5 d., Abakumovas nusiuntė Stalinui siūlymą pažymėti Canavos jubiliejų aukščiausiu ordinu, o sprendimas priimtas aukščiausiu lygiu Politiniame biure.[300] O juk tuo metu garbė 50-mečio proga gauti ordiną buvo suteikiama tik Politinio biuro nariams ir ypač vertinamiems aukščiausios nomenklatūros aparato darbuotojams. Bet jokiu būdu ne MGB vadovaujantiesiems darbuotojams. Ir apskritai Stalinas amžiaus jubiliejų progomis ordinų nedalijo! O čia tokia garbė!

Be to, Canava buvo vienas iš dosniausiai apdovanotų Stalino čekistų: 4 Lenino ordinai – 1940-04-26, 1946-04-30, 1948-12-30, 1950-08-12;

[300] FSB CA, f. 4-os, ap. 8, b.18, l. 75.

penki „Raudonosios vėliavos" ordinai – 1942-04-12, 1943-09-20, 1944-11-03, 1948-10-28, 1951-06-01; I laipsnio Suvorovo ordinas – 1944-08-15; du I laipsnio Kutuzovo ordinai – 1945-04-21, 1945-05-29. Taip pat apdovanotas Gruzijos „Darbo raudonosios vėliavos" ordinu – 1931-04-12; Tuvos ordinu „Respublika" – 1942 m.; Mongolijos „Raudonosios žvaigždės" ordinu – 1942 m.; Lenkijos 3-ios klasės „Griunvaldo kryžiumi". Ir, savaime suprantama, žinybiniu „Nusipelnęs NKVD darbuotojas – 1941-05-28.

Atleidus ir suėmus Abakumovą ir Stalinui pradėjus MGB viršūnių valymą, Canava buvo ypač reikalingas. 1951 m. spalio 29 d. paskirtas valstybės saugumo ministro pavaduotoju ir jam patikėta MGB 2-osios vyriausiosios valdybos viršininko postas. Tai vyko tada, kai Berija buvo jėgų ir šlovės zenite. Bet, praėjus vos pusantros savaitės, trenkė perkūnas – „Mingrelijos byla" ir Berijos politinės perspektyvos gerokai priblėso. O ir Stalinas iš MGB pradėjo reikalauti beveik neįmanomo dalyko – visus bylų tyrimus vykdyti vos ne kosminiu greičiu ir „sąmokslininkų", ir „gydytojų kenkėjų" prisipažinimo rezultatus pateikti kuo greičiau.

GALAS PRARADUS ŠLOVĘ

Kad ir kiek besistengė Canava, nieko pakeisti negalėjo. Bylų tyrimas MGB vyko lėtai. O Stalinas laukė rezultatų ir galiausiai visiškai nusivylė Canava. 1953 m. pradžioje Stalinas nusprendė Abakumovo bylos tyrimą iš prokuratūros perduoti MGB ir griežtai įpareigoti MGB itin pagreitinti bylų sprendimą ir nustatyti griežtus terminus. Tai matyti iš 1952 m. vasario 12 d. Politinio biuro sprendimo, kuriame valstybės saugumo ministrą Ignatjevą įpareigoja „pateikti siūlymus dėl tardymo gerinimo MGB iš esmės" ir nuo 1952 m. balandžio 1 d. nustatė „svarbiausių bylų" tyrimui 3 mėnesių terminą, o kitoms byloms – 1 mėnesį.[301] Tuo pačiu nutarimu Canava atleistas iš valstybės saugumo ministro

[301] MGB tardymo skyriui tiriant daugybę bylų, pasirodė, kad tokių reikalavimų nebuvo galima įvykdyti. Labai greitai, 1952 m. kovo 18 d., Politinis biuras, pakeisdamas ankstesnį sprendimą, nurodė tokią normą įvesti nuo 1952 m. birželio 1 d. Žr. AP RF f. 3, ap. 58, b. 10.

pavaduotojo ir 2-osios vyriausiosios valdybos viršininko pareigų. Nors ir ryžtingai, bet gana tyliai jis išlydėtas „VKP(b) CK dispozicijon". Ignatjevas, suvokdamas nuotaikas viršūnėse, 1952 m. kovo 11 d. įsakymu išleido Canavą į atsargą, parašęs neutralią formuluotę – „dėl ligos", bet su „teise dėvėti uniformą".[302] Štai tokia paguoda.

Viskas! Canava iš „organų" išguitas. Atsitiko tai, apie ką kadaise Canava kalbėjo, kad to negali būti – Politinis biuras ir Berija susivienijo. Sutapo ir „pirma", ir „antra". Politinis biuras priėmė sprendimą, o Berija negalėjo jo apginti. Atėjo pats nemaloniausias gyvenimo laikotarpis. Bėgo dienos, o jokio siūlymo dėl jo įdarbinimo nebuvo. 1952 m. birželį atrodė, kad reikalai pajudėjo. Buvo priimtas CK sekretoriato sprendimas patvirtinti Canavą SSRS VRS vyriausiosios apsaugos inspekcijos viršininku. Bet nepavyko. Politinio biuro sprendimo nebuvo ir paskyrimas neįvyko. Iš partinės nomenklatūros Canava buvo išbrauktas. Dar 1939 m. išrinktas VKP(b) centrinės revizijos komisijos nariu, o 1952 m. įvykusiame 19-ajame SSKP suvažiavime nepateko net į partijos vadovaujančiuosius „organus".

Stalino mirtis leido Canavai trumpam išeiti iš šešėlio. Per vado laidotuves buvo paskirtas vienu iš tvarkytojų. [303] Laidotovių procesija buvo sudaryta vien iš generolų, nešančių ant pagalvėlių mirusiojo apdovanojimus. Štai ir pravertė Canavos dėvima generolo uniforma. Bet po to jį užklupo netikėtai prasidėję nauji įvykiai.

Berija ryžtingai puolė demaskuoti visai nesenus Stalino ir MGB nusikaltimus. Rengiant suimtųjų „gydytojų byloje" reabilitavimą, kilo klausimas ir apie Michoelso žūties paslaptį. Berija pareikalavo pasiaiškinimo iš valstybės saugumo ministro 1-ojo pavaduotojo Ogolcovo ir Canavos. Tokios klastos iš naujojo ministro nei vienas, nei kitas nesitikėjo. Ogolcovas pasipiktinęs kalbėjo apie Berijos „šventvagystę" ir apie tai, kad „būtina išsiaiškinti dėl bylos, kurią kitados draugas Stalinas labai aukštai įvertino".[304]

Berija išsiaiškino visas Michoelso nužudymo aplinkybes ir 1953 m. balandžio 2 d. nusiuntė SSKP CK prezidiumui raštą, kuriame rašė, kad

[302] FSB CA, f. 66, SSRS MGB, 1952 m. kovo 11 d. įsakymas Nr. 1452.

[303] A. Maisenja, Poplečniki// Sovetskaja Belorusija. 1988 m. kovo 23 d.

[304] Reabilitavimas... t. 1, p. 62.

ši žmogžudystė yra „piktinantis sovietinio piliečio, ginamo SSRS konstitucijos, teisių pažeidimas", ir pateikė siūlymą: Canavą ir Ogolcovą suimti, o įsaką dėl Michoelso žudikų apdovanojimų panaikinti".[305] Tai ir buvo padaryta. Canavą 1953 m. balandžio 4 d. suėmė. Be to, pagal atitinkamą ankstesniųjų metų represijų praktiką SSRS aukščiausiojo sovieto įgaliojimai jam buvo atimti atgaline data, bet tai padaryta tik 1953 m. rugpjūčio 22 d.[306] Tą pačią dieną suimtas ir Ogolcovas. Iš kitų žudikų – „techninių vykdytojų" , apie kuriuos savo rašte CK rašė Berija, tiesiog buvo atimti jų gauti ordinai. Šis aukščiausiojo sovieto prezidiumo sprendimas datuotas 1953 m. balandžio 9 d.

Canavą apėmė neviltis. Būdamas kalėjime, jis dar tikėjosi, kad staiga Berija pasigailės, kad viskas nėra taip rimta ir pavyks suminkštinti visagalio ministro širdį. Ne iš karto Canavą pasiekė žinia, kad Berija krito ir vyksta jo žmonių suėmimas. Suimtieji berijininkai tardomi su malonumu skandino vieni kitus. Tuojau pasirodė liudijimų, kad Canava pateko į Berijos „ypač patikimų žmonių aplinką".[307] Dar 1953 m. liepos 28 d. Canava siuntė Berijai eilinį laišką–prašymą: „Vykdydamas Jūsų nurodymus, nesigailėsiu savęs".[308] Bet Berijos atsakymo nebuvo ir jau nevertėjo jo tikėtis.

Sužinojęs apie Berijos suėmimą Canava pragydo visai kitaip. Dabar jis tapo demaskuotoju ir drąsiai charakterizavo tą, kurį dar visai neseniai maldavo užtarimo: „Berija buvo žiaurus, despotiškas, valdingas žmogus..."[309] Pasikeitė ir jo verksmingų laiškų Kremliaus vadovams priedainis. Dabar jie prasidėjo taip: „Užkietėjęs sovietų liaudies priešas, užsienio kapitalizmo parankinis Berija, trokšdamas asmeninio keršto, be jokio pagrindo įmetė mane į kalėjimą ir štai jau penktą mėnesį

[305] Lavrentijus Berija. 1953. SSKP CK liepos plenumo stenograma ir kiti dokumentai. Sudarytojai V. Naumovas, J. Sigačiovas, redaktorius akademikas A. Jakovlevas. M., 1999, p. 26–28.

[306] GAR, f. 7523, ap. 65, b. 497, l. 8.

[307] Berijos byla. Nuosprendis neskundžiamas/ Sudarytojas V. Chaustovas. M., 2012, p. 628.

[308] Ten pat.

[309] Ten pat, p 213.



Bilietas aplankyti V. Lenino ir J. Stalino mauzoliejų. 1954 m. balandžio 20 d.

nėra galo mano kančioms".[310] Beje, 1953 m. rugpjūčio 7 d. tardymas pasiteiravo Beriją, kokie jo jausmai Canavai, ar neturi jis „asmeninių sąskaitų"? Atsakydamas Berija gana paprastai paaiškino: „Puikiai pažįstu Canavą. Pats jam priekaištų neturiu. Canavą aš suėmiau apytiksliai prieš mėnesį–pusantro prieš mano suėmimą".[311]

Berija nesigilino į Canavos suėmimo priežastis ir jų netyrė. Juk yra svarbesnių reikalų – kaip išsikapanoti pačiam. O štai Canava puikiai suprato, į kokius spąstus pateko ir dėl kokios priežasties netikėtai įkliuvo. Ir tiesiai apie tai rašė Vorošilovui; „Dėl šių žmonių nužudymo aš nesu kaltas. Visą operaciją vykdė Abakumovas ir Ogolcovas. Abakumovas vadovavo iš Maskvos, o Ogolcovas – vietoje, Minske su didele grupe pulkininkų ir papulkininkių, atvykusių iš SSRS MGB Maskvoje įvykdė visą operaciją. Aš juk nekaltas, kad, susiklosčius aplinkybėms, operacija buvo vykdoma Minske, kur aš, savo nelaimei, buvau valstybės saugumo ministru".[312] Kadaise manė: laimė yra užimti aukštą ministro postą, o, žiūrėk, kaip išėjo!

Bet veltui Canava stengėsi. Bylos tyrimo koncepcija kardinaliai keitėsi. Dabar jo kaltė buvo ta, kad jis – „berijininkas". Nuo 1953 m. rugpjūčio tardytojų, tiriančių jo bylą, Michoelsas visai nedomina. Apie šią žmogžudystę įsakyta užmiršti. Jos neinkriminuoja nei Abakumovui, nei Canavai, o kiti žudikai laisvėje. Buvusių Stalino bendražygių logika paprasta. Užsakovas ir organizatorius guli mauzoliejuje ir publikai parodyti faktus, kad Stalinas – paprastas kriminalinis nusikaltėlis bei

310 GARF, f. 7523, ap. 85, b. 236, l. 4.

311 Berijos byla. Nuosprendis neskundžiamas/ Sudarytojas V. Chaustovas. M., 2012, p. 213.

312 GARF, f. 7523, ap. 85, b. 236, l. 4–5.



Sovietų karių sargyba prie Lenino–Stalino mauzoliejaus Maskvoje.

politinės žmogžudystės organizatorius, jiems neparanku. Iš tikro po Berijos suėmimo situacija pasikeitė. Tiesioginiu Malenkovo nurodymu 1953 m. rugpjūtį Ogolcovas paleistas iš kalėjimo.[313] Smulkesniųjų žmogžudystės dalyvių net nemanyta rimtai bausti – atėmė ordinus ir viskas. Ir jie tarnavo toliau: Fiodoras Šubnikovas – KGB 2-osios vyriausiosios valdybos viršininko pavaduotojas; Borisas Kruglovas toje pačioje valdyboje, bet laipsnis jau majoro; Aleksandras Kosariovas – KGB pulkininkas, o Nikolajus Povzunas, būdamas papulkininkiu, sėkmingai vadovavo KGB klubui Minske. Vasilijus Lebedevas nuo 1953 m. sausio tapo tykiu Maskvos pensininku ir jo ramybės taip pat niekas nedrumstė. Tik nelaimingasis Canava sėdėjo toliau.

313 Reabilitavimas: kaip buvo, M., 2000, t. 1, p. 62–63, 383.

Dabar iškelti Canavai kaltinimai iš esmės buvo dėl jo dalyvavimo klastojant bylas ir „neteisėtų tardymo metodų“ naudojimo. Laimei, panašių konkrečių epizodų jo byloje buvo surinkta daugiau negu reikia. Pavyzdžiui, vos pradėjęs eiti pareigas Baltarusijoje, 1939 m. sausio 11 d. Canava liepė suimti komjaunimo darbuotoją S. Fiodorovą. Jokių kitų duomenų, išskyrus faktą apie Fiodorovo bendrą darbą su suimtu Maskvoje VLKJS CK sekretoriumi Kosarevu, nebuvo. O ką, nieko daug ir nereikia, tik bet kokia kaina išgauti prisipažinimą dėl „priešiškos veiklos“. Kaip vėliau papasakojo Fiodorovas, iš pradžių vadovavęs tardymui Canava „manęs pats nemušė“. Bet tardytojai, vykdę Canavos nurodymą, stengėsi iš visų jėgų. Fiodorovą mušė diržu su sagtimi, mušė rašalo sugertuvu ir kumščiais per galvą, pargriaudavo taburete trenkdami per kojas. O kartą neištvėrė ir Canava. Kai pas jį eilinį kartą atvedė Fiodorovą, jis paklausė: „Na ką, ar liudija?“ ir išgirdęs iš tardytojo, kad „kalba nesąmones“, pasiuto. Fiodoro žodžiais tariant, „Canava atsisuko, smogė man kumščiu į veidą ir pasakė: „Pasakok, į kokią organizaciją užverbavo“.[314] Paskui Canava tardytojui pasakė: „Muškite tol, kol viską papasakos“.[315] Labai jau norėjo Canava nustebinti Maskvą savo laimėjimais. Sužinojęs, kad Fiodorovui anksčiau teko darbo reikalais susitikti su svarbiu kominterno veikėju Georgijumi Dimitrovu, jis pakeitė taktiką ir pradėjo patyliukais įkalbinėti jį paliudyti prieš Dimitrovą.[316]

Ir dar daug visokių panašių dalykų yra Canavos tardymo byloje. Čia ir rinkti provokaciniai dokumentai apie rašytojus Jakūbą Kolasą ir Janką Kupalą, kuriuos Canava pranešimuose Berijai įvardijo pagrindiniais „nacionalinės fašistinės organizacijos Baltarusijoje“ žmonėmis, ir masiniai nekaltųjų suėmimai, vykdyti pagal jo nustatytus „limitus“ 1944 m. gruodį–1945 m. sausį Baltarusijoje vadovaujant atvykusiems iš Maskvos Bogdanui Kobulovui ir Levui Vlodzimirskiui. Čia ir provokaciniai metodai operatyviniame darbe, ir sistemingas atsakingų darbuotojų telefonų klausymasis be atitinkamų sankcijų, respublikos vadovaujančiųjų darbuotojų kompromitavimas, suėmimas ir „partijos

314 Berijos byla. Nuosprendis neskundžiamas/ Sudarytojas V. Chaustovas. M., 2012, p. 635.

315 Ten pat.

316 Ten pat, p. 636.

organų sistemingas apgaudinėjimas" bei, savaime suprantama, paties dalyvavimas mušant suimtuosius. [317] 1944 m. vienas iš tardytojų, raportavęs Canavai, išgirdo jo klausimą: „Tu muši suimtuosius?" Tas nustebęs atsakė kažką „apie socialistinius įstatymus". Išsidrėbęs kėdėje Canava, pasisukęs į dalyvaujančiuosius ir nusijuokęs, ko gera, kreipdamasis į visus, pasakė: „Girdite, jis nemuša. Koks gi tu tardytojas, ir dar gvardietis".[318]

Canavą karo kolegija teisti rengėsi pagal RSFSR BK 58 straipsnio 1 dalies „b" punktą – tėvynės išdavimas ir 58 straipsnio 11 dalį – veikimas asmenų grupėje. Nuo 1955 m. gegužės jis gulėjo kalėjimo ligoninėje ir nebuvo pajėgus susipažinti su bylos dokumentais. Spalio 8 d. byla sustabdyta, o 1955 m. spalio 12 d. Canava mirė Butyrkų kalėjimo ligoninėje „dėl širdies veiklos nepankankamumo ir sunkios venų arterijų sklerozės bei širdies chroniškos aneurizmos".[319] Jo byla buvo nutraukta, bet liko nereabilituotas.

[317] Berijos byla. Nuosprendis neskundžiamas/ Sudarytojas V. Chaustovas. M., 2012, p. 625–641.

[318] Ten pat, p. 638.

[319] GARF, f. 8131, ap. 32, b. 4578, l. 269.

VIKTORAS ABAKUMOVAS: „MANĘS VISI TURI BIJOTI..."



Vyriausiosios kontržvalgybos valdybos viršininkas, gynybos liaudies komisaro pavaduotojas. generolas pulkininkas V. Abakumovas.

Apie tai, kaip eilinis čekistas, kokių NKVD buvo tūkstančiai, tapo baudžiamosios žinybos vadovu, sklando legendos. Menkai išsilavinęs ir siauro akiračio, bet jėgos jam nepagailėta, o ir atrodė pakankamai jaunatviškai šauniai. Kai paaiškėjo, kaip rašo Solženycinas, kad „Abakumovas puikiai tiria bylas, ilgomis rankomis vikriai ir šauniai mojuoja priešais snukį, prasidėjo jo didžioji karjera..."[320] Ko gera, būtent tokios savybės ir buvo reikalingiausios Stalino teroro laikais.

Karjeros kelias buvo paprastas ir labai aiškus. Tas, kuriam buvo lemta tapti visagaliu Stalino valstybės saugumo ministru. Viktoras Abakumovas gimė 1908 m. balandį Maskvos juodadarbio šeimoje. Vėliau tėvas dirbo valytoju ir kūriku ligoninėje, o 1922 m. mirė. Motina iki revoliucijos dirbo siuvėja, o vėliau sanitare ir skalbėja toje pačioje ligoninėje, kurioje dirbo tėvas. Daug mokytis Abakumovui neteko. Pagal anketos duomenis, jis 1922 m. baigė Maskvos miesto mokyklos 3 klases.

[320] A. Solženycinas. Mažasis raštų rinkinys. M., 1991, t. 1 p. 81.

Tiesa, oficialioje biografijoje, kuri buvo paskelbta 1946 m. prieš rinkimus į aukščiausiąjį sovietą, buvo tvirtinama, kad jis 4 klases baigė 1921 m. Nelabai suprantama, kuo užsiėmė ne pagal metus stuomeningas jaunuolis iki to meto, kai 1921 m. lapkritį įstojo savanoriu į ČON'ą ypatingos paskirties dalinį). Jis tarnavo iki 1923 m. gruodžio, o visus kitus metus praleido besiversdamas atsitiktiniu uždarbiu, o didelę dalį laiko niekur nedirbo. Viskas pasikeitė 1925 m. sausį, kai Abakumovą priėmė nuolatiniam darbui į Maskvos kooperacijos pramonės sąjungą pakuotoju. 1927 m. rugpjūtį Abakumovas stojo tarnauti į VOCHR šauliu, saugančiu pramonės įmones. 1927 m. įstojo į komjaunimą.

Ko gera, stiprų ir teikiantį vilčių vochrovininką pastebėjo „organai" ir jam laipsniškai skiria vis svarbesnį ir svarbesnį darbą. 1928 m. jis vėl dirba „Centrosojuzo" sandėlyje pakuotoju, o nuo 1930 m. sausio – jau valstybės akcinės bendrovės „Gonec" (Pasiuntinys) valdybos sekretoriumi ir kartu buvo prekybos bei siuntinių kontoros komjaunimo kuopelės sekretorius. Nuo 1930 m. sausio kandidatas į VKP(b) narius, o nuo tų pačių metų rugsėjo – narys. Dabar jau atsivėrė naujos karjeros galimybės. 1930 m. spalį išrenkamas gamyklos „Pres" komjaunimo kuopelės sekretoriumi ir kartu vadovauja šios gamyklos slaptajam skyriui. Nėra jokių abejonių, kad Abakumovas, tapęs gamyklos slaptojo skyriaus vedėju, slapta padėjo OGPU. Naujos pareigos būtent tai ir numatė. Juk visai aišku: nuo slapto iki pogrindinio darbo – vienas žingsnis.

FOKSTROTO ŠOKĖJAS

Nuo 1931 m. sausio iki gruodžio Abakumovas – Zamoskvorečės rajono biuro narys ir VLKJS karinio skyriaus vedėjas. 1932 m. sausį jį priima Maskvos srities OGPU ypatingosios pasiuntinybės ekonomikos skyriaus praktikantu. Labai greitai – jau šio skyriaus įgaliotinis, o nuo 1933 m. sausio – OGPU centrinio aparato ekonomikos valdybos įgaliotinis. Tada karjera nustoja augti. 1934 m. rugpjūtį Abakumovas perkeliamas į Gulago apsaugos skyriaus 3-iąjį poskyrį įgaliotiniu. Buvo kalbama, kad jį pražudė pernelyg didelė aistra moterims ir susižavėjimas tuo metu labai madingu šokiu – fokstrotu. Sklandė gandai, kad net



„SMERŠ'o" viršininkas V. Abakumovas.

tarnybiniuose konspiraciniuose butuose jis rengė intymius susitikimus.[321] Jaunystėje Abakumovas iš tikro buvo vėjavaikis. Didelę laiko dalį praleisdavo sporto salėje, užsiėmė imtynėmis. Nepamiršdavo ir kitų pramogų. Bet ar tai tiko tarnyboje?

Tremtis Gulage truko ilgai. Bet viskas pasikeitė 1937 m. Štai kada prireikė tvirtų ir vikrių vaikinų. Pareigybių buvo nesuskaičiuojama daugybė – net pačių čekistų suėmimai tavo kasdienybe. 1937 m. balandį Abakumovas paskiriamas į svarbias pareigas, tampa NKVD GUGB 4-ojo (slapto politinio) skyriaus operatyviniu įgaliotiniu. Dabar vėl greitai kyla jo pareigybės ir laipsnis. Dar Gulage 1936 m. jam suteiktas GB jaunesniojo leitenanto laipsnis, o greičiau nei per metus – 1937 m. lapkritį – GB leitenanto laipsnis, o jau 1938 m. paskiriamas slaptojo politinio skyriaus poskyrio viršininko padėjėju.

Kaip ir reikėjo tikėtis, Didžiojo teroro sąlygomis Abakumov specializacija – tardymas. Būtent ten ir prireikė sportinio pasirengimo ir jėgos. Jis „aktyviai" tardo ir nesigaili suimtųjų čekistų. 1938 m. rugpjūtį

[321] E. Žirnovas. Raportuoti į Kremlių jis važiuodavo Himlerio automobiliu//Komersant-VLAST. 2002, gegužės 21 d., p. 67.

vadovauja suimto OKDVA ypatingojo skyriaus viršininko Grigorijaus Osinino-Vinickio[322] bylos tyrimui. Tais pačiais 1938 m. Abakumovas drauge su GUGB 2-ojo skyriaus viršininku tardo Rytų Sibiro srities UNKVD viršininko pavaduotoją Nikolajų Runičių[323], kuris buvo sušaudytas 1939 m. (1965 m. reabilituotas), o Osininas – 1940 m.

Abakumovo uolumas neliko nepastebėtas. Jį gyrė drauge su Berija į NKVD centrinį aparatą atėjęs naujasis slapto politinio skyriaus viršininkas Bogdanas Kobulovas – garsusis „Kobulyčius", tardymo kankinimų meistras, kurio pagyrimas savaime jau daug pasako. Kobulovas rekomendavo Abakumovui paskirti savarankišką darbą.[324] 1938 m. gruodžio 5 d. Abakumovas buvo paskirtas Rostovo srities UNKVD vadovu. Jam, tuojau peršokant vieną pakopą, suteikiamas GB kapitono laipsnis, o jau 1940 m. kovą, vėl peršokant vieną pakopą, – GB majoro laipsnis.

Berija vertino gerus ir ištikimus kadrus. 1941 m. vasarį jis Abakumovą iškelia savo pavaduotoju, o po mėnesio, prasidėjus karui, skiriamas naujoms pareigoms – ypatingųjų skyrių valdybos, taigi visos karinės kontržvalgybos, viršininku. Tuojau, 1941 m. liepą, jam suteikiamas GB 3-iojo rango komisaro laipsnis, kuris kariuomenėje prilygo generolui leitenantui. Taip vos per ketverius metus Abakumovas nuo paprasto jaunesniojo leitenanto ir „operio" pakilo iki generolo aukštumų. Praėjus pusantrų metų, 1943-02-04 jam suteikiamas GB 2-ojo rango komisaro laipsnis.

„SMERŠO" VIRŠININKAS

1943 m. balandį eilinį kartą reorganizuojant karinės kontržvalgybos „organus", jais remiantis, buvo surganizuota gynybos liaudies komisariato vyriausioji kontržvalgybos valdyba (GUKR) „Smeršas", kuris jau nebuvo pavaldus Berijai. Dabar tiesioginiu Abakumovo viršininku tapo

322 FSB CA, Frinovskio archyvinė tardymo byla, t. 12, l. 213–216.

323 Ten pat, t. 7, 1938 m. gruodžio 4 d. Z. Glebovo-Jufo liudijimai.

324 E. Žirnovas. Raportuoti į Kremlių jis važiuodavo Himlerio automobiliu//Komersant-VLAST. 2002, gegužės 21 d., p. 67.

Stalinas. Trumpam laikui jis net tapo gynybos liaudies komisaro pavaduotoju, bet jau 1943 m. gegužės 20 d., mažinant pavaduotojų skaičių, prarado šį postą. Bet dabar jis labai dažnas Kremliaus Stalino kabineto svečias. Iki 1943 m. apsilankymų žurnale nebuvo pažymėtas nė vienas jo vizitas, o nuo 1943 m. kovo Abakumovas Kremliuje buvo priimtas 8 kartus.[325]

Abakumovas iškilo ir Stalino palankumą įgijo bylose prieš kariškius. Karinė vadovybė visada kėlė rūpesčių Stalinui: ar ten nerengiami sąmokslai, ar jie ištikimi jam, Stalinui? Abakumovas išplėtojo karštligišką veiklą sekant ir renkant informaciją. Valstybės saugumo archyvuose trūnija daugybė generaliteto pasiklausymo tomų. „Smeršo" „organai" klausėsi maršalo Žukovo, generolų Kuliko ir Gordovo, žinoma, ir daugybės kitų. Pasinaudojus tokiu būdu gauta informacija, Kulikas ir Gordovas buvo sušaudyti, beje, vien už tai, kad išsakė kritiką Stalino atžvilgiu.

Pirmąjį „Raudonosios vėliavos" ordiną Abakumovas gavo 1940 m. balandžio 26 d. Karas jam pažėrė karvedžio ordinų. Į bendrą apdovanojimų skaičių pateko: 2 „Raudonosios vėliavos" ordinai – 1940-04-26, 1949-07-20; I laipsnio Suvorovo ordinas – 1944-07-31; I laipsnio Kutuzovo ordinas – 1945-04-21; II laipsnio Suvorovo ordinas – 1944-03-08; „Raudonosios žvaigždės" ordinas; 6 medaliai. Be to, ženklas „VČK–GPU garbės darbuotojas (XV)" – 1938-05-09. Besidomintys žmonės iš apdovanojimo laiko nemažai ką gali suprasti. 2-ojo laipsnio Suvorovo ordiną Abakumovas gavo už čečėnų ir ingušų trėmimą, o I laipsnio Kutuzovo ordiną – NKVD įgaliotinio 3-iajame Baltarusijos fronte už „užnugario išvalymą" – plačias represijas ir deportacijas Prūsijoje bei Lenkijoje. 1945 m. keičiant valstybės saugumo laipsnius į bendrus karinius, Abakumovui buvo suteiktas generolo pulkininko laipsnis (1945-07-09).

1945 m. Stalinas, nepatenkintas NKGB darbu, inicijavo naują liaudies komisariatostruktūros kūrimą ir labai rimtai norėjo sukrėsti visą vadovaujančiąją viršūnę. 1946 m. pradžioje Stalinui patikrinti buvo pateiktos kelios NKGB–MGB struktūros versijos. Buvo planuojama GUKR „Smeršą" įtraukti į MGB, o Abakumovą paskirti bendrųjų

[325] Priėmime pas Staliną. J. Stalino priimtų asmenų sąsiuviniai (žurnalai) (1924–1953 m.). Žinynas/ Mokslinis redaktorius A. Černobajevas. M., 2008, p. 555.

klausimų ministro pavaduotoju. Stalinui pasirodė, kad to per maža. 1946 m. gegužės 4 d. VKP(b) CK Politinio biuro sprendimu buvo patvirtinta nauja MGB struktūra ir vietoj Merkulovo ministru paskirtas Abakumovas. Priimant ir perduodant bylas, MGB Abakumovas labai stengėsi menkinti savo pirmtako darbą. Netikėtas paskyrimas apsuko jam galvą ir artimiausioje aplinkoje Abakumovas pareiškė: „Nors Merkulovas ir buvo ministru, bet CK bijojo ir ten kelio nežinojo", o tuo metu jis: „Dar dirbdamas kontržvalgybos „Smeršo" viršininku, jau žinojau savo vertę ir dar tada ne taip kaip Merkulovas sugebėjau išsikovoti tvirtą autoritetą".[326]

STALINO OPRIČNIKAS

Skirdamas Abakumovą valstybės saugumo ministru Stalinas norėjo šios organizacijos vadovu matyti dėkingą už tą aukštą postą ir absoliučiai tik jam ištikimą tarnautoją. Stalinui reikėjo ministro, kuris keltų baimę visai jo aplinkai, taip pat ir Politinio biuro nariams. Bendradarbiams Abakumovas taip ir pareiškė: „Manęs visi turi bijoti, CK man apie tai pasakė tiesiai. Kitu atveju, koks aš ten ČK vadovas".[327]

Šio nurodymo autorius visiškai aiškus. „ČK" – būtent taip paprastai Stalinas vadino valstybės saugumą, nepriklausomai nuo to, kokia abreviatūra tuo metu buvo naudojama, – NKVD, MGB arba bet kokia kita. Abakumovas šį linkėjimą suprato kaip veiksmų gaires. Jam patiko naujoji padėtis ir ypatinga reikšmė. Jis piktdžiugiškai mėgo sakyti, kad dėl MGB gautų kompromituojamųjų duomenų, sudegė vienas ar kitas vadovas".[328] Ar jis suprato, kad yra aklas ginklas Stalino rankose ir kad anksčiau ar vėliau diktatoriaus nuomonė gali pasikeisti?

Tapęs ministru Abakumovas toliau tęsia savo „Smeršo" veiklą: maršalo Žukovo byla, vidaus reikalų ministro pavaduotojo Serovo ir jų visos aplinkos byla. Kadaise, 1941 metų gegužę–birželį, su Serovu jie vykdė Pabaltijo gyventojų deportavimą, ir Abakumovas, neaišku kodėl

326 FSB CA, f. 4-os, ap. 10, b.66, l. 239–240.

327 Ten pat, p. 244.

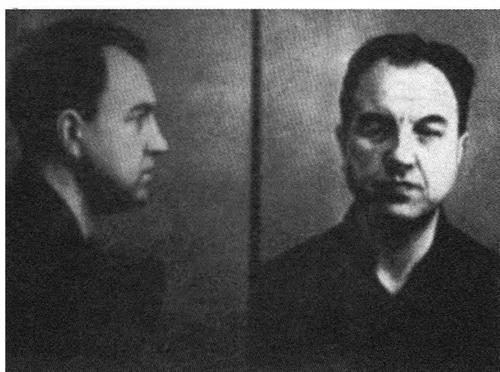
328 Ten pat, p. 240–243.



V. Abakumovas su čekistų grupe.

nuo to meto jo labai nekentė. O vadovaujant Abakumovui, MGB veikė gangsterių metodais. Tai ir paslaptingos žmogžudystės, kurias vykdė MGB skyrius „DR" talkininkaujant Sudoplatovui ir Eitingonui bei pagrobimai, piliečių užpuolimai. Buvo prieita net prie to, kad vidury baltos dienos 1948 m. balandžio 15 d. MGB darbuotojai, apsimetę amerikiečiais, užpuolė jūrų laivyno ministrą A. Afanasjevą ir „vertė" jį dirbti amerikiečių žvalgybai. Kitą dieną pasipiktinęs ministras Berijos ir Abakumovo vardu parašė pareiškimus. Dėl to, praėjus 10 dienų, buvo suimtas ir po metų, MGB OSO sprendimu, nuteistas 20 metų.[329] Abakumovas, nieko nepaisydamas, vykdė kiekvieną, net nusikalstamą Stalino įsakymą. Viena iš tokių akcijų tapo SSRS liaudies artisto Michoelso nužudymas, kaip paliudijo per tardymą Abakumovas: „Kiek aš prisimenu,

[329] FSB CA, f. 4-os, ap. 6, b. 8, p. 260–265; ten pat, ap. 7, b. 6, l. 25–26, 140.



V. Abakumovo laukė tokia pati lemtis kaip ir kitų SSRS valstybės saugumo darbuotojų – kalėjimas ir mirtis. V. Abakumovo nuotrauka kalėjime „Matroskaja tišina". 1951 m.

1948 m. sovietų vyriausybės vadovas J.V. Stalinas man davė skubią užduotį, pavedus specialiems asmenims – su SSRS MGB darbuotojais, skubiai organizuoti Michoelso likvidavimą.[330] Stalinas pats Abakumovui nurodė, kuriam iš MGB darbuotojų pavesti šią žmogžudystę, ir pageidavo, kad viskas atrodytų tarsi nelaimingas atsitikimas. Abakumovas ir jo darbuotojai be jokio abejonės šešėlio atliko vado ir mokytojo „skubią užduotį".

Abakumovui vadovaujant, MGB ir toliau praktikuojami kankinimai. 1947 m. liepą Stalinui nusiųstame plačiame paaiškinime apie MGB tardymo metodus Abakumovas rašė: „Išaiškintiems šnipams, diversantams, teroristams ir kitiems aktyviems sovietų liaudies priešams, kurie įžūliai atsisako išduoti savo bendrininkus ir neliudija apie savo nusikalstamą veiklą, MGB organai, remdamiesi 1939 m. sausio 10 d. VKP(b) CK nutarimu, taiko fizinio poveikio priemones".[331] Abakumovo valdiniai ir jis pats, rodydamas pavyzdį, mušė ir kankino suimtuosius. Kaip ironiškai pastebi Solženycinas, „...pats valstybės saugumo ministras Abakumovas nė kiek nesibodėjo šio nešvaraus darbo (Suvorovas priešakinėse linijose!), jam patikdavo kartais paimti į rankas guminę lazdą".[332]

330 Lavrentijus Berija. 1953. SSKP CK liepos plenumo stenograma ir kiti dokumentai. M., 1999, p. 26.

331 Lubianka: VČK–OGPU–NKVD–NKGB–MGB–MVD–KGB. 1917–1991. Žinynas. M., 2003, p. 646.

332 A. Solženycinas. Mažasis raštų rinkinys. M., 1991, t. 1, p. 81.

Virš Abakumovo galvos debesys pradėjo kauptis jau 1950 metais. Stalinas ryžtingai pareikalavo organizuoti MGB kolegiją ir į ją įtraukti patyrusius partijos darbuotojus. Jau tai iš esmės reiškė, kad čekistų viršūnė neturi politinio pasitikėjimo. Tais pačiais metais Abakumovas iš esmės ignoravo Stalino siūlymą suimti Sudoplatovą ir Eitingoną. Užuot veikęs, jis nuėjo dėl to tartis su Berija.[333] 1950 m. gruodį, grįžęs iš atostogų, Stalinas ir apskritai nustūmė Abakumovą. Jį, kaip ministrą Stalinas Kremliuje priėmė vienintelį kartą – 1951 m. balandžio 6 d. Juk 1949 m. tokių susitikimų buvo 12, o 1950 m. – 6.[334] Paskutinį kartą Abakumovas Stalino kabineto slenkstį peržengė 1951 m. liepos 5 d., bet tai jau buvo kvietimas į bausmę.[335] Iš ministro pareigų atleistas diena anksčiau, o ateity turėjo būti neišvengiamai suimtas.

Kaltinimų Abakumovai pagrindu tapo 1951 m. birželio 2 d. datuotas vyresniojo tardytojo M. Riumino pareiškimas, kuris visiškai sutapo su Stalino noru surengti rimtą MGB kadrų valymo kampaniją. Riuminas pranešė, kad Abakumovas „užgniaužė" labai „perspektyvią" suimtojo Etingerio, kuris galėjo paliudyti apie „gydytojus kenkėjus", bylą, nuslėpė nuo CK svarbią informaciją apie kontržvalgybos darbo Vokietijoje „Bismuto" įmonėse trūkumus, kur buvo išgaunama urano rūda, be to, šiurkščiai pažeidė partijos ir vyriausybės sprendimu nustatytas tardymo veiklos taisykles. Riuminas Abakumovą pavadino „pavojingu žmogumi" svarbiame valstybės poste.[336]

1951 m. liepos 11 d. Politinis biuras priėmė specialų sprendimą „Dėl nepalankios padėties MGB", kuriame Abakumovas buvo kaltinamas „apgaudinėjęs partiją" ir vilkinęs bylų tyrimą. Nutarimo tekstas „uždaru laišku" išsiuntinėtas susipažinti partijos ir MGB įstaigų vadovams.[337] Kitą dieną Abakumovas suimtas.

333 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 466, l.156.

334 Priėmime pas Staliną. J. Stalino priimtų asmenų sąsiuviniai (žurnalai) (1924–1953 m.). Žinynas/ Mokslinis redaktorius A. Černobajevas. M., 2008, p. 555.

335 Ten pat.

336 AP RF, f. 3, ap. 58, b. 10.

337 AP RF, f. 3, ap. 58, b. 10, l. 11–13ob. Publikuota: Lubianka: VČK–OGPU–NKVD–NKGB–MGB–MVD–KGB. 1917–1991. Žinynas. M., 2003, p. 660–663.



Sovietų Sąjungos vadovai Potsdamo konferencijoje. Trečias iš dešinės: A. Gromyka, pirmas iš dešinės V. Molotovas, antras iš kairės J. Stalinas.

Iš pradžių tyrimą vykdė prokuratūra, bet 1952 m. vasarį Stalino nurodymu Abakumovo bylos ėmėsi MGB. Ir labai rimtai. Buvę valdiniai Abakumovą kankino ypač uoliai. Jam teko išgyventi visas kankinimų naujoves, kurias pats ir įvedė. Keista, kad savo skunduose CK Abakumovas tvirtino, jog kai kurių kankinimo rūšių net jis nežinojo. Pavyzdžiui, kamerų su dirbtiniu šalčiu.[338] Po mėnesio rezultatas buvo visai nesunkiai nuspėjamas. Pagal 1952 m. kovo 24 d. Lefortovo kalėjimo medicinos skyriuje surašytą pažymą, sužalotas Abakumovas vos pastovėjo ant kojų ir galėjo eiti tik kitam asmeniui padedant.[339]

Nepaisant to, Abakumovas neigė savo kaltę, o tam tikrų duomenų apie jį buvo surinkta liudijant kitiems suimtiesiems. Bet tai buvo panašiau į paties Abakumovo darbo stiliaus ir pobūdžio eskizą. 1952 m. balandžio 12 d. buvęs valstybės saugumo ministro pavaduotojas Jevgenijus Pitovranovas per tardymą patvirtino: „Abakumovas, padedant Kuznecovui, faktiškai pričiupo buvusį VKP(b) CK administracijos skyriaus vedėją Bakaniną, kuris nebambėdamas stūmė į priekį visus Abakumovo siūlymus dėl MGB kadrų, o kai atsirasdavo kokia kliūtis, Abakumovas nesigėdydamas rėkdavo ant Bakanino, tarsi savo valdinio, o

338 K. Stoliarovas. Budeliai ir aukos. M.,1997, p. 25.

339 Ten pat.

pastarasis nedelsdamas vykdė visus jo nurodymus".[340] Savaime suprantama, svarbu ir tai, kad buvo paminėti ypatingi Abakumovo ir buvusio VKP(b) sekretoriaus A. Kuznecovo, sušaudyto „Leningrado byloje", santykiai.

Apie suimtus čekistus buvo surinkti ir kiti liudijimai, iš kurių paaiškėjo, kad partijos vadovybės Abakumovas visai nevertino bei paniekinamai kalbėjo apie Suslovą, Vyšinskį ir Gromyką, pasižymėjo nepagarbiu požiūriu į Molotovą. Kartą, kai Pitovranovas, pristatydamas ministrui paaiškinamojo rašto projektą, pasakė, kad jis apie tai jau informavo URM telefonu, Abakumovas pratrūko: „Tu ne tik nemoki dirbti ir rašyti, bet ir plepi visokiausiems vyšinskiams ir gromykoms tai, ko jiems nereikia žinoti. Apie tai turiu žinoti tik aš. Mano pavardė Abakumovas".[341] O kartais iš ministro lūpų skambėjo: „Pagalvok tik – URM! Kas man tas Vyšinskis? Palauks".[342] Pitovranovo tvirtinimu, Abakumovas gyrėsi, kad jis CK „elgiasi paprastai" ir jį visada palaiko, be to, ten „visi seka jo pėdomis". 1951 m. tarp Abakumovo padlaižių staiga pasklido gandas, jog Abakumovas bus paskirtas SSRS ministrų sovieto pirmininko pavaduotoju.[343] Suprantama, tai buvo labai aiškus požymis, jog Abakumovas pernelyg susireikšmina ir prarado realybės jausmą.

Deja, Abakumovo bylos tyrimas vyko lėtai. 1952 m. spalio 15 d. MGB pažymoje, nusiųstoje CK Malenkovo ir Berijos vardu, sakoma, kad Abakumovas „mėgina supainioti tardytojus".[344] O Abakumovas tardyme mėgino pateisinti savo veiklą MGB ir, pavyzdžiui, tikino, kad maršalas Žukovas yra „labai pavojingas žmogus".[345] Abakumovą toliau kankino, jį perkėlė į Butyrkų kalėjimą, kur ištisą parą buvo sukaustytas antrankiais. Stalinas pats taip liepė. Jis buvo nepatenkintas lėtu tardymu. Kaip paaiškinamajame rašte vėliau rašė buvęs valstybės saugumo ministras Goglidzė, „draugas Stalinas beveik kasdien domėjosi gydytojų ir tardymo eiga Abakumovo–Švarcmano byloje. Kalbėdamas

340 FST CA, f. 4-os, ap. 10, b. 66, l. 259.

341 Ten pat, l. 235.

342 Ten pat, l. 243.

343 Ten pat, l. 238.

344 Ten pat, l. 1–6.

345 K. Stoliarovas. Budeliai ir aukos. M.,1997, p. 25.

su manimi telefonu, jis kartais pasikviesdavo į kabinetą. Kaip paprastai, Stalinas kalbėdavo labai susierzinęs ir nuolat reikšdavo nepasitenkinimą tardymo eiga, koneveikė, grasino, ir, kaip paprastai, reikalavo suimtuosius mušti: „Mušti, mušti, mirtinai sumušti".[346] Stalinas reikalavo ištirti Abakumovo grupės „šnipinėjimo veiklą".[347]

Galiausiai, spaudžiant Stalinui, Abakumovo–Švarcmano byloje buvo parengta kaltinamoji išvada, kurioje kaltinti 10 MGB vadovaujančiųjų darbuotojų. 1953 m. vasario 17 d. Ignatjevas nusiuntė ją Stalinui siūlydamas bylą apsvarstyti karo kolegijoje supaprastinta tvarka (nedalyvaujant gynybai ir kaltintojui) ir visus kaltinamuosius byloje nuteisti sušaudyti. Pasiūlyto varianto Stalinas nepasirašė. Jis nusprendė, kad kaltinamųjų pernelyg mažai, ir užrašė rezoliuciją: „Ar ne per mažai?"[348] Stalinas MGB tardymo skyriaus vadovams pareiškė, kad jų pristatytas dokumentas „neįtikinamai atskleidžia Abakumovo nuopuolio priežastis ir procesą".[349] Pataisytas Abakumovo–Švarcmano kaltinamojo nuosprendžio projektas 1953 m. vasario 26 d., kuriame jau 11 kaltinamųjų, vėl siunčiamas Stalinui ir Malenkovui. Jo peržiūrėti Stalinas nespėjo.

Stalinui esant gyvam, Abakumovas kaltintas CK apgaudinėjimu, dalyvavimu „sionistų sąmoksle" ir MGB darbo žlugdymu, o diktatoriui mirus, vėjas papūtė iš kitos pusės. Į pirmąjį planą buvo iškeltos Abakumovo intrigos (nors, savaime suprantama, už to slėpėsi pats Stalinas) prieš Malenkovą ir Molotovą. Sekimas, mėginimai nuversti vienas kitą – tokia paprastai vyravo tvarka baudžiamojoje žinyboje ir partiniame aparate. Berija, gelbėdamasis ir visiškai aiškiai suvokdamas ką daro, aukojo Abakumovą – perkėlė postalininio CK prezidiumo vadovybės dėmesį nuo savo senų nusikaltimų į naujus, padarytus Abakumovo. Suprantama, Berija negalėjo pats nuspręsti Abakumovo likimo, tam reikėjo CK sankcijos. Jis puikiai atsiminė, kad būtent Abakumovas 1946–1947 m. iš MGB išstūmė ištikimus berijininkus: Merkulovą, Kobulovą, Milšteiną ir Vlodzimirskį.

346 FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 1, l. 315 –322.

347 Ten pat.

348 Lubianka. Stalinas ir SSRS MGB. M., 2007, p. 569.

349 1953 m. liepos 16 d. SSKP CK V.N. Zaičenkovo pareiškimas. Žr. AP RF, f. 3, ap. 24, b. 481, l. 42–43.



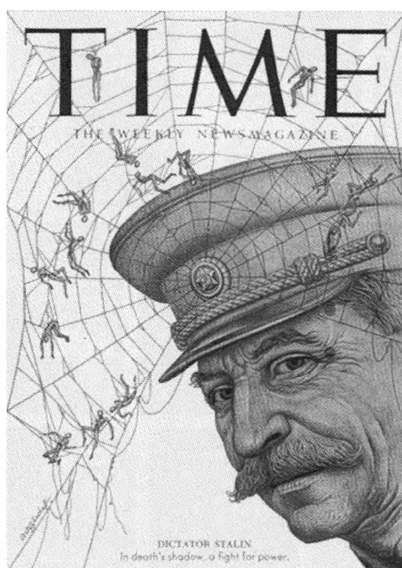
SSRS prokuroras R. Rudenka Potsdamo konferencijoje.

Viskas vėl pasikeitė po Berijos suėmimo. Abakumovas sėdėjo kalėjime, bet jam anksčiau pateikti kaltinimai „moraliai paseno“. Kol vyko Berijos bylos tyrimas, atrodė, apie Abakumovą pamiršta. 1954 m. pavasarį po „Leningrado bylos“ nukentėjusiųjų reabilitavimo vėl grįžta prie jo bylos. Dabar byloje Abakumovas buvo apkaltintas represijomis pažeidžiant įstatymus ir atgaline data priskirtas „Berijos gaujai“.[350]

1954 m. gruodžio 14–19 d. Leningrade apygardos karininkų rūmuose vyko Abakumovo bylos, kuri buvo vadinama „atviru procesu“, svarstymas. Kaltinimą palaikė pats generalinis prokuroras Rudenka. Suprantama, į teismo salę, kurioje posėdžiavo išvažiuojamoji karo kolegijos sesija, šventiškai išsipusčiusios ir smalsios publikos neįleido. Dalyvavo tik patikimas ir patikrintas kontingentas. Drauge su Abakumovu kaltinamųjų suole sėdėjo dar 5 žmonės: MGB tardymo skyriaus viršininkas Aleksandras Leonovas, du jo pavaduotojai – Vladimiras Komarovas ir Michailas Lichačiovas bei MGB sekretoriato viršininkas – Ivanas Černovas ir jo pavaduotojas Jakovas Brovermanas. Abakumovas

[350] Apie čekistų teismus po Stalino mirties. Žr. Zvenja: Istoričeskij almanach. 1 leidimas. M.,1991, p. 430–436.

ir tardymo skyriaus darbuotojai buvo apkaltinti nepagrįstu suėmimu, nusikalstamų tardymo metodų naudojimu, tardymo bylų klastojimu, o sekretoriato darbuotojai, kad Abakumovo nurodymu slėpė ir nenusiuntė į CK suimtųjų skundų dėl įstatymų nesilaikymo. Abakumovas ir tardymo skyriaus darbuotojai buvo nuteisti sušaudyti, o du MGB sekretoriato darbuotojai ilgam laikui kalėti pagal 58-1 „b" – tėvynės išdavimas, 58-7 – kenkimas, 58-8 – teroras, 58-11 – veikla grupėje, straipsnius. Ten pat, Leningrade, nuosprendis ir buvo įvykdytas. Apie Abakumovo teismą ir jam įvykdytą bausmę trumpa žinute gruodžio 24 d. pranešė centrinė spauda.[351]



Diktatorius J. Stalinas – „Mirties šešėlis kovoje dėl valdžios". Žurnalas „Life". 1953

Nei per tardymą, nei teisme Abakumovas neprisipažino kaltu. Jis, kaip ir dauguma kitų čekistų, kuriems buvo iškeltos bylos, vis tikino, kad vykdė „direktyvinių organų" įsakymus, nors niekaip neiššifravo šios formuluotės. Teisme Staliną pavadinti nusikaltimų organizatoriumi jam neužteko dvasios jėgų.

NUOSPRENDIS: 25 METAI PO SUŠAUDYMO

Dabar knygynų lentynos lūžta nuo pseudoistorinės literatūros, šlovinančios Stalino čekistus. Pagrindinis tikslas – juos reabilituoti ir suteikti jiems ypatingų savybių: parodyti kaip išmintingus, aiškiaregius, ištikimai tarnaujančius valstybei. Klastotės tiražuojamos joms suteikiant „Berijos dienoraščio" ir panašių beletristikos kūrinių pavidalą. Šioje literatūroje Abakumovas parodomas paprastu ir sąžiningu tarnautoju, kritusiu dėl klastingų partinio aparato darbuotojų intrigų. Ir tai galima laikyti tiesa, nes dabartiniai Berijos gerbėjai ir apologetai, šlovindami jo

351 „Pravda". 1954 m. gruodžio 24 d.



Knygos, šlovinančios „Smeršą"...

nuopelnus, jį vadina „sistemos analitiku", tada, savaime suprantama, Abakumovą galima laikyti „čekistų šlovės etalonu". Na, tokiu bebaimiu ir nepriekaištingu „Smeršo" liaudies komisaru". Bet tai prasidėjo ne vakar. Dar aštuntojo dešimtmečio viduryje prasidėjo „organų" „reabilitavimo" kampanija. Su naujuoju KGB pirmininku Andropovu „Smeršo" romantizavimas įgijo naujų jėgų. Tai tarsi komjaunuoliški komiksai – filmai ir literatūra, kai neminimos masinės represijos, o visa „Smeršo" istorija pateikiama tik kaip užfrontės žvalgyba ir kova su šnipais. Juk visi dar atsimena tuos nuolat sukamus „Skydą ir kalaviją", „Kelią į Saturną", „Saturno galą" ir daugelį kitų, sukurptų pagal vieną kurpalį filmus? O ką, kai kas sakys, – neblogi filmai. O juk šiuose filmuose už gana tvirtai susukto siužeto buvo prarasta svarbiausia – tikrasis to meto dramatiškumas, vietoje istorinės tiesos nereikliam žiūrovui buvo pateikti vaizdeliai laisvalaikiui – ir daugiau niekas neįdomu. Neįdomu ir šiandien. Svarbiausia – patriotizmas ir auklėjimas! Tiesa, iki tam tikro laiko filmuose ir literatūroje vengta tiesiogiai minėti net patį „Smeršo" pavadinimą, kuris galėjo sukelti vien neigiamas asociacijas. Ne veltui Stalinas pasiūlė karinę kontržvalgybą pavadinti žodžių junginiu „Mirtis šnipams!" Jis puikiai suprato, kokią grėsmingą prasmę turi šie žodžiai.

Iš tikro „Smeršas" gerai ir išskirtinai teigiamai dirbo tik knygų rašytojų populiarintojų, tokių kaip V. Bogomolovas ir J. Semionovas, na, ir galbūt pačių tarnavusiųjų „Smerše" atsiminimų fantazijose. Būtent Bogomolovas savo knygoje „Keturiasdešimt ketvirtųjų rugpjūtį" pirmą kartą pamėgino reabilituoti pavadinimą „Smeršas". Suprantama, jis pabijojo aprašyti pagrindinį viršininką, vadindamas jį tikrąja – Abakumovo – pavarde. Bet, matome, net bevardis didvyris atviru ruso veidu „karinės kontržvalgybos viršininkas" – Stalino numylėtinis. Dėl romano viskas aišku. Bogomolovo, kaip autoriaus, potėpis aiškus – perkelti

dėmesį nuo tikrojo „Smeršo", kuris baimėje laikė ir vertė būti nuolankią visą kariuomenę, į lokalius jo žygdarbius. Dabartinis istorinės beletristikos knygų prekybos paveikslas net užtemdė Brežnevo laikus su to meto nedrąsiu mėginimu rasti ką nors teigiama! Šiandien publicistai pseudoistorikai žavisi pačiomis siaubingiausiomis Stalino akcijomis – pradedant individualiu teroru ir baigiant totaliu tautų trėmimu. O iš esmės niekas taip nejuodina Rusijos, kaip šitie iš pačių patriotų širdžių sklindantys stalinizmo ir masinių represijų pateisinimai.

O štai faktai – užsispyrę liudininkai. Kaip bus tiems žmonėms, kuriuos Abakumovas ir visa jo sistema laužė ir žalojo jų likimus?! Išgyvenę karą, žinantys ne iš nuogirdų apie organizaciją, kuri pavadinta tuo siaubingu žodžių junginiu „Smeršas", kuriems teko tiesiogiai susidurti su jo atstovų žiauriu maniakišku įtarumu, kurie visam gyvenimui įsiminė išgyventas bėdas ir visam gyvenimui liko nuoskauda?! Nuo kareivio iki maršalo – visi bijojo ir nekentė šito Stalino kūdikio. Nieko keista, kad veteranų frontininkų atsiminimuose niekas neranda gerų žodžių „Smeršui". Ir, suprantama, ar galima teigiamai vertinti organizaciją, kuri visą kariuomenę apraizgė plačiu skundikų ir informatorių tinklu?! Vien nuo 1941 m. liepos 1 d. iki 1943 m. sausio 1 d. ypatingieji skyriai kariuomenėje užverbavo 1 milijoną 85 tūkstančius informatorių ir agentų.[352] O per visą karą? Daug kartų daugiau! Kiek jų buvo kariuomenėje – kas penktas?! O informatoriais tapti vertė vienus pagavę dėl nedidelės nuodėmės, o kitus bauginimu ir šantažu. Kuris iš frontininkų pamirš tą pažeminimą, tą sielą plėšiantį pusiau susidvejinimą ir orumą žudančią baimę? O tų, kurie nepasidavė, kovojo, likimas buvo nepavydėtinas.

Karinėje kontržvalgyboje bylų fabrikavimas ir sušaudymas be teismo vyko konvejeriu. Ar buvo tarp suimtųjų tikrų šnipų, išdavikų ir vokiečių agentų? Savaime suprantama! Bet tarp nukentėjusiųjų vyrauja paprasti kareiviai ir karininkai – išsiveržę iš apsupimo ir neįstengę pasiteisinti, kas nors tiesiog ne vietoje prasitaręs apie karines nesėkmes ir Raudonosios armijos silpnumą, norėdamas pasidaryti suktinę, pakėlęs vokiečių lapelį arba tiesiog nesuprastas, klaidingai išsiaiškintas pokalbis. Už žodį baudė kaip už veiksmą! Skaičiai kalba patys už save. Nuo

352 FSB CA, f. 14, ap. 5, b. 793, l. 157.



MGB valdose V. Abakumovas. 1951 m.

1941 m. iki 1946 m. gegužės 10 d. karinės kontržvalgybos „organai" suėmė 699 tūkstančius 741 žmogų (iš jų šnipinėjimu buvo apkaltinti tik 43505 žmonės).[353] O iš suimtųjų buvo sušaudyta beveik 70 tūkstančių.[354] Kas dešimtas!

„Smeršo" gynėjai smarkiai padirbėjo apverkdami sušaudyto Abakumovo likimą. Rašytojas ir žurnalistas Kirilas Stoliarovas taip ir pavadino savo dokumentinę apybraižą apie Abakumovą – „Golgota". Jo logika primityvi, nes jis tik vykdė Stalino įsakymus, tad ir teisti nėra už ką! Akmuo mestas, ratilai nuraibuliavo... 1994 m. Rusijos Federacijos aukščiausiojo teismo karinė kolegija peržiūrėjo Abakumovo bylą ir panaikino kaltinimą pagal 58 straipsnį, o jo veiksmus perkvalifikavo į 1926 m. pavyzdžio RSFSR BK kodekso straipsnį 193-17-b ir paliko ankstesnę bausmę. T. y. vietoje „tėvynės išdavimo" Abakumovas apkaltintas piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi ir viršijęs valdžios suteiktus įgaliojimus. Tiesa, greitai paaiškėjo, kad pagal 1954 m. įstatymo 193 straipsnį mirties bausmė negalėjo būti skirta. 1997 m. gruodį aukščiausiojo teismo prezidiumas pakeitė 1994 metų Abakumovo bylos sprendimą ir skyrė sušaudytiems – jam ir jo bendrininkams – 25 metus kalėjimo.[355] Štai toks gyvenimas po mirties.

Šiuo metu dažnokai vartojama gana mįslinga frazė – „iš dalies reabilituotas". Skamba kvailai ir juokingai. Galima suprasti: tėvynės neišdavei, bet pažeidinėjai įstatymus, kankinai ir klastojai bylas. Iš tikro Abakumovas liko kaltas ir nereabilituotas.

[353] FSB CA, f. 4-os, ap. 4, b. 26, .l. 51–52.

[354] Nuo karo pradžios iki 1945 m. gegužės 1 d. NKVD UOO–GURK „Smeršo" bylose aukščiausiąja bausme buvo nuteisti 66 538 žmonės (FSB CA, f. 14, ap. 5, b. 1329, p. 51.

[355] „Izvestija". 1998 m. balandžio 28 d.

PAPRASTAS ŽMOGUS – BUHALTERIS



NKGB–MGB veikėjas SSRS valstybės saugumo ministro pavaduotojas M. Riuminas.

APIE PASKUTINĮ STALINO FAVORITĄ RIUMINĄ, TYRUSĮ „GYDYTOJŲ BYLĄ" IR „MARŠALO" BYLĄ PRIEŠ ŽUKOVĄ

Laukdamas karo kolegijos nuosprendžio buvęs valstybės saugumo ministro pavaduotojas Riuminas dalijosi su sargybiniais proceso įspūdžiais ir, apimtas nevilties, padarė išvadą: „Mane vis tiek sušaudys, ko gera, taip ir geriau, o jeigu nuteis 25 metams lagerių, tai mane ten pasmaugs, nes bus sunku nuslėpti, kas aš toks, be to, ir laikraščiuose apie tai buvo paskelbta".[356]

Nuosprendžio teko laukti ilgai, beveik penkias valandas. Riuminas kartais prarasdavo savitvardą, kartais vėl pradėdavo tikėti geresne lemtimi: „Ir ko ten teismas taip ilgai rašo nuosprendį, juk mano likimas buvo nulemtas dar iki teismo. Vienintelė viltis, jeigu teismas perkvalifikuotų nusikaltimo straipsnį į 193-17 dalį, tada paleistų, o pagal 58 straipsnio 7 dalį mane tikrai sušaudys". Mintis apie paleidimą ne mažiau gąsdino. Jis sunkiai įsivaizdavo kitą gyvenimo baigtį: „Net jeigu mane išleistų į laisvę, žydai į gabalus sudraskytų".[357] Riuminą ypač sužavėjo liudytojo Makliarskio žodžiai: „Jeigu teismas visiškai patikės šiuo

[356] FSB CA, f. 5-os, ap. 1, b. 27, l. 122–124.

[357] Ten pat.

liudijimu, tai mane būtinai sušaudys".[358] Buvęs čekistas (o suėmimo metu, 1951 m., scenaristas) Makliarskis papasakojo, kaip jis, apkaltintas dalyvavęs MGB „sionistiniame sąmoksle", apklausoje pareiškė, kad yra sąžiningas darbuotojas, tėvynei nenusikalto, „organuose" dirbo ilgiau nei 20 metų, o karjerą pradėjo vadovaujant Menžinskiui. Į tai Riuminas jam atsakė, kad „Dzeržinskis ir Menžinskis apskritai nieko nereiškė" ir kad jie „užtvindė organus šnipais", o „dabar atėjo laikas išsiaiškinti ir išsilaisvinti nuo jų", nes „organų istorija prasideda nuo mūsų".[359]

Nuosprendį sušaudyti, paskelbtą 1954 m. liepos 7 d., pasitiko visiškai ramiai. Tuojau paprašė popieriaus lapo ir teismo salėje parašė SSRS aukščiausiojo sovieto prezidiumui prašymą pasigailėti. Jis buvo labai trumpas. Riuminas rašė, kad neįvykdė „nusikaltimo prieš Sovietų valstybę" ir, nepaisant visko, lieka „ištikimas Partijai ir Vyriausybei". Baigė trumpa ir tipiška fraze: „Prašau manęs pasigailėti ir aš pateisinsiu pasitikėjimą, jei man tai leis padaryti".[360]

Riumino pavardė glaudžiai susijusi su vėlesnėmis Stalino iš pirmo žvilgsnio nepaaiškinamomis ir iracionaliomis paranojiškomis represijomis. Jo iniciatyva ir aktyviai palaikant Stalinui, buvo sukurpta „gydytojų byla", byla apie „sionistų sąmokslą" MGB ir kitos aiškiai antisemitinio pobūdžio bylos. Neilgai Riuminas išbuvo išskirtiniu Stalino favoritu MGB sistemoje. Kuo galėjo užsitarnauti jam žarstomas vado pagyras, dėl kokių priežasčių? Jo biografijos eilutės mažai ką paaiškina.

UŽ KLASTOTĘ – Į MASKVĄ

Michailas Riuminas gimė 1913 m. rugsėjį Permės gubernijos Ščadrino valsčiaus Kabanijės kaime, vidutinioko valstiečio šeimoje. Baigė aštuonias klases. Nuo 1929 m. gegužės dirbo sąskaitininku žemės ūkio artelėje gimtajame kaime, paskui buhalteriu rajono ryšių skyriuje. Mokėsi buhalterių kursuose, vėliau – ryšių kursuose Ščadrine. Nuo 1931 m. – buhalteris Sverdlovsko ryšių valdyboje, tuo pačiu metu

358 FSB CA, f. 5-os, ap. 1, b. 27, l. 122–124.

359 GARF, f. 7523, ap. 76, b. 189, l. 10.

360 Ten pat, l. 13.



SSRS armijos generolas, vėliau maršalas G. Žukovas, kaip ir daugelis kitų sovietų karo vadų, neišvengė NKVD tyrimo ir bylos.

mokėsi komunizmo aukštesniosios mokyklos komjaunimo skyriuje. 1935 m. rugsėjį buvo pašauktas į kariuomenę, buvo Uralo karinės apygardos štabo eilinis, vėliau – ten pat buhalteris ekonomistas. Baigęs tarnybą tapo Sverdlovsko srities ryšių valdybos vyriausiuoju buhalteriu. 1937 m. vasarą virš Riumino pakibo grėsmė – buvo apkaltintas neteisingai panaudojęs pinigines lėšas ir pasinaudojęs srities ryšių valdybos viršininko, kuris tuo metu buvo suimtas kaip „liaudies priešas", globa.

Riuminas pasielgė sumaniai. Jis suprato, kaip gelbėtis. Tuojau išėjo iš darbo ir išvažiavo į Maskvą. Ten po mėnesio darbo paieškų, 1937 m. rugsėjo 13 d., pradėjo dirbti vandenų liaudies komisariato upių laivybos valdyboje buhalteriu revizoriumi, o nuo 1938 m. rugsėjo iki karo pradžios dirbo Tušine Maskvos–Volgos kanalo valdybos plano bei finansų skyriaus vyriausiuoju buhalteriu ir viršininku. 1939 m. priimtas kandidatu į VKP(b) narius.

Prasidėjus karui, 1941 m. liepą Riuminą pasiuntė ne į kariuomenę, o į NKVD aukštąją mokyklą.

Jau rugsėjį baigęs šios mokyklos pagreitintą kursą jis buvo pasiųstas į NKVD Archangelsko karinę apygardą ypatingojo skyriaus tardytoju. Ir pamažu kilo karjeros laiptais iki tos pačios apygardos kontržvalgybos skyriaus tyrimų poskyrio viršininko. Kilo ir kariniai laipsniai: nuo valstybės saugumo jaunesniojo leitenanto – 1941-12-28 iki majoro – 1944-03-03. 1943 m. buvo priimtas į partijos narius. Būtent žvalgyboje Riuminas mokėsi bylų klastojimo meno. Galiausiai, nelaimei, kaip tik ten jį pastebėjo vyriausiasis kariuomenės kontržvalgybininkas Abakumovas, kuriam labai reikėjo liudijimų profesionalių išgavėjų. Juk neįmanoma vienam pačiam nuolat mušti tardomuosius. Reikia ir pamainą auginti.

1944 m. gruodį Archangelske Riuminas vadovavo tiriant suimto laikraščio „Patriot rodiny“ (Tėvynės patriotas) fotokorespondento I. Jermolino bylą. Suimti pagrindu tapo vien išorinio stebėjimo suvestinė, kurioje buvo pranešama, kad Jermolinas aplankė Anglijos karinę jūrų misiją. Abakumovas susidomėjo byla. Vėliau Riuminas per tardymą paliudijo: „Kai su Jermolino byla atvykau į Maskvą, į vyriausiąją kontržvalgybos valdybą buvo atgabentas ir pats suimtasis. Per pirmąjį tardymą Jermolinas Abakumovui pareiškė, kad visus liudijimus išsigalvojo, nes buvo mušamas ir priverstas juos pateikti. Abakumovas išsikvietė mane ir jam papasakojau, kaip buvo suklastota Jermolino byla. Abakumovui, ko gera, patiko mano atvirumas, nes į klausimą: „Ar smarkiai mušėte Jermoliną?“ aš atsakiau: „Mušėm kiek jėgos leido“. Jis nusišaipė ir pasakė, kad vykčiau pas vyriausiosios kontržvalgybos valdybos viršininką Leonovą, kuris man pareiškė, jog lieku centriniame aparate komandiruotojo teisėmis“.[361]

Taip pats Abakumovas priglaudė Riuminą ir šis tapo „Smeršo“ vyresniuoju tardytoju. Vėliau Abakumovą paskyrus valstybės saugumo ministru, Riuminas taip pat nebuvo užmirštas. Nuo 1946 m. gegužės jis tapo MGB 3-iosios vyriausiosios valdybos 6-ojo (tardymo) skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotoju. 1948 m. Riuminas Stalino įsakymu dalyvavo Abakumovo organizuotame tyrime „Maršalas“ – rengiant

[361] FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 4, l. 274–276.

dokumentus suimti Georgijų Žukovą. Jis vadovavo ir suimtojo Sovietų Sąjungos didvyrio majoro P. Braikos bylai ir mušdamas privertė jį pasirašyti liudijimus „apie vieną Sovietų Sąjungos maršalą".[362] Taip pat, norėdamas išgauti parodymus apie Žukovą ir Serovą, iš suimto buvusio Berlyno NKVD operatyvinio sektoriaus sandėlininko A. Kuznecovo, jam pradegino liežuvį papirosu.[363]

Trumpai sakant, dirbo su „ugnele", stengėsi. 1948 m. kovo 19 d. jam suteiktas papulkininkio laipsnis. Pagerėjo ir gyvenimo sąlygos. Beje, tradiciniu, kaip buvo daroma tuo metu, būdu. Apie 1949 metus Riuminas persikraustė į daug erdvesnį butą Staropimeno skersgatvio name Nr. 4, kuriame anksčiau gyveno pažemintas pareigomis ir išsiųstas į Krymą tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Rodosas.[364]

1949 m. rugsėjį Riuminas perkeltas į MGB tardymo skyrių vyresniuoju tardytoju ir dalyvavo tardant suimtuosius „Leningrado byloje". Mušė suimtąjį (buvusį Leningrado vykdomojo komiteto pirmininką), o suimant – Krymo srities vykdomojo komiteto sekretorių Solovjovą. 1954 m. karinei kolegijai pateiktuose liudijimuose Riuminas tiesiai pareiškė, kad, kaip ir kitais atvejais, komandą „sumušti Solovjovą" davė pats Stalinas, sekęs tyrimo eigą.[365]

Riuminas ir toliau liko vyriausiojo tyrėjo poste. Nepaisant pastangų, jo karjera buksavo. O 1951 m. gegužę visai įklimpo. Kaip papasakojo per tardymą Riuminas, „SSRS MGB kadrų valdyba susidomėjo neteisingais duomenimis, kuriuos pateikė apie savo giminaičius. Iš manęs pareikalavo pasiaiškinti, kodėl slepiu apie juos turimus kompromituojančius duomenis".[366] Pasirodo, Riuminas nuslėpė tėvo tikrąją turtinę padėtį (o jis buvo gana turtingas), be to, žmonos tėvas tarnavo Kolčako kariuomenėje. Ir galiausiai Riuminas autobuse pametė turimą bylą. Be to, jam pareikštas partinis papeikimas už tai, kad neužfiksavo suimto gydytojo profesoriaus J. Etingerio, mirusio Riuminui tardant, liudijimų.

[362] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 189, l. 69.

[363] Ten pat, l. 68.

[364] V. Rodosas. Aš – budelio sūnus. M., 2008, p. 22.

[365] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 189, l. 20.

[366] FSB CA, f. 4-ys, ap. 11, b. 4, l. 294–295.

Padėtis buvo beveik be išeities. Riuminas nusprendė pulti ir išsigelbėti. Jis parašė VKP(b) CK pareiškimą, kuriame kaltino ministrą Abakumovą. Tardomas jis papasakojo apie šio poelgio motyvus: „Apmąstydamas susidarusią padėtį, padariau išvadą, kad Etingerio byla gali man būti patogus ir įtikinams pagrindas, viena vertus, atskleisti tikrąjį Abakumovo veidą ir taip išvengti atsakomybės už mano padarytus nusikaltimus, kita vertus, apsaugoti ateityje nuo bet kokių rimtesnių nemalonumų nei tas papeikimas, kurį gavau už Etingerio neužfiksuotą liudijimą apie jo nusikalstamas kalbas ir ryšius".[367]

VA BANK

Riumino 1951 m. birželio 2 d. datuotas pareiškimas sutapo su Stalino noru surengti rimtą kadrų valymą MGB. Riumino pareiškime buvo virtinė kaltinimų Abakumovui: „jis „nuslopino" labai „perspektyvią" suimtojo Etingerio, kuris galėjo suteikti labai svarbių liudijimų apie „gydytojus kenkėjus, bylą, nuslėpė nuo CK svarbią informaciją apie kontržvalgybos darbo „Vismuto" įmonėse Vokietijoje trūkumus, kur buvo išgaunama urano rūda, ir galiausiai šiurkščiai pažeidė partijos ir vyriausybės nustatytas tyrimo taisykles. Riuminas savo pareiškime Abakumovą pavadino „pavojingu žmogumi" svarbiame valstybės poste".[368]

1951 m. liepos 5 d. Politinis biuras apsvarstė Riumino pareiškimą ir sudarė komisiją tirti pateiktiems faktams. Naktį iš liepos 5 į 6 d. Stalinas Kremliuje priėmė Riuminą ir MGB vadovus: Abakumovą ir pirmąjį pavaduotoją Ogolcovą. Dalyvavo Molotovas, Bulganinas, Berija ir Malenkovas. Stalinas detaliai apgalvojo susitikimo scenarijų. Iš pradžių, dalyvaujant Politinio biuro nariams, į kabinetą lygiai pirmą valandą nakties buvo pakviestas Abakumovas ir tik po to, kai Stalinas turėjo galimybę išsiaiškinti jį dominančius klausimus, 1.40 į kabinetą pakviestas Riuminas. Viskas buvo surengta lyg akistata tarp demaskuotojo ir demaskuojamojo. Ogolcovas pakviestas likus tik penkioms minutėms iki audiencijos pabaigos. Matyt, tik pranešti, jog jis laikinai turės eiti valstybės saugumo ministro pareigas.[369]

367 FSB CA, f. 4-ys, ap. 11, b. 4, l. 294–295..

368 AP RF, f. 3, ap. 58, b. 216, l. 40–59.

369 Istoričeskij archiv, 1997, Nr. 1, p. 24.



Generalisimas J. Stalinas ir bendražygiai: A. Mikojanas, S. Budionas, V. Molotovas.

Liepos 7 d. Abakumovas parašė aiškinamąjį raštą dėl jam keliamų kaltinimų. Rašte buvo pasakojama apie Etingerio bylos aplinkybes: 1950 m. lapkritį Abakumovas nusiuntė Stalinui į Sočį raštą prašydamas sankcijos suimti Etingerį; Poskrebyševas persiuntė Abakumovo raštą Bulganinui, kuris ir davė sankciją. Etingeris buvo suimtas 1950 m. lapkričio 18 d. ir, Abakumovo patikinimu, jokių esminių liudijimų nepateikė, be to, jam buvo dažni širdies priepuoliai ir galiausiai dėl Riumino tardymo jis mirė. Visus Riumino kaltinimus dėl Etingerio bylos Abakumovas atmetė, patikino Staliną savo ištikimybe.[370] Bet vis tiek 1951 m. liepos 12 d. Abakumovas buvo suimtas ir išvežtas į „ypatingąjį kalėjimą".[371] Tirti šią byla buvo pavesta SSRS prokuratūrai.

370 AP RF, f. 4-os, ap. 11, b. 4, l. 294–295.

371 R. Pichoja. Sovietų Sąjunga: valdžios istorija. 1945–1991. M., 2000, p. 64.

Diena anksčiau, liepos 11-ąją, Politinis biuras priėmė specialų nutarimą „Dėl nepalankios padėties MGB", kuriame Abakumovui buvo pridėta naujų kaltinimų: „partijos apgaudinėjimas" ir bylų tyrimo vilkinimas. Nutarimo tekstas „uždaru laišku" buvo išsiuntinėtas partijos ir MGB įstaigų vadovams.[372] Įkandin Abakumovo liepos 13 d. buvo suimti visi MGB tyrimo skyriaus vadovai: viršininkas A. Leonovas, jo pavaduotojas M. Lichačiovas ir L. Švarcmanas.

Riuminas triumfavo. Buvo paskirtas MGB tyrimo skyriaus laikinai einančiuoju viršininko pareigas ir, praėjus keletui mėnesių, 1954 m. spalio 4 d. jam suteiktas pulkininko laipsnis. Tuo, kas pasiekta jis nepasitenkino ir 1951 m. spalio pradžioje Stalinui nusiuntė naują demaskuojamąjį laišką, dėl kurio tapo naujos suėmimų bangos MGB aparate iniciatoriumi. Vėliau tardomas Riuminas tikino, kad idėją parašyti šį laišką jam pasiūlė Ignatjevas: „Kartu, kadangi Ignatjevo siūlymas atitiko mano tikslus – „įrodyti" kenkimą SSRS MGB organuose, aš parašiau savo vardu laišką J.V. Stalinui, kuriame tendencingai panaudojau 2-osios vyriausiosios valdybos patikrinimo duomenis, iš esmės apipyliau purvu 2-osios vyriausiosios valdybos vadovaujančiuosius darbuotojus ir nunešiau šį laišką Ignatjevui".[373] Riumino žodžiais tariant, Ignatjevas jam patarė išsiųsti laišką apskaičiavus, kad jis patektų Stalinui į rankas prieš pat jo vizitą pas vadą.

1951 m. spalio viduryje[374] valstybės saugumo ministras Ignatjevas išvyko į Pietus susitikti su Stalinu.[375] Stalinas detaliai išklausinėjo Ignatjevą apie darbą MGB ir pasiteiravo, ar gerai dirba E. Pitovranovas, F. Šubniakovas ir kiti aukštus postus užimantys čekistai. Ignatjevas pasakė, kad šiuo metu „čekistai dirba geriau", o tie, apie kuriuos klausia Stalinas, – „sąžiningi žmonės". Išklausęs jį Stalinas pareiškė: „Aklas jūs žmogus, nieko nematote, kas darosi aplinkui", ir davė Ignatjevui perskaityti Riumino laišką su kaltinimais Pitovranovui ir kitiems. Ir nedelsiant iš esmės Stalinas liepė „pašalinti visus žydus" iš MGB.

372 AP RF, f. 4-os, ap. 58, b. 10, l. 11-13ob. Publikuota: Lubianka: VČK–OGPU–NKVD–NKGB–MGB–MVD–KGB. 191 –1991. Žinynas. M., 2003, p. 66–663.

373 FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 35, l. 129–131.

374 Ko gera, šis vizitas įvyko vieną iš 1951 m. spalio 11–15 dienų.

375 Žr. priedą, dok. Nr. 4, 5.

Ignatjevas nesupratęs perklausė: kur juos?! Vadas tarė: „Aš nesakau, kad juos išvarytumėte į gatvę. Pasodinkite ir tegul sėdi". Ir pasakė frazę, kuriai buvo lemta tapti sparnuota: „Čekistas turi tik du kelius – karjeros laiptais aukštyn ar į kalėjimą".[376]

Šiame susitikime Stalinas kategoriškai įsakė paskirti Riuminą ne tik tyrimo skyriaus viršininku, bet ir valstybės saugumo ministro pavaduotoju. Ignatjevas mėgino prieštarauti, pasakęs, kad MGB tyrimo skyriaus viršininku Politinis biuras jau patvirtino A. Kidiną (dirbusį Vladimiro srities komiteto pirmuoju sekretoriumi).[377] Stalinas reagavo gana atšiauriai, pareikšdamas: „Aš tokio nepažįstu". Suprantama, jis puikiai pažinojo visus sričių komitetų pirmuosius sekretorius, tačiau, gavęs laišką iš Riumino su naujais demaskavimais, persigalvojo skirti Kidiną ir tvirtai nusprendė prastumti Riuminą. Stalino sprendimas dėl tyrimo skyriaus viršininko neprieštaraujant buvo įvykdytas. 1951 m. spalio 19 d. SSRS ministrų sovieto sprendimu Nr. 4010-1837ss Riuminas buvo patvirtintas valstybės saugumo komiteto ministro pavaduotoju, MGB kolegijos nariu ir MGB tyrimo skyriaus viršininku.

Taip, tokių karjeros skrydžių valstybės saugumo tarnyba seniai nematė. Na, nebent 1937–1938 m., kai suimami užimantys aukštus postus čekistai atlaisvindavo daugybę pareigybių. Ir štai istorija kartojosi. Bet kodėl būtent Riuminas?

Iki 1951 m. birželio Stalinas apie jį nieko nežinojo. Suprantama, skaitė jam siunčiamus MGB svarbiausių suimtųjų apklausų protokolus, galėjo matyti Riumino parašą prie keleto jų. Bet kas jis toks, šis tardytojas, kuo jis pagarsėjęs? Taip... vienas iš daugelio. Dabar Riumino žvaigždė švytėte švytėjo. Nuo 1951 m. liepos iki lapkričio jį Stalinas Kremliaus kabinete priėmė penkis kartus. Tiesiogiai iš „Kremliaus kalniečio" gavo nurodymus, kaip spręsti bylas, ką ir kokiu intensyvumu tardyti, kurį visą parą laikyti sukaustytą antrankiais, kurį mušti ir kitaip kankinti.

376 FSB CA, f. 5-os, ap. 2, b. 31, l. 455–458.

377 Žr. 1951 m. spalio 6 d. sprendimas (RKP(b)–VKP(b) CK politinio biuro). Posėdžio dienų tvarkaraščiai. 1919–1952. Katalogas, t. 3. M., 2001, p. 828). Neaišku, kaip būtų susiklostęs A. Kidino likimas po 1953 m. jeigu jam būtų tekę eiti tokias pavojingas pareigas „Lubiankos virtuvėje". Bet Kidinui pasisekė ir jis iki 1955 m. liko Vladimiro srities pirmuoju sekretoriumi.



„Kadrai lemia viską". J. Stalinas. Sovietų plakatas.

O juk dar buvo daugybė Stalino nurodymų telefonu. Svaiginamoje Riumino karjeroje pirmiausia buvo galima pastebėti tipišką Stalino tikėjimą „mažu žmogumi", kuris pajėgus demaskuoti įsivaizdinančių valdininkų sluoksnio iš artimos Kremliui aplinkos „priešų machinacijas", slopinančių liaudies iniciatyvą. Svarbiausia palaikyti tokį smulkų demaskuotoją iš viršaus, ištiesti jam pagalbos ranką tiesiai iš Kremliaus. Ir kartu su juo kankinti, griauti, triuškinti, naikinti vakarykščius autoritetus. Lygiai taip pat Stalinas palaikė ir gyrė 1937 m. vasario–kovo CK plenume komunistę Nikolajenko, pranešusią apie Kijevo miesto komitete „įsigalėjusius trockistų kenkėjus". O po metų žavėjosi komjaunuole Mišakova, kuri nuvertė VLKJS lyderį Aleksandrą Kosarevą ir drauge su juo visą komjaunimo valdžią.

Ir štai dabar – Riuminas. Taip, jo biografija paprasta, be vingrybių, o čekisto darbo stažas ir patirtis – nedidelė. Bet argi tai svarbiausia?! Stalinui jis „mažas žmogus", nepabijojęs stoti prieš viršininkus ir demaskuojantis „priešų intrigas". Apie ypač jausmingą Stalino požiūrį į Riuminą 1953 m. kovą aiškinamajame rašte rašė buvęs valstybės saugumo ministras Ignatjevas: „1952 m. rugpjūčio vieną švenčių dieną (vakare) draugas Stalinas iškvietė mane į Artimąją vilą ir po labai šiurkštaus pokalbio apie tai, kad čekistai nemoka dirbti, nutuko, išbarstė ir pamiršo Dzeržinskio laikų ČK tradicijas, atitrūko nuo partijos, nori būti aukščiau partijos, į rankas paėmė raštą apie draugo Ždanovo širdies preparato ekspertizės rezultatus, paklausė, kas parodė šią iniciatyvą, ir į mano atsakymą, kad tai padarė Riuminas su savo darbuotojais, draugas Stalinas tarė:

„Aš nuolat sakau, kad Riuminas sąžiningas žmogus ir komunistas, jis padėjo CK atskleisti rimtus nusikaltimus MGB, bet, matyt, vargšelis, neranda jūsų palaikymo ir, matyt, tai vyksta dėl to, kad jį paskyriau jums prieštaraujant. Riuminas šaunuolis, aš reikalauju, kad jūs įsiklausytumėte į jį ir taptumėte artimesni jam. Žinokite: senais MGB darbuotojais aš nelabai pasitikiu."[378]

PASKUTINYSIS PARADAS

Nors ir spaudžiami Stalino, Ignatjevas ir Riuminas negalėjo pasiekti pageidaujamo rezultato. Kaip liudijo Riuminas, „1952 m. rugsėjį nepaisant tyrimo klastojimo ir kitų gudrybių, tapo aišku, kad darbuotojų byla bliūkšta, nes nė iš vieno suimtojo, išskyrus Švarcmaną, nepavyko išgauti mums reikalingų liudijimų apie kenkėjiškumo šaknis, apie kurias buvo kalbama jų „parodymuose". Tada aš ir Ignatjevas ėmėmės kraštutiniausių priemonių ir pasiekėme, kad mums leistų panaudoti prieš suimtuosius fizinio poveikio priemones. Lapkričio 4 d. aš drauge su tyrimo skyriaus viršininko padėjėju Grišajevu išvažiavau į Lefortovo kalėjimą ir įsakiau guminėmis lazdomis ir botagais sumušti čekistų grupę, tačiau ir šios priemonės nedavė jokių rezultatų".[379]

Lygiai taip pat buvo forsuotas „gydytojų bylos" tyrimas. 1952 m. lapkričio 12-osios naktį į 13-ąją Riuminas ypač siautėjo. Jis pats dalyvavo mušant profesorių V. Vasilenką. Apie šį epizodą Vasilenka detaliai papasakojo per Riumino teismą:

> Riuminas tada atėjo į mano kamerą, įsakė uždėti man antrankius ir nuvesti į kitą patalpą. Mane nuvedė į neaišku kokią specialią patalpą, kur Riuminas mane paklausė, ar sakysiu tiesą?! Aš atsakiau, kadvisi mano liudijimai, kuriuos aš pateikiau per tardymą, yra tiesa ir kitos tiesos nežinau. Tada Riuminas man smogė, o jo padėjėjai mane pargriovė ant žemės ir pradėjo mušti. Aš netekau sąmonės. Riuminas vėl reikalavo, kad prisipažinčiau įvykdęs nusikaltimus. Kadangi aš savo

[378] Žr. priedą, dok. Nr. 4.

[379] GARF, f. 7523, ap. 76, b. 189, l. 8.

„VČK–OGPU. 15 metų Spalio iškovojimų sargyboje". Teroras. Provokacija. Sąmokslas. Šnipinėjimas. Banditizmas. Spekuliacija. Sovietų plakatas.
M. Riuminas tęsė „geriausias" čekistų tradicijas – valdžios nurodymu kurpė bylas.

liudijimų nekeičiau, mušimo procedūra vėl buvo pakartota du kartus. <...> Riuminas mane rankomis daužė per veidą, o jo padėjėjai guminėmis lazdomis – per kūną, be to, Riuminas nuolat šaukė, kad muštų smarkiau. <...> Kitą dieną po mušimo Riuminas atėjo į tardytojo kabinetą ir tada aš jam pareiškiau, kad pasirašysiu viską, ką pasakys, ir kad labai bijau Riumino.[380]

Riuminas stengėsi iš visų jėgų, bet jau buvo per vėlu. Stalinas netikėtai nusivylė juo. Diktatoriaus malonė staiga virto rūstybe. 1952 m. lapkričio 13 d., Stalino sprendimu Riuminas buvo atleistas iš valstybės saugumo ministro pavaduotojo ir MGB tyrimo skyriaus viršininko pareigų už tai, kad „nesugebėjo prisiknisti prie bylos šaknų" ir „nesugeba įvykdyti" vyriausybės nurodymų tiriant Abakumovo–Švarcmano ir „gydytojų bylą", kurios „vis tiek lieka iki galo neišaiškintos".[381]

Taip Riuminas buvo nušalintas nuo darbo. Jis tą pačią dieną parašė Stalinui atgailos raštą, kuriame save kaltino, kad nepakankamai įsiklausė į Stalino nurodymus dėl „kraštutinių priemonių" panaudojimo" tardyme ir patikino: „Jūsų mokymas, jūsų asmeniniai nurodymai, kiekvienas žodis, o aš jų gavau nemažai, man buvo kiekvieną minutę kelrodė žvaigždė praktiniame darbe".[382] Iš tikro tokio pobūdžio Stalino nurodymų Riuminas gavo nemažai. Suimant buvo rastas bloknotas su jų užrašais. 1952 m. pavasarį Stalinas instruktavo Riuminą, kaip tirti suimtojo „Mingrelijos byloje" P. Šarijos bylą:

380 GARF, f. 7523, ap. 76, b. 189, l. 13.

381 AP RF, f. 3, ap. 58, b. 10, l. 159.

382 Lubianka. Stalinas ir SSRS MGB. M., 2007, p. 520.

1. Nekelia abejonių, kad Baramija ne tik siekė paimti valdžią, bet ir buvo Gegečkorio informatoriumi ir per jį buvo susijęs su Šarija.
2. Gegečkorio nurodymu Baramija Gruzijoje ir už jos ribų išdėstydavo savo žmones rinkti informacijos, kurią turėjo perduoti Gegečkoriui.
3. Be jokios abejonės, Šarija – šnipas, užverbuotas Gegečkorio miške per išgertuves. Jis bailys, tai turėti galvoje.
4. Sutikus Šariją, iš karto užsipulti, trumpai išklausyti, ką jis norėjo pasakyti, ir paskui aktyviai tardyti.
5. Išsiaiškinti, ką įsipareigojo Šarija Gegečkoriui. Jeigu mėgins išsisukinėti...

Be to, jam pagrasinti ir išgąsdinti pareiškus: „Nori gyventi – sakyk visą tiesą apie savo nusikaltimus, kitu atveju pakarsime".[383] Pamiršo – nepamiršo, o nusikaltimai, ne apie klaidas, o apie nusikaltimus reikia klausti.

Kada tapo nacionalistu.
Kas įtraukė, kada.
Kokia programa, kokie tikslai.
Kuo kaltina sovietų valdžią.
Ar yra centras.
Kas vadovauja.
Kokiais kanalais susisiekia su centru.
Kokios pagalbos laukia iš išorės.
Į kokius užsieniečius orientuojasi ir kaip su jais susisiekia.
Nejaugi tikisi, kad nuvers sovietų valdžią?[384]

Ir nors Riuminas pateko į Stalino nemalonę, vadas nesirengė jo bausti. Praėjus mėnesiui, 1952 m. gruodžio 13 d. SSKP CK sekretoriatas svarsto klausimą dėl Riumino paskyrimo Novosibirsko srities finansų skyriaus vedėju, bet sprendimo nepriėmė. Iki 1953 m. sausio Riuminas gavo atlyginimą iš MGB, kol vasario 2 d. jį priėmė valstybės

[383] Ranka įrašytas žodis.

[384] FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 2, l. 86–88.

kontrolės ministerijos vyresniuoju kontrolieriumi. Ten jis dirbo iki suėmimo. Jo tarnyba buvo pažymėta tik II laipsnio „Tėvynės karo" ordinu (1944-07-31), „Raudonosios žvaigždės" ordinu (1945-09-13) ir medaliais.

ATPILDAS

Neilgai trukus iki Stalino mirties, virš Riumino galvos ėmė kauptis debesys. 1953 m. vasarį viena pilietė P. atėjo į priėmimą pas valstybės saugumo ministro 1-ąjį pavaduotoją Goglidzę su skundu „dėl Riumino negarbingo elgesio". Jai nutikusi visiškai tipiška istorija. 1951 m. spalį buvo suimtas jos vyras, praėjus mėnesiui, ji pasiekė, kad Riuminas suteiktų audienciją, ir paprašė jam pagelbėti. Riuminas pažadėjo išsiaiškinti, bet pradėjo atkakliai prašytis pas ją į svečius. Vėliau įvyko tai, kas šiais laikais vadinama seksualiniu priekabiavimu. Goglidzė pažadėjo pradėti bylos tyrimą ir viskas buvo įforminta oficialiu 1953 m. vasario 24 d. P. pareiškimu.[385]

Po Stalino mirties tapęs VRS vadovu Berija tuojau susidomėjo šia istorija. Ar galėjo būti kitaip?! Tokia puiki informacija prieš Stalino favoritą, atsakingą už „Mingrelijos" ir kitas bylas, kuriose persekioti Berijos žmonės. Tuojau, 1953 m. kovo 14 d., P. buvo iškviesta priėmiman pas Beriją ir tą pačią dieną jos pasakojimas įformintas protokolu. Ji papasakojo apie Riumino vizitą į jos butą 1952 m. kovo 1 d.: „Išgėręs keturias taureles po šimtą gramų Riuminas smarkiai apgirto, pradėjo kabinėtis prie manęs, parvertė ant kušetės ir mėgino mane paimti. Riuminui nepavyko tai padaryti kaip dera ir jis ištepė visus mano apatinius drabužius. Tada jis pas mane pramiegojo iki 11 valandos ryto".[386] Riuminas atvyko ir antrą kartą – 1952 m. kovo 22 d.: „Riuminas atvažiavo pas mane apsivilkęs nauju kostiumu ir kai aš atkreipiau dėmesį į tai, jis pradėjo koketuoti, kraipytis ir klausė mano nuomonės, ar tinka jam kostiumas, ar gerai pasiūtas ir panašiai".[387]

[385] FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 1, l. 2–7.

[386] Ten pat, l. 4.

[387] Ten pat. 11, b. 1, l. 5.

…, 23 июля 1954 г., № 173 (10468).

В Верховном Суде СССР

2—7 июля 1954 года Военная Коллегия Верховного Суда СССР рассмотрела в судебном заседании дело по обвинению **Рюмина М. Д.** в преступлении, предусмотренном статьей 58-7 Уголовного Кодекса РСФСР.

Судебным следствием установлено, что Рюмин в период его работы в должности старшего следователя, а затем и начальника следственной части по особо важным делам бывш. Министерства государственной безопасности, действуя как скрытый враг Советского государства, в карьеристских и авантюристических целях стал на путь фальсификации следственных материалов, на основании которых были созданы провокационные дела и произведены необоснованные аресты ряда советских граждан, в том числе видных деятелей медицины.

Как показали в суде свидетели, Рюмин, применяя запрещенные советским законом приемы следствия, принуждал арестованных оговаривать себя и других лиц в совершении тягчайших государственных преступлений — измене Родине, вредительстве, шпионаже и др.

Последующим расследованием установлено, что эти обвинения не имели под собой никакой почвы и привлеченные по этим сфабрикованным делам лица полностью реабилитированы.

Учитывая особую опасность вредительской деятельности Рюмина и тяжесть последствий совершенных им преступлений, Военная Коллегия Верховного Суда СССР приговорила Рюмина к высшей мере наказания — расстрелу.

Приговор приведен в исполнение.

„SSRS Aukščiausiajame teisme".
Straipsnis „Pravdoje"
apie M. Riumino teismą.

1954 m. liepos 23 d.
„Pravda" Nr. 173

SSRS Aukščiausiajame teisme

1954 m. liepos 2–7 d. SSRS Aukščiausiojo teismo karo kolegija teismo posėdyje apsvarstė kaltinamojo M. Riumino bylą, kuris kaltinamas nusikaltimu, numatytu RSFSR baudžiamojo kodekso 58-7 straipsnyje.

Tyrimo metu nustatyta, kad Riuminas, jam dirbdamas vyresniuoju tardytoju, o vėliau valstybės saugumo ministerijos ypač svarbių bylų tardymo dalies viršininku, veikė kaip slaptas Sovietų valstybės priešas – karjerizmo ir avantiūrizmo tikslais klastojo tardymo medžiagą, kuria remiantis buvo sukurptos provokacinės bylos ir įvykdyti niekuo neparemti keleto sovietų žmonių, tarpe jų ir garsių medicinos darbuotojų, areštai.

Kaip teisme liudijo liudytojai, Riuminas naudojo sovietų įstatymais draudžiamas tardymo priemones, vertė kaltinamuosius šmeižti save ir kitus asmenis, bei prisipažinti įvykdžiusius nusikaltimus prieš valstybę – išdavus Tėvynę, vykdžius kenkėjišką veiklą, šnipinėjus ir kt.

Vėlesniu tyrimu nustatyta, kad šie kaltinimai neturėjo jokio pagrindo ir suklastotų bylų pagrindu patraukti atsakomybėn asmenys reabilituoti.

Atsižvelgdama į ypač pavojingą kenkėjišką Riumino veiklą ir jo padarytų nusikaltimų sunkias pasekmes SSRS Aukščiausiojo teismo karo kolegija nuteisė Riuminą aukščiausiąją bausme – sušaudyti.

Nuosprendis įvykdytas.

1953 m. kovo 17 d. Riuminas buvo suimtas, o vadovaujama Berijos VRS rengėsi reabilituoti suimtus gydytojus. Ji buvo plačiai išgarsinta visoje Sąjungoje. 1953 m. balandį laikraščio „Pravda" redakciniame straipsnyje, skirtame šiam įvykiui, savaime suprantama, nebuvo įvardytas tikrasis bylos organizatorius – Stalinas. Bet štai atsakingas už bylos klastojimą Riuminas pavadintas „paniekos vertu avantiūristu", o Ignatjevas – „politiškai aklu gvėra". Riuminą aktyviai tardė VRS, o ypač aktyviai domėjosi buvusiuoju ministru Ignatjevu. Berijos netenkino, kad pastarąjį tik atleido iš SSKP CK. Jis labai norėjo Ignatjevą pamatyti kalėjime.

Berijos, dar vakar galingiausio vadovo, suėmimas sukėlė sumaištį ne tik sovietų piliečių protuose. Kremliaus šaradų prasmės niekaip nesuprato ir užsienio diplomatai. Amerikiečiai manė, kad tarp Berijos ir Malenkovo buvo trintis, bet niekas nesitikėjo, kad „vieno iš jų žlugimas bus toks greitas".[388] Daugelis diplomatų kalbėjo apie „prasidedantis SSRS žlugimą".[389] Diplomatiniuose sluoksniuose visiškai teisingai Berijos pavardė sieta su „žiauriu režimu ir drakoniškais įstatymais", bet dėl būsimojo šalies kurso vienos nuomonės nebuvo. Kiekvienas kalbėjo apie tai, kas jam svarbu. Jugoslavai išreiškė viltį, kad bus atšauktas 1948 m. Informbiuro sprendimas, o Irano pasiuntinys pradėjo kalbėti apie, „ko gera, įmanomą šalies rusifikavimą".[390] Bet jeigu Berija garsiai paskelbtas „liaudies priešu", tai tada visos jo ankstesniosios bylos ir iniciatyvos taip pat „priešiškos". Būtent taip tiesiai šviesiai ir sumąstė Etiopijos pasiuntinys: „Dabar, ko gera, Riuminą išlaisvins, o gydytojus suims".[391] O kiti, pavyzdžiui, Australijos pasiuntinybės trečiasis sekretorius, apskritai padarė išvadą, kad „Berija bus apkaltintas J.V. Stalino nužudymu"[392].

Galiausiai gydytojai liko laisvėje, o Riumino niekas nesirengė paleisti iš kalėjimo. Ir nors Berijos byla kuriam laikui pateko į šešėlį, tyrimas vyko. 1953 m. rugsėjo 12 d. VRS pasiuntė Malenkovui ir Chruščiovui

388 FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 7, l. 262–266.

389 Ten pat, l. 342–345.

390 Ten pat.

391 Ten pat.

392 Ten pat.

aiškinamąjį raštą apie baigtą Riumino bylos tyrimą su siūlymu nuteisti jį 25 metams kalėjimo.[393] Neaišku kodėl, bet Kremlius nusprendė uždelsti, o 1954 m. pavasarį atėjo laikas bylą perduoti į teismą ir buvo nuspręsta Riuminą sušaudyti.

Karo kolegijos teisme, vykusiame nuo 1954 m. liepos 2 iki 7 d., Riuminas atsisakė savo liudijimų, pateiktų per parengtinį tardymą, ir pareiškė, kad jis pats „vos ištvėrė žiaurų kankinimą", apie 40 dienų buvo laikomas karceryje, o visi jo liudijimai per tyrimą buvo iškreipti.[394] Norėdamas pasiteisinti jis teismui pateikė du prašymus, kuriuose reikalavo iš naujo atlikti virtinę tardymo veiksmų.[395] Teismas juos atmetė, bet jie buvo pridėti prie Riumino prašymo pasigailėti.

Ko tikėjosi Riuminas, kai kalbėjo apie teismo jam pateikto kaltinimo pagal 58 straipsnio 7 dalį (kenkimas) perkvalifikavimą į 193 straipsnio 17 „a" dalį (valdžios įgaliojimų viršijimas arba nusikalstamas neveiklumas)? Ogi viskas labai paprasta. Už valdžios įgaliojimų viršijimą jis galėjo gauti daugiausia 10 metų. Šiuo atveju jo kalėjimo laikas būtų buvęs sutrumpintas dvigubai (pagal paskelbtą 1953 m. kovo 27 d. amnestiją), t. y. iki 5 metų, o dėl tokio kalėjimo laiko visi pagal tą pačią amnestiją buvo paleidžiami. Dėl 58 straipsnio amnestija nebuvo taikoma, todėl Riuminas buvo teisus, šiuo atveju – būtinai sušaudys. Taip ir atsitiko – liepos 7 d. priimtas nutarimas sušaudyti ir 1954 m. liepos 22 d. 21.05 Riuminas buvo sušaudytas. Jo kūnas tą pačią dieną dešimtą valandą vakaro atiduotas sudeginti. Palaidotas „niekam nereikalingųjų palaikų" kape Dono kapinėse. Ten, kur buvo palaidotos ir dauguma jo aukų.

393 FSB CA, f. 4-os, ap. 11, b. 7, l. 9 –11.

394 GARF, f. 7523, ap. 76, b. 189, l. 16.

395 Ten pat, l. 14–64.

KANKINIMAI STALINUI REIKALAUJANT: „MUŠTI MIRTINAI"



J. Stalinas vilki buriatų nacionaliniu kostiumu. 1936 m.

KĄ VADAS VEIKĖ PASKUTINIAIS GYVENIMO MĖNESIAIS

1952 m. lapkričio 15 d. valstybės saugumo ministro S. Ignatjevo aiškinamasis raštas Stalinui įrodo, kad ir per pusketvirto mėnesio iki mirties „tautų vadas" reikalavo kankinti suimtuosius.

Publikuojamas dokumentas pateikia aiškų vaizdą, kuo buvo užsiėmęs Stalinas paskutiniais gyvenimo mėnesiais. Žinoma, kad senstantis diktatorius apribojo Kremliuje priimamų asmenų skaičių, mažėjo jo aktyvumas sprendžiant valstybės reikalus ir daugelį jų pavedė savo artimiausiai aplinkai – Malenkovui, Bulganinui, Berijai ir Chruščiovui. Bet visa, kas vyko „organuose", jis atidžiai kontroliavo pats, kartu detaliai gilinosi į bet kokią MGB veiklą iki pat mirties. Tolimais 1922 m. dar neturėdamas absoliučios valdžios jis išsikovojo teisę oficialiai kuruoti GPU darbą, puikiai suvokdamas, koks svarbus šis baudžiamasis įrankis kovoje dėl valdžios.

Vėliau Stalinas valstybės saugume įtvirtino savo visišką ir vienvaldę kontrolę. Didžiojo teroro metais jis ne tik nurodė represijų kryptį, bet ir skirstė sušaudymo bei išvežimo į lagerius kvotas, be to, tiesiogiai nurodydavo liaudies komisarui Ježovui, ką reikia suimti, kaip tardyti konkrečiose bylose, daugeliu atvejų reikalavo žiauriai mušti.

Jo iš Ježovo gautų suimtųjų tardymo protokoluose išliko paties Stalino rezoliucijos, kuriose jis reikalavo „mušti". Pavyzdžiui, 1937 m. rugsėjo 13 d. Stalinas raštiškame nurodyme Ježovui reikalauja: „Mušti Unšlichtą už tai, kad jis neišdavė Lenkijos agentų srityse (Orenburge, Novosibirske ir panašiai), arba 1938 m. rugsėjo 2 d. ant Ježovo pranešimo apie „kenkimą gumos pramonėje" Stalinas paliko užrašą: „NB. Valter (vokietis)" ir „NB. (sumušti Valterį)".[396]

Stalino kraugeriškumas užfiksuotas ir jo įrašuose „mušti, mušti" ant išspausdintų šiuo metu vadinamųjų sušaudymo sąrašų.

1937–1938 m. buvo kankinimų tardant apoteozė. Tik taip buvo įmanoma masiškai klastoti bylas. Bet ir užsibaigus Didžiajam terorui, kankinimai visada buvo Stalino valstybės saugumo arsenale. 1947 m. liepą Stalinui sudarytoje tardymo praktikos apžvalgoje valstybės saugumo ministras Abakumovas pranešė, kad MGB „organai" pagal VKP(b) CK 1939 m. sausio 10 d. nurodymą „nenorintiesiems prisipažinti sovietų liaudies priešams" „taiko fizinės prievartos priemones".[397]

Stalino žiaurumas ypač reiškėsi paskutiniais jo gyvenimo mėnesiais. Ant Stalino stalo patenkančių valstybės dokumentų sraute vis didesnę dalį užėmė suimtųjų tardymo protokolai. Vėl buvo sukurptos garsios bylos: „Leningrado byla", „Žydų antifašistinio komiteto byla", „Mingrelijos byla", „Abakumovo byla" ir, savaime suprantama, ypač keliantі Stalino nerimą „Gydytojų byla". Jam atrodė, kad „kenkėjiškas Kremliaus viršūnių gydymas" yra dalis „visuotinio sąmokslo", kurio gijos veda į kitą vandenyno pusę. Valstybės saugumo ministrui Ignatjevui diktatorius pats nurodė, kuria kryptimi vykdyti tyrimą, ir kankinti suimtuosius.

Apie tai, kad šeštojo dešimtmečio pradžioje prieš suimtuosius buvo naudojami kankinimai, yra daugybė liudijimų. Tai prisiminė ir po Stalino mirties į laisvę išleisti gydytojai. Apie tai 1953 m. balandį aiškinamuosiuose raštuose rašė ir buvę MGB vadovai. Ministro pavaduotojui

[396] Lubianka. Stalinas ir NKVD valstybės saugumo vyriausioji valdyba. Stalino archyvas. Aukščiausiųjų partijos ir valstybės valdžios organų dokumentai. 1937–1938. Sudarytojas V. Chaustovas, V.Naumovas, N. Plotnikova, redaktorius akademikas A. Jakovlevas. M., 2004, p. 352, 547.

[397] Lubianka: VČK–OGPU–NKVD–NKGB–MGB–MVD–KGB. 1917–1991. Žinynas. M., 2003, p. 643–647.

Goglidzei įsiminė Stalino nurodymas mušti gydytojus „mirtinai".[398] Buvęs ministras Ignatjevas aprašė, kaip Stalinas jį išplūdo už nepakankamą apsukrumą ir nesėkmingą tardymą: „Dirbate tarsi oficiantai – su baltomis pirštinėmis". Stalinas Ignatjevui sakė, kad čekisto darbas – tai ne „poniška veikla, o šiurkštus mužiko darbas", reikalavo „nusimauti baltas pirštinaites" ir pateikė Dzeržinskio pavyzdį, kuris, esą, nesibodėjo „purvino darbo", fiziniam susidorojimui „turėjo specialiai tam skirtus žmones".[399] Vėliau Chruščiovas prisiminė, kad, ir jam dalyvaujant, įpykęs Stalinas reikalavo iš Ignatjevo gydytojus sukaustyti grandinėmis, „mušti ir mušti", „lupti negailestingai"[400].

Bet visi šie liudijimai, kaip ir gydytojų atsiminimai, pasirodė po Stalino mirties. O štai spausdinamas dokumentas rodo, kas vyko pačiame „gydytojų bylos" tyrimo įkarštyje – 1952 m. lapkritį. Tai buvo labai slaptas ir ypač konfidencialus dokumentas, be to, jis neturėjo mašinėle rašytos kopijos, parašytas ranka. Šį dokumentą radome mes 1990 m. pradžioje Rusijos Federacijos prezidento archyve (f.3, ap. 58, b. 10, p. 160–161).

Iš publikuojamo dokumento teksto matyti, kad Stalino rekomendacijas Ignatjevas įvykdė neprieštaraudamas, visos apimties ir parinko vykdytojus „purvinam darbui".[401] Mes dar kartą įsitikiname, kad Stalinas pats tiesiogiai liepdavo kankinti ir tokius metodus laikė visiškai priimtina reikalingų liudijimų išgavimo forma.

398 Žr. Priedą, dok. Nr. 2.

399 Ten pat.

400 N. Chruščiovas. Laikas. Žmonės. Valdžia (Atsiminimai, 4 knygos). 3 dalis. M, 1999, p. 93.

401 Genadijaus Kostričenkos knygoje „Slaptoji Stalino politika" pateikiamios jų pavardės – leitenantai F. Belovas ir P. Kunišnikovas (M., 2001, p. 644).

VISAIŠKAI SLAPTAI
DRAUGUI STALINUI

Pranešu Jums, drauge Stalinai, kad vykdant lapkričio 5–11 d. Jūsų nurodymus padaryta:

1. Iš SSRS MGB Vladimiro kalėjimo atvežta Kuznecovo žmona apklausti „gydytojų byloje" dėl kenkimo ir nusikalstamų ryšių su Kremliaus gydymo sanitarijos valdyba.

2. Prieš K. Jegorovą, Vinogradovą ir Vasilenką panaudotos fizinio poveikio priemonės ir sustiprintas jų tardymas, ypač aiškinantis jų ryšius su užsienio žvalgybomis.

Vinogradovo ir Vasilenkos tardymo protokolus pateiksime lapkričio 17 ir 18 d.

3. Abakumovas perkeltas iš Lefortovo į Butyrkų kalėjimą ir laikomas surakintas antrankiais. Abakumovo kamera yra tokioje vietoje, iš kurios, visais būdais neįmanoma palaikyti kokių nors ryšių, išskyrus su apsauga ir tardymo asmenimis.

Abakumovą saugo jam nepažįstami ir jo nepažįstantys žmonės. Abakumovo pavardė neminima, jam suteiktas numeris.

4. Jau parinkti ir darbui panaudoti du darbuotojai, galintys vykdyti specialias užduotis (panaudoti fizines bausmes) prieš ypač svarbius ir ypač pavojingus nusikaltėlius.

5. Per SSRS MVD vadovybę Vlasikas iškviestas į Maskvą. Atvykęs buvo apklaustas dėl ryšių su Jegorovu ir jam žinomų gydytojų nusikaltimų faktų gydant vadovaujančiuosius darbuotojus.

6. Naudingą mums planą likviduojant radijo „žaidimus", kurie vyko su priešu iš Pabaltijo sovietų respublikų Jums pateiksime lapkričio 20 d. Šis darbas pavestas draugui Riasnojui.

S. Ignatjevas
1952 m. lapkričio 15 d.

(AP RF, f.3, ap. 58, b. 10, p. 160–161. Originalas)

ŽMOGUS ODINE PRIJUOSTE



Kremliaus komendantas –
Lubiankos budelis V. Blochinas.

PAGRINDINIS LUBIANKOS BUDELIS VASILIJUS BLOCHINAS PATS SUŠAUDĖ DAUGIAU NEI DEŠIMT TŪKSTANČIŲ ŽMONIŲ

Nepakeičiamo Stalino laikų budelio Vasilijaus Blochino pavardė dabar minima labai dažnai. Jo parašas patvirtina daugybę saugomų Lubiankos archyve aktų apie įvykdytus nuosprendžius sušaudyti.

Žmonės, kuriems nebuvo žinomos budelio Blochino amato subtilybės, tekdavo patirti šoką ir drebulį, kai jį pamatydavo bedirbantį. Vieną iš retų liudijimų paliko NKVD Kalinino srities viršininkas Dmitrijus Tokarevas. Jis papasakojo, kad 1940 m. pavasarį į Kalininą atvyko Blochino vadovaujama aukštų NKVD pareigūnų grupė sušaudyti lenkų, kurie buvo laikomi Ostaškovo lageryje. Kai jau buvo viskas parengta pirmajam sušaudymui, Blochinas, kaip papasakojo Tokarevas, užėjo pas juos: „Na, einam..." Mes nuėjom ir aš pamačiau visą tą siaubą... Blochinas užsivilko savo specialią aprangą: rudą odinę kepurę su snapeliu, odinę rudą prijuostę, odines rudas plačiarieškes pirštines iki alkūnių. Tai man padarė milžinišką įspūdį – aš pamačiau budelį!"[402]

Pirmąją naktį Blochino vadovaujama komanda sušaudė 343 žmones. Kitomis dienomis Blochinas nurodė jam atvaryti sušaudyti ne didesnes nei 250 žmonių partijas. 1940 m. pavasarį vadovaujant ir

[402] „Izvestija". 1992 m. balandžio 2 d.

tiesiogiai dalyvaujant Blochinui, Kalinine buvo sušaudyta 6311 lenkų karo belaisvių iš Ostaškovo lagerio".[403] Galima spėti, kad panašia „spartuoliška" akcija jis dvigubai pagerino savo paties sušaudytųjų sąrašą.

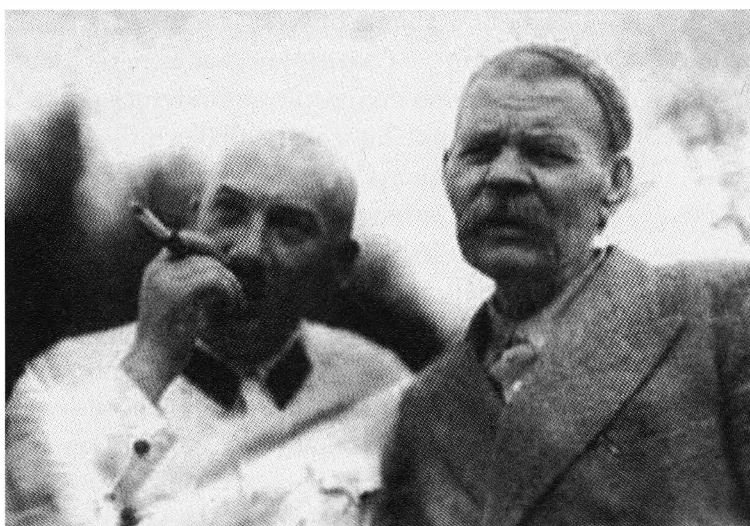
Tiesiogiai nedalyvavusiam sušaudyme Tokarevui Blochinas parodė atlaidų profesionalaus budelio „kilnumą", pripažindamas, kad ne visi gali tai, ką gali jis. Sudarydamas sušaudyme dalyvavusiųjų premijavimo sąrašą, jis įrašė ir NKVD viršininką Tokarevą. Kaip paliudijo 1991 m. kovo 20 d. Tokarevas, netrukus po sušaudymo Blochinas jį paklausė: „Ką prieš jus turi Kobulovas? Aš įrašiau jus į savanorių sąrašą – juk jūs valdybos viršininkas, o jis pats jus išbraukė". Bogdanas Kobulovas atsiminė, kad Tokarevas, dar planuojant būsimąją akciją, atsargiai atsisakė pats dalyvauti sušaudant. Tada Kobulovas susierzinęs jam tėškė: „O mes jūsų pagalbos ir nesitikėjome".

Kas buvo šis žmogus, kurio ranka vykdė Stalino savivalę?

Skurdžios jo biografijos eilutės pasakoja tik apie tai, kad jis gimė 1895 m. Ivanovo srities Suzdalės rajono Gavrilovskojės kaime neturtingo valstiečio šeimoje. 1905 m. besimokydamas dirbo piemeniu, paskui mūrininku, dirbo ir tėvo ūkyje. 1915 m. birželio 5 d. buvo priimtas eiliniu į Vladimiro 82-ąjį pėstininkų pulką, išsitarnavo iki jaunesniojo puskarininkio. Nuo 1917 m. birželio 2 d. – 218-ojo Gorbatovsko pėstininkų pulko Vokietijos fronte vyresnysis puskarininkis. Buvo sužeistas, iki 1917 m. gruodžio 29 d. gydėsi Polocko ligoninėje. Paskui iki 1918 m. spalio laikėsi nuošalyje nuo politinių audrų ir ūkininkavo tėvo ūkyje. 1918 m. spalio 25 d. savanoriu stojo tarnauti į Suzdalės rajono Janovo apskrities karinį komisariatą. Labai greitai Blochinas pasirinko savo politinį kelią – 1921 m. balandį įstojo į komunistų partiją ir tuojau, 1921 m. gegužės 25 d., buvo paskirtas į 62-ąjį VČK kariuomenės batalioną Stavropolyje.

Dabar ėmė kilti čekisto karjeros laiptais. Nuo 1921 m. lapkričio 24 d. jis – ypatingosios paskirties prie VČK kolegijos būrio vado padėjėjas, nuo 1922 m. gegužės 5 d. – to paties būrio vadas, nuo 1924 m. liepos 16 d. – 61-osios ypatingosios paskirties divizijos prie OGPU kolegijos vado padėjėjas. 1924 m. rugpjūčio 22 d. Blochinas tampa specialiojo skyriaus prie OGPU kolegijos ypatingųjų pavedimų komisaru. Nuo

403 Katynė. Nepaskelbto karo belaisviai. Dokumentai ir duomenys. M., 1997, p. 601.



SSRS VČK–GPU–OGPU–NKVD vadovas G. Jagoda (Enochas Geršenovičius Jagoda) ir rašytojas M. Gorkis.

šios akimirkos, be visa kita, jo pareigoms priskiriama ir vykdyti nuosprendžius – sušaudyti nuteistuosius. Ir iš tikro nuo 1925 m. pavasario Blochino parašas reguliariai aptinkamas sušaudymo aktuose. Ko gera, jis ir toliau būtų tik vienas iš eilinių šaudytojų, bet netikėtai atsirado laisva svarbi vieta. 1926 m. kovo 3 d. Blochinas buvo paskirtas laikinai einančiu OGPU komendanto (vietoj nesančio K. Veiso) pareigas. O jau 1926 m. birželio 1 d. patvirtintas šiose pareigose.

Jo pirmtako Karlo Veiso likimas buvo nepavydėtinas. OGPU įsakyme Nr. 131/47, pasirašytame Jagodos 1926 d. liepos 5 d., rašoma, dėl kokių priežasčių jis buvo atleistas iš pareigų ir nuteistas: „1926 m. gegužės 31 d. OGPU kolegijos sprendimu VČK/OGPU komendantas Veisas Karlas Ivanovičius buvo nuteistas 10 metų laisvės atėmimo su griežta izoliacija apkaltinus jį vien už ryšius su užsienio misijų bendradarbiais, žinomais šnipais. Pagal bylos duomenis, Veisas apibūdinamas kaip visiškai demoralizuotas, praradęs bet kokį turėtą čekisto ir komunaro supratimą apie atsakomybę ir nesusilaikęs diskreditavo jungtinę valstybės politinę valdybą, kurios darbuotojas buvo".[404]

[404] FSB CA, f. 66, ap. 1-a, b. 10.



Pirmasis VČK–OGPU komendantas K. Veisas tarpe čekistų.

Skirtingai nei Veisas, Blochinas elgėsi teisingai ir komendanto poste nepakeičiamas išdirbo daugelį metų, iki pensijos. Nuo 1938 m. birželio 10 d. jo pareigos buvo pradėtos vadinti: SSRS NKVD administracinio ūkinio skyriaus viršininkas.

1932 m. dirbdamas OGPU Blochinas eksternu išlaikė įskaitas į aukštąją technikos mokyklą, baigė inžinerijos technikos darbuotojų kvalifikacijos kėlimo instituto statybos fakulteto 3 kursus. Tuo jo išsimokslinimas ir pasibaigė.

Iš pradžių VČK „organai" neturėjo nei specialios pareigybės, nei pačios etatinių budelių buvimo idėjos. Manyta (ir tai tapo praktika), kad jeigu prireiks, sušaudymo nutarimo vykdymas turi būti kiekvieno čekisto pareiga. Tikrovėje buvo taip, kad VČK centriniame aparate Maskvoje nuosprendžius pradėjo vykdyti tie patys žmonės.[405] Jų ratas ištisus

405 Maskvoje 1918–1919 m. bausmės buvo vykdomos – žmonės šaudomi–viename iš ČK pastatų Varsanofjevo skersgatvyje. Kituose miestuose buvo praktikuojami ne tik slapti sušaudymai. Archangelske šaudė dieną ir atvirai, Nikolajeve – grojant pučiamųjų orkestrui (žr.: S. Melgunovas. Raudonasis teroras Rusijoje". 1918–1923 m. M., 1990, p. 144–147).



Čekistai išlaipina suimtuosius. Sovietų archyvuose dar daug neatskleistų paslapčių. Greta matome kino operatorių, fiksuojantį įvykius.

dešimtmečius daugiau ar mažiau buvo pastovus. Ši grupė oficialiai buvo vadinama „specialiąja grupe“, sudaryta vien iš komendantūros darbuotojų, nors buvo formuojama principu, kuriuo remiantis į ją buvo įtraukiami čekistai, galintys beveik kasdien dalyvauti žmonių šaudymuose. Šis kriterijus buvo neformalus, bet labai svarbus. Juk ne kiekvienas komendantūros darbuotojas buvo pajėgus tai daryti.

Daugiau ar mažiau galima paaiškinti atskirų komendantūros darbuotojų dalyvavimą sušaudymuose (komendantūra iš esmės buvo VČK–OGPU–NKVD–MGB įstaigų pastatų bei objektų ginkluota (apsauga) ir buvo visai logiška jai pavesti vykdyti tokius darbus), bet stebina faktas, kad į „specialiąją grupę“ buvo įtraukta žmonių iš Stalino tiesioginės apsaugos. Vienintelė jų tarnybos užduotis buvo Stalino ir kitų Kremliaus aukščiausiųjų vadovų apsauga, bet jokiu būdu ne nuteistųjų šaudymas.

Sušaudymų Lubiankoje 1922–1929 m. aktus dažniausiai pasirašė: Grigorijus Chrustaliovas, Grigorijus Golovas, Piotras Maga, Andrejus Černovas, Aleksandras Rogovas, Ferdinandas Sotnikovas, Vasilijus Šigaliovas, Vasilijus Blochinas, Piotras Pakalnas, Robertas Gabalinas, Ivanas Jusys.[406]

[406] FSB CA, f. 66, ap. 1, b. 163.

Dauguma jų buvo specialiojo skyriaus prie OGPU kolegijos, kuri užsiėmė sovietų vadų ir paties Stalino apsauga, darbuotojai. Trumpai sakant, buvo suderintas darbas saugant vadus ir tuo pačiu metu reguliariai dalyvaujant „liaudies priešų" sušaudymuose. OGPU centrinio aparato personalo sąrašuose jie buvo pavadinti „komisarais ypatingiesiems pavedimams": A. Rogovas, I. Jusys, F. Sotnikovas, R. Gabalinas, A. Černovas, P. Pakalnas, J. Radovanskis".[407] Kita dalis vykdytojų tarnavo OGPU komendantūroje. Tai pats Blochinas, taip pat P. Maga ir V. Šigaliovas. Vėliau „specgrupei" priklausė I. Šigaliovas (V. Šigaliovo brolis), P. Jakovlevas (vyriausybės garažo vadovas, vėliau OGPU automobilių skyriaus viršininkas), I. Antonovas, A. Dimitrijevas, A. Jemeljanovas, E. Mačas, I. Feldmanas, D. Semenichinas, taip pat A. Okunevas (vadovų apsaugos skyriaus darbuotojas), vadovavęs lavonų šarvojimui ir deginimui.

Nelengva buvo budelių tarnyba. Šeimos juos matė retai, o kai pareidavo po naktinio „darbo", dažniausiai buvo girti. O iš tikro kaip negerti darant tokias piktadarybes?!

Paprastai po sušaudymo budeliai surengdavo išgertuves. Kaip prisiminė vienas jų: „Degtinę, savaime suprantama, gėrėme, kol prarasdavome sąmonę. Ką besakytum, bet darbas buvo ne iš lengvųjų. Pavargdavome taip, kad kartais vargiai pastovėdavome ant kojų. O prausėmės odekolonu. Iki pusiaujo, nes kitaip niekaip negalėjome pašalinti kraujo ir parako kvapo. Net šunys mūsų baidėsi ir jeigu lojo, tai tik iš tolo".[408] Nieko keista, kad vykdytojai mirdavo gana anksti, dar neatėjus laikui arba išprotėdavo. Savo mirtimi mirė Grigorijus Chrustaliovas – 1930 m. spalį; Ivanas Jusys – 1931 m.; Piotras Maga – 1941 m.; Vasilijus Šigaliovas – 1942 m., o jo brolis Ivanas Šigaliovas – 1945 m. Daugelis išėjo į pensiją nustačius invalidumo priežastį – šizofreniją, pavyzdžiui, Aleksandras Jemeljanovas arba nervų, psichikos ligą, kaip Ernstas Mačas.[409] Keletą kartų psichiatrijos ligoninėje buvo gydomas ir galutinai prasigėręs Aleksejus Okunevas.[410]

[407] 1929 m. gruodžio 1 d. (Svobodnaja mysl. 1998, Nr. 8, p. 96).

[408] B. Sopelniakas. Mirtis išsimokėtinai. M., 1998, p. 275–276.

[409] Ten pat, p. 278.

[410] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 474, l. 62.

Bet represijos neaplenkė ir pačių šaudytojų. Dalis jų pateko į Blochino rankas – buvo pristatyti į sušaudymo patalpas jau kaip aukos. Taip 1937 metais buvo sušaudyti Grigorijus Golovas, Piotras Pakalnas, Ferdinandas Sotnikovas. Įdomu, ką jautė Blochinas ir Maga, kai šaudė savo buvusius draugus?!

Ypač budelius nervino pasmerktieji, kurie sušaudomi garbino Staliną. Vadovaudamas šaudytojų grupei UNKVD Maskvos srities trejeto sprendimus 1937–1938 m. vykdęs Isajus Bergas jau suimtas paliudijo, jog viršininkai jam griežtai įsakė „neleisti, kad tokie reiškiniai pasikartotų vėliau", o tarp NKVD specialiosios grupės darbuotojų „kelti nuotaiką, stengtis parodyti, kad žmonės, kuriuos jie šaudo – priešai". Nors tuojau Bergas prisipažino: „Mes daug sušaudydavome ir nekaltų".[411]

Bergas išgarsėjo tuo, kad, jam tiesiogiai dalyvaujant, Maskvos NKVD buvo sukurtas automobilis „dušegubka", kurioje nuteistieji buvo žudomi variklių išmetamosiomis dujomis. Iš dalies tai padėjo išsaugoti Maskvos budelių nervus. Suvarė Tagankos ar Butyrkų kalėjimuose gyvus, Butove iškrovė negyvus – ir visas darbas. Ir jokių pagyrų Stalinui. Pats Bergas paaiškino tyrėjams, kad be tokio patobulinimo „nebuvo galima įvykdyti tiek daug sušaudymų".[412]

Centrinei, Blochino vadovaujamai šaudytojų grupei buvo nurodyta, kad „būtų vykdomas auklėjamasis darbas tarp nuteistųjų sušaudyti, kad jie tokiu netinkamu metu neterštų vado vardo".[413]

1937–1938 m. Blochinas dalyvavo pačiuose žinomiausiuose sušaudymuose. Jis vadovavo maršalo Tuchačevskio ir aukštus postus užimančių karininkų, nuteistų drauge su juo, sušaudymui. Sušaudant dalyvavo SSRS prokuroras Vyšinskis, aukščiausiojo teismo karo kolegijos pirmininkas Ulrichas.[414] Kartais savo dalyvavimu pamalonindavo ir pats „geležinis liaudies komisaras" Ježovas. Jam dalyvaujant, sušaudymas įgydavo meninio spektaklio bruožų. 1937 m. rudenį: „Prieš anksčiau buvusio savo draugo Jakovlevo sušaudymą Ježovas pastatė jį šalia

[411] UFSB Maskvos ir Maskvos srities archyvas. ASD I. Bergo, l. 94.

[412] UFSB Maskvos ir Maskvos srities archyvas. ASD I. Bergo, l. 196. Publikuota: „Komsomolskaja pravda", 1990 m. spalio 28 d.

[413] B. Sopelniakas. Mirtis išsimokėtinai. M., 1998, p. 276.

[414] Reabilitavimas: kaip buvo. M., 2000, t. 2, p. 692.



Dar niekas nebuvo girdėjęs apie tokio pobūdžio nacistų nusikaltimus, o SSRS NKVD Maskvos srities šaudytojų grupės vadovas Isajus Bergas jau 1937–1938 m. išgarsėjo sukūręs automobilį „dušegubką" (sielų žudikę), kuriame nuteistieji buvo žudomi automobilio išmetamosiomis dujomis.

savęs – stebėti bausmės vykdymą". Jakovlevas, atsistojęs šalia Ježovo, kreipėsi į jį tokiais žodžiais: „Nikolajau Ivanovičiau! Iš tavo akių matau, kad tau manęs gaila". Ježovas nieko neatsakė, bet pastebimai sumišo ir tuojau liepė sušaudyti Jakovlevą".[415]

Ne mažiau įsimintina scena įvyko ir 1938 m. kovą, kai į bausmės vykdymą Bucharino, Rykovo, Jagodos ir kitų nuteistųjų parodomajame „Dešiniųjų trockistų bloko procese" Jagoda sušaudytas paskutinis, o prieš tai jis ir Bucharinas pasodinti ant kėdžių ir priversti žiūrėti, kaip vykdomos bausmės kitiems nuteistiesiems.[416] Dalyvavęs Ježovas, ko gera, buvo to „rafinuoto žiaurumo"autorius. Be to, prieš sušaudymą Ježovas Kremliaus sargybos viršininkui Daginui liepė sumušti buvusį vidaus reikalų liaudies komisarą Jagodą: „Žiūrėk, duok tu jam už mus visus". Tačiau Ježovą sugraudino jo bendro gėrovo Bulanovo sušaudymas ir jis įsakė duoti jam konjako.[417]

415 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 375, l. 42.

416 Ten pat, b. 456, l. 107.

417 Ten pat, b. 375, l. 42.

Verta nusistebėti, kiek Blochinas sušaudė savo buvusių kolegų, be to, ir viršininkų, kurių kiekvieną žodį kadaise pats gaudė. Priklausydamas artimam demaskuotos NKVD vadovybės ratui, jisgalėjo ir pats netekti gyvybės. Tačiau Stalinas vertino patikimus „vykdytojus".

Neaišku kodėl, bet Stalino negąsdino, kai jam už nugaros nuolat šmėkščiojo žmonės, įpratę šaudyti į pakaušį. Jo kone tėvišką požiūrį į nuosprendžio vykdytojus labai vaizdžiai rodo šis epizodas. 1939 m. pradžioje, kai Berija iš visų jėgų valė NKVD nuo Ježovo kadrų, buvo gauta duomenų, kad komendantas Blochinas buvo pernelyg artimas su buvusiu NKVD sekretoriumi Bulanovu, be to, ir su sušaudytu liaudies komisaru Jagoda. Tada tai buvo laikoma dalyvavimo „sąmokslininkų planuose" įrodymu. Berija parengė nutarimą suimti Blochiną ir nuvyko pas Staliną prašyti sankcijos. Tačiau didžiai nustebo, kad jam buvo atsakyta. 1953 m. tardomas Berija paliudijo: „Su manimi J.V. Stalinas nesutiko ir pareiškė, kad tokių žmonių sodinti nereikia, nes jie atlieka juodą darbą. Jis tuojau pakvietė apsaugos viršininką N.S. Vlasiką ir paklausė jį, ar Blochinas dalyvauja vykdant nuosprendžius ir ar reikia jį suimti? Vlasikas atsakė, kad dalyvauja, o drauge su juo dalyvauja ir jo padėjėjas A.M. Rakovas, be to,palankiai atsiliepė apie Blochiną".[418] Grįžęs Berija išsikvietė Blochiną ir „specgrupės" darbuotojus pokalbio. „Auklėjamojo" pokalbio rezultatus liaudies komisaras pavaizdavo išsiųstame į archyvą taip ir neįvykdytame nutarime: „Visiškai slaptai. Aš buvau išsikvietęs Blochiną ir vadovaujančiuosius komendantūros darbuotojus, jiems pranešiau apie kai kuriuos liudijimus prieš juos. Pasižadėjo smarkiai padirbėti ir toliau būti ištikimi partijai ir sovietų valdžiai. 1939 m. vasario 20 d. L. Berija".[419] Vėliau prie klausimo dėl Blochino Stalinas negrįžo.

Paprastai nuteistuosius atveždavo sušaudyti į Varsanofjevo skersgatvį, kur jų laukė Blochinas su komanda. Bet kartais aukos tekdavo važiuoti pačiam Blochinui. Taip atsitiko 1940 m., kai teko iš Suchanovo kalėjimo atgabenti sušaudyti nuteistą AB (aukščiausiąja bausme) buvusį kandidatą į Politinio biuro narius Robertą Eichę. Visai prieš išvežant sušaudyti jį smarkiai sumušė Suchanovo kalėjimo Berijos kabinete:

[418] RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 43–53.

[419] Ten pat.

Акт

Тридцать /30/ трупов нами приняты и преданы кремации.

Комендант Н.К.В.Д. Блохин

пом. нач-ка отд-ния Первого отдела ГУ

1/VIII-37.

V. Blochino veiklos pėdsakai.

AKTAS

Mes priėmėme trisdešimt /30/ lavonų ir juos perdavėme kremavimui.

N.K.V.D. komendantas /Blochino parašas/

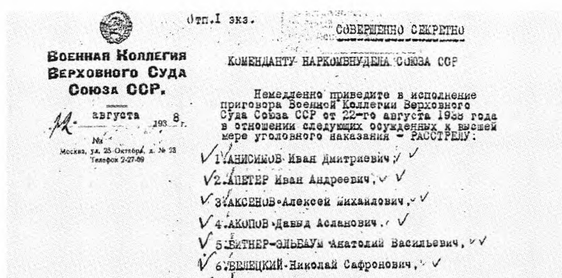
G.U.G.B. Pirmojo skyriaus specialiojo poskyrio viršininko padėjėjas /parašas neįskaitomas/

1937-08-01

„Mušant Eichę, buvo išmušta ir išvarvėjo akis". Sumušus, kai Berija įsitikino, kad jokio prisipažinimo dėl šnipinėjimo iš Eichės nesulauks, įsakė jį išvesti sušaudyti".[420] 1940 m. vasario 6 d. Blochinui teko garbė sušaudyti ir patį liaudies komisarą Ježovą.

Vadovybė vertino Blochiną. Greitai kilo jo laipsnis: 1935 m. – GB kapitonas, 1940 m. – GB majoras, o 1943 m. – GB pulkininkas, 1944 m. GB komisaras, o 1945 m. liepą jam suteikiamas generolo majoro laipsnis. Dosniai buvo apipiltas valstybės apdovanojimais: Lenino ordinu 1945 m., trimis „Raudonosios vėliavos" ordinais – 1940 m., 1944 m., 1949 m., I laipsnio Tėvynės karo ordinu – 1945 m., „Darbo raudonosios

[420] Reabilitavimas: kaip tai buvo. M., 2003, t. 2, p. 648.



Отп. I экз.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Военная Коллегия
Верховного Суда
Союза ССР.

22 августа 1938 г.

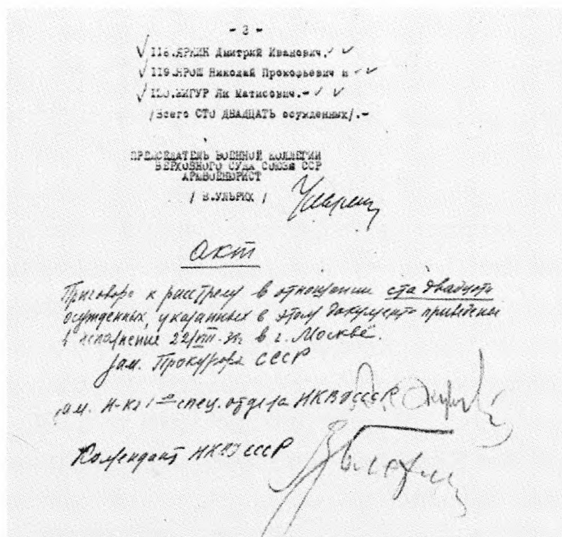
№

Москва, ул. 25 Октября, д. № 23
Телефон 2-27-09

КОМЕНДАНТУ НАРКОМВНУДЕЛА СОЮЗА ССР

Немедленно приведите в исполнение приговора Военной Коллегии Верховного Суда Союза ССР от 22-го августа 1938 года в отношении следующих осужденных к высшей мере уголовного наказания – РАССТРЕЛУ:

1. АНИСИМОВ Иван Дмитриевич,
2. АПЕТЕР Иван Андреевич,
3. АКСЕНОВ Алексей Михайлович,
4. АКОПОВ Давид Асланович,
5. БИТНЕР-ЭЛЬБАУМ Анатолий Васильевич,
6. ВЕЛЕЦКИЙ Николай Сафронович,



– 3 –

118. ЯРИК Дмитрий Иванович,
119. ЯРОШ Николай Прокофьевич и
120. ЯГУР Ян Матисович.–

/Всего СТО ДВАДЦАТЬ осужденных/.–

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ
ВЕРХОВНОГО СУДА СОЮЗА ССР
АРМВОЕНЮРИСТ
/ В. УЛЬРИХ /

Акт

Приговор к расстрелу в отношении ста двадцати осужденных, указанных в этом документе приведен в исполнение 22/VIII-38 г. в г. Москве.

Зам. Прокурора СССР [illegible]

Нач. 1-го спец. отдела НКВД СССР [illegible]

Комендант НКВД СССР [illegible]

V. Blochino veiklos pėdsakai.

vėliavos" ordinu 1943 m., „Raudonosios žvaigždės" ordinu – 1936 m., „Garbės ženklo" ordinu – 1937 m., taip pat dviem „Garbės čekisto" ženklais ir auksiniu laikrodžiu. Buvo apdovanotas garbės ginklu – mauzeriu, nors šaudyti mėgo iš vokiško „Valterio". Blochinas ištarnavęs komendantu 20 metų, buvo premijuotas lengvuoju automobiliu M-20 „Pobeda". Verta atkreipti dėmesį į tą faktą, kad Blochinas ir jo parankiniai iš „specgrupės" paprastai dosniai buvo apdovanojami prieš vykdant rimtas sušaudymo kampanijas, o ne po jų.

Pagal įvairius vertinimus bendras paties Blochino sušaudytųjų per jo tarnybos metus Lubiankoje skaičius yra ne mažiau kaip 10–15 tūkstančių žmonių.

Iš karto po Stalino mirties ir antrą kartą atėjus vadovauti Berijai, Blochinas buvo išleistas į pensiją. 1953 m. kovo 14 d. SSRS MVD įsakymu Nr. 3 nauju SSRS MVD komendanto skyriaus viršininku buvo paskirtas pulkininkas D. Brovkinas. O buvęs komendantas Blochinas

Ats[pausdintas] 1 egz.

VISIŠKAI SLAPTAI

SSRS Aukščiausiojo teismo
Karo kolegija
1938 m. rugpjūčio 12 d.

SSR Sąjungos Vidaus reikalų liaudies
komisariato
KOMENDANTUI

Nedelsiant įvykdykite 1938 m. rugpjūčio 22 d. SSR Sąjungos Aukščiausiojo teismo karo kolegijos nuosprendį išvardytiems nuteistiesiems aukščiausiąja bausme – SUŠAUDYTI.

1. Anisimov Ivan Dmitrijevič
2. Apter Ivan Andrejevič
3. Aksenov Aleksej Michailovič
4. Akopov Davyd Aslanovič
5. Bitner-Elbaum Anatolij Vasiljevič
6. Beleckij Nikolaj Safronovič
ir t.t.
120. Žigur Li Katisovič
/ iš viso ŠIMTAS DVIDEŠIMT nuteistųjų/

SSR Sąjungos Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos pirmininkas
Armijos karo juristas
/ V. ULRICHAS/ parašas

Aktas

Šimtui dvidešimčiai nuteistųjų mirties bausme nurodytų šiame sąraše nuosprendis įvykdytas 1938 m. rugpjūčio 22 d., Maskvoje.
SSRS prokuroro pavaduotojas

SSRS NKVD 1-ojo skyriaus specialiojo poskyrio viršininko pavaduotojas /parašas/
SSRS NKVD komendantas Blochinas /parašas/

1953 m. balandžio 2 d. SSRS MVD įsakymu Nr. 107 dėl ligos ir paskelbus padėką už 34 metų „bepriekaištę tarnybą" SSRS OGPU–NKVD–MGB–MVD įstaigose buvo atleistas. Kaip paaiškino Berija, Blochiną atleido iš pareigų, kaip „užsisėdėjusį".[421] Vartotas toks terminas, kuriuo buvo įvardijama darbuotojo ilgai užimama ta pati pareigybė, dėl ko prarandamas privalomas aktyvumas ir darbo efektyvumas. Nors žinome, kad Blochinas darbe sėdėti laiko neturėjo ir jo sveikata nemenkai sušlubavo.

Taigi 1953 m. Blochinas iškilmingai išleistas į užtarnautą poilsį. Po diktatoriaus mirties jis tapo nereikalingas. Savaime suprantama, jį pakeitęs naujasis komendantas visai nerizikavo likti be „naktinio darbo", bet to darbo mastai iš karto tapo kiti. Nors ankstesnes aukas pakeitė tie, kurie anksčiau patys teisė ir rengė susidorojimą: naujoji, po Stalino atėjusi vadovybė pradėjo vykdyti mirties bausmes buvusiems Berijos ir Abakumovo parankiniams. Jų bylos buvo aktyviai tiriamos ir atrodė, kad Blochinui pensijoje nebus ramybės. Jis pradėjo dažnai vaikščioti į generalinės prokuratūros apklausas. Tiriant Berijos bylą, iš tikro prisireikė neįkainojamų buvusio komendanto žinių. Juk jis buvo visų garsiausių bausmių vykdytojas. Ir vis tiek Blochinas nebuvo kaltinamasis bylose, nors vykdė nusikalstamas akcijas. Tikriausiai nuspręsta: tai tik įsakymus vykdęs budelis. Jo toks darbas ir nieko asmeniška.

Atleistam Blochinui už 36 metus tarnybos „organuose" buvo paskirta 3150 rublių pensija. Tačiau, 1954 m. lapkričio 24 d. atėmus generolo laipsnį, KGB pensijos mokėjimas buvo nutrauktas. Neaišku, ar spėjo jis įforminti paprastą senatvės pensiją. Pagal medicinos išvadą Blochinas sirgo 3-iojo laipsnio hipertonine liga ir 1955 m. vasarį mirė nuo miokardo infarkto.[422]

Likimo ironija – Blochinas palaidotas ten pat, kur guli ir jo aukų palaikai – Dono kapinėse. Nors sušaudytųjų kūnai buvo čia pat krematoriume deginami ir pelenai beriami į bevardes bendras duobes, ant Blochino kapo neseniai atsirado naujas gražus paminklas su portretu. Neužmirštas!

421 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 43–53.

422 UFSB Maskvos ir Maskvos srities archyvas. V. Blochino pensijos byla.

GULAGO GARBĖS PILIETIS



2008 m. tapęs Vorkutos miesto garbės piliečiu NKVD–MVD generolas majoras Vorkutos Gulago lagerio viršininkas M. Malcevas.

POMIRTINĖ LAGERIŲ VIRŠININKŲ ŠLOVĖ

Sulaukėm! Gulago generolai ir lagerių viršininkai tampa miestų garbės piliečiais.

Taip, nepavyko kai kuriems nelabai seniems miestams: įsikūrusių įmonių vietose išaugo miestai, kuriuos pastatė Stalino lagerių kaliniai. O visa šalis? Juk būtent Gulagas tapo valstybę kuriančia sistema! Visko pagrindu. Juk prievartinis darbas buvo sovietų ekonomikos kertinis akmuo. O šalies mastais Gulagas – tik vidaus zona, savotiška „sustiprinto režimo zona", kurioje prievarta ir engimas liejosi per kraštus. O „laisvėje" – ar buvo joje laisvė?! Stalino laikais pasų apribojimai, vergiškas „pritvirtinimas" prie kolūkių ir įmonių, o valdant Chruščiovui, Brežnevui ir kitiems, persekiojimas už „visuomenei naudingo darbo" vengimą. Štai taip ir gyveno: vieni didesnėje zonoje, kiti šiek tiek mažesnėje...

O dabar viską pamiršo. 2008 metais buvusį NKVD–MVD generolą majorą Vorkutos anglių kombinato viršininką Michailą Malcevą padarė Vorkutos miesto garbės piliečiu. Toliau nėra kur...

Vorkutos priemiesčiai nusėti lagerių punktų, kurių daugybė čia veikė, bevardžiais kalinių kapais. O viso šio „naikinamojo darbo" ūkio viršininkas šiandien pagarboje.

Ir kas būdinga: tai ne unikalus atvejis. Prieš porą metų Bratske buvo rimtai svarstoma, kad vieną miesto gatvę būtina pavadinti Sergejaus Jestignejevo, Stalino laikais buvusio „Ozerno" ypatingojo lagerio viršininko, vardu. 2001 metais Novorosijske didžiulėmis iškilmėmis pažymėtos buvusio Norillago viršininko Aramijaus Zaveniagino 100-osios gimimo metinės, jo vardu pavadintas metalurgijos kombinatas, taip pat, tiesa, dar nuo sovietų laikų, gatvė ir aikštė Norilske.

Malcevas vos pusketvirtų metų, nuo 1943 m. kovo iki 1946 m. rugsėjo, buvo Vorkutos–Pečioros PDL (pataisos darbų lagerių) ir statybos valdybos viršininkas, vadovavo NKVD kombinatui „Vorkutugol", o įsiamžino dešimtmečiams.

Beje, „Norilsko miesto garbės piliečio" nuostatuose sakoma, kad šis vardas suteikiamas darbininkams, tarnautojams, inžinerijos bei technikos darbuotojams, pensininkams, gyvenusiems Vorkutoje ne mažiau kaip 15 metų. Bet kada stalinistus domino įstatymų laikymasis?!

Štai citata iš vietos laikraščio, motyvuojanti, dėl ko po mirties buvo suteiktas Malcevui garbingas vardas. Straipsnis anoniminis, o pavadintas „Užpoliarės generolas".

> Vieną vasaros vakarą Malcevas ėjo su svita per statomą miestą, kur pirmą kartą už poliarinio rato pasodino jaunų medelių, atvežtų iš labai toli. Atsirado net kažkas panašu į skurdų bulvarą. Ant vieno iš suoliukų atsisėdo nepriklausomą įžūlią povyzą demonstruojantis „blatnas" vagis ir saulėgrąžų lukštais apspjaudė geltoną takelių smėlį. Generolas subaubė vado bosu ir iš vagies išgirdo tai, ką ir turėjo išgirsti: „Čiulpk falą, generole. Ir nekosėk!" Malcevas nenorėjo parodyti, kad neišgirdo, išsitraukė pistoletą ir pirmuoju šūviu nudėjo „blatnąjį". Svitai mestelėjo: „Nurašyti!" – ir tarsi nieko neatsitikus nuėjo tolyn. Paskui mirties akte nurodė, kad ji įvyko kraujui išsiliejus į smegenis". Ir iš tikrųjų nepamelavo.

Matyt, anoniminis autorius nerado geresnio argumento pristatyti Malcevą „garbės piliečio" vardui. Gal, būtent taip išsiilgusieji Stalino įsivaizduoja tvarkos ir švaros įvedimą miesto gatvėse. Trumpai ir aiškiai, be jokio ilgai trunkančio tyrimo ir teismo...



„Iškilmingai pasitinkamas pirmasis garvežys, atvykęs į Vorkutą". Garvežys išpuoštas pasityčiojamaisiais užrašais: „Už Tėvynę, už Staliną – pirmyn!" Tikrovė tokia – garvežio pasitikti suvaryti Vorkutos lagerio nuteistieji fotografo nuotraukoje specialiai padaryti neryškūs, o daug tolimesni objektai yra ryškūs.

O Malcevo kelias į vadovo postą Gulage visiškai tipiškas. Gimė Pietų geležinkelio Nikitovkos stotyje 1904 metais, mašinisto šeimoje. Jo tėvas po 1917 m. dirbo NKVD sistemoje – tai tapo pavyzdžiu sūnui. Ir nuo jaunystės jo politinės pažiūros buvo labai aiškiai suformuotos. Praėjus ketveriems metams, jis atsidūrė 2-osios klasės geležinkelio mokykloje, nuo 1918 m. vasario partizanavo Bachmuto partizanų M. Kabanovo būryje, o nuo 1919 m. kovo tarnavo DVRA Pietų fronto 9-osios divizijos 81-ojo šaulių pulko kavalerijos žvalgybos viršininko padėjėju. 1921 m. dalyvavo žygyje į Gruziją ir jos sovietizacijoje. Demobilizuotas 1922 m. liepą, dirbo šaltkalviu elektriku Čerkasų garvežių depe, vėliau įvairių rajonų komitetuose ir Čerkasko apygardos komjaunimo komiteto sekretoriumi. Nuo 1925 m. liepos komunistų partijos narys, ir jo komjaunuoliška karjera pamažu tampa partine. 1929 m. birželį Malcevas pradėjo vadovauti Čerkasų rafinuoto cukraus gamyklos partiniam

kolektyvui. 1930 m. jis įstojo mokytis į „Dneprostrojaus" energetikos institutą, paskui perėjo į Novočerkasko industrijos institutą, kurį baigė 1935 m. Tų pačių metų gegužę įsidarbino Jaroslavlyje, „Volgostrojuje" elektros montavimo darbų inžinieriumi, kur ir prasidėjo jo gulagiškoji karjera.

1940 m. Malcevas dirbo vyriausiuoju mechaniku ir „Volgostrojaus" NKVD vyriausiojo inžinieriaus padėjėju, o 1941 m. balandį gavo savarankišką ruožą – pradėjo vadovauti Aukštutinės Okos hidromazgo NKVD lageriui ir stovyklai Kalugoje. Prasidėjęs karas pakoregavo ir Malcevo karjerą: buvo pasiųstas į gynybos objektų statybą.

1943 m. kovą Malcevą perkėlė „įsisavinti" Pečioros anglių baseino. VKP(b) CK kadrų valdyboje rašte, surašytame 1946 m. rugpjūtį, pažymėta: „Iki 1943 m. Vorkutos kombinatas dirbo nepatenkinamai, nevykdė anglių gavybos plano ir tik atėjus draugui Malcevui kombinatas labai pagerino savo darbą ir ne kartą buvo pažymėtas kaip ministerijos pirmaujanti įmonė. Štai 1943 m. pirmame ketvirtyje anglių gavybos planas buvo įvykdytas tik 57,6 %, o 1944 m. pirmojo ketvirčio planas įvykdytas 100,4 %".[423] 1946 m. pradžioje Malcevui papriekaištauta, kad niekaip nemažėja anglių gavybos savikaina – 67 rubliai, kai planas – 60 rublių už toną. Jis „ėmėsi priemonių ir pasiekė, kad anglių tonos savikaina gegužę sumažėjo iki 58 rublių, o birželį iki 56 rublių".[424] CK negailėjo pagyrų Malcevui: „valingas, iniciatyvus vadovas su didelio organizatoriaus savybėmis", „paprasto elgesio, daug dėmesio skiria buities pastatų statybai", atliko didelį darbą tvarkydamas Vorkutos miestą".[425] Iš tikro Vorkutai buvo suteiktas miesto statusas ir Malcevo rūpesčiu ten sukurtas nelaisvėje esančiųjų teatras, kuriame kaliniai artistai dainavo „Silvą".

1946 m. jaunas literatas, scenaristas Leonidas Agranovičius išvažiavo į Vorkutą. Jam buvo skirta užduotis parengti scenarijų meniniam filmui apie anglių kombinatą. Malcevas svečią priėmė džiugiai, vežiojo po apylinkes, rodė lagerio ūkį. Suprantama, parengtoje informacijoje apie sunkią, bet spartuolišką Šiaurės statybą nebuvo nė vieno žodžio

423 RGASPI, f. 17, ap. 171, b. 469, l. 43–53.

424 Ten pat.

425 RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 306401, l. 27.

apie kalinius. Vietoj jų – tiesiog dirbantys šachtininkai. Bet vis tiek Agranovičiaus scenarijų „68-oji lygiagretė" viršininkai iš CK visiškai sukritikavo. Autoriaus susižavėjimas Larcevo pseudonimu vadinamo statybos vadovo valia ir darbo savybėmis buvo įvertintas kaip „administravimo patosas".[426]

Bet Agranovičius scenarijuje nutylėjo ne tik apie kalinius. Už borto liko ir kai kurie Malcevo atviravimai. Generolas per pirmąjį susitikimą apstulbino cinišku, nors su lengvo liūdesio atspalviu ištartu prisipažinimu: „Čia lageris. Ir mūsų užduotis – palengva žudyti žmones".[427]

Būtent toks ir buvo pagrindinis žmogėdriškos Stalino industrializavimo politikos uždavinys. Žmonių nuostoliai niekam nerūpėjo. Šiuo atžvilgiu Malcevas buvo nei geresnis, nei blogesnis už kitų NKVD statybų ir lagerių viršininkus. Vienus kalinius visai nugalavo, atveš naujų – dar pajėgių dirbti, nepraradusių jėgų. Svarbiausia – gamybos planas!

Malcevo laimėjimai Vorkutoje buvo pastebėti ir įvertinti Maskvoje. Jį padarė SSRS aukščiausiojo sovieto 2-ojo šaukimo deputatu, o 1946 m. rugpjūtį net norėjo skirti „Dalstrojaus"[428] viršininku, bet galiausiai pasiūlė ne tokias dideles, bet tuo metu labai svarbias pareigas. 1946 m. rugsėjį Malcevą perkėlė į naują atsakingą darbo ruožą. Jis pradėjo vadovauti Saksonijos kasybos valdybai, kurioje turėjo organizuoti urano rūdos gavybą sovietų atominiam projektui. Nuo 1947 m. gegužės 10 d. jis oficialiai buvo laikomas sovietų akcinės bendrovės „Vismutas" generaliniu direktoriumi.

Saksonijoje Malcevas darbavosi iki 1951 m. birželio, o paskui vadovavo PDL valdybai ir MVD statybai Nr. 565, kurios štabas buvo Maskvoje Ordinkos g. 22, o lagerių skyriai draikėsi aplink Maskvą ir jos sritį. Nuo 1953 m. liepos Malcevas vadovavo vidutinių mašinų statybos ministerijai priklausančiam „Glavspecstrojui". 1954 m. gegužę ši vyriausioji valdyba ir kariniai statybos daliniai tapo pavaldūs SSRS MVD.

NKVD sistemoje 1941 m. spalio 15 d. Malcevui buvo suteiktas GB majoro laipsnis, 1943 m. kovo 23 d. jis – inžinierius pulkininkas, o nuo

[426] L. Agranovič, Vorkuta// Iskusstvo kino. 2003, Nr. 5.

[427] Ten pat, Nr. 4.

[428] RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 306401, l. 26.

1945 m. balandžio 14 d. suteiktas specialus GB komisaro laipsnis ir galiausiai, peratestuojant į paprastus laipsnius, 1945 m. liepos 9 d. tapo generolu majoru.

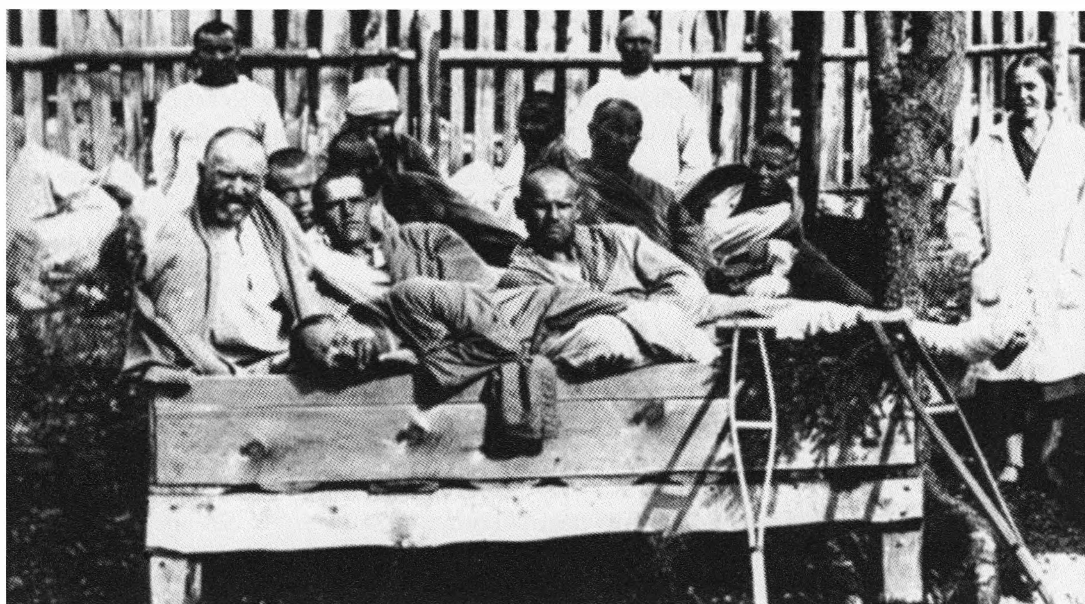
Malcevas gavo didelių apdovanojimų. 1949 m. spalio 29 d. apdovanotas socialistinio darbo didvyrio medaliu „Pjautuvas ir kūjis" – už dalyvavimą kuriant atominę bombą; keturiais Lenino ordinais: 1942 m. vasario 21 d. – už gynybos įtvirtinimų statybą, 1945 m. gegužės 16 d. – už darbą Vorkutoje, 1949 m. spalio 29 d. – už dalyvavimą kuriant atominę bombą, 1954 m. sausio 4 d. – už dalyvavimą kuriant vandenilinę bombą; „Raudonosios vėliavos" ordinu 1951 m. sausio 30 d. už ištarnautus metus; „Darbo Raudonosios vėliavos" ordinu 1944 m. liepos 14 d. už „Volgostrojų"; dviem „Raudonosios žvaigždės" ordinais: vienas iš jų – 1945 m. gegužės 10 d. už ištarnautus metus; 14 medalių ir ženklu „MVD garbės darbuotojas" – 1947 m. gruodžio 22 d. 1951 m. Malcevas už darbą atominiame projekte gavo I laipsnio Stalino premiją.

Pagrindinį apdovanojimą – didvyrio žvaigždę – Malcevas gavo už kasybos kombinato plėtrą Saksonijoje. Generolo Malcevo sėkmės paslaptis išgaunant urano rūdą labai paprasta. Jis kasybos kombinate „Vismutas" įvedė Gulago tvarką.

Vokiečiai rūdos kasėjai buvo apgyvendinti kareivinėse po 50–100 žmonių, kasdienių normų vykdymas buvo privalomas, kitu atveju buvo atimamas maisto davinys ir premijos, kelionės pas šeimą ir net neduodama karšto maisto.[429] Kaip pažymėjo istorikė Tatjana Timofejeva, per pirmus trejus įmonės egzistavimo metus beveik 50 tūkstančių darbuotojų dezertyravo arba nutraukė darbo sutartis.[430] Dauguma, bijodami persekiojimo dėl palikto darbo, pabėgo į Vokietijos Vakarų zoną. Ir net sovietiniai pakankamai aukšto lygio specialistai bėgo iš Malcevo mažojo Gulago. Pavyzdžiui, į Vakarus pabėgo Malcevo pavaduotojas Salimanovas. Suprantama, jį atviliojo atgal, nuteisė ir 1952 m. sušaudė. Tik 1950 m. po ilgų derybų su vokiečių profsąjungomis ir Maskvos spaudimo, bijant, kad bus atskleista, kokią šlovę nusipelnė Malcevo metodai, „Vismute" buvo pereita prie visiškai laisvai samdomų darbininkų

[429] T. Timofejeva. Michailas Malcevas – sovietų atominio projekto generolas// Žmonės tarp tautų. Veikiantys XX a. Rusijos–Vokietijos istorijos asmenys. M., 2010, p. 158.

[430] Ten pat.



Sovietų Gulago kaliniai.

ir aiškiai pagerintos jų darbo sąlygos.[431] Kaip ir Gulage, bet koks „Vismuto" darbuotojų nepasitenkinimas buvo slopinamas pasitelkus valstybės saugumą. Sovietų MGB aparatas Saksonijos rūdos kalnų rajone buvo labai išplėtotas ir itin gausus.

Vargu ar vokiečiai geru žodžiu prisimins negailestingą Stalino viršininką! Negirdėti „dėkingų" vokiečių balsų suteikiant Malcevui, na, sakykim, Aue miesto garbės piliečio vardą. O šiame mieste buvo rūdyno valdyba, arba Chemnico, kur buvo sovietinio MGB aparato prie „Vismuto" valdybos kalėjimas ir jame sovietų kariuomenės grupės Vokietijoje karinis tribunolas teisė vokiečių šachtininkus.

O štai čia visiškas absurdas. Vorkutos mokiniai nagrinėja „Gulago archipelagą", puiku, kad nors jis įtrauktas į mokyklinį literatūros kursą, o Vorkutos gyvenimo mokykloje nagrinėja garbės piliečių gyvenimo peripetijas. Kaip suderinti dramatišką Gulago istoriją su sentimentaliu garbės piliečio viršininko Malcevo paveikslu?! Solženycinas savo knygoje neslepia skeptiško, girdėto iš pasakojimų,požiūrio į Malcevą,

431 Ten pat, p. 160.

kuris tarsi atsisakė „giebėisto laipsnio" ir pageidavo likti karo inžinieriumi: „Negaliu patikėti – kodėl tada neišmetė šito Malcevo?" – ir dar pasakė: „Kai kalbama kaip apie gerą – kam? Ar visiems?!."[432] Ir teisingai! Nuo 1941 m. spalio Malcevas valstybės saugumo majoro uniforma, su „giebėisto" rombu antsiuve išpūtęs krūtinę ne kartą rėžė kalbas valdiniams ir tai jo visai netrikdė. O 1945 m. balandį jam buvo suteiktas specialus GB komisaro laipsnis!

Solženycinas rašo ir apie „legendinį Norilsko statytoją" Zaveniaginą: „Ko gera, jis pats ir akmenis klojo?!" Tiksliau būtų – legendinis išverstakailis. Žinodami, kad viršūnėse jį mėgo Berija, o apačiose apie jį ypač gerai atsiliepdavo „emvedešnikas" Zinovjevas, galima manyti, kad tai buvo tikras žvėris. Priešingu atveju jam Norilskas nebūtų pastatytas".[433]

Kokiam reikia būti negailestingam, žiauriam ir uoliam tarnautojui, kad net SSKP CK už galvos susigriebę išreikštų pasipiktinimą, tarę: „Šiurkštus Malcevo administravimas ir savivalė!"[434]

Jo karjera labai aiškiai žlugo. 1954 m. lapkritį SSKP CK administracinio skyriaus laiške buvo išdėstytos Malcevo atleidimo iš MVD vyriausiosios specialiosios statybos valdybos priežastys pagrindinė – „neužtikrina vyriausiosios valdybos vadovavimo", o konkrečiai:

> „1953 m. SSRS ministrų sovietas už nepatenkinamą darbą draugui Malcevui pareiškė papeikimą. Tačiau jis iš šio perspėjimo nepadarė reikiamų išvadų ir vyriausiosios specialiosios statybos valdybos veikloje atsiranda rimtų trūkumų – nesilaikoma nustatytų statybos baigimo ir specialiųjų objektų atidavimo naudoti terminai, labai pereikvojamos valstybės lėšos ir medžiagos. Be to, draugas Malcevas negebėjo teisingai bendrauti, mažai tariasi dėl darbo ir šiurkščiai elgiasi su valdiniais. Ankstesniame draugo Malcevo darbe taip pat buvo padaryta nemažai rimtų klaidų. SSR Sąjungos ministrų sovieto valstybės saugumo komiteto duomenimis, draugas Malcevas 1947–1951 metais, būdamas Vokietijos akcinės bendrovės „Vismutas" generaliniu

[432] A. Solženycinas. Mažasis raštų rinkinys. M., 1991, t. 6 p. 342.

[433] Ten pat, p. 331.

[434] RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 306401, l. 34–35.

direktoriumi, leido atbukti politiniam budrumui. 1950 m. gegužę, gavęs nurodymą komandiruoti iš Vokietijos į Sovietų Sąjungą savo pavaduotoją Salimanovą, draugas Malcevas jam papasakojo apie turimus jį kompromituojančius dokumentus, paskui Salimanovas pabėgo į amerikiečių okupacinę zoną Vokietijoje. 1952 m. Salimanovas buvo nuteistas aukščiausia – mirties – bausme. Be to, draugas Malcevas namų priežiūros darbininke priėmė į šeimą kažkokią Orlianskąją, kuri, pasirodo, buvo anglų žvalgybos agentė. Vadovaudamas pavaldžiam aparatui, pasižymėjo šiurkščiais administravimo metodais ir savivale".[435]

Netekęs vadovaujančiųjų pareigų MVD Malcevas 1955 m. kovą buvo komandiruotas į gynybos ministeriją, kur tapo 9-osios valdybos viršininko pavaduotoju, o nuo 1960 m. – materialinių fondų valdybos viršininku. Nuo 1964 m. dirbo „Goskomitete" inspekcijos viršininku, paskui energetikos ir elektrifikavimo ministerijoje. Nuo 1977 m. dirbo „Hidroprojekto" institute sekretoriato viršininku, paskui iki mirties – mažai pastebimame mokslo tyrimų sektoriaus grupės vedėjo poste. Mirė Malcevas 1982 m. balandžio 25 d.

...Šiuo metu Gulago veikėjai vėl kai kur keliami ant skydų.

Iš tikrųjų šalyje nustota skirti gėrį nuo blogio.

Būtent tai ir yra sovietų totalitarinės eros palikimas.

Ar ne puiku gyventi mieste, kuris turi tokį garbės pilietį kaip Malcevas, arba Zaveniagino gatvėje?!

Tarsi laikas bėgtų atgal.

Atrodo, net neišeita už lagerio vartų.

[435] RGASPI, f. 17, ap. 100, b. 306401, l. 34–35.

JIS GYRĖSI SUŠAUDYMAIS



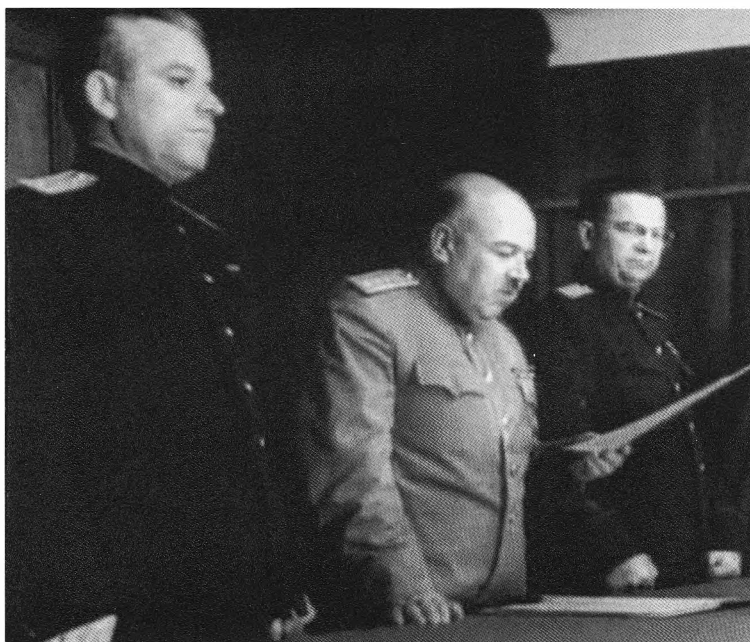
Vienas pagrindinių stalininių represijų vykdytojų. Vadovavo SSRS Aukščiausiojo teismo karo kolegijai, armijos karo teisininkas, vėliau – teisės tarnybos generolas pulkininkas V. Ulrichas.

STALINO TEISĖJO VASILIJAUS ULRICHO PORTRETO ŠTRICHAI[436]

Daugelį metų pirmininkavusio aukščiausiojo teismo karo kolegijai Ulricho pavardė, ko gera, mažai ką sako jaunajai kartai. Bet už šios pavardės slepiasi ne paprastas kokio eilinio Stalino pastumdėlio, netekusio šeimininko palankumo, likimas. Ši pavardė – ištisa era sovietų politinio teroro, kurio centre pikta lemiantis simbolis – 1937 metai.

Į teismo valdžios viršūnę Vasilijus Ulrichas įkopė palyginti per trumpą laiką. Dėl revoliucinės kilmės. Jis gimė 1889 m. liepos 1 d. Rygoje, kaip pats rašė anketose, „profesionalaus revoliucionieriaus" šeimoje. Ulricho tėvas už revoliucinę veiklą ne kartą buvo suimtas, sėdėjo kalėjimuose ir buvo tremiamas į tolimiausias gubernijas, o po 1917 m. visiškai pelnytai buvo „Senųjų bolševikų draugijoje". Be to, ir pats Ulrichas gana anksti stojo į kovos kelią. 1909 m. baigęs amatų mokyklą, įstojo į Rygos politechnikos instituto komercinį (ekonomikos) skyrių. Būdamas studentas prisišliejo prie jaunimo socialdemokratų organizacijos, dirbo propagandistų rateliuose. Partinis stažas jam įrašytas nuo 1908 metų, tiesa, nurodant ir pertrauką nuo 1915 iki 1918 m. Baigęs

[436] Straipsnis parengtas drauge su Marku Jansenu (Amsterdamo universitetas) kaip monografijos apie Ulrichą ir karo kolegiją dalis.



Aukščiausiojo teismo karo kolegijos pirmininkas generolas pulkininkas V. Ulrichas skelbia nuosprendį ROA (Russkaja osvoboditelnaja armija rus. – Rusijos išsivadavimo armija) byloje. 1946 m.

institutą, 1914 m. gruodį persikėlė į Petrogradą, kur tarnavo Nikolajevo geležinkelio valdyboje. 1915 m. rudenį buvo pašauktas į karinę tarnybą ir priimtas eiliniu į atsargos batalioną, vėliau į praporščikų mokyklą, kurią baigė 1916 m. Nuo 1916 m. liepos 12-osios – armijos darbų vykdytojas. Ten išsitarnavo iki jaunesniojo poručiko.

Nuo 1917 m. lapkričio Ulrichas – politikos tirščiuose. Jis – 12-osios armijos kareivių deputatų vykdomojo komiteto narys, demobilizuotas 1918 m. balandį, užima vidaus reikalų liaudies komisariate skyriaus vedėjo pareigas. Iš šios pareigybės, pasiūlius Dzeržinskiui, 1919 m. persikėlė į VČK, kur tuojau buvo paskirtas finansų skyriaus viršininku, o labai greitai – respublikos vidaus apsaugos kariuomenės štabo komisaru. Būtent šiuo metu Ulrichas, neturėdamas jokio juridinio išsimokslinimo, pirmą kartą save išbandė aukščiausiuoju teisėju.

Nuo 1920 m. vasario jis kariuomenės vidaus apsaugos vyriausiojo karo tribunolo pirmininkas. Suprantama, tais metais „teisinga" kilmė ir

politinė ištikimybė buvo daug svarbesnė nei kompetencija. Galbūt buvo svarbus ir tas faktas, kad Ulricho žmona Ana Kasel dirbo Lenino sekretoriate.

Vienu metu labai trumpai Ulrichas buvo užsiėmęs čekisto veikla. Nuo 1921 m. liepos 22 d. iki gruodžio 26 d. – VČK ypatingojo skyriaus 16-ojo specialiojo skyriaus viršininkas. Jo funkcijos – kova prieš „kontrrevoliuciją DVRA gretose ir „vidaus šnipus", t.y. prieš buvusius baltuosius karininkus ir karo specialistus. Tikėtina, jeigu Ulrichas ir toliau būtų tarnavęs VČK–OGPU, jo būtų laukęs liūdnas likimas. Jo pirmtakas šiose pareigose ir įpėdinis abu padarė karjerą „organuose" ir abu buvo sušaudyti 1937–1938 m.

1921 m. liepą Ulrichas buvo paskirtas VCIK aukščiausiojo tribunolo karo kolegijos pirmininku ir tai galutinai nulėmė jo tolesnį likimą. Nuo 1923 m. – RSFSR aukščiausiojo teismo karo kolegijos pirmininkas, o nuo 1926 m. daugiau kaip du dešimtmečius ėjo SSRS (VKVS) aukščiausiojo teismo karo kolegijos pirmininko pareigas.

Pradedant 1933 metais, visi garsiausi politiniai procesai, apie kuriuos trimitavo sovietų laikraščiai, vyko pirmininkaujant Ulrichui. Pagal 1934 m. liepos 10 d. SSRS CIK nutarimą bylos, susijusios su NKVD organizacija – bylos dėl „tėvynės išdavimo", šnipinėjimo, diversijų, kenkimo ir kitų politinių nusikaltimų – po tyrimo valstybės saugume buvo perduodamos ATKK (aukščiausiojo teismo karo kolegijai) ir karo tribunolams.

Ulrichas greitai išmoko Stalino pamokas vykdyti greitą ir žiaurų susidorojimą. Jis suprato pačią esmę: nuosprendžius skelbia ne jis ir ne jo vadovaujama karo kolegija. Nuosprendžius skelbia Stalinas, o Ulrichui tenka garbė apie juos pranešti. 1934 m. gruodį per S. Kirovo žudiko Leonido Nikolajevo teismą Ulrichas, būdamas labai susirūpinęs neaiškiomis bylos vietomis, paskambino Stalinui ir iš jo išgirdo: „Koks dar tolesnis tyrimas?! Jokių tyrimų! Baikit".

Jeigu atidžiai panagrinėsime sąrašus lankytojų, kuriuos priėmė Kremliaus kabinete Stalinas, matysimė stebėtiną dėsningumą. Ulrichas kiekvieną kartą, kai vykdavo parodomieji „Maskvos procesai", Staliną aplankydavo nuosprendžio paskelbimo išvakarėse. Puikiai suprantama kodėl. Būtent Stalinas pats nurodydavo bausmės dydį ir savo ranka redagavo nuosprendžių tekstus.



Vlasovninkų – Rusijos išsivadavimo armijos, kariavusios prieš J. Stalino režimą vokiečių pusėje ir jos vado A. Vlasovo teismo procesas buvo uždaras. J. Stalinas ir jo parankiniai bijojo šio teismo proceso kaip ir daugelio kitų, nes jis galėjo parodyti sovietų liaudžiai tikrąjį SSRS valdžios veidą.

Per masines represijas 1937–1938 m. karo kolegiją Stalinas pasitelkė tikrinant vadinamuosius sušaudomųjų sąrašus. Žmonių sąrašai suskirstyti į kategorijas (1-oji – sušaudyti, 2-oji – 10 metų lagerio) buvo sudaromi iš anksto NKVD ir juos tvirtindavo pats Stalinas bei jo artimiausi bendražygiai iš VKP(b) CK politinio biuro: Molotovas, Vorošilovas, Kaganovičius, Ždanovas, Mikojanas. Ulricho užduotis buvo „Stalino sušaudomųjų sąrašus" paversti karo kolegijos nuosprendžiais. Šiuos sąrašus patvirtinus Politiniame biure, tai buvo tik formalumas. Karo kolegija ir jos išvažiuojamosios sesijos vietose vyko supaprastinta tvarka: nedalyvaujant kaltintojui, gynėjui ir nekviečiant liudytojų. Kiekvienam teisiamajam buvo skiriama vos keletas minučių. Pavyzdžiui, 1937 m. spalio 29 d. sovietinių ūkių liaudies komisaro N. Demčenkos bylos svarstymas truko vos penkias minutes. Kai po trumpos apklausos Ulrichas iš teisiamųjų išgirdo, kad juos NKVD kankino ir kaltės prisipažinimai tiesiog mušte išmušti, jis liko visai abejingas.

Nuo 1936 m. spalio 1 d. iki 1938 m. lapkričio 30 d. ATKK vietoje pirmosios instancijos teismo patikrino rekordinį – 38 313 žmonių – bylų

КОПИЯ

Хранить на правах шифра

АК. 14/XII. Подлежит возврату в 48 часов..

14 декабря 1934 г.

СОВ.СЕКРЕТНО
Экз. ....

1/ ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ВЕРХСУДА РСФСР
2/ ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ОБЛСУДА - т.Степанову
3/ ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ГОРСУДА - т.Смирнову

ЛИЧНО

1/Верховный Суд Союза ССР открыл специальное помещение для приведения в исполнение приговоров с высшей мерой уголовного наказания.

Указанное выше помещение расположено на территории Горсуда, Колончевская ул. д. № 42.

2/Для обеспечения операций Верховный Суд СССР предоставляет в распоряжение Судорганизации, приводящей в исполнение приговор автомашины, как для доставки приговоренных в помещение, так и уборки их после совершения операции.

3/Заявки на помещение и подачу автомашин выполняются по письменному требованию:

Отп. 4 экз.
№1-3- адрес.
№4- в делах.

Saugoti kaip šifrą

Kopija

1934 m. gruodžio 14 d.

VISIŠKAI SLAPTAI

EGZ…

1. RSFSR AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PIRMININKUI
2. SRITIES TEISMO PIRMININKUI – draugui Stepanovui
3. MIESTO TEISMO PIRMININKUI – draugui Smirnovui

ASMENIŠKAI

I/ SSR Sąjungos Aukščiausiasis teismas įkūrė specialias patalpas vykdyti aukščiausioms bausmėms.

1/Aukščiau nurodytos patalpos yra Miesto teismo teritorijoje, Končensko g., namas Nr.42.

2/ SSRS Aukščiausiasis teismas, užtikrindamas operaciją, teismo sprendimą vykdančiai nuosprendžius, skiria automobilį, kuris pristatys nuteistuosius į patalpas, taip pat ir pasibaigus operacijai padės viską sutvarkyti.

3/ Dėl patalpų ir automobilių paraišką pateikti raštu:

skaičių, iš jų 31 456 buvo nuteisti sušaudyti. Tokio „spartuoliško" darbo karo kolegija nenudirbo nei ankstesniais, nei vėlesniais metais.

1937–1938 m. suėmimų banga neaplenkė ir karinės teisėtvarkos sistemos. Pagal tuo metu nusistovėjusią tvarką net mažiausio iš aukštus postus užimančių partijos ir vyriausybės valdininko suėmimą NKVD darbuotojai privalėjo suderinti su atitinkamų žinybų vadovais. Ulrichas lengva ranka dalijo jam pavaldžių darbuotojų – karinių tribunolų kolegijų pirmininkų ir narių – suėmimo sankcijas. Beje, buvo kam sekti ir patį karo kolegijos pirmininką.

Akivaizdus visos rafinuotos Stalino politinės sistemos pavyzdys – Berijos aiškinamasis raštas. Baigiantis Didžiajam terorui, naujasis vidaus reikalų liaudies komisaras Berija atkreipė Stalino dėmesį į tai, kad ne viskas gerai ir dėl vyriausiojo karinio teisėjo. Pasirodo, jis gana ūmus, be to, ir mėgstantis plepėti. O juk norėdamas Ulrichas galėjo visko daug pripasakoti.

Ir štai šis retas pasiekęs mūsų laikus, praskleidęs slaptų Stalino susidorojimų užuolaidą dokumentas. Pasirodo, Ulrichas pats dalyvaudavo ne tik skelbiant mirties nuosprendžius, bet ir žudynėse. Pats šaudė. Pavyzdžiui, nušovė DVRAžvalgybos valdybos viršininką J. Berzinį.

VKP(b) SEKRETORIUI DRAUGUI STALINUI
Nr. 265/b 19/1

SSRS aukščiausiojo teismo karo kolegijos pirmininkas V. ULRICHAS jau kelerius metus gyvena bendrai su Galina Aleksandrovna LITKENS, NKVD pramonės skyriaus agente.

Pagal pastarosios pranešimus, ULRICHAS jai nuolat išplepa įvairius duomenis iš aukščiausiojo teismo karo kolegijos ir vidaus reikalų ministerijos liaudies komisariato veiklos.

LITKENS žino apie slaptus karo kolegijos posėdžius, apie kaltinamųjų elgesį šiuose procesuose, apie paskelbtus nuosprendžius, apie tai, kaip kai kurie nuteistieji elgiasi vykdant aukščiausiąją – mirties – bausmę.

ULRICHAS jai papasakojo, kaip elgėsi TUCHAČEVSKIS, REINHOLDAS, BERZINIS, MRAČKOVSKIS, BUCHARINAS ir kiti nuteistieji vykdant jiems bausmes.

„TUCHAČEVSKIS sušaudomas pasakė: „Na, ką, šaukite, tik ne į pakaušį, o į kaktą“ ir iš tikro šovė į kaktą“.

„Iš grupės, kurioje dalyvavo REINHOLDAS, jį sušaudė paskutinį. Kai jį vedė į patalpą, kurioje jau buvo priversta lavonų, jis aiktelėjo ir atsilošė. Jį tuojau ir nušovė“.

Apie tai, kaip nušovė BERZINĮ, LITKENS NKVD pranešė: „Kartą ULRICHAS atėjo pas mane kruvina miline. Paklausiau, kieno tas kraujas. Jis atsakė: „Senio“. „Seniu“ vadino BERZINĮ – gynybos liaudies komisariato 4-osios valdybos viršininką“.

„ULRICHAS man pasakė, kad paskutinieji BERZINIO žodžiai buvo: „Aš tiek pridergiau, kad manęs neverta gailėtis. Tegul sąžininga ranka į mane šauna“. IR ULRICHAS šovė į jį pats. Jo žodžiais, nužudė pirmu šūviu“.

1937 m. buvo toks atvejis, kai ULRICHAS savo sugyventinei LITKENS papasakojo liudijimą apie akcinės bendrovės „Tarptautinė knyga“ vadovą, kurio aparate ji ir dirbo.

Neseniai ULRICHAS pasakojo LITKENS apie nekokybiškai ištirtas bylas, kurios buvo gautos iš NKVD ir jau ištirtos karo kolegijos, ir šias bylas pavadino „klastotėmis“.

ULRICHAS papasakojo apie tarp NKVD vadovų aptiktus priešus.

ULRICHAS labai sunkiai išgyveno permainas NKVD vadovybėje ir apie tai pasakė, kad visiškai nepasitiki NKVD aparatu.

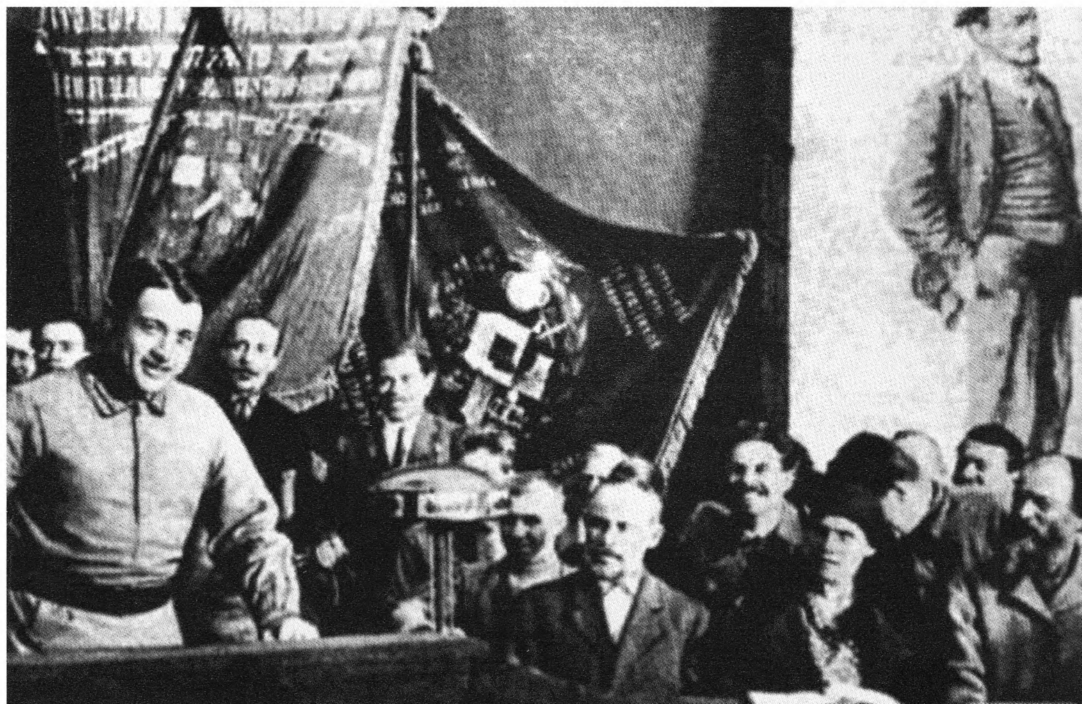
Dėl paskutinio partijos ir vyriausybės sprendimo bylų tyrimo klausimu ULRICHAS pasakė LITKENS, kad nesupranta, kaip, „netrypiant kojomis ir nemosuojant kumščiais“, galima kalbėtis su nuteistaisiais“.

ULRICHAS visai atvirai kalbėjo su LITKENS net tuo metu, kai jų santykiai buvo pasidarę labai įtempti ir tuo metu ULRICHAS ją vadino šnipe, „tarptautine prostitute“ ir panašiai.

Tiesa, jų ryšiai nenutrūko.

SSR Sąjungos vidaus reikalų liaudies komisaras (Berija)
1939 m. sausio 19 d.[437]

[437] FSB CA, f. 3, ap. 6, b. 686, l. 17–19.

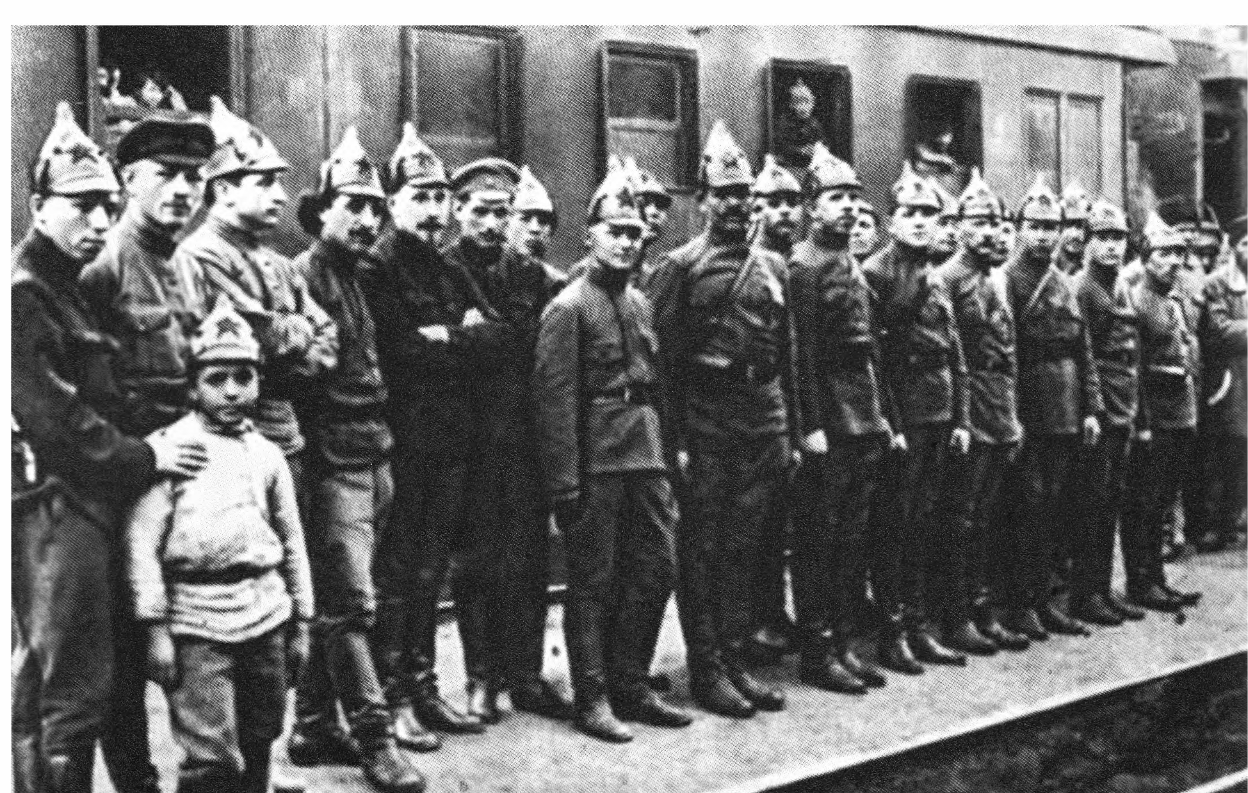


M. Tuchačevskis Baltarusijos sovieto VII suvažiavimo tribūnoje. 1925 m.

Tikėtina, kad Berija, rinkdamas kompromituojamąją informaciją, manė, jog, 1937–1938 m. nuleidus kraują, „normalizavimas" reikalavo paaukoti ne tik buvusį vidaus reikalų komisarą Ježovą, bet ir tuos, kurie drauge su juo teisė ir susidorojo, – SSRS prokurorą Vyšinskį ir karo kolegijos pirmininką Ulrichą. Bet šiuo atveju Berija klydo. Ne tik Didžiojo teroro laikais, bet ir ateityje Stalinui reikėjo ištikimų tarnų – vyriausiojo teisėjo Ulricho ir prokuroro Vyšinskio, kurie virtuoziškai mokėjo savivalę ir įstatymų nesilaikymą paversti „socialistine teisėtvarka".

Stalinas Berijos dokumentą atidėjo į šalį. 1939 m. ir kitais metais vyko „Stalino sušaudytųjų sąrašų" svarstymas, tiesiog dabar jų nebuvo taip katastrofiškai daug kaip Didžiojo teroro metais. Tačiau, juos įforminant, tarsi tai būtų ATKK sprendimai, reikėjo Ulricho patirties ir įgūdžių. Būtina prisiminti, kaip lengvai 1940 m. gegužę Ulrichas neakivaizdžiai, be teismo įformino ATKK nuosprendį didelei uždarų kalėjimų konstruktorių biurų – mokslininkų ir konstruktorių – dirbusių gynybos darbus ir „šaraškėse", specialistų grupei. Tarp jų buvo ir vėliau pagarsėjęs aviacijos konstruktorius Tupolevas. Savaime suprantama, visą šią procedūrą iš anksto patvirtino Stalinas.

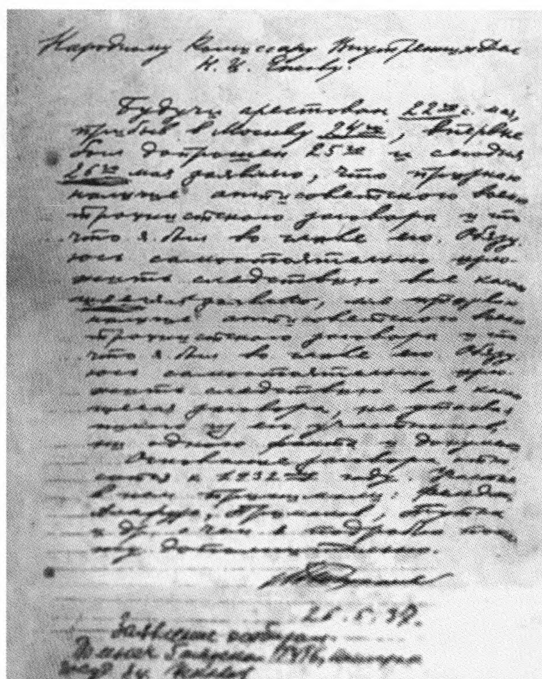
Ir nors Stalinas po 1938 m. niekada daugiau nepriėmė Ulricho Kremliaus kabinete, laikydamasis valstybės distancijos, ištikimas teisėjas



Sovietų karinis veikėjas, vėliau SSRS maršalas M. Tuchačevskis ir Ordžonikidzė prie užgrobto traukinio.

nebuvo užmirštas. Jis užsitarnavo justicijos generolo pulkininko laipsnį ir buvo dosniai apipiltas apdovanojimais. Ulricho krūtinę puošė du Lenino ordinai, du „Raudonosios vėliavos" ordinai, I laipsnio Tėvynės karo ir „Raudonosios žvaigždės" ordinai, daugybė medalių, tarp jų „Už Maskvos gynybą". Ko gera, pastarasis – už greitus teismus ir sušaudymus 1941 m. rudenį Maskvoje?!

Vis dėlto keista, kad Ulrichas „sudegė" būtent dėl to, apie ką dar 1939 m. Berija buvo pranešęs Stalinui. 1945 m. balandį CK sekretoriaus Malenkovo vardu gautas eilinis raštas iš CK aparato. Jame buvo pranešama apie girto Ulricho išsišokimą gavus apdovanojimą viloje surengtame bankete, į kurį buvo pakviesti ir karo kolegijos nariai: „Ulrichas kreipėsi į visus dalyvaujančiuosius kalba apie tai, kad jis 1936–1939 m. vadovavo kolegijos darbui kovojant su liaudies priešais. Šioje kalboje draugas Ulrichas sau leido pasisakyti prieš partiją. Dalyvaujantiems kolegijos nariams ir jų žmonoms pasakojo apie ypač svarbias bylas, kurios yra valstybės paslaptis (Ježovo ir kitos bylos). Kalbėdamas apie šias bylas, draugas Ulrichas prie moterų keikėsi kaip patvoryje ir vartojo



SSRS maršalo M. Tuchačevskio priverstinis prisipažinimas „N. Ježovui" dalyvavus trockistų kariniame sąmoksle. Teismo medicinos ekspertizė nustatė, kad dėmės ant šio dokumento – kraujas.

pasakymą „žydiškas snukis". Be to, dokumente buvo kalbama apie tai, kad visiems karo kolegijos darbuotojams „žinoma apie dažnas draugo Ulricho išgertuves ir tai, kad jis daugelį metų gyvena su dviem žmonomis (A.D. Ulrich ir G.A. Litkens)".

Bylą ištirti pavesta partijos kontrolės pirmininko pavaduotojui Matvejui Škiriatovui. Bet jis neskubėjo. O VKP(b) aparate pamažu kaupėsi informacija apie „išsigimusius ir nepartinius" ATKK narių santykius, jų „baimę spręsti bylas" ir apie juos, kaip „neturinčius tvirtos ir nuoseklios linijos" sprendžiant „tėvynės išdavikų" bylas. Galiausiai 1948 m. pavasarį pribrendo reikalas pertvarkyti kadrus. CK priėjo išvadą, kad Ulrichas, nors ir „nusipelnęs, be jokios abejonės, sąžiningas ir pareigingas tribunolo darbuotojas", bet gyvena senaisiais nuopelnais, „ir atitrūko nuo šių dienų realybės", „prarado partinio principingumo jausmą". Paaiškėjo, kad jo žmona Ana Kasel (Ulrich), prašoma

suinteresuotų asmenų, kišasi į atskirų baudžiamųjų bylų svarstymą, o sugyventinė Galina Litkens turi nuolatinį leidimą patekti į karo kolegijos pastatą ir, jai dalyvaujant, Ulrichas išklauso valdinių pranešimus. 1948 m. rugpjūtį pilietis Ulrichas buvo atleistas iš ATKK pirmininko pareigų.

Praradęs aukštą postą Ulrichas užėmė nelabai svarbias Sovietų armijos karinio juridinio kadrų tobulinimo kursų viršininko pareigas. Jis nesulaukė Stalino mirties, nuo Chruščiovo demaskavimo jį taip pat apsaugojo mirtis. Ulricho mirtį kukliu nekrologu paminėjo „Krasnaja zvezda". Laidotuvės taip pat nepasižymėjo iškilmingumu, nors, kaip prisiminė dalyvavusieji, karstą su Ulricho palaikais į Novodevičjės kapines nešė karo teisės akademijos klausytojai.

MAŽOJI KATYNĖ – LENKŲ IR LIETUVIŲ TRAGEDIJA AUGUSTAVO MIŠKUOSE

KODĖL VYRIAUSIOJI KARO PROKURATŪRA NEPAJĖGĖ IŠTIRTI BYLOS APIE 1945 M. ĮVYKDYTAS MASINES LENKŲ PILIEČIŲ ŽUDYNES AUGUSTAVO MIŠKUOSE

1945 m. liepos viduryje iš Maskvos į Berlyną išvyko specialus traukinys. Jame į Potsdamo konferenciją važiavo keleivis numeris 1 – Stalinas, kurio svitoje buvo ir vidaus reikalų liaudies komisaras Berija. Kelionėje imtasi beprecedenčių apsaugos priemonių. 1945 m. liepos 3/5 d. NKVD ir NKGB bendru įsakymu buvo numatyta, kad Lenkijos teritorijoje kiekviename geležinkelio kilometre bus išdėstyta po 8–10 vidaus kariuomenės kovotojų, o atsižvelgiant į tilto ilgį, jį saugos 5–12 žmonių sargybos. O jaudintis buvo dėl ko. Lenkijoje gana aktyviai veikė orientuoti į lenkų vyriausybę Londone nacionalinio išsivadavimo dalyviai, kovojantys prieš Maskvos primetamą politinę sistemą.

Bet ne tik numatomas Stalino vojažas į Berlyną buvo viena iš priežasčių dėl sugriežtintų represijų prieš lenkų nacionalinį judėjimą. Vos tik 1945 m. žiemą Raudonosios armijos fronto kariuomenė pasitraukė iš Suvalkų ir Augustavo valsčių, lenkų nacionalinio pogrindžio pajėgos, terorizuodamos „lenkų liaudies" valdžios ir sovietų statytinius, per kelias savaites įstengė perimti valdžią. Kartojosi 1939–1941 metų situacija, kai Augustavo valsčius ir artimiausios Balstogės srities teritorijos buvo Sovietų Sąjungos užimtose visose lenkų teritorijose vienintelė vieta, kur kilo rimtas nacionalinis partizanų judėjimas ir kurio nepavyko įveikti iki pat 1941 m. birželio 22 d.



J. Stalinas, H. Trumenas ir V. Čerčilis
Potsdamo konferencijoje.

1945 m. liepos pradžioje Stalino nurodymu generalinis štabas parengė planą, o 3-iojo Baltarusijos fronto kariuomenė „iššukavo" Balstogės vaivadijos, Suvalkų apskrities Augustavo miškus. 1945 m. liepos 12–19 d. buvo sulaikyta daugiau nei 7 tūkstančiai žmonių, daugiausia lenkų ir lietuvių. Didesnę jų dalį paleido, lietuvius perdavė Lietuvos SSR NKGB, o lenkų piliečius – 592 žmones, kuriuos „Smeršo" kontržvalgyba priskyrė prie Armijos Krajovos kovotojų, – suėmė. Tiesa, tarp jų buvo tik 69 žmonės, suimti su ginklais rankose. Be to, lenkų duomenimis, tarp šių 592 sulaikytų žmonių, buvo 27 moterys ir 15 nepilnamečių, t.y. jaunesnių nei 18 metų. 575 žmonėms buvo iškeltos bylos ir vyko tyrimas. O kas įvyko vėliau? Dauguma šių vietos gyventojų niekada negrįžo namo. Lenkijoje iki šiol vyksta tyrimas ir mėginama išsiaiškinti dingusiųjų likimą. 1994 metais, po oficialaus Lenkijos respublikos įstaigų kreipimosi, jų sulaikymo, suėmimo ir tolesnio šių žmonių likimo aplinkybes tirti ėmėsi Rusijos Federacijos vyriausioji karo prokuratūra.


NKVD kariai, pasirengę operacijai.

Po metų parengtame vyriausiosios karo prokuratūros atsakyme (žr. p. 254–255 pateiktą kopiją) apie lenkus, suimtus per karinę operaciją Augustavo miškuose, pranešama, kad visi jie įvairiu metu nuo 1939 iki 1945 m. buvo Armijos Krajovos formuočių nariai, bet tik du iš jų – būrių vadai, trys – būrio grandies vadai, o kiti – eiliniai. Išvada, kurią padarė vyriausioji karo prokuratūra, buvo miglota, nors ir padaryta menka užuomina: „Nurodytiems lenkų piliečiams kaltinimas nebuvo pateiktas, jų baudžiamosios bylos į teismus nebuvo nusiųstos ir tolesnis suimtųjų likimas nežinomas".

O FSB archyve yra išlikęs dokumentas (f. 4-os, ap. 3, b. 24, l. 179–181, 1992 m. žinios), atskleidžiantis šiuos įvykius. Tai vyriausiosios kontržvalgybos valdybos (GUKR)„Smeršo" viršininko Viktoro Abakumovo šifruota telegrama Nr. 25212, adresuota 1945 m. liepos 21 d. Lavrentijui Berijai, kurioje Abakumovas raportavo: „Remdamasis Jūsų nurodymu, liepos 20 d. ryte aš išsiunčiau lėktuvu į Troiburgą (dabar Oleckas, Lenkija – N.P.) GUKR „Smeršo" viršininko padėjėją generolą majorą Gorgonovą ir grupę kontržvalgybininkų likviduoti Augustavo miškuose suimtų banditų". Atvykus,– rašė Abakumovas, – Gorgonovas ir 3-iojo Baltarusijos fronto UKR viršininkas generolas leitenantas Zeleninas

pranešė: liepos 12–19 dienomis 3-iojo Baltarusijos fronto kariuomenė „iššukavo" šiuos miškus, sulaikė 7049 žmones. Patikrinus paleista 5115 žmonių, iš kitų 1934 sulaikytųjų buvo išaiškinti ir suimti 844 banditai, iš jų 252 lietuviai, kurie turėjo ryšių su banditų formuotėmis Lietuvoje, ir todėl perduoti Lietuvos vietos NKVD–NKGB „organams". Tikriname 1090 žmonių, iš kurių 262 lietuviai, dėl tų pačių priežasčių perduoti NKVD–NGKB organams. Todėl š. m. liepos 21 d. iš viso yra suimti tik 592 žmonės, o suimti ir tikrinami 828 žmonės. Pas suimtus banditus miško slėptuvėse rasta ir paimta 11 minosvaidžių, 31 kulkosvaidis, 123 automatai, šautuvų, pistoletų ir granatų, 2 radijo stotys".

Toliau Abakumovas rašė:

„Jeigu Jūs manysite, kad, esant tokiai padėčiai, reikia atlikti operaciją, tai banditai turi būti likviduoti taip:

1. Visus išaiškintus banditus – 592 žmones sunaikinti. Tam tikslui bus skirti operatyviniai kadrai ir 3-iojo Baltarusijos fronto „Smeršo" valdybos kariuomenės batalionas, kuris jau buvo patikrintas vykdant nemaža kontrrevoliucinių priemonių.

Operatyviniai darbuotojai ir bataliono karinis personalas dėl banditų likvidavimo tvarkos bus kruopščiai instruktuotas.

2. Vykdant operaciją, bus imtasi būtinų priemonių, neleidžiančių banditams pabėgti. Tam tikslui, be kruopštaus operatyvinių darbuotojų ir bataliono kovotojų instruktavimo, tie ruožai, kuriuose vykdoma operacija, bus apsupti ir iš pradžių „iššukuota" vietovė.

3. Už banditų likvidavimą bus atsakingas „Smeršo" vyriausiosios valdybos viršininko pavaduotojas generolas majoras Gorgonovas ir 3-iojo Baltarusijos fronto kontržvalgybos viršininkas generolas leitenantas Zeleninas.

Draugai Gorgonovas ir Zeleninas – puikūs ir patyrę čekistai, kurie šią užduotį įvykdys.

Kiti sulaikyti 828 žmonės bus per penkias dienas patikrinti, o visi išaiškinti banditai tuo pačiu būdu bus likviduoti. Apie sulaikytų ir išaiškintų šioje grupėje banditų skaičių Jums bus pranešta.

Laukiu tolesnių Jūsų nurodymų. Abakumovas"[438]

[438] FSB CA, f. 4-os, ap. 3, b. 24, l. 179–181.

Reikėtų paaiškinti, kodėl Abakumovas rašo būtent Berijai. Pirmiausia todėl, kad Berija tuo metu buvo Berlyne, šalia šių gaudynių iniciatoriaus Stalino. Būdamas Maskvoje Abakumovas būtų apsiribojęs žodiniu raportu. Antra, dar 1945 m. sausį paskirtas NKVD įgaliotiniu prie 3-iojo Baltarusijos fronto (kurio viena iš užduočių buvo „užnugario valymas") Abakumovas dėl šio darbo atsiskaito savo viršininkui Berijai. Įdomu kita. Tikėtina, jog Abakumovas, siųsdamas Gorgonovą ir „Smeršo" darbuotojų grupę, manė, kad būsimojo likvidavimo mastai bus kur kas didesni – juk sulaikė daugiau nei 7 tūkstančius žmonių. Tad kreipiantis į Beriją žodžiuose skamba nusivylimas: „Jeigu Jūs manysite, kad esant tokiai padėčiai, būtina vykdyti operaciją..." Juk suimtųjų tik 592!

O kas vyko toliau? Mes nežinome, ką atsakė Berija, bet nesunkiai galime atspėti. Sprendžiant iš to, kad baudžiamosiose 592 suimtųjų bylose nebuvo pateikta net kaltinimo ir bet kokio priimto sprendimo (teismo sprendimo ar atleistų nuo teismo) pėdsakų ir tuo labiau kad nėra jokių dokumentų apie nutrauktas bylas, panaikintą kaltinimą ir paleidimą, galima užtikrintai pasakyti: visi jie buvo nužudyti atitinkamai pagal planą, sukurtą Abakumovo ir patvirtintą Berijos (negalima atmesti ir to, kad paskutinysis žodis galėjo būti Stalino". Suprantama, lieka neatsakytų svarbių klausimų. Pavyzdžiui, ar išliko Gorgonovo ir 3-iojo Baltarusijos fronto UKR „Smeršo" valdybos viršininko Zelenino ataskaita apie įvykdytą susidorojimą, ar liko sušaudymo, kuriame buvo nurodytos 592 suimtųjų be teismo nužudytų aktas ir jų palaidojimo vieta.

O juk kalbama apie karo nusikaltimus. Ir nuoroda į vadinamuosius „karo meto įstatymus" negalioja. Jokie karo meto įstatymai nereglamentuoja suimtųjų žudymo be tyrimo ir teismo. Bet kodėl vyriausioji karo prokuratūra pasidrovėjo tiesiai ir suprantamai atsakyti? Gal karo prokurorai nesugebėjo išsiaiškinti esmės, negalėjo rasti reikiamų dokumentų ir liudininkų? Vargu, nes oficialioje ataskaitoje parašyta, kad „pareigūnai, atsakingi už šią kariuomenės įvykdytą operaciją, šiuo metu jau mirę".

Ir iš tikro, vienas iš tų, kuris yra pats atsakingas už susidorojimą su lenkais, – Ivanas Gorgonovas – mirė būtent tais, 1994, metais. Ir tik po to buvo parengtas atsakymas lenkams. Vadinasi, apie tuos, kurie dalyvavo šioje operacijoje, vyriausioji karo prokuratūra žinojo ir jų likimu

domėjosi. Negalima atmesti prielaidos, kad tą Gorgonovą net galėjo spėti apklausti.

Ar naujas šio įvykio tyrimas susijęs su dokumentų paieška ir 592 suimtųjų nužudytų be tyrimo ir teismo reabilitacija? Taip turėtų būti, jeigu tik mes iš tikro norime atskleisti visus Stalino nusikaltimus. Juk užsispyrimas, su kuriuo vyriausioji karo prokuratūra atmeta visus lenkų piliečių, sušaudytų 1940 metais (VKP(b) CK politinio biuro kovo 5 d. sprendimu) reabilitavimo klausimus, kelia nelinksmų minčių.

Baigus tirti bylą Nr. 159 (vadinamąją „Katynės bylą") ir įslaptinus jos rezultatus, vyriausioji karo prokuratūra iš esmės tapo Stalino nusikaltimų slėpėja. O kad į tai linkstama ir vis ryškėjančias tendencijas nutylėti Stalino laikais vykdytas masines žudynes vyriausiosios karo prokuratūros darbe buvo galima pastebėti jau paskutinio dešimtmečio viduryje. Ir šis ką tik aprašytas atvejis – konkretus tokio nutylėjimo pavyzdys.

Dabar aišku, jog kažkas vyksta ne taip. Juk buvo metas, kai spauda laisvai skelbė vyriausiosios karo prokuratūros atliktų sovietų laikų nusikaltimų tyrimus. Pavyzdžiui, 1990 m. lapkritį žurnale „Izvestija CK KPSS" (SSKP CK žinios), kad ir su išimtimis bei tam tikrais nutylėtais epizodais, buvo išspausdintas vyriausiosios karo prokuratūros 1990 m. balandžio 12 d. nutarimas nutraukti 1941 m. rugsėjį sušaudytų Oriolo kalėjime politinių kalinių baudžiamąją bylą. Matyt, dabar „viešumas" baigėsi. Kodėl nebuvo išspausdintas sprendimas nutraukti „Katynės bylą", nepaskelbti prokurorų tyrimo apie susidorojimą su gaudynėse Augustavo miške suimtųjų rezultatai?

Su kuo mes susiduriame – su vyriausiosios karinės prokuratūros negebėjimu ar jos nenoru atlikti kruopštų tyrimą ir paskelbti jo rezultatus?

Tikėdamiesi gauti vyriausiosios karo prokuratūros vadovų atsakymą, prašome šią publikaciją laikyti oficialia „Novaja gazeta" užklausa.

Gorgonov Ivan Ivanovič (1903–1994) gimė valstiečio vidutinioko šeimoje. Rusas. Komunistų partijos gretose nuo 1927 m. (1955 m. Maskvos miesto komitetas pašalino už „sovietinių įstatymų pažeidimą"). 1915 m. baigė kaimo mokyklą ir 1918 m. 2-osios pakopos mokyklos 1 klasę. 1952 m. eksternu baigė pedagoginį institutą Maskvoje.

1925–1927 m. DVRA gretose, vėliau komjaunuoliškame darbe. Nuo 1928 m. OGPU 1943–1946 m. Gynybos liaudies komisariato „Smeršo" GUKR I skyriaus viršininkas, generolas majoras – 1943-05-26. 1946–1951 m. Maskvos srities UMGB. 1954 m. lapkričio 23 d. SSRS MS sprendimu Nr. 2349-1118ss kaip „darbo valstybės saugumo organuose metu diskreditavusiam save ir dėl to nevertam aukšto generolo laipsnio", atimtas generolo majoro laipsnis. 1956 m. dirbo „Mosstrojaus" tresto Nr. 12 valdytojo pavaduotoju.

Zelenin Pavel Vasiljevič (1902–1965) – gimė kalvio šeimoje. Rusas. Komunistų partijoje nuo 1929 m. 1915 m. baigė dviejų klasių geležinkelininkų mokyklą, dirbo katilų gamykloje parankiniu ir mokiniu Zaporožėje. Nuo 1918 m. – DVRA. Nuo 1920 m. Ukrainos geležinkelio ČK „organuose", nuo 1939 m. gruodžio Balstogės geležinkelio NKVD DTO (dorožno-transportnoje otdelenie – kelių transporto skyrius – vert.) viršininkas. Nuo 1941 m. karinėje kontržvalgyboje vadovaujamajame darbe. 1944–1945 m. 3-iojo Baltarusijos fronto „Smeršo" UKR viršininkas, o nuo 1945 m. rugpjūčio SSRS GSOVG MGB UKR–NKO „Smeršo" UKR viršininkas. Nuo 1947 m. balandžio SSRS MGB kadrų valdybos dispozicijoje. 1948 m. gruodį dėl sveikatos iš MGB paleistas į atsargą. 1951 m. spalį, apkaltinus „ardomąja veikla MGB organuose", buvo suimtas. Nuteistas 1952-08-23 SSRS MGB OSO pagal RSFSR BK 58 straipsnio 1 dalies „b" punktą priverstinio gydymo „izoliuojant". 1954 m. gegužę nusikaltimo sudėtis perkvalifikuota į RSSR BK193 straipsnio 17 dalį „a" punktą atitinkamai ir pagal 1953-03-27 amnestijos sprendimą bylos tyrimas nutrauktas. Į laisvę paleistas 1954-05-15. Generolas leitenantas (1943-05-26). Atimtas generolo leitenanto laipsnis 1954 m. gruodžio 3 d. SSRS MS sprendimu Nr. 2395-1145ss, kaip „darbo valstybės saugumo organuose metu diskreditavusiam save ir dėl to nevertam aukšto generolo laipsnio".



Vienas iš čekistų, dalyvavęs likviduouant lenkus vėliau tapęs 3-iojo Baltarusijos fronto kontržvalgybos viršininku, generolas leitenantas P. Zeleninas.

Rusijos federacijos vyriausiosios karo prokuratūros laiškas Lenkijos respublikos pasiuntinybei dėl 592 lenkų piliečių, suimtų 1945 m. liepą per karinę operaciją Bialystoko vaivadijoje. 1995 m. sausio 4 d.

1995 m. sausio 4 d.
Nr. 5uv-196-94

Lenkijos respublikos pasiuntinybei
123557, Maskva
Klimaškino g. 4

Patikrintas Jūsų 1994 m. sausio 20 d. kreipimasis norint išsiaiškinti likimą lenkų piliečių, kurie buvo sulaikyti 1945 m. liepą per Lenkijos Suvalkų valsčiuje vykusią karinę operaciją.

Nustatyta, kad dėl daugybės Raudonosios armijos karių, dislokuotų Lenkijos teritorijoje,užpuolimų SSRS ginkluotųjų pajėgų generalinis štabas Vyriausiojo vado nurodymu sukūrė karinės operacijos Lenkijos Bialystoko vaivadijos Suvalkų valsčiaus Augustavo miškuose planą, kurio tikslas – išaiškinti ir nukenksminti visas „Armijos Krajovos" antisovietines, priešiškas formuotes.

Per operaciją, kurią vykdė 3-iojo Baltarusijos fronto kariuomenė 1945 m. liepos 12–19 d., buvo sulaikyta daugiau nei 7 tūkstančiai Lenkijos piliečių ir lietuvių, taip pat paimta nemaža ginklų. Didelė sulaikytų vietos gyventojų dalis po patikrinimo buvo paleista, o 592 lenkų piliečius suėmė 3-iojo Baltarusijos fronto „Smeršo" organai.

575 žmonėms buvo iškeltos bylos ir vyko tyrimas. Šių bylų analizė parodė, kad suimtieji buvo vietos gyventojai, kuriuos sovietų kariuomenė sulaikė „šukuodama" vietovę miške ir šalia esančiose gyvenvietėse.

Su ginklu rankose sulaikyti 69 žmonės. Visi 592 sulaikytieji įvairiu metu, nuo 1939 iki 1945 metų, buvo įvairių „Armijos Krajovos" formuočių nariai, du iš jų – būrių vadai, trys – būrio grandies vadai, kiti eiliniai.

Nurodytiems asmenims kaltinimai nebuvo pateikti, baudžiamosios bylos į teismus nebuvo perduotos ir tolesnis suimtųjų likimas nežinomas.



Apgaudinėjant tarptautinę visuomenę ir norint Katynės žudynes priskirti nacistų nusikaltimams, joms tirti SSRS buvo sudaryta komisija, kuri klastojo duomenis dėl tikrųjų žudikų.

Aiškindamiesi visas aplinkybes mes patikrinome Rusijos Federacijos valstybės archyvų įstaigas, tačiau kokių nors duomenų apie suimtiesiems taikytas priemones aptikti nepavyko.

Atsakingi už įvykdytą karinę operaciją pareigūnai šiuo metu jau yra mirę.

Taigi, neturint būtinų duomenų, paremtų dokumentais, objektyviai nustatyti 592 lenkų piliečių, suimtų 1945 m. liepos 12–19 dienomis vykdant 3-iojo Baltarusijos fronto Bialystoko vaivadijos teritorijoje karinę operaciją, tolesnį likimą ir taikytų jiems poveikio priemonių nustatyti nėra galimybės.

Vyriausiojo karo prokuroro pavaduotojas generolas leitenantas
V. Smirnovas

Išspausdinta: Waldemar Monkiewicz. Obława na Suwalszczyznie w lipcu 1945 roku // Sybirak, nr.13, 1995 rok. Pismo Związku Sybiraków, s. 23–24. Rusijos Federacijos vyriausiosios karo prokuratūros blankas – faksimilė.

KAS ŠAUDĖ LENKUS 1940 METAIS

„KATYNĖS BYLOS" TĘSINYS

Kas šaudė lenkus? Tikslų ir aiškų atsakymą į šį klausimą gali pateikti tyrimas, kurį 2004 m. baigė Rusijos vyriausioji karo prokuratūra. Deja, oficialiai paskelbto šaudžiusiųjų sąrašo mes taip ir nesulaukėme. Lyginant su XX a. paskutinio dešimtmečio pradžia šiuolaikinėje Rusijoje padėtis labai pasikeitė.

Vis ryškiau pastebima nauja valstybės tendencija – slėpti sovietų meto nusikaltimus. Neatsitiktinis ir nutarimas nutraukti Katynės bylos tyrimą (byla Nr. 159) bei įslaptinti daugumą dokumentų. Atrodo, kad Kremlius rūpinasi tik vienu dalyku – bet kokiu būdu neleisti apkaltinti buvusiąją SSRS vadovybę karo nusikaltimais. Katynės bylos tyrimo rezultatų slėpimas prokuratūroje – beprecedentis faktas, bet dabartinio Rusijos politinio klimato sąlygomis tai nieko keista.

Stebina kita. Rusijos vyriausiosios karo prokuratūros nenoras paskelbti lenkų belaisvių sušaudymuose dalyvavusių vykdytojų pavardes yra tiesiog absurdiškas – jų pavardės istorikams seniai žinomos ir išspausdintos dokumentų rinkinyje apie Katynę. Kalbama apie 1940 m. spalio 26 d. NKVD įsakymą Nr. 001365, kuriame visi dalyvavusieji rengiant ir vykdant bausmę – NKVD centrinio aparato ir Smolensko,



Lenkai belaisviai – karininkai, kunigai, tarnautojai, mokytojai, tiesiog civiliai, paimti į nelaisvę, kai Raudonoji armija 1939 m. rugsėjį užpuolė Lenkiją.

Kalinino bei Charkovo sričių (kuriose buvo sušaudyti suimtieji) NKVD valdybų darbuotojai buvo apdovanoti pinigais.[439]

Labai gaila, bet šiame įsakyme nenurodyti šaudžiusiųjų vardai ir tėvavardžiai. Bet mes pasistengėme šią apmaudžią klaidą ištaisyti mums prieinamomis priemonėmis, pasinaudoję Rusijos Federacijos valstybės archyvo (GARF) ir kitų archyvų duomenimis. Surinkti duomenys nėra pilni, nepavyko rasti keleto asmenų tikslesnių duomenų. Iš viso šį įsakymą buvo apdovanoti 125 žmonės. Toliau (p. 263) pateikiamas apdovanotųjų sąrašas ir trumpi biografijų duomenys bei nurodomos 1940 m. einamos pareigos (žr. priedą).

NĖ VIENO NESUSITEPUSIO LIUDYTOJO

Įsakymas sutelkė įvairiausio lygio NKVD darbuotojus, pradedant pagrindiniu šaudytoju – NKVD komendantu Blochinu ir jo artimiausiais padėjėjais Jakovlevu, Antonovu, Feldmanu, Jemeljanovu ir broliais Šigaliovais iki smulkių NKVD apskaitos archyvo skyriaus (1-ojo

[439] Žr.: Katynė. 1940 m. kovas–2000 m. rugsėjis. Sušaudymas. Gyvųjų likimai. Katynės aidas. Dokumentai. Ats. sudarytoja N. Lebedeva. M., 2001, p. 275–279.



Katynės žudynėms tirti SSRS komisijos pirmininkas, Londono ir Paryžiaus chirurgijos akademijų garbės narys, SSRS sovietų deputatas, akademikas N. Burdenka.

specialiojo skyriaus, kaip jis tada vadintas) klerkų ir NKVD Smolensko, Charkovo ir Kalinino paprastų kalėjimų prižiūrėtojų bei vairuotojų (jų pareigos buvo konvojuoti nelaiminguosius į rūsius, kuriuose tie buvo šaudomi ir gabenti kūnus į palaidojimų vietas). Įsakyme yra ir moteriškų pavardžių – tai NKVD apskaitos archyvo skyriaus žemiausio rango darbuotojos, tvarkiusios lenkų bylas ir rengusios bei spausdinusios sąrašus.

Atrodo, kad šiame įsakyme niekas net iš eilinių vykdytojų nebuvo pamiršti. Tuo buvo leista suprasti, kad tai, ką jie padarė, yra ypač svarbu ir slapta. Juk visą savo gyvenimą jie buvo priversti saugoti siaubingą lenkų nužudymo paslaptį.

Labai įvairiai susiklostė likimai tų, kurie dalyvavo toje piktadarybėje. Vyriausiosios karo prokuratūros duomenimis, Piotras Karcevas, Vasilijus Pavlovas, Andrejus Rubanovas ir Nikolajus Sucharevas nusižudė.[440] Ir nors nusižudžiusiųjų sąraše yra minimas Vasilijus Blochinas, NKVD komendanto skyriaus viršininkas, vadovavęs žudynėms Lubiankoje 1926 m., mes tokio patvirtinimo neturime. Jo asmeninėje pensininko byloje pažymėta, kad 1955 m. vasario 3 d. jis mirė nuo miokardo infarkto dėl 3-iojo laipsnio hipertoninės ligos.

Niekas nežino, kiek sušaudymo dalyvių išgyveno iki to laiko, kai apie Katynės bylą atvirai pradėta kalbėti ir Lenkijoje, ir naujojoje Rusijoje. Yra žinoma, kad du iš apdovanotųjų – Ivanas Barinovas ir Mitrofanas Syromiatnikovas – buvo apklausti 1990 metais prasidėjusiame tyrime ir prisipažino. 1991 m. apklaustas ir apdovanotųjų sąraše nesantis UNKVD Kalinino srities viršininkas Dimitrijus Tokarevas vėliau užsitarnavęs net generolo laipsnį. Jis paaiškino, kad jo 1940 m. spalį neapdovanojo tik todėl, jog tiesiogiai sušaudyme nedalyvavo, nes neturėjo

[440] I. Jažborovskaja, A. Jablokovas, V. Parsadanova. Katynės sindromas Sovietų Sąjungos–Lenkijos ir Rusijos–Lenkijos santykiuose. M., 2001, p. 362.



Smolensko srities NKVD darbuotojai – 1940 m. Katynės žudynių liudininkai arba dalyviai. Kai kurie jų apdovanoti ženklu „VČK–OGPU X metų" (1927 m.). Kairėje sėdi M. Kazakovas – sovietų kontržvalgybos darbuotojas, dirbęs su agentais ir tardęs belaisvius lenkų karininkus.

„pakankamos čekisto patirties". Tačiau Tokarevas paliko labai svarbų liudijimą, kad trejeto, paskelbusio nuosprendį lenkams, narys Bogdanas Kobulovas „įsakė nepalikti nė vieno gyvo nesusitepusio rankų liudytojo".[441] Tai yra, jeigu bent vienas NKVD darbuotojas atsisakė dalyvauti sušaudymuose, jo neišvengiamai laukė aukų likimas. O tie, kurie dalyvavo, buvo priversti laikyti liežuvį už dantų, nes juos siejo bendrai pralietas kraujas.

Tokarevo liudijimas iškelia dar vieną įdomią mintį. Galbūt dauguma apdovanotųjų –, tai tie, kurie tiesiogiai dalyvavo sušaudymo procedūroje, buvo bausmės vykdymo vietoje tvarkant dokumentus, vežė kūnus į užkasimo vietą, užkasė duobes... Tai yra, jeigu nešaudei pats, tai bent **viską matei savo akimis**. Matyt, dėl tos priežasties 1940 m. spalį ir nebuvo paskatintas Tokarevas, įsakyme nebuvo ir Charkovo UNKVD viršininko Piotro Safonovo ir Smolensko UNKVD viršininko Jemeljano Kuprijanovo. Matyt, jie, neturintys pakankamos patirties

[441] Ten pat, p. 357.

partijos patikėtiniai, tik vadovavo sušaudymams, o tiesioginį dalyvavimą perleido savo pavaduotojams. Ir vieno, ir kito karjera NKVD nenusisekė. Kuprijanovas nuo 1941 m. Gulago sistemoje ėjo nelabai svarbias pareigas, o 1945 m. buvo išleistas į atsargą ir 1950 m. užėmė kuklias duonos kepyklos direktoriaus pareigas Smolenske. Panašiai susiklostė ir Safonovo likimas, skyrėsi tik tuo, kad jį 1943 m. nuteisė 8 metams (atidedant bausmę iki karo pabaigos) už piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi bei grobstymą ir pašalino iš valstybės saugumo „organų". 1950–1960 m. jis dirbo Charkove ne vienoje gamykloje direktoriaus pavaduotoju. Abu: ir Kuprijanovas, ir Safonovas nesulaukė Katynės bylos tyrimo pradžios. Kuprijanovas mirė 1966 metais Smolenske, o Safonovas – Charkove 1974 m.[442]

O štai du UNKVD viršininkų pavaduotojai, tiesiogiai vadovavę sušaudymams, iškilo į čekistų hierarchijos aukštumas ir išsitarnavo iki generolų. Kalinino srities UNKVD viršininko pavaduotojas Vasilijus Pavlovas nuo 1943 m. vadovavo Kalinino srities UNKVD, vėliau Čeliabinsko srities UMVD. 1945 m. jam buvo suteiktas generolo majoro laipsnis. Nuo 1948 m. dirbo Gulago sistemoje – Magadano „Dalstrojaus" viršininko pavaduotoju, paskui įvairiose lagerių valdybose ir MVD statybų viršininku. Paskutiniąsias dienas 1962 m. nugyveno Leningrade, vyriausiosios prokuratūros duomenimis, nusižudė. Dar labiau svaiginamą karjerą padarė Charkovo srities UNKVD viršininko pavaduotojas Pavelas Tichonovas. 1954 m. jis – Ukrainos SSR KGB pirmininko pavaduotojas prie ministrų tarybos, o 1959–1970 metais – Kijevo srities UKGB viršininkas. 1958 m. vasarį jam buvo suteiktas generolo majoro laipsnis. Mirė tais pačiais metais, kai buvo vos pradėtas Katynės bylos tyrimas. Įdomu, ar spėjo į jį atkreipti dėmesį vyriausioji karo prokuratūra, ar buvo jis apklaustas?

1940 m. spalio įsakyme yra nurodyta dar viena paskatintų čekistų kategorija. Tai aukštus postus užėmę NKVD pareigūnai, komandiruoti į sušaudymų vietas, kur jie turėjo tiesiogiai padėti vietiniams. Tarp jų, komandiruotas į Starobelsko lagerį valstybės saugumo kapitonas

442 P. Safonovo, E. Kuprijanovo, D. Tokarevo ir kitų dviejų susidorojimo su lenkais dalyvių V. Blochino ir P. Soprunenkos biografiniai duomenys ir portretai. Žr.: N. Petrovas, K. Skorkinas. Kas vadovavo NKVD. 1934–1941. M., 1999. p. 259, 375–376, 389, 408.

Ivanas Bezrukovas – SSRS NKVD vyriausiosios ekonomikos valdybos 6-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas, kuris buvo atsakingas už sušaudymą Charkove[443] ; kombrigas Michailas Krivenka – SSRS NKVD konvojavimo kariuomenės štabo viršininkas, kuris sušaudant buvo komandiruotas į Kalininą; valstybės saugumo majoras Konstantinas Zilbermanas – SSRS NKVD vyriausiosios kalėjimų valdybos viršininko pavaduotojas; valstybės saugumo vyresnysis majoras Nikolajus Sinegubovas – tardymo skyriaus viršininkas ir SSRS NKVD vyriausiosios transporto valdybos viršininko pavaduotojas bei keletas kitų. Priešingai nei komendantai, prižiūrėtojai, vairuotojai ir apskaitos archyvų skyrių darbuotojai, kurių pareigoms priskirta dalyvauti sušaudymuose ir nubaustųjų gabenimas, šie niekada anksčiau tokiose akcijose nedalyvaudavo, nes jų pagrindinės tarnybos pareigos to nenumatė. Bet ir jie visiškai susitvarkė su kruvinu įpareigojimu, taip pat buvo apdovanoti.

Labai gaila, bet apie 14 apdovanotųjų už lenkų sušaudymą nepavyko sužinoti jokios informacijos, o kai kurių kitų biografijų duomenys neišsamūs, epizodiški. Bet galima teigti, kad dauguma iš 125 apdovanotųjų didelės karjeros nepadarė ir NKVD–MVD sistemoje ėjo gana žemas pareigas. Ši aplinkybė labai apsunkina žmonių, kurie, išėję į pensiją, tapo ne tokie pastebimi, paiešką. Ir vis dėlto sužinoti daugiau jų biografijų detalių ir likimą labai svarbu, įdomu ir pamokoma.

SUŠAUDYMO TECHNOLOGIJA

Lenkų karo belaisvius žudė trijose vietose: Smolenske (o dalį tiesiog Katynėje), Kalinine (dabar Tverė) ir Charkove. Visi sušaudymai vyko šių sričių NKVD valdybų vidaus kalėjimuose, išskyrus Smolenską, kur yra įrodymų, kad dalis karo belaisvių buvo sušaudyta NKVD specialiajame objekte – Katynės miške.[444]

Kalinine sušaudymui vadovavo atvykęs iš Maskvos NKVD komendantas V. Blochinas, o sušaudyta vidaus kalėjimo rūsyje (dabar šiame

443 I. Jažborovskaja, A. Jablokov, V. Parsadanova. Katynės sindromas Sovietų Sąjungos–Lenkijos ir Rusijos–Lenkijos santykiuose. M., 2001, p. 123.

444 Izvestija, 1991 m. rugsėjo 26 d.



Aeronuotraukoje puikiai matoma vieta, kurioje buvo užkastos NKVD aukos.

pastate medicinos institutas). Kiekvieną naktį nušaudavo po 200–250 žmonių, paskui juos išveždavo į Mednojės kaimo apylinkes ir užkasdavo ekskavatoriumi iškastoje duobėje. Sušaudymo procesas buvo apgalvotas iki smulkmenų. Atvežtus iš Ostaškovo lagerio karo belaisvius iš pradžių laikė kalėjimų kamerose. Paskui po vieną išvesdavo, apklausdami patikrindavo pavardę, vardą, gimimo metus, uždėdavo antrankius ir vesdavo į rūsį, kuriame izoliuotoje nuo garso patalpoje nužudydavo šūviu į pakaušį.[445] Blochinas prieš egzekuciją apsivilkdavo specialius drabužius, odinę kepurėlę su snapeliu, ilgą odinę prijuostę ir pirštines su ilgais atvartais iki alkūnių, – kaip gyvulių skerdikas. Blochinas Kalinine išbuvo visą mėnesį ir per tą laiką sušaudyta 6311 lenkų karo belaisvių iš Ostaškovo lagerio.[446]

Charkove žmones šaudė taip pat UNKVD pastate, o sušaudytųjų kūnus vežė į Piatichatkos rajoną, kur juos slapta užkasdavo.

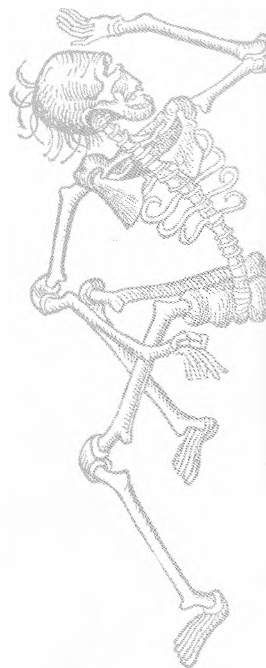
Būtina pažymėti, kad Smolenske, Kalinine ir Charkove sušaudytų lenkų kūnai buvo užkasti priemiesčiuose, NKVD specialiųjų objektų teritorijose, ten, kur anksčiau jau buvo užkasti Didžiojo teroro laikais – 1937–1938 m. sušaudyti sovietų piliečiai.

[445] Novoje vremia, 1991, Nr. 42, p. 35; Komsomolskaja pravda, 1991 m. spalio 10 d.

[446] Buvęs Ukrainos NKVD viršininkas D. Tokarevas 1991 m. įvardijo kitą skaičių – 6295. Žr. I. Jažborovskaja, A. Jablokov, V. Parsadanova. Katynės sindromas Sovietų Sąjungos–Lenkijos ir Rusijos–Lenkijos santykiuose. M., 2001, p. 357.

PRIEDAS

DOKUMENTAS NR. 1



1940 m. spalio 26 d. SSRS NKVD įsakymu Nr. 001365 apdovanotų UNKVD Kalinino, Smolensko, Charkovo sričių ir SSRS NKVD darbuotojų sąrašas

1. Aleksandrov Aleksandr Sergejevič (Tverė, 1907 m. - ?).
Išsimokslinimas – žemiausias.
Nepartinis; NKVD organuose nuo 1935 m.; Kalinino UMGB vairuotojas – 1951 m.
Laipsnis – viršila (pam. 1951-05).
Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1950-11-24; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-12-04.

2. Antonov Ivan Iljič (Maskvos srities Malojaroslaveco rajono Konenkino kaimas – Maskva, 1897– 1975-08).
Išsimokslinimas: žemiausias.
DVRA nuo 1919 m.; GPU organuose nuo 1922 m.; VKP(b) narys nuo 1926 m. liepos; SSRS NKVD ACHU ryšių skyriaus 1-osios autobazės vairuotojas; SSRS NKVD ACHU automobilių skyriaus vyresnysis inspektorius, 1-ojo garažo viršininko padėjėjas. Atleistas iš KGB 1959 m. rugpjūtį. Pensininkas, pagal apskaitos kortelę priklausė RSFSR CSU apskaitos Maskvos mechanizacijos technikumo partijos organizacijai.

Lenino ordinas (*Орден Ленина* – rus.) – aukščiausias SSRS apdovanojimas, įsteigtas 1930 m. balandžio 6 d. Lenino ordinu buvo apdovanojama už ypatingus nuopelnus **revoliuciniam judėjimui**, darbinę veiklą, socialistinės Tėvynės gynybą, tautų bendradarbiavimą ir draugystės plėtrą, taikos stiprinimą ir **kitus ypatingus nuopelnus Sovietų valstybei ir visuomenei.**



Laipsniai: GB leitenantas 1937-02-19; GB vyr. leitenantas 1940-03-17; GB majoras1943-02-11; GB papulkininkis 1943-12-10.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; trys „Raudonosios vėliavos" ordinai 1943-09-20, 1944-11-03, 1949-07-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1937-07-22; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19.

3. Babajan Tamara Christoforovna (1904–?).

NKVD organuose nuo 1937 m.; nepartinė; 1940 m. SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus mašininkė; 1941 m. Pabaltijo karinės apygardos OO (osobyj otdel – ypatingasis skyrius, vert.) NKVD (pam. 1941-01-31).

4. Baranov M. A. – kol kas informacijos nerasta.

5. Baranov Piotr Michailovič (1913–?) NKVD organuose nuo 1938 m.; VLKJS narys; nuo 1938 m. gegužės 1 d. UNKVD Kalinino srities kalėjimo prižiūrėtojas.

6. Barinov Ivan Spiridonovič (Tulos srities Černsko rajono Troicko-Bačurino kaimas, 1911–?). Išsimokslinimas: 9 klasės.

DVRA 1932–1935 m.; NKVD organuose nuo 1938 m.; VKP(b) narys nuo 1932 m.; nuo 1938-12-08 SSRS NKVD 1-ojo skyriaus 3-iojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis; nuo 1938-09-01 SSRS NKVD 1-ojo skyriaus vyresnysis įgaliotinis; nuo 1940-09-01 SSRS NKVD 1-ojo skyriaus 17-ojo poskyrio vyresnysis įgaliotinis; nuo 1941-03-21 SSRS NKGB 2-ojo skyriaus 10-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas; 1941-12-07 SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas; nuo



Atkastos NKVD budelių aukos.

1943-08-12 SSRS NKGB-MGB „A" skyriaus darbuotojas (pam. 1946 m.); nuo 1953-06-04 Kijevo srities UMVD 1-ojo skyriaus viršininkas; nuo 1953-09-22 SSRS MVD „P" skyriaus poskyrio viršininko pavaduotojas (pam. 1954); nuo 1955-03-29 dirbo SSSR MVD 4-ojo specialiojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininku, RSFSR darbuotojas (pam. 1958-05-31).

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1939-01-17 (pam. 1940-10-26), pulkininkas (pam. 1954,1958).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas – 1954-06-25, medaliai.

7. **Bezrukov Ivan Dimitrijevič** (1900 m. Riazanės srities Pronsko rajonas, Gremiačkos kaimas – 1965 m. Maskva). OGPU organuose nuo 1931 m.; RKP(b) narys nuo 1920 m.; SSRS NKVD GEU 6-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas. Paleistas iš NKVD 1940 m. lapkričio 13 d. į atsargą iš GEU 3-iojo skyriaus viršininko pavaduotojo, dirbo SSRS valstybės banko valdybos pirmininko pavaduotoju, paskui valstybės banko įstaigų lauko valdybos viršininku.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1935-12-14; GB leitenantas 1937-03-15; GB vyr. leitenantas 1939-06-07; GB kapitonas 1940-03-14 (pam. 1940-10-26); intendanto tarnybos papulkininkis.

Apdovanojimai: ženklas „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas" 1938-05-09.

8. **Belov Ivan Ivanovič** (1903 m. Maskvos gubernijos Bogorodskas – 1972 m. Černigovas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

Raudonojoje armijoje 1925-10–1927-10; OGPU organuose nuo 1930-08; VKP(b) narys nuo 1927 m.; nuo 1931-04 GPU Serpuchovo rajono ir miesto skyriaus EKO etatinis praktikantas; nuo 1932-01-01 GPU Serpuchovo rajono skyriaus įgaliotinis; 1932-04- GPU Maskvos srities Krapivensko rajono skyriaus įgaliotinis; 1933-12GPU–NKVD Maskvos srities (nuo 1935-03-01 Kalinino srities) Kesovogorsko rajono skyriaus viršininkas; nuo 1937-12 NKVD Kalinino srities Bežanų kaimo rajono skyriaus viršininkas; 1940-06-17 komandiruotė į Murmansko srities UNKVD; nuo 1940-06-17 Murmansko srities UNKVD Kirovo miesto skyriaus laikinai einantis viršininko pareigas; 1942-07-14 Murmansko srities 4-ojo skyriaus poskyrio viršininkas; nuo 1943 m. Murmansko srities UNKVD kadrų skyriaus viršininko pavaduotojas; nuo 1945-06-04 komandiruotė į USSR NKVD; Kamenec Podolsko srities VRS Slavutsko rajono skyriaus viršininkas (pam. 1948 m.); nuo 1950-11 Kamenec Podolsko UMVD CHOZO viršininkas; nuo 1953-04 Kamenec Podolsko – Chmelnickio srities (pam. 1954-06) UMVD feldjėgerių tarnybos poskyrio viršininkas; nuo 1954 m. Chmelnickio srities UMVD CHOZO viršininkas.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1936-04-07 (įsakymas 248); papulkininkis (pam. 1954-11).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1954-06-25; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1952-03-20; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1946-11-12; „Garbės ženklo" ordinas 1943-09-20; keturi medaliai.

9. **Belogorlov Vasilij Aleksandrovič** (1912 m., Vyšnij Voločiok–1971, Kalininas).

Išsimokslinimas: 5 klasės.

DVRA nuo 1934 m.; VKP(b) narys nuo 1940 m.; Kalinino srities UMGB komendanto padėjėjas. Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1950-11-24; medaliai.

10. Blank Klavdija Jefimovna (1900–?) GPU organuose nuo 1922 m.; nepartinė; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus bylų apskaitos sekretoriato vedėja; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 2-osios grupės operatyvinio įgaliotinio padėjėja; nuo 1950 m. SSRS MVD 1-ojo specialiojo skyriaus sekretoriato operatyvinio įgaliotinio padėjėja (pam. 1950-01-21).

Laipsniai: GB seržantė (pam. 1940-10-26).

Apdovanojimai: ženklas „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas" 1939-03-07.

11. Blochin Vasilij Michailovič (1895 m., Ivanovo srities Suzdalės rajono Govrilovskojės kaimas–1955 m., Maskva).

Išsimokslinimas: nebaigtas aukštasis.

DVRA nuo 1918-10-25; VČK organuose nuo 1921 m.; RKP(b) nuo 1921 m.; GB majoras (1940-03-14); 1926–1953 m. OGPU–NKVD–MGB komendantas; 1945-07-09 generolas majoras. 1953 m. balandžio 2 d. išleistas į pensiją dėl ligos. Mirė 1955 m. vasario 3 d. Maskvoje, palaidotas Dono kapinėse.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1952-03-20; trys „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1940-04-26, 1944-11-03, 1949-07-25; „Garbės ženklo" ordinas 1943-09-20; I laipsnio „Tėvynės karo" ordinas 1945-09-13; „Darbo raudonosios vėliavos" ordinas 1943-09-20; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1936-11-28; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19.

12. Bogdanov Nikolaj Filipovič (1908 m., Smolenskas–1954 m., Smolenskas).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA nuo 1930 m.; VKP(b) narys nuo 1938 m.; nuo 1949 m. UMGB Smolensko srities automobilių garažo vairuotojas, jaunesnysis leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-07-25; keturi medaliai.

13. Bogdanov P. A. – kol kas informacijos nerasta (pagal D. Tokarevo liudijimą, – Kalinino srities UNKVD vairuotojas).

14. Burda Timofej Dimitrijevič (1908 m. Poltavos srities Novosanžarsko rajono Drabinovkos kaimas–1974-01, Charkovas). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: žemiausias.

„Raudonosios žvaigždės" ordinas (*орден «Красной Звезды»* – rus.), įsteigtas SSRS VCK prezidiumo 1930 m. balandžio 6 d. Jis teikiamas už didelius nuopelnus ir veiklą SSRS gynyboje, karo ir taikos metu bei už rūpinimąsi valstybės saugumu.



DVRA nuo 1930 m.; VKP(b) nuo 1947 m.; NKVD nuo 1936 m.; nuo 193-01-18 UNKVD Charkovo srities komendantūros budėtojas; nuo 1937-08-02 UNKVD Charkovo srities vietos kalėjimo prižiūrėtojas; nuo 1939-10-26 UNKVD Charkovo srities vietos kalėjimo korpuso vyresnysis; nuo 1941-04-13 iki 1941-09-12 UNKGB Charkovo srities vietos kalėjimo korpuso vyresnysis; leitenantas. Atleistas sulaukęs pensinio amžiaus 1959-01-07.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1946-04-30; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945–01-19.

15. Vigorovski E. A., teisingai būtų: Vigovskis Jefimas Andrejevičius (1905 m., Voluinės gubernijos, Žitomiro valsčiaus, Albinovkos kaimas–1980-03, Charkovas). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: 4 klasės.

DVRA – nuo 1933 m., VKP(b) nuo 1939 m.; 1940 m. UNKVD Charkovo srities komendantūros darbuotojas; 1952 m. UMVD Charkovo srities kalėjimo Nr. 1 vyresnysis prižiūrėtojas; vyresnysis seržantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1952-03-20, „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1946-11-12; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-12-10.

16. Gavrilenkov Tichon Kuzmič (1907 m., Smolensko gubernijos Krasninsko valsčiaus Maščinovo kaimas–1978-01, Smolenskas). Gimė darbininko šeimoje. Rusas. VLKJS narys nebuvo. KP nuo 1940-02 (kandidatas nuo 1938-05).

Išsimokslinimas: pradinis.



Vokiečių atkastos Katynės žudynių aukos. 1943 m.

Smolensko valsčiaus Maksimovsko kaimo pradinės mokyklos penkios klasės, 1920 m. OGPU kariuomenės raudonarmietis 1929-09–1931-02; budėtojas; ekspeditorius; Vakarų Smolensko srities UNKVD–OGPU įgaliotosios pasiuntinybės vairuotojas 1931-02–1941-03; pensininkas nuo 1956 m.

17. **Galicyn Nikolaj Aleksandrovič** (1908 m., Charkovas–1980-01, Charkovas). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA – 1930–1932, 1933–1937 m.; NKVD organuose nuo 1937 m.; kandidatas į VKP(b) narius nuo 1947 m.; Charkovo srities UNKVD vairuotojas; 1947 m. UMGB darbuotojas Charkovo srityje, viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1947-05-21; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

18. **Gvozdovskij Nikolaj Afanasjevič** (1902 m., Smolensko gubernijos Smolensko valsčiaus Korobino kaimas–1987-06, Smolenskas.

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA nuo 1924-12-23; VKP(b) nuo 1938 m.; Smolensko srities UNKVD komendantūros bendradarbis; Smolensko srities UMGB ACHO poskyrio administracijos komendanto viršininko budėtojas



Sušaudytiesiems atkasti reikėjo daug žmonių. 1943 m.

padėjėjas (pam. 1952-05); nuo 1952 m. Smolensko srities UMGB ACHO poskyrio administracijos viršininko pavaduotojas; vyr. leitenantas.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1952-05-23; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-12-04; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-01-19; keturi medaliai.

19. Gecelevič Reveka Solomonovna (1906–?) OGPU organuose nuo 1932 m.; nepartinė; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus sekretoriato mašinraščio biuro vedėja; 1941 m. SSRS NKVD 2-ojo skyriaus sekretoriato mašinraščio biuro vedėja; nuo 1943 m. NKGB organuose.

Laipsnis: GB seržantė (pam. 1940-10-26).

20. Golovinkin Nikolaj Ivanovič (1913 m., Maskvos srities Bobynsko rajonas, Volchonsko kaimas–1978-08, Kalininas).

Išsimokslinimas: 5 klasės.

VLKJS narys nuo 1937 m., VKP(b) nuo 1942 m., NKVD organuose nuo 1938 m.; nuo 1938 m. gegužės 1 d. Kalinino srities UNKVD UGB kalėjimo prižiūrėtojas; 1946 m. Kalinino srities UMGB bendradarbis; vyr. leitenantas (pam. 1946-12-31); nuo 1949 m. Kalinino vagonų gamybos gamyklos tekintojas, derintojas; 1971 m. Kalinino vagonų gamybos gamyklos staklininkas.



„Raudonosios vėliavos" ordinas (*орден «Красное знамя»* – rus.) – pirmasis sovietų ordinas. Buvo įsteigtas **už ypatingą drąsą ir pasiaukojimą ginant socialistinę tėvynę.** Iki 1930 m., kai įsteigtas Lenino ordinas, „Raudonosios žvaigždės" ordinas buvo aukščiausias SSRS apdovanojimas.

Apdovanojimai: „Darbo raudonosios vėliavos" ordinas – 1971-04-05; medalis „Už kovinius nuopelnus"1946-11-06.

21. Goriačev Michail Danilovič (1906 m., Kalinino sritis, Kalinino rajonas, Počinkų kaimas–1984-11, Kalininas).

Išsimokslinimas: 7 klasės.

OGPU nuo 1930 m.; VKP(b) narys nuo 1928 m.; nuo 1938-04-01 laikinai einantis pareigas; nuo 1938-08-01 Kalinino srities UNKVD ACHO skyriaus autotechnikos skyriaus viršininkas; 1947 m. Kalinino srities UMVD CHOZU viršininko pavaduotojas; nuo 1950 m. Kalinino srities UMGB skyriaus viršininko pavaduotojas. Iš Kalinino srities UMVD komendanto skyriaus viršininko pareigų atleistas 1955 m. gegužės 13 d. dėl ligos; laipsnis – administracijos tarnybos papulkininkis (pam. 1950).

Laipsniai: GB jaun. leitenantas (pam. 1940-10-26); kapitonas 1947 m.; admin. tarnybos papulkininkis 1950 m.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1950-11-24; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-05-12; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

22. Gribov Josif Ivanovič (1905 m., Vilniaus gubernijos Ašmenos apskrities Kutų kaimas–1976-01, Smolenskas). Baltarusis.

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

OGPU organuose 1925-04-15–1927-10-01 ir 1928-03-25; VKP(b) narys nuo 1947 m.; Vakarų srities OGPU PP RSO įgaliotinis; nuo 1932-03-25 Vakarų srities OGPU PP RSO 127-ojo šaulių pulko tiekimo įgaliotinis; nuo 1932-08-17 Vakarų srities OGPU PP USO įgaliotinis; nuo 1933-10-14 Vakarų srities OGPU PP komendanto padėjėjas; nuo 1938-07-15 Smolensko srities UNKVD UGB kalėjimo viršininko padėjėjas; Smolensko



СССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
" " марта 1940 г.
№ 794/Б
г. Москва

13 144 оп
СОВ. СЕКРЕТНО
5.III-40 г.

ЦК ВКП(б)

товарищу СТАЛИНУ

В лагерях для военнопленных НКВД СССР и в тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии в настоящее время содержится большое количество бывших офицеров польской армии, бывших работников польской полиции и разведывательных органов, членов польских националистических к-р партий, участников вскрытых к-р повстанческих организаций, перебежчиков и др. Все они являются заклятыми врагами советской власти, преисполненными ненависти к советскому строю.

Военнопленные офицеры и полицейские, находясь в лагерях, пытаются продолжать к-р работу, ведут антисоветскую агитацию. Каждый из них только и ждет освобождения, чтобы иметь возможность активно включиться в борьбу против советской власти.

Органы НКВД в западных областях Украины и Белоруссии вскрыт ряд к-р повстанческих организаций. Во всех этих к-р организациях активную руководящую роль играли бывшие офицеры бывшей польской армии, бывшие полицейские и жандармы.

Среди задержанных перебежчиков и нарушителей гос-

т. Калинин – за
т. Каганович – за

143

4.-

б) на лиц, арестованных – по справкам из дел, представляемым НКВД УССР и НКВД БССР.

III. Рассмотрение дел и вынесение решения возложить на тройку, в составе т.т. [redacted], МЕРКУЛОВА, Кобулов, БАШТАКОВА (Начальник 1-го Спецотдела НКВД СССР).

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
Союза ССР
(Л. БЕРИЯ)

№ 13/144
5.III-40 г.

SSRS vidaus reikalų liaudies komisaro L. Berijos raštas J. Stalinui dėl lenkų belaisvių sušaudymo. SSRS aukščiausiųjų vadovų rezoliucijos.

srities UNKVD ACHO komendanto skyriaus laikinai einantis komendanto pareigas 1938-11-02; Smolensko srities UNKVD ACHO komendantas 1940-07-22; 1950 m. Smolensko srities UMVD CHOZO (pam. 1950-11-01, 1953-08-01). 1956 m. rugpjūčio 6 d. paleistas į atsargą dėl ligos; laipsnis – papulkininkis.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1938-05-31; GB vyresnysis leitenantas 1940-03-17 (pakeltas laipsnis iš leitenanto); papulkininkis (pam. 1950, 1953).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1951-01-30; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-05-12; du „Raudonosios žvaigždės"ordinai 1945-01-15, 1955-04-11 (1955 m. įsakas Nr. 214/2); keturi medaliai.

23. Grigorjev Michail Porfirjevič (1903 m., Smolenskas–1961 m., Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA nuo 1919-03; VKP(b) narys nuo 1931 m.; 1952 m. Smolensko UMGB ACHO autotechnikos skyriaus viršininko pavaduotojas; jaunesnysis leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1952-05-23; keturi medaliai.

24. **Gumotudinov I.** – kol kas informacijos nerasta.

25. **Davydov Mitrofan Jelisejevič** (1911 m., Mogiliovo gubernija, Bychovo apskritis, Bovkos kaimas–1990-09, Smolenskas). Baltarusis.

Išsimokslinimas: 6 klasės.

NKVD organuose nuo 1936-10-10; VKP(b) narys nuo 1942 m.; 1940 m. – Smolensko srities UNKVD kalėjimo Nr.1 prižiūrėtojas; 1945 m. Smolensko srities UNKVD kalėjimo viršininko budėtojas padėjėjas; 1946 m. Smolensko srities UMVD kalėjimo Nr. 4 viršininkas (pam. 1947-01); Smolensko srities UMVD darbuotojas (pam. 1950-11-01, 1953-08-01); Kalinino geležinkelio milicijos kelių skyriaus poskyrio inspektorius nuo 1955-04-01.

Laipsniai: 1946-01-12 – jaunesnysis leitenantas; vyresnysis leitenantas (pam. 1955).

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-05-12; šeši medaliai.

26. **Deviatilov Aleksej Grigorjevič** (1909 m., Kursko sritis Belovsko rajonas, Ozerkų kaimas–?). Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA gretose 1931–1934; NKVD organuose nuo 1935-05; VLKJS narys nuo 1932 m.; VKP(b) nuo 1946 m., nuo 1936-02-26 Charkovo srities UNKVD komendantūros budėtojas; nuo 1938-03-01 Charkovo srities UNKVD tardomojo kalėjimo vyresnysis prižiūrėtojas; 1943 m. Omsko srities UNKVD darbuotojas (pam. 1943-07-15); nuo 1944 m. Ukrainos SSR NKVD; 1954 m. Chmelnickio srities Iziaslavo m. UMVD kalėjimo Nr.2 viršininko budėtojas padėjėjas. Atleistas 1958 m. lapkričio 13 d. iš Chmelnickio srities UMVD Iziaslavsko vaikų darbo kolonijos priežiūros tarnybos viršininko pareigų; laipsnis – vidaus tarnybos vyresnysis leitenantas.

Laipsniai: leitenantas (pam. 1954 m.); vidaus tarnybos vyresnysis leitenantas 1958-05-27.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-06-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-08-06.

27. **Dimitrijev Aleksandr Dimitrijevič** (1896 m., Pskovo gubernijos Ostrovsko apskrities Kachnovo kaimas–1953 m., Maskva).

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA gretose 1918-1923 m.; OGPU organuose nuo 1932 m.; VKP(b) nuo 1928; 1932 m. OGPU ACHU 1-ojo garažo vairuotojas; SSRS NKVD



„Darbo Raudonosios Vėliavos" ordinas (*Орден Трудового Красного Знамени* – rus.) įsteigtas SSRS Liaudies komisarų tarybos ir centrinio vykdomojo komiteto 1928 m. rugsėjo 7 d. sprendimu. Ordinu buvo apdovanojami **už didelius darbo laimėjimus** Sovietų valstybėje ir visuomenėje, gamybos, mokslo, kultūros, literatūros, meno, liaudies švietimo, sveikatos apsaugos, valstybės, visuomeninėje ir kitą veiklą.

ACHU autobazės budėtojas; Paleistas į atsargą 1950 m. birželio 9 d. iš SSRS MGB reikalų valdybos komendanto skyriaus grupės viršininko pareigų; laipsnis – papulkininkis.

Laipsniai: GB seržantas 1938-01-21; GB leitenantas 1940-03-17 (pakeltas iš seržanto); GB vyresnysis leitenantas 1942-11-06.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1947-05-21; „Darbo raudonosios vėliavos" ordinas – 1943-09-20; du „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1937-12-19, 1944-11-03.

28. Doroginin F. M. – kol kas informacijos nerasta.

29. Doronin Filip Ivanovič (1902 m., Kursko gubernija, Koročansko apskritis, Prochodnojės kaimas–1979-10 Charkovas).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA ir GB gretose nuo 1924-05-05; VKP(b) narys nuo 1929 m.; 1939-1941 m. Charkovo srities UNKVD UGB vidaus kalėjimo viršininkas; nuo 1943 m. NKGB; 1954 m. Charkovo srities UKGB vidaus kalėjimo viršininkas; majoras.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1950-11-24; du „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1945-01-19 ir 1954-11-05.

30. Jegorov Aleksej Vasiljevič (1913 m., Tverės apskritis, Mednovsko valsčius, Semenovsko kaimas–?). Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA nuo 1935 m.; NKVD organuose nuo 1938 m.; VLKJS narys nuo 1936 m.; VKP(b) narys nuo 1942 m.; nuo 1938-05-01 Kalinino srities UNKVD kalėjimo prižiūrėtojas; 1941 m. Kalinino tarprajoninio NKGB budėtojas (pam. 1941-05-13); 1951 m. Kalinino srities UMGB darbuotojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1950-11-24; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1946-04-30.

31. Jemeljanov Aleksandr Michailovič (1893 m., Maskvos srities Malinsko rajonas, Fedorovskojės kaimas–?).

Išsimokslinimas: žemiausias.

Nepartinis (1949-09 duomenys); DVRA nuo 1920 m.; 1936 m. SSRS NKVD ACHU komendantūros budėtojas (pam. 1936-12-19); 1940 m. SSRS NKVD ACHU komendanto skyriaus ypatingųjų pavedimų darbuotojas. Atleistas 1949-04-12 SSRS MGB įsakymu Nr. 1237 iš SSRS MGB reikalų valdybos, komendanto skyriaus grupės viršininko pareigų dėl ligos; laipsnis – papulkininkis; 1952-06-27 pašalintas iš SSRS MGB atsargos karininkų įsakymu Nr. 3624. Laipsniai: GB seržantas 1937-07-07; GB leitenantas 1940-03-17 (pakeltas iš seržanto); GB vyresnysis leitenantas 1942-11-06 (įsakymas Nr. 3368); papulkininkis (pam. 1949-04).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1949-07-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1937-07-22; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19; „VČK-GPU (XV) garbės darbuotojo" ženklas 1936-12-19.

32. Žila M. A. – kol kas informacijos nerasta.

33. Žilcov Vasilij Ivanovič (1912 m., Kalinino srities Kalinino rajono Poddubjės kaimas–?). Išsimokslinimas: 6 klasės.

DVRA nuo 1934 m.; NKVD organuose nuo 1936 m.; VLKJS narys nuo 1932 m.; VKP(b) narys nuo 1939 m.; nuo 1938-05-04 Kalinino srities UNKVD vidaus kalėjimo prižiūrėtojas; 1951 m. Kalinino UMGB darbuotojas; leitenantas; Kalinino UMVD darbuotojas (pam. 1952-08-16, 1958-06-16).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1950-11-24; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

34. Žuravliov Malach Malachovič (1902 m., Smolensko gubernijos Smolensko apskrities Spasko valsčiaus Lopino k.–1944-05-19). Nepartinis; nuo 1933-09-26 Vakarų srities OGPU PP DPZ vyresnysis prižiūrėtojas; nuo 1937-01-01 Vakarų srities UNKVD ryšių skyriaus 2-ojo atskyrio feldjėgeris; nuo 1938-07-15 Smolensko srities UNKVD daktiloskopininkas bibliotekininkas; Duchoviščensko raudonosios žvaigždės šaulių divizijos 17-ojo gv. šaulių bataliono vado pavaduotojas; gv. vyr. leitenantas. Žuvo mūšyje.

35. Žuravliov N. T. – kol kas informacijos nerasta (pagal D. Tokarevo liudijimą, – Kalinino srities UNKVD vairuotojas.

36. Zaicev Aleksandr Grigorjevič (1911 m., Jaroslavlio gubernijos Jaroslavlio valsčiaus, Popovskojės kaimas –1972 m., Kalininas). Gimė neturtingo valstiečio šeimoje. Rusas. VLKJS 1934-1939 m.; KP nuo 1941-05 (kandidatas nuo 1939-04).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis, baigtos 2-osios pakopos mokyklos 6 klasės.

Kalininas 1932 m.; 1-asis mechaninio darbininkų fakulteto kursas, Kalininas 1933 m.; NKVD nuo 1936 m.; VKP(b) narys nuo 1941 m.; Kalinino srities UNKVD ACHO darbuotojas 1936-02–1940-09; 1951 m. Kalinino srities UMGB darbuotojas, leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1950-11-24; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1945-01-19.

37. Zacharov A. E. – kol kas informacijos nerasta.

38. Zilberman Konstantin Sergejevič (1895 m., Maskva–1978-05, Maskva). VČK organuose nuo 1918 m.; VKP(b) narys nuo 1936 m.; SSRS NKVD vyriausiosios kalėjimų valdybos viršininko pavaduotojas. Atleistas 1946 m. iš SSRS MVD kalėjimų valdybos viršininko pavaduotojo ir 1-ojo skyriaus viršininko pareigų; laipsnis – pulkininkas. Pesnisinkas Maskvoje, dirbo VOCHR centrinio skyriaus viršininku. Laipsniai: GB kapitonas 1935-12-14; GB majoras 1940-03-14 (pam. 1940-10-26).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; „Raudonosios vėliavos“ ordinas 1944-11-03; „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1943-09-20; „Garbės ženklo“ ordinas 1940-04-26; „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas“ 1932-12-20.

39. Zinovjev Nikolaj Prochorovič (1910-07-27, Smolenskas–1970 m., Simferopolis).

Išsimokslinimas: žemiausias (1951-04 duomenimis), vidurinis (1966-09 duomenimis).

DVRA nuo 1929-09-01; VKP(b) narys nuo 1939 m.; Krymo srities UMGB poskyrio viršininkas; 1966 m. rugsėjis – Krymo srities vykdomojo komiteto UOOP inspektorius. Laipsniai: majoras (pam. 1951-04).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos“ ordinas 1950-11-24; „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1945-01-19; medalis „Už drąsą“ 1965-09-23; trys medaliai.

40. Zorin Piotr Michailovič (1910 m., Kalinino sritis, Kalinino rajonas, Kvakšino kaimas–1985-02, Kalininas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

NKVD organuose nuo 1935 m.; VLKJS narys nuo 1933 m.; SSKP narys (pam. 1954-12); Kalinino srities UNKVD UGB kalėjimo prižiūrėtojas; 1954 m. UKGB vidaus kalėjimo 1-os kategorijos prižiūrėtojas; viršila (pam. 1954-12).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-11-05; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-07-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

41. Zubov Nikolaj Aleksejevič (1908 m.; Tula–?).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

NKVD organuose nuo 1938 m.; 1941 m. SSRS NKGB tardymo skyriaus apskaitos operatyvinio skyriaus operatyvinis įgaliotinis; 1945 m. SSRS NKVD OSO sekretoriate (pam. 1945-01-31); 1947-01-03 perkeltas į SSRS MGB (įsakymas Nr. 4); 1950 m. SSRS MGB tardymo skyriaus darbuotojas; majoras (pam. 1950-12); 1954 m. SSRS MVD OVD tardymo skyriaus viršininko sekretorius (pam. 1954-02); 1954 m. SSRS SM KGB tardymo valdybos sekretoriato viršininkas (pam. 1954-07).

Laipsniai: GB seržantas 1939-01-03 (pam. 1940-10-26); majoras (pam. 1954-07).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1954-06-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1950-11-20.

42. Zubcov Vladimir Petrovič (1899 m., Tambovo gubernijos, Kozlovsko apskrities Streleckojė svalsčius–1941?). VČK organuose nuo 1921 m.; RKP(b) narys nuo 1918 m.; iki 1934-04-01 Krymo OGPU PP kadrų skyriaus viršininkas; nuo 1934-05-04 Sverdlovsko srities OGPU PP darbuotojas; nuo 1934-11-05 iki 1937-02-23 Sverdlovsko srities UNKVD kadrų skyriaus viršininkas; nuo 1937-03-27 Vakarų srities UNKVD kadrų skyriaus viršininkas; nuo 1938-07-03 laikinai einantis pareigas viršininko padėjėjas; nuo 1938-09-04 Smolensko srities UNKVD viršininko padėjėjas iki 1941 m. 1941 m. dingo be žinios Smolensko srityje. 1946-07-31 įsakymu Nr. 1101 išbrauktas iš MVD sąrašų.

Laipsniai: GB vyr. leitenantas 1936-12-25; GB kapitonas 1938-07-10 (pam. 1940-10-26).

Apdovanojimai: „VČK-GPU (XV) garbės darbuotojo" ženklas 1938-05-09.

43. Ziuskin (Zusjkin) Grigorij Petrovič (1912 m., Smolensko sritis, Počinkovo rajonas, Zimnicų kaimas–?).

Išsimokslinimas: žemiausias.

NKVD organuose nuo 1937-08-04; VKP(b) nuo 1941 m.; Smolensko srities UNKVD kalėjimo prižiūrėtojas; 1951 m. Smolensko srities UMGB milicijos valdybos kriminalinės paieškos skyriaus seklys; nuo 1951-09-04 perkeltas į Smolensko srities UMVD; nuo 1952 m. Smolensko srities UMVD feldjėgeris; milicijos viršila (pam. 1952-06).

Apdovanojimai: du „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1945-03-12, 1952-05-23; 6 medaliai.

44. Ivanov Vasilij Grigorjevič (1909 m., Tverės gubernijos Tverės apskrities Naprudnovo kaimas–1975-12-20, Kalininas). Gimė geležinkelio iešmininko šeimoje. Rusas. VLKJS gretose nebuvo. KP nuo 1939-03 (kandidatas nuo 1932-08).

Išsimokslinimas: pradinis, kaimo mokyklos 4 klasės, Naprudinovas, 1922 m.

Kalinino srities UNKVD darbuotojas nuo 1935-08; Kalinino srities UNKVD vidaus kalėjimo prižiūrėtojas; Kalinino srities UNKVD darbuotojas iki 1942-01; 1942 m. Ivanovo srities UNKVD kadrų skyriaus administracijos bei ūkio viršininko padėjėjas.

45. Ivanov Ivan Michailovič (1911 m., Smolensko gubernijos Roslavlio apskrities Krapivinskajos kaimas –?).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA ir MVD nuo 1931-09-17 (su pertraukomis); VKP(b) nuo 1944 m.; 1950 m. Smolensko srities UNKVD darbuotojas; nuo 1954 m. Smolensko srities UMVD feldjėgerių ryšių poskyrio viršininkas (pam. 1958-04-16). Paleistas į atsargą dėl ligos 1959-02-04.

Laipsniai: GB seržantas 1942-06-20; kapitonas (pam. 1950 m., 1954 m.); vidaus tarnybos majoras 1958-06-18.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-06-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1947-05-21; trys medaliai.

46. Ignatjev Michail Fedorovič (1909 m., Kalinino srities Kalinino rajono Lebedevo kaimas–?).

Išsimokslinimas: 4 klasės.

NKVD organuose nuo 1935 m.; VKP(b) narys nuo 1940 m. (1948 m. pašalintas); Kalinino srities UNKVD darbuotojas (pam. 1943-03-25);

1946 m. Kalinino srities UNKVD darbuotojas (pam. 1943-03-25); 1946 m. Kalinino srities UMVD Kašino kalėjimo Nr. 5 viršininkas.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1944-01-17 (pam. 1946).

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus" 1943-12-10.

47. **Iljin (Čižov) Fiodor Klimentjevič** (1902 m., Leningrado srities Podporožsko rajono Ignašių kaimas–1947 m., Kirovogradas).

Išsimokslinimas: nebaigtas aukštasis.

NKVD organuose nuo 1938 m.; VKP(b) nuo 1927 m.; nuo 1939 m. Smolensko srities UNKVD viršininko pavaduotojas; 1944 m. Ternopolio srities UNKGB viršininko pavaduotojas.

Laipsniai: GB kapitonas 1939-02-21 (pam. 1940-10-26); GB pulkininkas (pam. 1944 m.).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1944-10-20; medalis „Už drąsą" 1944-03-08 (panaikintas 1962-04-04).

48. **Kalinin Anatolij Michailovič** (1910 m., Sankt Peterburgas–1941-06, Maskva).

Išsimokslinimas: 9 klasės.

OGPU organuose nuo 1927 m.; VLKJS nuo 1926 m.; VKP(b) nuo 1939 m.; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 5-ojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis; nuo 1938-10-22 SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininko padėjėjas; nuo 1938-12-22 SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininkas; nuo 1939-03-01 SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus viršininko padėjėjas ir 5-ojo poskyrio viršininkas; 1939-03-01 SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininko padėjėjas ir 3-iojo poskyrio viršininkas; 1941-03-21 SSRS NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas ir 2-ojo poskyrio viršininkas.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1936-01-05; GB leitenantas 1938-07-25; GB vyr. leitenantas 1939-03-25; GB kapitonas 1940-03-17.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1940-04-26.

Pranešimas apie mirtį: 1941 m. birželio 13 d. „Pravda". Palaidotas Novodevičjės kapinėse.

49. **Karavajev Vladimir Michailovič** (1903 m., Lysva–1982-07, Kijevo srities Obuchovo rajono Ukrainkos kaimas). OGPU organuose nuo 1932 m.; VKP(b) narys nuo 1924 m.; 1940 m. Smolensko srities UNKVD darbuotojas; Kirovo srities UNKVD 2-ojo skyriaus laikinai einantis viršininko pavaduotojo pareigas; nuo 1944 m. „Smerše".

Laipsniai: GB seržantas 1936-04-07 (Kirove); GB jaunesnysis leitenantas 1938-08-22 (Kirove); GB leitenantas (pam. 1940-10-26).

Apdovanojimai: du „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1944-11-03; septyni medaliai; ženklas „50 metų SSKP gretose".

50. Karmanov Aleksandr Andrejevič (1908 m., Komijos ASSR Sysolsko rajono Užgos kaimas–1987-05, Semipalatinskas). NKVD organuose nuo 1936 m.; VKP(b) narys nuo 1938 m.; Charkovo srities UNKVD komendanto pavaduotojas 1939–1942; nuo 1942-10-20 Rytų Kazachstano srities UNKVD komendantas; jaunesnysis leitenantas (pam. 1942-10-20).

51. Karpov G.F. – kol kas informacijos nerasta.

52. Karcev Piotr Michailovič (1907 m., Smolenskas–1948-01-18, Smolenskas).

Išsimokslinimas: pradinis.

VKP(b) narys nuo 1930 m.; NKVD organuose nuo 1942-01-18; nuo 1942-01-18 – Smolensko srities UNKVD komendanto budėtojas padėjėjas; nuo 1944-03-23 komandiruotė į NKGB; 1945 m. Smolensko srities UNKGB darbuotojas; leitenantas. Vyriausiosios karo prokuratūros duomenimis, 1948 m. sausio 18 d. nusižudė.

Laipsniai: GB seržantas 1942-04-30; GB jaunesnysis leitenantas 1943-02-11.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-05-12; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

53. Kačin Timofej Fedotovič (1900 m., Irkutsko gubernijos Kabansko apskrities Bolšaja Rečka kaimas–1983-02, Kurskas).

Išsimokslinimas: vidurinis.

OGPU organuose nuo 1928 m.; VKP(b) narys nuo 1928 m.; nuo 1939-11 iki 1942-06 Kalinino srities UNKVD viršininko padėjėjas, viršininko pavaduotojas; nuo 1943-12 – Vinicos srities UNKVD–UMVD viršininko pavaduotojas, nuo 1946-06 Kursko srities UMVD skyriaus viršininko pavaduotojas; nuo 1949-01-08 Kursko srities UMVD OBB. Atleistas dėl sveikatos 1951 m. balandžio 7 d. iš Kursko srities UMGB skyriaus viršininko pavaduotojo pareigų; laipsnis – papulkininkis. Pensininkas, dirbo Kurske, civilinės gynybos štabe budėtoju, srities teisme, ūkio dalies vedėju, muzikos mokyklos direktoriaus pavaduotoju ūkio reikalams.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1936-03-22; GB leitenantas 1937-01-29 (pam. 1940-10-26).

Apdovanojimas: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-01-15.

54. **Kiselev Nikolaj Aleksejevič** (1908, Maskva–1962 m., Maskva).

Išsimokslinimas: nebaigtas aukštasis.

OGPU organuose nuo 1933 m.; VKP(b) narys nuo 1929 m.; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus darbuotojas; 1941 m. SSRS NKGB 2-ojo skyriaus 4-ojo poskyrio viršininkas; 1952 m. SSRS MGB 1-osios vyriausiosios valdybos darbuotojas (1952-11-20); 1954 m. SSRS SM KGB 2-osios vyriausiosios valdybos skyriaus viršininkas.

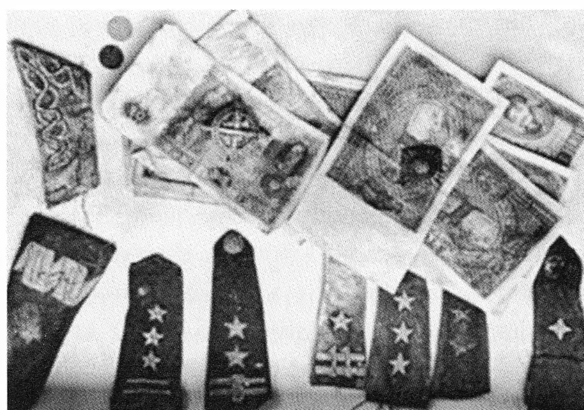
Laipsniai: GB seržantas 1937-01-21; GB jaunesnysis leitenantas (pam. 1940-10-26); papulkininkis (pam. 1949-09); pulkininkas (pam. 1954-07).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-06-25; I laipsnio „Tėvynės karo" ordinas 1945-04-21; trys „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1943-09-20, 1944-11-05, 1949-07-25; I laipsnio medalis „Tėvynės karo partizanui".

55. **Kovalev Aleksandr Sergejevič** (1911–1942?). NKVD organuose nuo 1937 m.; VLKJS nuo 1934 m.; nuo 1937-04-01 Vakarų srities UNKVD komendantūros prižiūrėtojas išvedžiotojas; nuo 1937-07-20 Vakarų srities UNKVD tardomojo kalėjimo 1-os kategorijos prižiūrėtojas; nuo 1938-04-09 Smolensko srities UNKVD tardomojo kalėjimo 1-os kategorijos prižiūrėtojas; evakuotas į Novosibirską; 1942-03 pašauktas į DVRA; buvo fronte. Dingo be žinios 1942 m. (CAMO, f. 58, ap., 977521a, b. 916, l. 39).

56. **Kozochotskij Michail Andrejevič** (1901 m., Čerepovecas – 1965 m., Kalininas). VČK organuose nuo 1919 m.; RKP(b) nuo 1919 m.; nuo 1934-02-01 Vologdos operatyvinio sektoriaus GPU sekretorius; Velikije Lukų apygardos NKVD skyriaus sekretorius; nuo 1937-06-01 Velikije Lukų apygardos NKVD skyriaus 5-ojo poskyrio viršininkas; nuo 1938-07-01 Kalinino srities UNKVD 8-ojo skyriaus laikinai einantis sekretariato viršininko pareigas; nuo 1939-02-01 Kalinino srities UNKVD 1-ojo specialiojo skyriaus viršininkas. 1946 m. rugsėjo 19 d. dėl ligos atleistas iš Kalinino UMVD 1-ojo specialiojo skyriaus viršininko pareigų, turėjo pulkininko laipsnį.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1936-04-07; GB leitenantas (pam. 1940-10-26); GB vyr. leitenantas 1940-05-29.



Katynės kapavietėje rasti lenkų belaisvių dokumentai, pinigai, antpečiai ir kiti daiktai – įrodymai, kad šioje vietoje NKVD nužudė belaisvius.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-12-10; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-01-15; „Garbės ženklo" ordinas 1943-09-20; ženklas „Nusipelnęs NKVD darbuotojas" 1940-04-27.

57. **Komarovskij Ignatij Isakovič** (1893 m., Vitebsko srities Oršanų rajono Nogavkų kaimas–1975-07, Smolenskas). Gimė neturtingo valstiečio šeimoje. Baltarusis. VLKJS narys nebuvo; KP nuo 1929-04 (kandidatas nuo 1927-11).

Išsimokslinimas: žemiausias; Oršanų rajono Repuchovo kaimo mokyklos 3 klasės, 1906 m. 1 metų bendrojo raštingumo kursai, Smolenskas – 1926 m. Vakarų srities OGPU įgaliotosios atstovybės–Smolensko srities UNKVD vairuotojas 1929-08–1941-03; nuo 1955 m. pensininkas.

58. **Kostiučenko Vladimir Kuzmič** (1896 m., Smolenskas–1988-04, Smolenskas). OGPU organuose nuo 1933-03-21; VKP(b) narys nuo 1925 m.; nuo 1933-03-21 Vakarų srities OGPU PP ryšių skyriaus garažo sandėlininkas; nuo 1934-02-21 ten pat garažo sandėlio vedėjas; 1940 m. Smolensko srities UNKVD garažo darbuotojas; 1944 m. Smolensko srities UNKVD CHOZO gyvenamųjų pastatų remonto grupės naudojimo inspektorius (pam. 1944-01-01).

Apdovanojimai: trys medaliai.

59. **Kostiučenko (Kostiučenkov) Nikolaj Kuzmič** (1901 m., Smolenskas–1967 m., Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VKP(b)nuo 1930 m., OGPU–UNKVD PP Vakarų–Smolensko srities vairuotojas – 1931-02–1941-03; 1946 m. Smolensko srities UMGB darbuotojas, viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1946-04-30; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-12-04; trys kiti medaliai.

60. Krasnovidov Ivan Ivanovič (1911 m., Kalinino srities Jemeljanovo rajono Kupilovo kaimas–?).

Išsimokslinimas: 4 klasės.

DVRA ir GB organuose nuo 1933 m.; nepartinis; 1940 ir 1951 m. Kalinino srities UMGB vairuotojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1950-11-24; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

61. Krivenko Michail Spiridonovič (1904 m., Stalingrado srities Nikolajevsko rajono Politotdelskojės kaimas, 1954–10, Stalingrado sritis). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: vidurinis.

SSRS NKVD konvojavimo kariuomenės štabo viršininkas. Po karo SSRS NKVD GUPVI viršininkas.

Laipsniai: kombrigas (pam. 1940-10-26); generolas majoras; generolas leitenantas.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-05-12; trys „Raudonosios žvaigždės" ordinai – 1943-04-14, 1944-11-03, 1945-06-21; 2-ojo laipsnio Kutuzovo ordinas 1944-03-08.

62. Kuznecova Serafima Semionovna (1900 m., Saratovas–?)

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis. VČK organuose nuo 1918 m.; kandidatė į VKP(b) narius nuo 1939 m. (1959 m. pašalinta); 1940 m. SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus operatyvinė įgaliotinė; 1941 m. SSRS NKGB 2-ojo skyriaus 8-ojo poskyrio operatyvinė įgaliotinė; Sverdlovsko srities UNKVD 1-ojo specialiojo skyriaus operatyvinė įgaliotinė; komandiruotė į SSRS NKVD kadrų skyrių 1943-06-01; nuo 1943 m. NKGB; 1949 m. SSRS MGB darbuotoja.

Laipsniai: GB seržantė (pam. 1940-10-26); kapitonė.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos ordinas" 1949-07-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-01-19.



I laipsnio „Michailo Kutuzovo" ordinas. Sovietų apdovanojimas, įsteigtas Antrojo pasaulinio karo metais. Įteikiamas karinių padalinių vadams.

63. Kuprij Timofej Fiodorovič (1906-05-03, Poltavos srities Semionovsko rajonas, Vesiolyj Podolo kaimas, 1981-12-10, Poltava). Ukrainietis; OGPU organuose nuo 1931 m.; VKP(b) narys nuo 1930 m.; nuo 1939 m. Charkovo srities UNKVD ACHO komendantas; nuo 1947 m. gyveno Poltavoje. Mirė dėl 3-iojo laipsnio hipertoninės ligos 1981-12-10.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1939-08-19; GB vyr. leitenantas 1940-03-17 (pakeltas laipsnis iš jaunesniojo leitenanto); papulkininkis (pam. 1954-06).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas; medaliai.

64. Lazarenko Semion Matvejevič (1911 m., Smolensko gubernijos Rudnianskajos apskrities Šarovičių kaimas–?). Gimė valstiečio vidutinioko šeimoje. Rusas. VLKJS – 1935–1939 m.; KP narys nuo 1941-04 (kandidatas į narius nuo 1939-04, pagal kitus duomenis – nuo 1935 m.); nuo 1936-01-02 Vakarų srities UNKVD komendantūros 2-os kategorijos budėtojas, prižiūrėtojas; nuo 1937-04-04 Vakarų – Smolensko srities UNKVD tardymo kalėjimo prižiūrėtojas; nuo 1939-07-15 iki 1941 m. Smolensko srities UNKVD UGB kalėjimo 1-os kategorijos prižiūrėtojas.

Dingo be žinios.

65. Lebedev Michail Dmitrejevič (1909 m., Kalinino srities Medno rajono Zaborovjės kaimas–?) Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA 1931–1934; VKP(b) nuo 1939 m. (išbrauktas 1948 m.); 1941-11-01 Kalinino srities UNKVD kalėjimo Nr. 5 1-os kategorijos prižiūrėtojas; 1947 m. Kalinino srities UMGB darbuotojas; leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1947-05-21; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

66. Levančukov G. K. – kol kas informacijos nerasta.

67. Loginov N. V. – kol kas informacijos nerasta.

68. Luginin (Lučinin) Michail Petrovič (1898 m., Viatkos gubernija, Oriolo apskritis, Luginovkos kaimas–1965 m., Kalininas).

Išsimokslinimas: vidurinis.

VKP(b) narys nuo 1937 m.; Kalinino srities UNKVD; 1-ojo specialiojo skyriaus viršininko padėjėjas 1940 m.; nuo 1945-04 asmeninė byla perduota saugoti į SSRS NKGB kadrų skyrių; Velikije Lukų srities UMGB skyriaus viršininko pavaduotojas (pam. 1949-10).

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas (pam. 1940-10-26); papulkininkis (pam. 1949-10).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; „Raudonosios vėliavos" ordinai 1945-01-19, 1949-07-25.

69. **Makarenkov Grigorij Ivanovič** (1911 m., Smolensko sritis, Krasninsko rajono Serednevo kaimas–1976-03, Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA gretose 1933-12–1936-12; NKVD organuose nuo 1937-04; VKP(b) narys nuo 1939 m.; Vakarų– Smolensko srities UNKVD vairuotojas 1937-01–1941-03; 1954 m. Ivanovo srities UKGB operatyvinis įgaliotinis, vyresnysis leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-11-05; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-07-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19; penki kiti medaliai.

70. **Marusev Aleksej Jegorovič** (1911 m., Tverės gubernijos Nikulino kaimas–1942?). Gimė valstiečio vidutinioko šeimoje. Rusas. VLKJS 1934–1939 m.; KP nuo 1940-07 (kandidatas nuo 1939-04) NKVD organuose nuo 1935 m.; Kalinino srities UNKVD kalėjimo budėtojas; nuo 1936-03-01 Kalinino srities UNKVD kalėjimo 2-os kategorijos budėtojas; nuo 1938-05-01 Kalinino srities UNKVD kalėjimo budėtojas.

71. **Medvedev Ivan Borisovič** (1912–?). Iš valstiečių.

Išsimokslinimas: žemiausias.

NKVD organuose nuo 1937-08-31; VLKJS narys nuo 1935 m.; Smolensko srities UNKVD ACHO komendantūros prižiūrėtojas budėtojas.

72. **Melnik Anton Tichonovič** (1895 m., Charkovo srities Charkovo rajono Didžiosios Danilovkos kaimas–?). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: žemiausias.

Nepartinis; DVRA ir OGPU 1918–1923 ir nuo 1927 m.; 1947 m. Charkovo srities UMGB darbuotojas; viršila.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1947-05-21, „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-01-19.

73. **Melnik Nikita Vasiljevič** (1893 m., Charkovo srities Charkovo rajono Didžiosios Danilovkos kaimas–1974 m.; Charkovo rajono Didžiosios Danilovkos kaimas). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: žemiausias.

Nepartinis; DVRA ir OGPU 1919–1930 ir nuo 1930 m.; VKP(b) narys nuo 1942 m.; 1947 m. Charkovo srities UMGB ACHO skyriaus administracijos komendanto budėtojas pavaduotojas; leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1946-04-30; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1945-01-19.

74. **Miščenkov Nestor Abramovič** (1912 m., Smolensko srities Kasmijanovo rajono Goliašų kaimas–?). Išsimokslinimas 4 klasės.

Nepartinis; DVRA nuo 1934 (su pertrauka); 1951 m. Smolensko UMGB vairuotojas; jaunesnysis seržantas.

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1950-11-24.

75. **Mojsenkov Afanasij Anisimovič** (1910 m., Smolensko gubernijos Smolensko apskrities Koniuchovo kaimas–1980-04, Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA 1922-10-20–1934-11-04, 1934-12-20–1935-12-03; NKVD organuose nuo 1937 m.; VLKJS narys nuo 1934 m.; VKP(b) nuo 1940 m.; Smolensko srities UNKVD tardymo kalėjimo prižiūrėtojas (pam. 1937-12-10); 1954 m. Smolensko srities UKGB kalėjimo prižiūrėtojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos“ ordinas 1954-11-05; „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1950-11- 24; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1946-04-30; du medaliai.

76. **Mojsenkov Vasilij Petrovič** (1912 m., Smolensko srities Krasninsko rajono Serenino kaimas–1967 m., Smolenskas).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA 1934–1937 m.; NKVD organuose nuo 1937 m.; VLKJS narys nuo 1936 m.; VKP(b) narys nuo 1946 m.; 1940 m. Smolensko srities UNKVD CHOZO darbuotojas (pam. 1942-06); 1952 m. Smolensko srities UMGB milicijos valdybos operatyvinis įgaliotinis; Smolensko UMVD darbuotojas (pam. 1956-07-19, 1958-06-16). Laipsnis: GB seržantas 1942-10-20; intendanto tarnybos leitenantas 1946-01-24 (pam. 1952 m.); milicijos kapitonas (pam. 1958-06).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1952-05- 23; medalis „Užkovinius nuopelnus“ 1945-05-12.

77. **Mokridin Ivan Prokofjevič** (1913 m., Maskvos gubernijos Klino apskrities Leonovo kaimas–1990-05, Kalininas). Gimė darbininko šeimoje. Rusas. VLKJS 1935–1942 m. KP nuo 1943-09 (kandidatas nuo 1942-08).

Išsmokslinimas: žemiausias.

Klino m. nepilnoji vidurinė mokykla 1929 m.; DVRA 1935-10-27–1937-11-30; GB organuose 1939-10-01–1946-06-04 ir nuo 1952-02-17;

VKP(b) narys nuo 1943 m., Kalinino srities UMVD 1-os kategorijos prižiūrėtojas; vyresnysis seržantas.

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1954-11-05.

78. Novoselov Ivan Ivanovič (1909 m., Tverės gubernijos Novotoržsko apskrities Žabkino kaimas–?). NKVD organuose nuo 1939 m.; kandidatas į VKP(b) narius nuo 1939 m.; narys nuo 1942 m.; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas; 1949 m. SSRS MGB darbuotojas.

Laipsniai: GB seržantas (pam. 1940-10-26); majoras (pam. 1949 m.).

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1949-07-25.

79. Okunev Aleksej Vasiljevič (1901 m., Jaroslavlio srities Kiseliovo kaimas–1966 m., Maskva). Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

VČK organuose nuo 1919 m.; VKP(b) nuo 1925 m.; 1936 m. SSRS NKVD GUGB operatyvinio būrio poskyrio viršininko padėjėjas (pam. 1936-12-19); 1940 m. SSRS NKVD GUGB 1-ojo skyriaus 1-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas; 1941 m. SSRS NKGB 1-ojo skyriaus darbuotojas. 1941 m. gegužės 21 d. atleistas dėl sveikatos iš SSRS MGB vyriausiosios apsaugos valdybos operatyvinio būrio 9-ojo skyriaus viršininko pavaduotojo pareigų; laipsnis – pulkininkas. Pensininkas, Maskvoje.

Laipsniai: GB vyresnysis leitenantas (pam. 1936-12-20); GB kapitonas 1938-04-26; GB majoras 1940-03-22; GB pulkininkas 1943-02-14.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; Trys „Raudonosios žvaigždės“ ordinai 1944-10-228; 1944-11-03; 1949-07-25; „Garbės ženklo“ ordinas 1937-12-19; medaliai.

80. Orlov Dmitrij Ivanovič (1898 m., Pskovo gubernijos Prochorovo apskrities Sensko valsčiaus Mechio kaimas–1945 m., Kalininas). Išsimokslinimas žemesnysis; VKP(b) narys nuo 1931 m.; 1935-07–1938-08 Kalinino srities UNKVD feldjėgeris; Kalinino srities darbuotojas nuo 1938-08; 1945 m. Kalinino srities UNKGB GB jaunesnysis leitenantas.

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1945-01-19.

81. Osipov V. A. – kol kas informacijos nerasta (pagal D. Tokarevo liudijimą, Kalinino srities NKVD vairuotojas.

82. Oficerov Aleksej Nazarovič (1914 m., Tulos srities Dubnos rajono Dubnos m.–1966 m., Maskva).

Išsimokslinimas: teisės instituto 4 kursai.

NKVD organuose nuo 1938 m.; VKP(b) narys nuo 1939 m.; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus darbuotojas; 1941 m. SSRS NKGB



NKVD kariai konvojuoja suimtuosius.

2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio vyresnysis operatyvinis įgaliotinis; 1942 m. sausis–1944 m. sausis Smolensko srities UNKVD darbuotojas; Smolensko srities UNKVD SPO 2-skyriaus operatyvinis įgaliotinis (pam. 1943-02-01); 1946-11-29 komandiruotė į SSRS MGB; SSRS MGB „A“ skyriaus darbuotojas (pam. 1947-03-27); nuo 1954 m. SSRS SM KGB vyresnysis operatyvinis įgaliotinis (pam. 1954-07).

Laipsniai: GB seržantas 1939-01-03; GB jaunesnysis leitenantas 1939-03-25 (pam. 1940-10-26); GB vyr. leitenantas 1943-02-11; GB kapitonas 1944-01-17; majoras (pam. 1954-07).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1954-06-25; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1949-07-25.

83. Pavlov Vasilij Pavlovič (1910–1962). NKVD organuose nuo 1938 m.; RKP(b) nuo 1932 m.; GB vyr. leitenantas (1939-12-04); Kalinino srities UNKVD viršininko pavaduotojas 1939 m. spalis–1941 m. kovas; nuo 1953 m. sausio MVD „Omskstrojaus“ (Omsko statybos įmonės – vert.) ir UITL viršininkas; generolas majoras (1945-07-09). Vyriausiosios karo prokuratūros duomenimis, nusižudė.

84. Prudnikov Prochor Grigorjevič (1905 m., Smolensko srities Počinkovo rajono Šelbicos kaimas–1967 m., Smolenskas).

Išsimokslinimas: 6 klasės.

NKVD organuose nuo 1934 m.; VKP(b) nuo 1940 m.; Smolenske DPZ jaunesnysis prižiūrėtojas (pam. 1934-10-20); nuo 1937-02-01 Vakarų srities UNKVD DPZ vyresnysis prižiūrėtojas; nuo 1938-07-11 Smolensko srities UNKVD kalėjimo korpuso vyresnysis; 1951 m. Smolensko UMGB darbuotojas. Laipsniai: vyresnysis leitenantas (pam. 1949-03-30, 1951-08).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1951-06-01; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1947-05- 21; du medaliai.

85. Razorenova (Bulachova) Ana Ivanovna (1919 m., netoliese Možaisko Kožuchovo kaimas–?). Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

NKVD organuose nuo 1938 m.; VLKJS nuo 1936 m.; VKP(b) nuo 1949 m. (1990-06 išstojo iš SSKP pačios prašymu); NKVD organuose nuo 1938-07; nuo 1938-08-02 SSRS NKVD 1-osios valdybos 9-ojo skyriaus sekretoriato mašininkė stenografistė; nuo 1939-04-27 SSRS NKVD GEU 3-iojo skyriaus sekretoriato 1-os kategorijos mašininkė stenografistė (pam. 1939-10-10); SSRS NKVD GUGB 2-ojo skyriaus stenografistė; nuo 1941-01 Vilniaus miesto NKVD valdybos mašininkė; 1941-04-03 Vilniaus miesto NKGB valdybos mašininkė; nuo 1941-06-29 NKGB valdybos kadrų rezerve; nuo 1941-09-21 Novosibirsko srities UNKVD valdybos kadrų rezerve; Novosibirsko srities UNKVD valdybos darbuotoja (pam. 1942-04-15); 1949 m. SSRS MGB 3-iosios vyriausiosios valdybos darbuotoja; 1955 m. SSRS SM KGB partijos komiteto partijos dokumentų apskaitininkė; leitenantė.



SSSR Medalis „Už kovinius nuiopelnus". Buvo steigiamas už sumanumą, iniciatyvą, drąsą mūšyje.

Apdovanojimas: medalis „Už kovinius nuopelnus" 1949-07-25.

86. Rubanov Andrej Maksimovič (1902 m., Rostovo srities Mankovo-Berezovsko rajono Petrovkos vienkiemis arba Donecko srities Morozovsko rajonas–1982-03, Kazanė). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: pradinis.

DVRA nuo 1918 m.; VČK organuose nuo 1920 m.

RKP(b) narys nuo 1924 m.

1938-11-10 Rževo miesto milicijos skyriaus komendantas grūdų paruošoms; nuo 1939-11-10 Kalinino srities UNKVD ACHO komendantas; Kalinino srities UNKVD ACHO komendantas; nuo 1943 m. Kalinino UNKGB (ACHO) skyriaus viršininkas (pam. 1945-10-13); Velikije Lukų sritis (pam. 1944-11-09); Estijos SSR (pam. 1945-02-23); Tadžikijos SSR (pam. 1945-10-13, 1948-05-28); 1951 m. Totorijos ASR MGB ACHO viršininko pavaduotojas; 1967 m. pensininkas.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas; GB vyresnysis leitenantas 1940-03-17 (pakeltas iš jaunesniojo leitenanto); papulkininkis (pam. 1951).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1950-11-24; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-12-04; trys „Raudonosios žvaigždės" ordinai 1943-09-20, 1945-01-19, 1967-10-28; „Garbės ženklo" ordinas 1945-05-31.

87. Rybakov Aleksej Aleksandrovič (1901 m., Kalugos sritis, Levas Tolstojus–1969 m.).

Išsimokslinimas: vidurinis.

RKP(b) nuo 1920 m.

VČK kariuomenėje nuo 1920 m.; SSRS NKVD konvojavimo kariuomenės vyriausiosios valdybos operatyvinio skyriaus viršininkas (pam. 1940-01); nuo 1941-03-01 NKVD konvojavimo kariuomenės valdybos tarnybos skyriaus einantis viršininko pavaduotojo pareigas; NKVD GUVV 1-osios valdybos 3-iojo skyriaus viršininkas; Krymo srities UNKVD MPVO skyriaus viršininkas; Uzbekijos SSR MPVO skyriaus viršininkas (pam. 1942-05-27); Krymo srities UNKVD MPVO skyriaus viršininkas 1945-07-25; 1946 m. vasario 11 d. atleistas iš Krymo srities UNKVD priešlėktuvinės gynybos viršininko pareigų. Pensininkas, dirbo Simferopolyje specialiosios prekybos kadrų skyriaus viršininku, restoranų ir valgyklų tresto direktoriumi, prekybos bei paruošų bazės viršininku.

Laipsniai: pulkininkas 1939-04-17.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-05-12; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-01-15; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1967-10-28.

88. Semenichin Demjan Emanuilovič (1894 m., Oriolo srities Jelecko rajono Kazakų kaimas–1975-08, Maskva).

Išsimokslinimas: žemiausias.

RKP(b) nuo 1924 m.



Katynės byloje vokiečių komisija apklausia liudininkus. 1943 m.

VČK organuose nuo 1920 m.

SSRS NKVD ACHU komendantūros suimtųjų priėmimo viršininkas (pam. 1936-12-19); SSRS NKVD ACHU komendanto skyriaus darbuotojas ypatingiems pavedimams. 1955 m. kovą atleistas iš SSRS SM KGB skyriaus viršininko pavaduotojo pareigų. Pensininkas, Maskvoje.

Laipsniai: GB leitenantas 1936-04-11; GB vyr. leitenantas 1936-12-19 (pam. 1940-10-26).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; trys „Raudonosios vėliavos" ordinai 1943-09-20, 1944-11-03, 1949-07-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1936-11-28; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19; ženklas „VČK–GPU garbės darbuotojas" (XV) 1932-12-20.

89. Seniuškin Nikolaj Michailovič (1906 m., Tverės gubernijos Vesjegonsko rajono Romanovskojės kaimas–1974-07, Kalinino srities Vesjegonsko rajonas, Romanovskojės kaimas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VKP(b) narys nuo 1930 m.

Kalinino srities UNKVD vairuotojas 1935-02–1937-04; Kalinino srities UNKVD garažo dirbtuvių vedėjas; Kalinino srities UNKVD garažo viršininkas 1937-11–1943-05; 1946 m. Kalinino srities UMGB darbuotojas; leitenantas. Paleistas į atsargą 1959 m. rugpjūčio 20 d. Kalinino srities vykdomojo komiteto UVD VAI valstybės skyriaus vyr. autoinspektorius.

Laipsniai: leitenantas (pam. 1946); GB vyr. leitenantas; vidaus tarnybos kapitonas 1954-11-30.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1946-04-30; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1945-01-19.

90. Silčenkov Ivan Michailovič (1908 m., Smolensko gubernijos Smolensko apskrities Andreikovo kaimas–1978-01, Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VKP(b) nuo 1940 m.

Smolensko srities UNKVD kalėjimo korpuso vyr. prižiūrėtojas, prižiūrėtojas; 1952 m. Smolensko srities UMGB ACHO administracijos skyriaus leidimų biuro budėtojas.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos“ ordinas 1952-05-23; „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1947-05-21; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1945-01-19; trys medaliai.

91. Sinegubov Nikolaj Ivanovič (1895 m., Jekaterinos geležinkelio Debalcevo kaimas–1979-08-12, Maskva). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: žemiausias.

RKP(b) nuo 1920 m.

VČK organuose nuo 1920 m.; GB vyr. majoras 1940-03-14; 1939 m. rugpjūtis–1940 m. lapkritis SSRS NKVD vyriausiosios transporto valdybos viršininko pavaduotojas ir tardymo skyriaus viršininkas; nuo 1942 m. SSRS kelių liaudies komisaro pavaduotojas, socialistinio darbo didvyris 1943-11-05; 1958 m. pašalintas iš partijos „dėl jam dirbant 1937–1939 m. naudotų tardymo duomenų klastojimo ir neteisėtų priemonių tardant suimtuosius SSRS NKVD vyriausiojoje transporto valdyboje“; atimtas didvyrio vardas ir apdovanojimai.

92. Skorodumov V. E. – kol kas informacijos nerasta (pagal D. Tokarevo liudijimą, Kalinino srities UNKVD vairuotojas.

93. Smykalov I. P. – Charkovo srities UNKVD vairuotojas.

94. Solovjov Vladimir Aleksandrovič (1912 m., Gardinas–1974 m., Smolenskas). OGPU organuose nuo 1934-03-05; VKP(b) narys nuo 1940 m.; Smolensko UNKVD garažo vairuotojas 1937-10–1941-07; 1952 m. Smolensko srities UMGB autotransporto skyriaus vairuotojas, viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1952-05-23; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1941-01-19; trys medaliai.

95. Solovjov Michail Matvejevič (1896-11-08, Kubanės srities Labino skyriaus Čamlyksko stanica–?). Gimė neturtingo valstiečio šeimoje (tėvas žuvo fronte 1915 m.). Rusas. Nepartinis.

Išsimokslinimas: pradinis.

VČK organuose nuo 1918 m.; 1951 m. Smolensko srities UMGB darbuotojas; leitenantas. Gyveno Smolenske (pam. 1968 m.).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1946-11-06; du „Raudonosios vėliavos" ordinai 1946-04-30, 1950-11-24; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1968-06-21.

96. Sorokin Vasilij Kuzmič (1899 m., Tverė–1967 m., Kalininas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VKP(b) narys nuo 1930 m.

NKVD organuose nuo 1935-04-08; Kalinino srities UNKVD budėtojas 1935-03–1937-05; Kalinino srities vidaus kalėjimo vyresnysis prižiūrėtojas 1937-05–1941-10; 1954 m. Kalinino srities UKGB vyresnysis prižiūrėtojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-11-05; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-07-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

97. Stekolščikov Ivan Aleksandrovič (1905 m., Maskvos srities Konstantinovo rajono Mergusovo kaimas–?).

Išsmokslinimas: 7 klasės.

VKP(b) narys nuo 1931 m.

DVRA gretose nuo 1927 m.; OGPU organuose nuo 1930 m.; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus darbuotojas; 1949 m. SSRS MVD 1-ojo specialiojo skyriaus operatyvinis įgaliotinis; 1950-01-21 perkeltas į SSRS MGB. Atleistas iš MGB 1952 m. gruodžio 1 d. mažinant etatus.

Laipsniai: GB seržantas (pam. 1940-10-26); kapitonas (pam. 1949, 1952).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1949-08-06; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1944-11-03.

98. Stelmach Ivan Ivanovič (1882 m., Gardino gubernija, Brest Litovsko apskrities Verchovičių valsčius, Omeleneco kaimas–1957 m., Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VČK organuose nuo 1918 m.



SSRS garbės ženklas, kuriuo buvo apdovanojami ypač pasižymėję čekistai „VČK–GPU tarnyboje XV" (1917–1932 m.).



SSRS garbės ženklas, skirtas ypač pasižymėjusiems čekistams „VČK–GPU tarnyboje V" (1917–1922 m.).

Kandidatas į VKP(b) narius nuo 1931 m.; VKP(b) narys nuo 1938 m.

Atleistas iš Vakarų srities UNKVD komendanto pareigų 1937-03-25; vėl priimtas; nuo 1938-03 iki 1941-10 Smolensko srities UNKVD vidaus kalėjimo viršininkas; nuo 1942-03 iki 1946-02 Smolensko srities UNKVD–UNKGB komendanto skyriaus viršininkas. Nuo 1946-02 pensininkas.

Laipsnis: GB leitenantas 1936-02-09; GB majoras (pam. 1945 m.).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1945-01-19; du medaliai; ženklas „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas" 1936-03-20. (žr. GARF, f. 7523, ap. 7, b. 572, p. 173-176).

99. Stepanov Ivan Aleksandrovič (1890 m., Oriolo gubernijos Oriolo apskrities Batavino kaimas–1953 m., Maskva).

Išsmokslinimas: 7 klasės.

VKP(b) narys nuo 1939 m.

OGPU organuose nuo 1922 m.; nuo 1939 m. SSRS NKVD konvojavimo kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkas. Paleistas į atsargą 1947 m. sausio 2 d. dėl ligos iš SSRS MVD konvojavimo kariuomenės valdybos operatyvinio skyriaus viršininko pavaduotojo pareigų. Mirė Maskvoje.

Laipsniai: pulkininkas 1939-07-15.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1944-11-03; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1943-09-20; du 2-ojo laipsnio „Tėvynės karo" ordinai – 1944-07-07, 1945-04-21; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1943-04-14.

100. Sucharev Nikolaj Ivanovič (1910 m., Kalinino srities Bežecko rajono Zaručjės kaimas–1964 m., Kazanė).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

VKP(b) nuo 1948 m.

DVRA 1932-1935 m.; 1940 m. Kalinino srities UNKVD vairuotojas; 1952 m. Totorijos ASR MGB darbuotojas; vyr. leitenantas; 1954 m. Kazanės milicijos valdybos GAI eismo saugumo poskyrio inspektorius. Paleistas iš Totorijos ASSR MVD dėl amžiaus 1959 m. sausio 1 d.; milicijos vyr. leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1952-05-23; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

101. Syromiatnikov Mitrofan Vasiljevič (1908 m., Charkovo srities Čugujevo apskrities Zarožnojės kaimas–?).

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA nuo 1930 m.; OGPU organuose nuo 1933 m.; VKP(b) narys nuo 1946 m.; nuo 1936-02-16 iki 1941-12 Charkovo srities UNKVD vidaus kalėjimo prižiūrėtojas, vyresnysis prižiūrėtojas, korpuso vyresnysis; 1951 m. Charkovo srities UMGB kalėjimo viršininko budėtojas padėjėjas; leitenantas (pam. 1951-09). Atleistas 1955-06-30. 1990 m. dar buvo gyvas, apklaustas per tyrimą prokuratūroje.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1946-04-30; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-0-19.

102. Sytin Vasilij Michailovič (1904 m., Tverės gubernija, Tverės apskritis, Dimitrovo kaimas–1987-04, Kalininas).

Išsilavinimas: žemiausias.

VKP(b) nuo 1939 m.; Kalinino srities UNKVD ACHO budėtojas 1937-11-02–1939-08; Kalinino srities UNKVD kalėjimo prižiūrėtojas 1939-08–1941-10; Kalinino srities UMVD vidaus kalėjimo prižiūrėtojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1954-11-05.

103. Siurin Andrej Borisovič (1912 m., Smolensko gubernija, Jarcevo apskrities Uvarovo kaimas–?).

Išsimokslinimas: 7 klasės.

VKP(b) nuo 1940 m.; 1940 m. Smolensko srities UNKVD ACHO vairuotojas; Smolensko srities UNKVD 2-ojo specialiojo būrio 1-os kategorijos „PK“ kontrolierius; Kalugos srities UNKGB–UMGB Bariatinsko rajono skyriaus operatyvinis įgaliotinis nuo 1944-08 iki 1948-07; MGB vidaus kariuomenės OKR vyr. operatyvinis įgaliotinis – „VV“ būrio MGB aparato įgaliotinis Vokietijoje (pam. 1948-07-19, 1945-06).

Laipsniai: GB seržantas 1942-09-27 (įsakymas Nr. 3041); GB jaunesnysis leitenantas 1943-02-11 (pam. 1945-06); kapitonas (pam. 1954-04).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1945-01-19; du medaliai.

104. Tarasov Georgij Nikonorovič (1908 m., Smolenskas–1975-10, Smolenskas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

DVRA ir GPU nuo 1930 m.; VKP(b) nuo 1930 m.; nuo 1939-10 iki 1941-08 Smolensko srities UNKVD bendrojo kalėjimo Nr.1 korpuso vyresnysis; Smolensko srities UMVD OITK lagerių skyriaus Nr. 1 priežiūros tarnybos viršininkas; nuo 1954-04-02 Smolensko srities UMVD kalėjimo Nr.1 specialiosios dalies inspektorius. Atleistas iš Smolensko srities vykdomojo komiteto vidaus reikalų valdybos 1959 m. balandžio 14 d. dėl amžiaus.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės“ ordinas 1952-03-20; medalis „Už kovinius nuopelnus“ 1946-04-30.

105. Tivanenko (Tivanenkov) Lazar Andrejevič (1908–1942-08-07). OGPU organuose nuo 1932 m.; VKP(b) nuo 1931 m.; nuo 1932-10-17 Vakarų srities OGPU PP komendantūros budėtojas; nuo 1934-04-15 Vakarų srities OGPU PP operatyvinio ryšio d/p feldjėgeris; nuo 1937-05-25 Vakarų srities–Sverdlovsko srities UNKVD komendantūros komendantas; 20-osios gv. šaulių divizijos 60-ojo gv. šaulių pulko kuopos politrukas. Žuvo.

106. Tikunov Ivan Jegorovič (Georgijevič) (1910 m. Sankt Peterburgas–1889-02, Kalininas).

Išsilavinimas: žemiausias.

DVRA 1931-09-29–1934-03-30; NKVD organuose nuo 1935-03-15; VKP(b) narys nuo 1940 m.; Kalinino srities UNKVD ACHO darbuotojas 1935-03-15–1940-09; Kalinino srities UNKVD–UNKGB vidaus



Vokiečių sudaryta tarptautinė komisija,
tiria NKVD žmogžudystę Katynėje. 1943 m.

kalėjimo viršininkas 1940-09–1944-10; 1954 m. – Kalinino srities UMVD milicijos valdybos mokymų punkto vyr. dėstytojas; kapitonas.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-06-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1950-11-24; du medaliai „Už kovinius nuopelnus"1943-09-20, 1945-01-19.

107. Timošenko Grigorij Ivanovič (1912 m. – Jekaterinoslavo gubernijos Kremenčiugo apskrities Pirogų kaimas–1958-07-24, Charkovas). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

NKVD organuose nuo 1936 m.; VKP(b) narys nuo 1941 m.; nuo 1937-10 iki 1941-05 Charkovo srities UNKVD komendantūros budėtojas; nuo 1951-03-01 Charkovo m. milicijos 8-ojo skyriaus inspektorius (budėtojas); nuo 1951 m. Charkovo srities UMVD–UMGB milicijos valdybos registracijos bei apskaitos skyriaus sekretorius; milicijos jaunesnysis leitenantas (pam. 1955-01).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1954-06-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-05-12; du kiti medaliai.

108. Tichonov Dmitrij Fiodorovič (1899 –?). NKVD organuose nuo 1934 m.; nepartinis; nuo 1934-08-25 Vakarų srities UNKVD DPZ jaunesnysis prižiūrėtojas; nuo 1937-02-01 Vakarų–Smolensko srities UNKVD DPZ 1-os kategorijos prižiūrėtojas budėtojas; 1942 m. Chabarovsko krašto UNKVD darbuotojas (pam. 1942-04-15).

109. Tichonov Pavel Pavlovič (1909 –1990). NKVD organuose nuo 1939 m.; VKP(b) narys nuo 1928 m.; GB kapitonas (1939-01-17); 1939 m. sausį–1941 m. kovą Charkovo srities UNKVD viršininko pavaduotojas. Nuo 1954 m. Ukrainos SSR SM KGB pirmininko pavaduotojas; 1959–1970 m. Kijevo srities UKGB viršininkas; generolas majoras 1958-02-18.

110. Točenov Afanasij Matvejevič (1910 m., Kalinino sritis, Zubcovsko rajonas, Belogorovo kaimas –?). DVRA 1932–1934 m.; NKVD organuose nuo 1935 m.; VKP(b) narys nuo 1943 m.; Vakarų srities UNKVD daiktinių įrodymų saugojimo kameros viršininkas; nuo 1936-04-01 Vakarų srities–Smolensko srities UNKVD DPZ prižiūrėtojas išvedžiotojas; nuo 1940-04-01 Vakarų geležinkelio prižiūrėtojas; 1949 m. SSRS MGB darbuotojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-07-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

111. Fadejev Aleksandr Michailovič (1910 m., Tverės gubernija, Tverės apskritis, Želtikovo kaimas–1956 m., Kalininas).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VKP(b) nuo 1941 m.; 1937-07–1938-07 Kalinino NKVD kalėjimo Nr. 1 1-os kategorijos prižiūrėtojas; 1945 m. Kalinino srities UNKGB darbuotojas; GB jaunesnysis leitenantas. Atleistas rugsėjo 15 d. mažinant etatus dėl ligos iš Kalinino srities UMGB ACHO administracijos skyriaus komendanto budėtojo pareigų, jaunesniojo leitenanto laipsnis.

Apdovanojimai: medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

112. Fedoryško S. M. – kol kas informacijos nerasta.

113. Feldman Ivan Ivanovič (1893, Ryga–1954-03-08, Maskva). Latvis.

Išsmokslinimas: žemiausias.

VKP(b) narys nuo 1928 m.

OGPU organuose nuo 1927 m.; 1936 m. SSRS NKVD ACHU ryšių skyriaus garažo Nr. 1 vairuotojas (pam. 1936-12-19); SSRS NKVD ACHU automobilių transporto skyriaus 1-osios autobazės vairuotojas



Amerikiečių ir anglų kariai dalyvauja vokiečiams atkasant lenkų belaisvių palaikus. 1943 m.

1938-07-01–1941-08-13. Paleistas į atsargą 1949 m. gegužės 20 d. dėl ligos iš SSRS MGB reikalų valdybos komendanto grupės viršininko pareigų; laipsnis – papulkininkis.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1936-12-19; GB leitenantas 1937-07-07; GB vyr. leitenantas 1940-03-17; GB majoras 1943-02-11; GB papulkininkis 1943-12-10 (pam. 1949-05-20).

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1949-07-25; „Raudonosios vėliavos" ordinas 1944-11-03; „Darbo raudonosios vėliavos" ordinas 1943-09-20; „Raudonosios žvaigždės" ordinas1936-11-28; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19; medaliai; ženklas „VČK-GPU (XV) garbės darbuotojas" 1932-12-20.

114. Frolenkov Ivan Leonidovič (1906 m., Smolensko srities Monastyrščensko rajono Marčevo kaimas–?).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VKP(b) narys nuo 1940 m.

DVRA 1928–1930; OGPU organuose nuo 1930-11-28; Smolensko srities UNKVD komendantūros darbuotojas; Smolensko srities UNKVD komendanto budėtojas padėjėjas (pam. 1943-02-01); nuo 1944-03-23 Smolensko srities UMGB; nuo 1944-03-23 Smolensko srities UNKGB; 1950 m. Smolensko srities UMGB darbuotojas; 1951 m.gegužę Archangelsko srities UMGB darbuotojas; leitenantas. Paleistas į atsargą 1955 m. gruodžio 19 d. dėl amžiaus iš Ust Vymsko ITL sukarintos šaulių apsaugos būrio 7 būrio vado pareigų; leitenantas.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1943-08-31; leitenantas (pam. 1950, 1955).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1950-11-24; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-01-19.

115. Cikulin Michail Vasiljevič (1903 m., Tverės gubernijos Tverės apskrities Ozerskojės kaimas–1988-08, Kalininas).

Išsimokslininimas: žemiausias.

OGPU organuose nuo 1932-03-14; VKP(b) nuo 1941 m.; Kalinino srities UNKVD ACHO komendantūros budėtojas 1938-09–1939-02; Kalinino srities UNKVD vidaus kalėjimo prižiūrėtojas, vyr. prižiūrėtojas 1939-02–1941-10; 1954 m. Kalinino srities UKGB kalėjimo prižiūrėtojas; viršila.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1954-11-05; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1947-05-21.

116. Cukanov Aleksej Iljič (1907 m., Maskvos gubernija, Kolomna–1975-06, Kalininas).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA nuo 1929 m.; OGPU organuose nuo 1932-04-02; kandidatas į VKP(b) narius nuo 1931 m.; VKP(b) narys nuo 1937 m.; Kolomnos rajono skyriaus GPU 2-ojo atskyrio feldjėgeris; laikinai einantis Kolomnos rajono skyriaus ryšių ekspedicijos viršininko pareigas; nuo 1933-12-01 Vyšnevolocko rajono skyriaus GPU–NKVD ryšių skyriaus viršininkas; nuo 1937-10-04 Kalinino UNKVD ryšių skyriaus viršininko padėjėjas; 1940 m. Velikije Lukų srities UNKGB viršininkas; 1952 m. Velikije Lukų srities UMGB skyriaus viršininko pavaduotojas; papulkininkis 1945-12-04.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1952-05-23; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-12-04; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

117. Čekulaev V. K. – kol kas informacijos nerasta.

118. Čužaikin Ivan Matvejevič (1895 m., Samaros gubernija, Nikolajevsko apskritis, Cholmankos kaimas–1967 m., Smolenskas). Išsimokslinimas – žemiausias, DVRA nuo 1918 m.; VKP(b) nuo 1930 m.; Smolensko srities UNKVD–UNKGB kalėjimo vyresnysis prižiūrėtojas 1939-05–1941-07; 1949 m. Smolensko srities UMGB darbuotojas; jaunesnysis leitenantas.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1949-07-25; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19; kitas medalis.

119. Ševeliov Aleksej Makarovič (1907 m., Kostromos srities Ivanovo rajono, Andronicho kaimas–?). Išsmokslinimas: nebaigtas aukštasis.

DVRA 1929–1931 m.; 1939 m. kovą–1940 m. rugsėjį SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 11-ojo poskyrio viršininkas; SSRS NKVD 1-ojo specialiojo skyriaus 15-ojo poskyrio viršininkas (iki 1943 m.?); 1951 m. SSRS MGB „A" skyriaus poskyrio viršininkas.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1938-07-25; GB leitenantas 1939-03-25 (pam. 1940-10-26); papulkininkis.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1951-06-01; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1946-04-30.

120. Šigalev Vasilij Ivanovič (1896, m., Kiržač–1942-08-23).

Išsimokslinimas: žemiausias.

VČK organuose nuo 1920 m.; RKP(b) nuo 1919 m.; 1936 SSRS NKVD ACHU komendantūros suimtųjų priėmimo viršininko padėjėjas (pam. 1936-12-19); SSRS NKVD ACHU darbuotojas ypatingiems pavedimams. Mirė 1942 m. rugpjūčio 23 d.

Laipsniai: GB jaunesnysis leitenantas 1936-04-11; GB leitenantas 1936-12-20; GB vyr. leitenantas 1937-07-07; GB kapitonas 1940-03-17.

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1937-12-19; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1936-11-28; „Garbės ženklo" ordinas 1940-04-26; ženklas „VČK-GPU (XV) garbės darbuotojas" 1932-12-20.

121. Šigalev Ivan Ivanovič (1900 m., Kiržač–1945).

VKP(b) nuo 1932 m.

Pasienio kariuomenėje nuo 1923 m.; OGPU organuose nuo 1925 m; nuo 1932-09-01 OGPU leidimų biuro viršininkas; nuo 1934-09-01 NKVD ACHU darbuotojas ypatingiems pavedimams; 1936 m. SSRS NKVD ACHU leidimų biuro viršininkas (pam. 1936-12-19); nuo 1938-08-02 Maskvos srities UNKVD komendantas; nuo 1938-08-04 Maskvos srities UNKVD ACHO laikinai einantis viršininko pareigas.

Laipsniai: GB seržantas 1936-04-11; GB jaunesnysis leitenantas 1936-12-19; GB leitenantas 1937-07-07; GB vyr. leitenantas 1940-03-17; GB majoras 1943-02-11; GB papulkininkis 1943-12-10.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; du „Raudonosios vėliavos" ordinai 1943-09-20, 1944-11-03; „Raudonosios žvaigždės" ordinas

1936-11-28; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19; ženklas „VČK–GPU (XV) garbės darbuotojas" 1934-04-08.

122. Ščepka Tichon Sergejevič (1905 m., Odesos srities Gaivoronsko rajono Bondurovo kaimas–1987-07, Charkovas). Ukrainietis.

Išsimokslinimas: 6 klasės.

NKVD nuo 1937 m.; VKP(b) narys nuo 1945 m.; 1940 m. Charkovo srities UNKVD UGB tardymo kalėjimo prižiūrėtojas (pam. 1937-12-15); 1945 m. Charkovo srities UNKVD komendantūros komendanto budėtojas padėjėjas; vyr. seržantas; 1950 m. Odesos srities UMVD darbuotojas (pam.1950-11-01). Atleistas iš MVD 1953 m. liepos 21 d.

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1945-05-12; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-15.

123. Jakovlev Arsenij Michailovič (1915 m., Tverės gubernija, Tverės apskritis, Petrušino kaimas–?).

Išsimokslinimas: nebaigtas vidurinis.

DVRA gretose nuo 1936 m.; VKP(b) narys nuo 1943 m.; 1940 m. Kalinino srities UNKVD prižiūrėtojas; 1943 m. Ivanovo srities UNKVD UITK darbuotojas; 1947 m. MVD Gulago Kuibyševo mokykla; 1952 m. Kalinino srities UMVD OITK operatyvinio skyriaus instruktorius. 1953 m. gegužės 4 d. išleistas į atsargą dėl ligos iš Kalinino srities teisės valdybos sukarintos šaulių apsaugos štabo instruktoriaus pareigų. 1957 m. gruodžio 7 d. vėl priimtas į MVD Kalinino srities vykdomojo komiteto UVD CHOZO materialinio techninio skyriaus ginkluotės inspektoriaus pareigas.

Laipsniai: jaunesnysis leitenantas 1943-09-02; leitenantas 1947-02-17; vyr. leitenantas (pam. 1951-02-26, 1953-05-04).

Apdovanojimai: „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1952-03-20; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1949-08-06.

124. Jakovlev Piotr Aleksandrovič (1892 m., Žemutinis Naugardas–1959-04-15, Maskva). VČK organuose nuo 1918 m.; VKP(b) narys nuo 1919 m.; 1936 m. SSRS NKVD ACHU ryšių skyriaus viršininko padėjėjas (pam. 1936-12-19); SSRS NKVD ACHU autotransporto skyriaus viršininko pavaduotojas; 1954 m. SSRS MT KGB skyriaus viršininko pavaduotojas. Išleistas į pensiją 1954 m. gegužę. Palaidotas Dono kapinėse.

Laipsnis: GB vyr. leitenantas 1936-07-19; GB kapitonas 1936-12-19; GB papulkininkis 1943-02-11; GB pulkininkas 1943-12-10.



Demonstruojami žudynių daiktiniai įrodymai. Katynė. 1943 m.

Apdovanojimai: Lenino ordinas 1945-02-21; trys „Raudonosios vėliavos" ordinai 1943-09-20, 1944-11-03, 1949-07-25; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1937-07-22; „Garbės ženklo" ordinas 1937-12-19; ženklas „VČK-GPU (V) garbės darbuotojas" Nr. 68" 1938-05-09; ženklas „VČK-GPU (XV)garbės darbuotojas" 1936-12-20.

125. Jakušev Trofim Pavlovič (1908 m., Riazanės sritis, Korablinsko rajonas, Šilovo kaimas–1990-03, Kalininas).

Išsimokslinimas: 6 klasės.

DVRA nuo 1930 m.; VKP(b) nuo 1932 m.; 1940 m. Kalinino srities UNKVD darbuotojas; 1952 m. Kalinino srities UMGB darbuotojas; 1955 m. Kalinino srities UMVD darbuotojas. Į atsargą išleistas 1959 m. gegužės 11 d. dėl atitarnautų metų, einant Kalinino srities vykdomojo komiteto UVD kalėjimo Nr.1 viršininko budėtojo padėjėjo pareigas; laipsnis – vidaus tarnybos vyr. leitenantas.

Laipsniai: vyr. leitenantas (pam. 1952 m.), vidaus tarnybos vyr. leitenantas (pam. 1955-04-28).

Apdovanojimai: „Raudonosios vėliavos" ordinas 1952-05-23; „Raudonosios žvaigždės" ordinas 1946-11-06; medalis „Už kovinius nuopelnus" 1945-01-19.

Bjauresnį paveikslą sunku įsivaizduoti. Nusenęs diktatorius, pasitelkdamas slaptosios policijos aparatą, baimėje laiko visą jam artimą aplinką, savivaliauja ir nesilaiko įstatymų. O juk kalbame ne apie Lotynų Amerikos tipo uzurpatorių kokioje ten „bananų respublikoje". Turime galvoje didžios valstybės vadovą, kurio kultą agitacijos ir propagandos struktūros palaikė taip ilgai ir taip uoliai, kad daugybė piliečių jo vos nelaikė dievu, o šiuolaikiniai gerbėjai nuoširdžiai vadina didžiausiu sovietų laikų veikėju. Bet ar pažinojo jį? Jį kaip žmogų, o ne kaip sukurtą mitą?

Toliau spausdinami dokumentai gali atverti akis tiems, kurie ir toliau neigia, kad nusikaltimuose dalyvavo pats Stalinas.

Įdomu, kad reikalaudamas kankinti Stalinas rėmėsi Leninu, teigdamas čekistams, jog būtent tokie būdai būtini ir paremti sovietų valstybės įkūrėjo autoritetu. Tai, kad kitados liaudies komisarų sovieto pirmininkas Leninas pats domėjosi visomis pagrindinėmis VČK veiklos detalėmis, kartais pats rašė Dzeržinskiui ir nurodė, kurį būtina nedelsiant suimti, o kurį galima ir paleisti iš kalėjimo, – buvo pats būdingiausias sovietų politinės sistemos bruožas. Stalinas veikė lygiai taip pat, jis perėmė patirtį, bet ir labai patobulino valstybės saugumo sistemos kasdienį valdymą. Ir visai nesvarbu, kad Leninas nerašė nurodymų kankinti. Apie sušaudymus be teismo prirašyta, bet ne apie kankinimą (tiesiog kol kas dar neteko matyti tokių dokumentų). Stalinas pamiršo, kad Leninas, beveik metus jau gulintis mauzoliejuje, negalėjo įsakyti 1925 m. OGPU kankinimo kameroje susidoroti su Borisu Savinkovu. Bet jis žinojo svarbiausia: Leninas su priešais nesiterliojo ir savęs neapsunkino formalios teisėtvarkos saitais. Stalinas įtikino save ir tikino MGB darbuotojus, kad taip buvo Lenino laikais ir taip turi būti visada! Iki pat mirties jis nuoširdžiai laikė save marksistu ir Lenino darbų tęsėju.

Po Stalino mirties neatsirado nė vieno žmogaus iš jo SSKP CK prezidiumo aplinkos, kuris būtų ryžęsis analogiškoms piktadarybėms, kad būtų toliau atvirai tęsęs įstatymus pažeidžiantį represinį kursą. Tikriausiai tai yra pats aiškiausias Stalino asmens pralaimėjimo patvirtinimas, jo politinis pralaimėjimas. Jis pernelyg ilgai visus laikė baimėje.



J. Stalinas ilsisi savo viloje Gagruose.

Ir niekas iš artimiausių bendražygių netapo jo vertu ir jam lygiu budeliu. Net Berija, kuris, kadaise užimdamas vidaus reikalų liaudies komisaro postą, vykdė nusikalstamus Stalino įsakymus. Jis pirmasis puolė demaskuoti visai nesenus despoto nusikaltimus. Būtent jis ir įsakė atlikti Stalino paskutinio valstybės saugumo ministro Semiono Ignatjevo (buvusio 1951 m. rugpjūtį–1953 m. kovą) veiklos tyrimą. Berija pareikalavo, kad Ignatjevas pasiaiškintų dėl išpūstų bylų, kurias tiesioginiu Stalino nurodymu pradėjo MGB.

Pas Ignatjevą buvo pasiųstas tardymo skyriaus viršininkas Vlodzimirskis. Jis gavo paaiškinimą raštu ir paaiškinimus iš paties buvusio valstybės saugumo ministro lūpų.

1953 m. balandžio 3 d. įvyko Kremliaus gydytojų reabilitavimas, o kitą dieną apie tai buvo pranešta laikraščių pirmosiose skiltyse. Dar po dienos Ignatjevas buvo išmestas iš CK sekretorių, o 1953 m. balandžio 28 d. atleistas ir iš SSKP CK narių.[447] Berija tikėjosi Stalino dalyvavimo pažeidžiant įstatymus dokumentus panaudoti ne tik susidorojant su Ignatjevu, bet ir iškeliant savo, kaip kovotojo už teisybę, autoritetą.

Remiantis Konstantino Simonovo atsiminimais su Berijos surinktais dokumentais, Senojoje aikštėje buvo pradėti informuoti SSKP CK nariai:

[447] Lavrentijus Berija. 1953. SSKP CK liepos plenumo stenograma ir kiti dokumentai. M., 1999, p. 23–25, 398.



„J. Stalinas – V. Leninas šiandien". Pagal šią surežisuotą nuotrauką SSRS buvo sukurtas plakatas.

„Skaityti buvo sunku", Stalino tiesioginio dalyvavimo „gydytojų žudikų" istorijoje dokumentai liudijo jo „įtarumą ir žiaurumą, prilygstantį psichozei".[448]

Bet labai greitai juos uždrausta rodyti. Ir kai Simonovas apie tai papasakojo nespėjusiems perskaityti taip pat CK nariams Aleksandrui Fadejevui ir Aleksandrui Korneičukui, ką tik grįžusiems iš kelionės į užsienį, „jiems akys iššoko iš orbitų".[449] Kaip sako Simonovas, „šiuos dokumentus, liudijančius prasidėjusį asmenybės degradavimą, žiaurumą, beprotišką įtarumą, skaityti buvo labai baisu, tuos dokumentus, kuriuos savaitei po nosimi pakišo Berija ir vėliau nežinia kas jam užkirto kelią".[450] Bet skaitymas išėjo į naudą; taigi Simonovas jau 1953 m. buvo pasirengęs tam „moraliniam smūgiui", kurį daugeliui teko išgyventi XX suvažiavime klausantis Chruščiovo kalbos.

Ir šiandien šie dokumentai – akivaizdus ir įtikinamas pavyzdys apie vėlesniojo Stalino jėgą ir bejėgiškumą, kai net MGB aparato darbuotojai suprato, kaip rašė savo rašte Goglidzė, kad juos tiesiogiai verčia pažeidinėti įsakymus. Bet pasipriešinti jie bijojo... Ar ne pamoka dabarčiai?!

448 K. Simonovas. Mano kartos žmogaus akimis. Apmąstymai apie J.V. Staliną. M., 1989, p. 275–276.

449 Ten pat.

450 Ten pat, p. 283.

DOKUMENTAS NR. 2

SSRS MVD 3-iosios valdybos viršininko S.A. Goglidzės paaiškinamasis raštas SSRS vidaus reikalų ministrui L.P. Berijai apie „gydytojų bylos" tyrimą SSRS MGB. 1953 m. kovo 26 d.

Visiškai slaptai
1953 m. kovo 26 d.
Draugui L.P. Berijai

Dėl pažeidimų ir nukrypimų, kurie buvo SSRS MGB atskleisti Kremliaus gydymo ir sanitarijos skyriuje gydytojų byloje, suimtų čekistų ir kitose tardymo bylose, laikau savo pareiga Jums pranešti apie aplinkybes, dėl kurių žlugo darbas.

Po 1951 m. liepos 11 d. SSKP CK sprendimo „Dėl blogos padėties SSRS valstybės saugumo ministerijoje" MGB buvo įpareigota tęsti teroristinės Etingerio veiklos tyrimą.

Kiek man žinoma, 1951 m. liepą iš MGB darbuotojų buvo sukurta speciali grupė, įpareigota vykdyti agentūrinį darbą Kremliaus Lečsanuprao (Kremliaus gydymo bei sanitarijos valdyba – vert.) gydymo įstaigose tarp dirbančių ir anksčiau dirbusių medicinos darbuotojų, taip pat specialistų, kurie Lečsanupro buvo kviečiami konsultacijoms ir gydyti ligonių.



Čabanų (avių piemenų) brigados susirinkime skaitomas pranešimas apie liaudies priešų teismo procesą.

Apie šios MGB specialios darbuotojų grupės darbą nieko negaliu pasakyti, nes labai greitai buvau perkeltas dirbti į Uzbekistaną ir į darbą SSRS MGB grįžau tik 1952 m. vasario pabaigoje. Buvau paskirtas Sovietų armijos ir karinio jūrų laivyno kontržvalgybos vyriausiosios valdybos viršininku ir kartu ministro pavaduotoju. Kaip ministro pavaduotojui man buvo pavesta vadovauti vyriausiajai geležinkelių ir vandens transporto apsaugos valdybai ir „K“ skyriui, o praėjus keletui mėnesių, „A“ (apskaitos bei registravimo) skyriui.

Kremliaus Lečsanupro gydytojų byloje apie agentūrinę ir tardymo veiklą nieko nežinojau, nes šioje srityje nedirbau. Tik 1952 m. rudenį, atleidus Lečsanupro viršininką Jegorovą ir į šias pareigas paskyrus naują viršininką draugą Kuperiną, aš iš valstybės saugumo ministro draugo Ignatjevo sužinojau, kad, tarsi į Kremliaus Lečsanuprą įsigavo nesąžiningi žmonės, kad tardymo ir agentūros duomenimis, ekspertizės duomenimis, įrodyta, jog pirmiausia tarp Lečsanupro ir gydytojų egzistuoja priešiška grupė, leidusi sau nusikalstamai elgtis gydant Partijos ir Vyriausybės vadovus ir net „liaudies demokratijos“ šalių vadovus, broliškų komunistinių partijų atstovus ir panašiai.

Pastaruoju metu iš draugų Ignatjevo ir Riumino lūpų sužinojau keletą šios bylos detalių. Konkrečiai man pranešta, kad Ypač slaptų bylų

tardymo skyrius, vadovaujamas buvusio viršininko Riumino, atliko didžiulį „darbą“ tiriant daugelį atsakingų draugų ligų istorijų, kurie buvo gydomi Kremliaus Lečsanupre ir kad, iškilus SSRS MGB klausimams buvo atlikta medicininė (ir ne viena) ekspertizė. Joms atlikti buvo pakviesti patikrinti ir patyrę gydytojai iš įvairių Sovietų Sąjungos miestų ir būtent nuo jų užšifruoti visus duomenys, kurie leido spręsti apie ligonių, gydytojų asmenybes ir suinteresuotas įstaigas.

Riuminas net pasigyrė tardymo skyriaus sprendžiamų uždavinių sudėtingumu ir, pasinaudojus daugeliu operatyvinių kombinacijų, leidusių jam išsiaiškinti diagnostikos, gydymo kokybės klausimus, išsiaiškinti asmenis, kurie elgėsi nusikalstamai gydydami Partijos ir Vyriausybės vadovus, darė didelę žalą jų sveikatai, o kai kuriais atvejais (draugo Ščerbakovo, draugo Dimitrovo, draugo Ždanovo), net paskatino pernelyg ankstyvą mirtį.

Lapkričio viduryje SSRS MGB suėmė buvusį Kremliaus Lečsanupro viršininką Busalovą, Jegorovą, gydytojus Vinogradovą, Vasilenką, Majorovą, Fiodorovą, Karpajų, Vovsį, Koganą ir kitus.

1952 m. visą rudenį lankydamasis pas valstybės saugumo ministrą draugą Ignatjevą su pranešimais, aš negalėjau nepastebėti jo slogios moralinės būsenos. Mano kalausinėjamas draugas Ignatjevas papasakojo apie pernelyg lėtą tardymo eigą byloje „Dėl teroristinės gydytojų veiklos Lečsanupre“, nes, net atsižvelgus į griežtus draugo Stalino nurodymus ir perspėjimus, neatskleidžiami Lečsanupro gydytojų teroristinės veiklos šaknys ir šaltiniai, neišaiškinami bendrininkai ir padarytų nusikaltimų organizatoriai.

Draugas Ignatjevas sakė, kad dar blogesnė padėtis dėl kenkėjų Abakumovo–Švarcmano bylos tyrimo ir šioje byloje nevykdomi draugo Stalino nurodymai, nes iki šiol nėra atskleista šios „šnipų“ grupės veikla, o suimtieji neprisipažįsta.

Kadangi susiklostė tokia padėtis, kalbėjo draugas Ignatjevas, draugas Stalinas MGB veiklą vertina griežtai neigiamai.

Pirmosiomis lapkričio mėnesio dienomis draugai Ignatjevas, Riasnojus, aš ir Riuminas buvome pakviesti į draugo Stalino kabinetą ir, remiantis MGB žvalgybos valdybos darbuotojų draugų Kaščejevo ir Galicino pareiškimu, gavome nurodymą parengti siūlymus reorganizuoti SSRS MGB žvalgybos ir kontržvalgybos tarnybų veiklą. Kartu su šiuo

ПОДЛЫЕ ШПИОНЫ И УБИЙЦЫ
ПОД МАСКОЙ ПРОФЕССОРОВ-ВРАЧЕЙ

„Niekšai šnipai žudikai, prisidengę gydytojų profesorių kaukėmis". Sovietų laikraščio straipsnis apie gydytojų „žudikų" bylą. SSRS buvo rengiami ir vyko daugybė parodomųjų teismo procesų.

klausimu draugas Stalinas mums išsakė labai rimtų pretenzijų dėl Kremliaus Lečsanupro gydytojų bylos tyrimo.

Draugas Stalinas nurodė, kad tardytojai dirba be ugnelės, nemoka pasinaudoti suimtųjų tarpusavio prieštaravimu ir kalbomis atskleidžiant tiesą, nemokšiškai pateikia klausimus – jie turėtų tarsi kabliukai kabintis net už pačios mažiausios galimybės, kad „sugautų, sugriebtų"savo rankomis suimtąjį ir t.t., ir panašiai.

Draugas Stalinas panašiai ir nuolat vertino SSRS MGB Ypač svarbių bylų tardymo skyriaus tardytojų darbą per asmeninius susitikimus ir per telefono pokalbius su manimi. Jis niekada net akimirką neabejojo Kremliaus Lečsanupro gydytojų byla ir iš tikro tvirtino, kad tokia teroristinė grupė buvo ir dėl MGB darbuotojų politinio nerūpestingumo, trumparegiškumo ir abejingumo, kuris beveik ribojosi su nusikaltimu Partijai ir Vyriausybei, šios grupės veikla nebuvo laiku atskleista.

Susiklostė nuomonė, kad čekistai prarado Partijos ir Vyriausybės pasitikėjimą, ir draugas Stalinas pirmiausia manė, jog didelė MGB

darbuotojų grupė prarado politinę uoslę, tarp čekistų pernelyg daug karjeristų, padlaižių, tinginių, iškeliančių savo gerovę aukščiau valstybės interesų. Trumpai sakant, jis mus laikė kilmingaisiais, kaip dažnai mums sakydavo draugas Stalinas.

Gruodžio viduryje draugas Ignatjevas susirgo ir atgulė į lovą. Lapkričio 20 d. draugas Stalinas išsikvietė į savo kabinetą draugus Ogolcovą, Pitovranovą ir mane apsvarstyti mūsų pateikto vyriausiosios žvalgybos valdybos organizavimo projekto. Pristatyto projekto svarstymas vyko pernelyg įkaitusioje ir siaubingoje atmosferoje. Mus užgriuvo visa virtinė politinio pobūdžio kaltinimų.

Jeigu juos pateiktume trumpai, tai buvo kalbama, kad SSRS MGB padarė labai šiurkščių klaidų veikdama žvalgyboje užsienyje atsisakiusi savo veikloje diversijų ir teroro kovojant su priešu, kad mes, remdamiesi „supuvusiais ir kenksmingais svarstymais apie tarsi nesuderinamomis su marksizmu-leninizmu diversijomis ir terorizmu prieš klasinius priešus, iš marksizmo-leninizmo pozicijų nusiritome į buržuazinio liberalizmo ir pacifizmo" pozicijas ir kad kontrrevoliucinė veikla šalies viduje kovojant su užsienio šalių žvalgybomis blogai organizuota ir veikiama negudriai. Čekistai, apsvaiginti pergalės Didžiajame Tėvynės kareir komunizmo kūrimo sėkme, pažeisti idiotiškos abejingumo ir nerūpestingumo ligos, parodė trumparegiškumą kovodami su kenkėjų ir priešo šnipinėjimo bei diversiniu darbu.

Šį kaltinimą draugas Stalinas pailiustravo savo padarytomis išvadomis iš Kremliaus Lečsanupro ir Abakumovo–Švarcmano bylų ir savo kalbos pabaigoje čekistams pažadėjo surengti „visuotinį valymą" – šalinti visokius kilmingus tinginius, išsigimėlius ir taip toliau.

Šią dieną buvo priimtas nutarimas draugą Ogolcovą ir mane paskirti valstybės saugumo ministro pirmaisiais pavaduotojais. Šioje padėtyje atsisakyti paskyrimo buvo neįmanoma, nes tai būtų buvę palaikyta bailumu ir dezertyravimu.

Man, kaip ministro pirmajam pavaduotojui, buvo pavesta stebėti ypatingųjų bylų tardytojų darbą ir pirmiausia turėjo būti skiriamas dėmesys Lečsanupro gydytojams kenkėjams. Taip pat mane įpareigojo, atleidus netinkamus, atnaujinti ypatingųjų bylų tardytojų personalą, pakeisti juos naujomis tardytojų pajėgomis iš periferijos.

Lapkričio 13 d. iš ministro pavaduotojo ir Ypač svarbių bylų tardymo skyriaus viršininko pareigų buvo atleistas Riuminas, kaip nesugebėjęs susitvarkyti su darbu, ir laikinai Tardymo skyriui vadovauti pradėjo Sokolovas.

Draugas Sokolovas mane supažindino su Lečsanupro gydytojų bylos tyrimo eiga. Iš jo sužinojau, kad, tiesiogiai nurodžius draugui Stalinui, gydytojams buvo taikomos fizinio poveikio priemonės, uždėti antrankiai ir todėl beveik visi suimtieji liudija savo nusikalstamą Partijos ir Vyriausybės vadovų gydymą. Taip spalį liudijo Jegorovas, Busalovas, Majorovas ir Fiodorovas, o lapkritį – Vinogradovas ir Vasilenka.

Nurodymą panaudoti antrankius ir fizinio poveikio priemones aš pats girdėjau iš draugo Stalino lūpų dar prieš man pateiktą draugo Sokolovo raportą. Be to, suimtiesiems mušti buvo sudaryta speciali grupė ne iš tardytojų.

Praėjus keletui dienų po to, kai buvau paskirtas ministro pavaduotoju, man paskambino draugas Poskrebyševas ir pranešė, kad gruodžio 1 d. įvyks SSKP CK politinio biuro posėdis. Jo darbotvarkėje du klausimai: „Dėl kenkimo Kremliaus Lečsanupre" ir „Dėl padėties valstybės saugumo ministerijoje" ir abiem šiais klausimais būtina parengti draugo Stalino vardu aiškinamuosius raštus, o aš privalau parengti pranešimą Prezidiumui.

Gruodžio 1 d. svarstant pranešimus Prezidiume ir gruodžio 5 d. priimant sprendimus dėl pranešimų draugas Stalinas vėl dar atkakliau pakartojo ankstesnį kaltinimą dėl išsigimimo darbe, nurodydamas, kad mes užmiršome senas čekistų tradicijas, pamiršome, kad klasių kovoje su priešu negalima kovoti užsimovus baltas pirštines, kad mes norime likti „švarūs" ir nesiimame jokių aktyvių priemonių kovoje už sovietų valdžią, pamiršome Lenino nurodymus ir t. t. Nebuvo pamiršti ir tardytojai. Draugas Stalinas pasakė, kad mes turime ne revoliucingus tardytojus, kad jie „bonzos", parazitai, menševikai, darbe nerodo iniciatyvos, o tenkinasi tik pačių suimtųjų prisipažinimu ir t.t.

Draugas Stalinas beveik kasdien domėjosi gydytojų ir Abakumovo–Švarcmano bylų tyrimo eiga, kalbėjosi telefonu, kartais kvietė į savo kabinetą. Kalbėdamasis su manimi draugas Stalinas paprastai didžiai susierzinęs nuolat kartojo esąs nepasitenkintas tyrimo eiga, barė, grasino ir paprastai reikalavo suimtuosius mušti: „Mušti, mušti, mirtinai

mušti". Į mano pastabą, kad tai gali atvesti prie suimtojo mirties, kad kai kurie suimtieji, pavyzdžiui,Vovsis, Koganas, liudija ir nenaudojant represijų, sukėlė dar didesnį susierzinimą ir priekaištus, jog nevykdomi jo nurodymai.

Štai tokioje nenormalioje aplinkoje vyko tyrimas. Iš manęs reikalavo, kad suimtieji gydytojai prisipažintų dėl piktadariškų savo veiksmų, dėl visų atsakingų darbuotojų (draugų Ždanovo, Ščerbakovo, Dimitrovo, Tolbuchino, Jefremovo ir kt.) mirčių arba dėl visų rimtų susirgimo atvejų (draugo Andrejevo, Torezo, Tokudos, Vasilevskio, Govorovo, Levčenkos ir kt.).

Suprantama, šiuos draugo Stalino reikalavimus aš perduodavau tardytojams.

Nauji suėmimai vyko tam neturint tvirto pagrindo, o kartais ir apskritai neturint jokios informacijos. Taip buvo suimti neurologė Popova, otolaringologas Preobraženskis, terapeutas Zeleninas ir kiti, dėl kurių MGB neturėjo jokių kompromituojamųjų dokumentų. Užteko kuriam suimtajam ištarti naujo gydytojo, net dalyvavusio konsiliume, pavardę ir paprastai draugas Stalinas liepdavo jį suimti.

Todėl man teko daugybę kartų sulaikyti tokių protokolų, kuriuose buvo naujų asmenų vardai, siuntimą arba tokie protokolai buvo siunčiami nurodant, kad liudijantieji asmenys dalyvauja aktyvioje agentūrinėje veikloje ir kad apie rezultatus bus pranešta papildomai. Bet ir tai ne visada duodavo teigiamų rezultatų.

Man galima pateikti visai natūralų klausimą, kaip aš vertinu Lečsanupro gydytojų bylą?

Turiu sąžiningai pasakyti: sielos gilumoje niekada netikėjau, kad Kremliaus Lečsanupre egzistavo ir organizuotai veikė teroristinė grupė ir dar blogiau, kad ji vykdė kapitalistinių žvalgybų užduotis. Tokią išvadą aš padariau todėl, kad niekas iš suimtųjų nepatvirtino išankstinio susitarimo, išankstinį kenkimą neigė, o Vinogradovo, Vovsio, Kogano išvardyti šnipinėjimo ryšiai vis nutrūkdavo ties mirusių asmenų pavardėmis.

Vienintelis Vinogradovo įvardytas gyvas žmogus buvo jau anksčiau suimtas ir 25 metams nuteistas gydytojas Berlinas. Jis iš lagerio buvo atgabentas į Maskvą, „prisipažino" dalyvavęs šnipinėjimo veikloje ir pateikė daugybę liudijimų. Deja, patikrinus reikėjo pripažinti visišką jų



Gydytojų „byla" humoro ir satyros žurnale „Krokodilas".

nepatikimumą ir todėl Berlino liudijimų protokolai į instanciją nebuvo siunčiami.

Dar mažiau patikimi buvo suimtųjų gydytojų žydų liudijimai apie tarptautinę organizaciją „Džoint". Visus suimtųjų liudijimus siejo Šimeliovičiaus, sušaudyto „Žydų antifašistinio komiteto" byloje, pavardė. O liudijimais apie šnipinėjimą visiškai nebuvo galima tikėti.

Kaip sužinojau, kai kurie tardytojai pažeidinėjo sovietinius įstatymus: klastojo suimtųjų liudijimus, tyčiojosi iš jų, nors tardytojams tai buvo kategoriškai draudžiama daryti, – mušė juos.

Tai galėjo vykti dėl to, kad nebuvo nuolatinės kontrolės ir tardytojų stebėjimo, o tai neabejotinai leido sukilti kai kurių tardytojų patiems žemiausiems instinktams ir atvedė juos prie nusikaltimo. Savo kaltės dėl to neneigiu, bet turiu pasakyti ir tai gali visi patvirtinti, kad tais atvejais, kai sužinodavau apie neteisingą tardytojų elgesį su suimtaisiais, nedelsdamas reaguodavau. Bet ką galima padaryti, kai buvo pažeidžiami patys įstatymų pagrindai – įteisinti antrankiai, grandinės, mušimas, tardymas neleidžiant miegoti ir be pertraukos.Tokiomis sąlygomis vadovybė negalėjo neprarasti valdinių kontrolės.

Buv[ęs] SSRS valstybės saugumo ministro pavaduotojas
Goglidzė
Maskva

FSB CA, f. 4-os, ap.11, b. 1, l. 315–322. Kopija.

DOKUMENTAS NR. 3

Atmintinė SSRS vidaus reikalų ministro L.P. Berijos, nusiųsta buvusiam SSRS valstybės saugumo ministrui S.D. Ignatjevui su siūlymu parengti paaiškinimus dėl „gydytojų bylos". 1953 m. kovo 26 d.

Atmintinė

Nustatyta, kad gydytojų byloje kaltinamieji teroristine veikla prieš partijos ir vyriausybės vadovus buvo suimami buvusios SSRS MGB ir Jums esant ministru be jokio pagrindo.

Paaiškėjo, jog, panaudojus prieš suimtus gydytojus fizinio poveikio priemones (mušimą, laikymą ilgą laiką sukausčius antrankiais, neleidžiant miegoti, grasinant), daugelis iš jų buvo priversti pateikti išsigalvotus, tardytojų suklastotus liudijimus apie suimtųjų antisovietinę bei teroristinę veiklą ir šnipinėjimą prieš SSRS.

Taip pat nustatyta, kad medicinos ekspertizės gydytojų byloje sufabrikuotos tam tikslui pasitelkus medicinos darbuotojus, kurie yra SSRS MGB agentai.

Šiuo klausimu būtina pateikti Jūsų, kaip buvusio valstybės saugumo ministro, paaiškinimą ir nurodyti, kodėl Jūs nesiėmėte priemonių užkirsti kelią MGB tardytojų klastojimui bei įstatymų pažeidimams ir teikti objektyvią informaciją SSRS vyriausybei apie tikrąją padėtį.

Rezoliucija: Asmeniškai draugui Ignatjevui S.D., L. Berija. Kovo 26 d.

FSB CA, f. 5-os, ap. 2, b. 31, l. 446 (OP-3 1955 m.)

DOKUMENTAS NR. 4

Buvusio SSRS valstybės saugumo ministro S.D. Ignatjevo paaiškinamasis raštas SSRS vidaus reikalų ministrui L.P. Berijai apie „gydytojų bylą". 1953 m. kovo 27 d.

1953 m. kovo 27 d.
Visiškai slaptai

Asmeniškai
Draugui L.P. Berijai

Dėl suimtų ir kaltinamų teroristine veikla prieš partijos ir vyriausybės vadovus gydytojų Jums pranešu:

1951 m. liepos 11 d. paskelbus CK direktyvą, kurioje buvo MGB nurodoma – atskleisti egzistuojančią tarp gydytojų priešišką grupuotę, užsiimančią kenkimu partijos ir vyriausybės vadovams – operatyvinėse valdybose, kurios vykdė darbą tarp gydytojų, buvo patikrintos visos gydytojų bylos, kuriose juos norėta įtraukti į agentūrinę veiklą. Kaip paaiškėjo nagrinėjant šias bylas, MGB neturėjo jokių žinių apie organizuotą tarp gydytojų priešo grupę. Buvo tiriami agentūros pranešimai bei slapto pasiklausymo įrašai, kurie rodė tik tai, jog kai kurie iš sekamų gydytojų rengė antisovietinius pokalbius, priešiškai kalbėjo apie

SSRS tarsi oficialiai vykdomą liniją apribojant žydų tautybės gydytojų teises... Iš turimos informacijos buvo matyti, kad atskiri gydytojai, kuriais domėtasi, ir jų šeimų nariai šmeižikiškai šnekėjo apie partijos ir vyriausybės vadovus, ir jiems išsakė piktų linkėjimų.

1951 m. spalį apie tai aš pranešiau draugui Stalinui į jo pateiktą klausimą „Kaip vyksta darbas atskleidžiant priešų veiklą tarp gydytojų?", kurį jis man pateikė telefonu iš Pietų (Achalio–Afono).

Mano pranešimas sukėlė draugo Stalino didelį susierzinimą ir jis priekaištaudamas, kad „čekistai nė velnio nemato toliau savo nosies, išsigimsta, tampa mulkiais, miesčionimis, nenori sąžiningai vykdyti CK direktyvų", pareikalavo imtis ryžtingų priemonių, kad būtų atskleista gydytojų teroristų grupė, dėl kurios egzistavimo, kaip jis pasakė, seniai ir tvirtai yra įsitikinęs.

Tuojau po šio pokalbio su draugu Stalinu aš pasikviečiau draugus Goglidzę, Ogolcovą, Pitovranovą ir mes nusprendėme 2-ojoje vyriausioje valdyboje suburti operatyvinius ir tardymo darbuotojus, kurie joje turėtų atidžiai išnagrinėti visų medicinos darbuotojų turimus dokumentus ir, bendraudami su atitinkamais skyriais, rengtų būtinus operatyvinius veiksmus ir juos toliau plėstų.

Per visą šios grupės egzistavimo laiką jokių rezultatų pasiekta nebuvo ir aš iki 1952 m. sausio pabaigos per kiekvieną pokalbį su draugu Stalinu išklausydavau ne tik jo šiurkštų plūdimą, bet ir panašaus turinio grasinimą: „Jeigu tarp gydytojų neatrasite amerikiečių agentų teroristų, tai pateksite ten, kur ir Abakumovas", „Aš nesu prašantis iš MGB. Aš galiu ir pareikalauti, ir duoti į snukį, jeigu nevykdysite mano reikalavimų", „Mes jus išvaikysime kaip avinus" ir panašiai (beje, kiek žinoma, šie grasinimai ir keiksmai tęsėsi iki šiol).

Be to, draugas Stalinas nesustodamas vis reikalavo išsiaiškinti, kas nužudė draugą Ždanovą, draugą Dimitrovą?! Kas iš rikiuotės išvedė draugą Andrejevą? O paskui tokie patys klausimai buvo keliami dėl draugų Torezo ir Tokudos ligų.

Iki 1952 m. vasaros vidurio jokių duomenų apie gydytojus, kurie bent kiek patenkintų draugą Staliną, mes negalėjome pateikti...

1952 m. rugpjūtį pas mane atėjo Riuminas ir pranešė, kad jis surengė medicinos ekspertizę norėdamas patikrinti draugo Ždanovo naudotus širdies preparatus ir pamėgino išsiaiškinti arba bent jau patikslinti

jo ligos pobūdį, be to, ekspertai nustatė visiškai kitą mirties priežastį, negu buvo nurodyta jo mirties dieną parašytoje draugo Ždanovo kūno skrodimo išvadoje. Riuminas pareiškė, kad gydytojai nusikalstamai elgėsi gydydami draugą Ždanovą, nuo vyriausybės nuslėpė neteisingą gydymą ir tikrąsias mirties priežastis. O apie tai dar 1948 m. pranešė gydytoja Timašuk. Šiuo pareiškimu Riuminas pasakė, kad ekspertai – labai aukštos kvalifikacijos specialistai, bet tam, kad atmestų jų galimą apgavystę, jis įtraukė į jų aplinką gydytoją MGB agentą. Po dviejų trijų dienų Riuminas pristatė šiuo klausimu jo sudarytą pranešimą draugui Stalinui, kuris ir buvo nusiųstas.

Vieną 1952 m. rugpjūčio pabaigos šventinės dienos vakarą draugas Stalinas pasikvietė mane į Artimąją vilą ir po labai šiurkštaus pokalbio apie tai, kad čekistai nemoka dirbti, nutuko, prarado ir užmiršo Dzeržinskio laikų ČK tradicijas, atitrūko nuo partijos, nori būti aukštesni nei partija, paėmė į rankas ekspertizės rezultatų raštą apie draugo Ždanovo naudotus širdies preparatus ir paklausė, kas parodė iniciatyvą? Į mano atsakymą, kad tai padarė Riuminas su savo darbuotojais, draugas Stalinas pasakė: „Aš vis sakau, kad Riuminas – sąžiningas žmogus ir komunistas, jis padėjo CK atskleisti rimtus nusikaltimus MGB, bet jis vargšelis neranda mūsų palaikymo ir tai vyksta todėl, kad aš jį paskyriau jums prieštaraujant. Riuminas kaltinami šaunuolis ir aš reikalauju, kad jūs įsiklausytumėte į jo nuomonę ir pasistengtumėte su juo bendrauti artimiau. Turėkite mintyse – senaisiais MGB darbuotojais aš nelabai pasitikiu". Šį kartą aš jau nemėginau prieštarauti.

Paskui draugas Stalinas pasakė, kad ekspertizę kaip labai svarbią priemonę būtina atlikti iš karto priėmus CK sprendimą, ir nurodė pakeisti Jegorovą, kurį reikia išsiųsti į provinciją, o pakeliui ar atvykus į vietą, suimti ir laikyti sukausčius antrankiais. Tuojau buvo pasiūlyta sukurti CK komisiją ir patikrinti Kremliaus Lečsanuprą, pakeisti prie draugo Tokudos Kinijoje esantį profesorių Vasilenką, o jam atvykus į SSRS teritoriją, suimti, sukaustyti antrankiais ir lėktuvu atgabenti į Maskvą. Tą patį vakarą gavau nurodymą suimti gydytoją Majorovą ir Jegorovo žmoną.

Vėliau, praėjus vienai ar dviem dienoms, draugas Stalinas priekabiai klausinėjo, kaip vykdomi jo nurodymai dėl Jegorovo ir Vasilenkos. Iš pradžių aš raportavau, kad Jegorovas, dalyvaujant CK komisijai,



На пионерском сборе 232-й школы вожатая отряда СОНЯ КУКУШКИНА читает ребятам приговор Верховного Суда.
Фото С. ВАСИНА

СПРАВЕДЛИВЫЙ ПРИГОВОР

Весь народ нашей большой и могучей страны требовал от суда, чтобы подлые убийцы, изменники и шпионы были уничтожены. Мы, пионеры, тоже этого требовали.

И суд выполнил волю всего нашего народа и лучших людей всего мира.

Когда мы читали, как шпион Розенгольц носил в кармане залепленную в кусочке хлеба бумажку с молитвой, чтобы спасти себя от разоблачения, мы очень смеялись. В своих бандитских делах этот враг призывал на помощь бога!

Теперь вся эта нечисть будет уничтожена, и вспоминать об этих негодяях будут только с отаращением.

Пионеры 4-го класса «А» 1-й школы Ярославской железной дороги: ЗОЯ ПУЧКОВА, ЛЕНЯ АФЕНДИНОВ, ЛИДА СЕРГЕЕВА, ЛИДА КАШИНА.

Reportažas apie pionierių sueigą 232-ojoje mokykloje, išspausdintas laikraštyje „Pionerskaja pravda" (Pionierių tiesa). Jame 4-os klasės mokiniai reikalauja sunaikinti savo šalies žmones SSRS pionieriai – politizuota vaikų komunistinė organizacija. Vaikai iki 14 metų buvo raginami, kartais naudojant ir prievartą, stoti į ją.

232-osios mokyklos pionierių sueigoje būrio vadovė Sonia Kukuškina vaikams skaito Aukščiausiojo teismo nuosprendį.

TEISINGAS NUOSPRENDIS

Visos mūsų didžiulės ir galingos šalies liaudis reikalavo, kad niekšai žmogžudžiai, išdavikai ir šnipai būtų sunaikinti. Mes, pionieriai, taip pat to reikalavome.

Ir teismas įvykdė visos mūsų liaudies ir geriausių pasaulio žmonių valią.

Kai skaitėme, kaip šnipas Rozengolcas nešiojo kišenėje duonos gabalėlyje paslėptą popierėlį su malda, kuri turėjo jį išgelbėti nuo demaskavimo, mes labai juokėmės.

Savo banditiškame darbe jis į pagalbą kvietėsi dievą!

Dabar visa ši šlykštynė bus sunaikinta ir šiuos niekšus visi prisimins tik su pasibjaurėjimu.

Jaroslavlio geležinkelio 1-osios mokyklos 4 „A" klasės pionieriai: Zoja Pučkova, Lionia Afendinovas, Lida Sergejeva, Lida Kašina.

Laikraštis „Pionerskaja pravda" (Pionierių tiesa), 1938 m. kovo 14 d.

perduoda darbus, o vietoj Vasilenkos ieškoma naujo darbuotojo. Atsakydamas mane ir čekistus vadino begemotais, žmonėmis, negebančiais greitai ir sąžiningai vykdyti CK nurodymų.

Perdavęs reikalus, rugsėjo viduryje, Jegorovas susirgo ir buvo paguldytas į ligoninę, kurioje gulėjo iki spalio antrosios pusės. Dėl to draugas Stalinas daug kartų kaltino mus ir iš dalies mane, kad slepiame Jegorovą nuo atsakomybės, kad Jegorovo liga – MGB pramanas. Man buvo ne kartą pasakyta, kad sumokėsiu galva už mėginimą išsukti Jegorovą. Spalio pabaigoje Jegorovas pasveiko ir buvo suimtas, o apie tai pranešta draugui Stalinui, kuris tuojau paklausė: „Aš surakinot jį antrankiais?" Kai aš pasakiau, kad MGB antrankiai nenaudojami, draugas Stalinas dar negirdėtu tonu labai šiurkščiai iškeikė mane gatvės keiksmais, išvadino idiotu ir dar pasakė, kad „jūs esate politiškai akli, bonzos, o ne čekistai ir kad su priešais niekur nesielgė ir nesielgia taip, kaip jūs". Ir pareikalavo daryti viską besąlygiškai, taip, kaip jis nurodo, ir jam raportuoti apie įvykdymą.

Po Jegorovo, Vasilenkos ir Majorovo suėmimo prasidėjo jų tardymas, kuriam draugas Stalinas vadovauti liepė pavesti Riuminui, ir dar pasakė: „Jūs (t. y. aš) nė velnio nesuprantate apie čekisto darbą, o apie tardymą – ypač". Šį nurodymą aš įvykdžiau.

Suimtųjų gydytojų tardymo protokoluose nebuvo vertų rimto dėmesio duomenų ir juos perskťęs draugas Stalinas pasipiktino, keikėsi ir grasino man, taip pat liepė perduoti jo nurodymus tardymo skyriaus darbuotojams, o aš tai ir dariau.

Nuo 1952 m. spalio pabaigos draugas Stalinas vis dažniau kategoriškai reikalavo, kad aš, draugas Goglidzė ir tardytojai panaudotų fizinio poveikio priemones prieš suimtus gydytojus, kurie neprisipažino dėl priešiškos veiklos: „Muškite!" – reikalavo jis iš mūsų ir dar pareiškė: „Jūs ką, norite būti humaniškesni nei Leninas, įsakęs Dzeržinskiui išmesti pro langą Savinkovą? Dzeržinskis tam tikslui turėjo specialių žmonių – latvių, kurie vykdė tokius nurodymus. Dzeržinskis ne pora jums, bet jis nebijojo juodo darbo, o jūs tarsi oficiantai dirbate baltomis pirštinėmis. Jeigu norite būti čekistai, nusimaukite pirštines. Čekisto darbas ne ponaitiškas, o mužikiškas darbas".

Aš nemaniau, kad galima ne vykdyti draugo Stalino reikalavimų, ir pavedžiau fizinio poveikio priemonių imtis dviem kalėjimų skyriaus

darbuotojams, kad tada nedalyvautų (būtų neleista dalyvauti) tardytojai. Niekas man nė karto nepranešė, kad kas nors pats dalyvautų taikant fizinio poveikio priemones suimtiesiems arba pažeidžiant suimtiesiems nustatytą režimą. Jokių skundų iš suimtųjų gydytojų aš negavau. Savo iniciatyva neleidau panaudoti šių priemonių nė prieš vieną suimtąjį. Visa tai buvo daroma tik po labai griežtų draugo Stalino reikalavimų.

1952 m. pirmoje lapkričio pusėje atleidus iš darbo Riuminą, draugas Stalinas vadovauti tyrimui viename iš CK posėdžių pavedė draugui Goglidzei. Lapkričio 15 d. aš labai susirgau ir į darbą išėjau tik 1953 m. paskutinėmis sausio dienomis.

Kaip man perdavė draugai Goglidzė ir Ogolcovas, man sergant, gydytojų bylos tardymas draugo Stalino reikalavimu dar suaktyvėjo ir vadovavo jis pats. Šis klausimas keletą kartų buvo svarstomas CK ir buvo sukurta komisija, kuri turėjo pateikti nutarimą.

Draugo Goglidzės pasakojimu, šiuo laikotarpiu draugo Stalino pretenzijos tardymui, kaip ir jam pačiam, smarkiai augo ir stiprėjo. Draugas Stalinas kasdien ir labai atkakliai reikalavo dar aktyviau tardyti, suimti daugiau gydytojų ir panaudoti fizinio poveikio priemones.

Kalbant apie tardytojų klastojamus suimtųjų liudijimus šis klausimas nekilo, nes, prieš siųsdamas tardymo protokolus į CK, aš (kai būdavau vietoje) atidžiai juos skaičiau ir iš pradžių Riuminą ir Sokolovą, o vėliau Goglidzę klausinėjau, ar juose nėra melo, pritemptų duomenų, netikslių įrašų, ar suimtųjų liudijimai nepateikiami pakeisti?! Visais atvejais aš buvau tikinamas, kad viskas yra gerai, pažeidimų nėra, tardymą ir protokolų surašymą kontroliuoja prokurorai. Prokurorai niekada jokių protestų arba siūlymų šiuo klausimu nepateikė.[451] Draugas Goglidzė man sakė, kad jis paskutiniais aktyvaus tardymo mėnesiais pats tardė suimtuosius, dalyvavo tardytojams tardant, kontroliavo juos ir niekada neišsakė man savo abejonių ar įtarimų, kad pažeidžiami įstatymai.

Pasitikėdamas draugo Goglidzės didele patirtimi, pažindamas jį kaip čekistą komunistą ir visada atsimindamas, kad jau 1951 m. CK griežtai pasmerkė suimtųjų tardymo protokolų klastojimą, kuris vyko

[451] Pabraukta dokumento tekste.

MGB, ir griežtai nubaudė šios piktadarybės ir gėdos kaltininkus, aš negalėjau leisti, kad ir toliau kartotųsi šie nusikaltimai, be to, išleidus 1951 m. liepos 11 d. CK nutarimą šiuo klausimu, buvo atliktas didelis darbas tarp tardymo darbuotojų ne tik partijos, bet ir administracijos linija.

Dėl informacijos objektyvumo.

Aš niekada neleidau ir niekada neleisiu sau pateikti Vyriausybei ir CK neobjektyvios informacijos. Aš puikiai žinau tiesos kainą. Bet jeigu MGB informacijoje galėjo būti netikslumų, tai galėjo atsitikti tik dėl pernelyg didelio pasitikėjimo tais žmonėmis, kurie dalyvavo rengiant tokią informaciją ir kurių visų duomenų patikrinti neturėjau fizinės galimybės.

Dėl tardymo klausimų draugas Stalinas įsakė mums nusiųsti jam duomenis, įsakydamas, kad jis ją Politinio biuro nariams nusiųs pats. Bet kokį taisymą ar koregavimą buvo kategoriškai draudžiama daryti ir pasakyta, jog„mes patys gebėsime nustatyti, kas yra tikra ar netikra, kas svarbu ar nesvarbu.

Iki 1953 m. vasario man net negalėjo į galvą ateiti, kad draugui Stalinui MGB pateikiama informacija ne visada buvo žinoma Partijos ir Vyriausybės vadovams. Vasarį šia nuomone suabejojau dėl tokio fakto.

Draugai Ogolcovas ir Pitovranovas man pranešė, kad jie turi galimybę pamėginti įvykdyti specialias priemones dėl Tito. Aš jiems pasiūliau nesiimti jokių priemonių ir apie tai pranešiau draugui Stalinui, kuris išsikvietė Ogolcovą bei mane ir nurodė, kad nebūtina skubėti, ir liepė pas jį pakviesti už šią bylą atsakingą 1-osios vyriausiosios valdybos darbuotoją draugą Korotkovą., kuris buvo Austrijoje. Praėjus 3–4 dienoms, draugai Ogolcovas, Korotkovas ir aš vėl buvome iškviesti pas draugą Staliną. Išklausęs draugą Korotkovą draugas Stalinas jam pasiūlė gerai apsvarstyti šį klausimą ir mums visiems įsakė, kad „apie šį klausimą neturi būti žinoma niekam, net Politinio biuro nariams". Draugas Stalinas pasakė: „Jeigu šis reikalas pavyks, aš jiems paskui pats pasakysiu".

Tai, ką pasakiau anksčiau, leidžia man manyti, kad nemaža MGB pranešimų, kurie buvo siunčiami draugui Stalinui, kaip ir kiti jo svarbūs nurodymai, galėjo būti nežinomi kitiems Partijos ir Vyriausybės vadovams.



Viena iš Stalino kulto apraiškų:
„Sovietų Didžiosios Spalio Socialistinės Revoliucijos 30-mečio minėjimas Didžiojo Sovietų teatro scenoje". 1947 m.

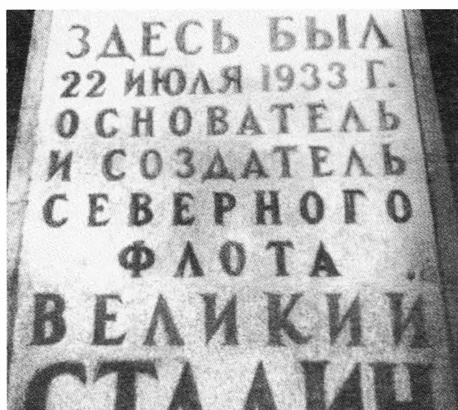
Jūs matėte, kokiomis sąlygomis man, neturinčiam jokios čekisto darbo patirties, teko dirbti. Jūs taip pat žinote, kad net maži mūsų prieštaravimai bet kuriuo klausimu sukeldavo draugo Stalino didelį pasipiktinimą, keiksmažodžių bei grasinimų srautą. Dirbti buvo sunku, o nurodymus, kurie būtų teisingi ir nekeltų abejonių, dažnai vykdyti buvo sudėtinga. Bet, kaip Jūs matėte, aš tuo metu neturėjau jokio kito pasirinkimo.

Aš vykdžiau nurodymus.

S. Ignatjevas

FSB CA, f. 5-os, ap. 2, b. 31, l. 447-454. Kopija. Mašinraštis.
Ten pat, l. 459–464. Originalas.

DOKUMENTAS
NR. 5



Didžiojo vado pėdsakai...
„Čia 1933 m. liepos 22 d. buvo Šiaurės laivyno sumanytojas ir kūrėjas didysis Stalinas".

SSRS MVD ypatingųjų bylų tardymo skyriaus viršininko L.E. Vlodzimirskio raportas
SSRS vidaus reikalų ministrui L.P. Berijai dėl S.D. Ignatjevo 1953 m. kovo 27 d. aiškinamojo rašto prie „gydytojų bylos" papildymo

1953 m. kovo 27 d.
Draugui L. P. Berijai

Raportas

Pranešu, kad Jūsų nurodymu šiandien, kovo 27 d. 15 val., aš atvykau į Kremliaus ligoninę pas draugą S.D. Ignatjevą paimti iš jo Jums adresuoto dokumento.

Manau, kad turiu Jums pranešti, jog įteikdamas šį dokumentą draugas Ignatjevas man pranešė štai ką:

Jis netikėjo byla, kurioje Jegorovas, Vovsis ir kiti kaltinami teroristine veikla prieš Partijos ir Vyriausybės vadovus. Nors MGB ir buvo duomenų apie antisovietines Kogano bei keleto kitų kalbas, tačiau nebuvo jokių įrodymų, kad šie gydytojai naudojosi kenkėjiškais gydymo metodais norėdami nužudyti vadovaujančiuosius partinius ir sovietų narius.

Pavyzdžiui, pasakė draugas Ignatjevas, visi mes žinojome apie sunkią draugo A.S. Ščerbakovo ligą ir, mano nuomone, nebuvo jokio pagrindo dėl Ščerbakovo mirties kaltinti piktadarybe ir įtarti jį gydžiusius gydytojus.

Gydytojų byla atsirado Riumino iniciatyva, kuris 1951 m. vasarą įteikė SSKP CK pareiškimą apie neva jo gautus suimtojo Etingerio liudijimus. Reikia pasakyti, toliau kalbėjo d. Ignatjevas, kad Riuminas šį pareiškimą perdavė po to, kai vieną kartą, grįždamas iš Lefortovo kalėjimo, autobuse pamiršo savo portfelį su ypač slaptais dokumentais, ir šis atvejis tapo ministerijos vadovybės ir partijos organizacijos svarstymų objektu.

Draugas Stalinas sureikšmino Riumino pareiškimą ir, tuo remiantis, prasidėjo gydytojų suėmimai. Be to, Riuminas atliko medicinos ekspertizes, kurios patvirtino jo pareiškimus.

Draugas Stalinas man sakė, kad suimtieji gydytojai vykdė amerikiečių, kuriuos šie dievino, nurodymus ir reikalavo, kad mes išgautume iš suimtųjų liudijimus apie jų teroristinę veiklą.

Padėtį apsunkino tai, kad Riuminas palaikė tiesioginį ryšį su draugu Stalinu ir daugeliu klausimų jį informuodavo tiesiogiai, aplenkdamas mane. Be to, ši informacija kartais buvo visiškai priešinga nei ta, kurią pateikdavau aš. Tačiau draugas Stalinas tikėjo Riuminu.

Toliau draugas Ignatjevas papasakojo apie Riumino vaidmenį 1951 m. rudenį suimant nemaža MGB atsakingų darbuotojų: Pitovranovą, Raichmaną, Eitingoną ir kitus – 1951 m. rudenį aš ir draugas Stachanovas buvome iškviesti pas draugą Staliną jam esant Pietuose – pokalbyje su manimi draugas Stalinas paklausė, kaip dirba Pitovranovas, Šubniakovas, ir, atrodo, paminėjo dar vieną, bet dabar neprisimenu. Aš atsakiau, kad, suėmus Abakumovo grupę, buvo pastebimas tam tikras sąmyšis, bet dabar čekistai pasistengė, dirba geriau, o kalbant apie Pitovranovą ir Šubniakovą, tai manau, kad jie yra sąžiningi žmonės, dirbantys ne iš baimės, o dėl sąžinės. Į tai draugas Stalinas man atsakė: „Aklas jūs žmogus, nieko nematote, kas aplinkui Jus dedasi. Imkit, skaitykit".

Su šiais žodžiais draugas Stalinas išsiėmė iš kišenės laišką ir numetė ant stalo. Tai buvo Riumino laiškas, kuriame jis draugui Stalinui rašė, jog nemaža atsakingų MGB darbuotojų yra artimi Abakumovui žmonės ir jo padlaižiai, o dirba nesąžiningai. Dabar aš visų, apie kuriuos

rašė šiame laiške Riuminas, neprisimenu, bet jame buvo rašoma apie Pitovranovą, Raichmaną, Eitingoną, Šubniakovą, Slivanovskį ir kitus. Riuminas juos skalpavo pačiais šiurkščiausiais žodžiais, nepateikdamas jokių faktų.

Aš paprieštaravau draugui Stalinui ir pasakiau, kad, matyt, Riuminas mažų mažiausiai labai perdeda, nes dirbdamas tardymo skyriaus vyriausiuoju tardytoju jis su išvardytais MGB atsakingais darbuotojais nei darbe, nei asmeniniame gyvenime neturėjo jokio sąlyčio ir vargu ar yra pagrindas apie juos taip rašyti. Bet draugas Stalinas man pareiškė, kad Riuminas – sąžiningas žmogus, didelės naudąos teikė atskleisdamas gydytojų teroristų ir Abakumovo grupės veiklą ir, ko gera, kaip komunistas yra aukščiau manęs. Paskui draugas Stalinas paklausė, kodėl aš nepaskiriu Riumino tardymo skyriaus viršininku. Aš atsakiau, kad tardymo skyriaus viršininku Politinio biuro nutarimu jau patvirtintas srities komiteto sekretorius draugas Kidinas. Į tai man buvo atsakyta: „Aš tokio žmogaus nepažįstu. Tardymo skyriaus viršininku paskirkite Riuminą".

Paskui draugas Ignatjevas pasakė, jog, žinodamas apie ribotą Riumino akiratį ir asmenines savybes bei turėdamas keletą faktų apie jį, įsitikino, kad jis yra karjeristas.

Pavyzdžiui, per vieną pokalbį su Ignatjevu Riuminas pasakė, kad, jo nuomone, Ypatingųjų bylų tardymo skyriaus viršininku privalo būti ministro pavaduotojas, taip, kaip jo žodžiais tariant, buvo anksčiau, kai draugas Kobulovas vadovavo tardymui ir tuo pačiu metu buvo ministro pavaduotojas.

Apie šį pokalbį, kaip pasakė draugas Ignatjevas, jis pranešė draugui Stalinui, kad objektyviai atskleistų tikrąjį Riumino veidą. Tačiau draugas Stalinas pasakė: „Tai paistalai, o Riuminą būtina paskirti ministro pavaduotoju", tai ir buvo padaryta.

Grįžęs iš Pietų draugas Ignatjevas gavo draugo Stalino nurodymą suimti Pitovranovą, Šubniakovą ir nemaža kitų čekistų. Be to, prieš tai jis kalbėjosi su Riuminu, kuris jam pranešė, kad neseniai su juo kalbėjosi draugas Stalinas ir kad jis, Riuminas, patvirtino visa tai, ką rašė draugui Stalinui laiške, kurio turinį sužinojau Pietuose.

Panašiai tuo pačiu metu draugas Stalinas nurodė draugui Ignatjevui iš SSRS MGB pašalinti visus žydus. Į draugo Ignatjevo pastabą, kad



Generalisimas Josifas Stalinas šlovės ir didybės zenite. 1946 m.

daugelis iš jų užima atsakingas pareigas, ir, pavyzdžiui, Eitingonas gerai žinomas draugui Stalinui ir vykdė atsakingas užduotis, draugas Stalinas pasakė: „Aš nesakau, kad Jūs juos išvarytumėte į gatvę. Pasodinkite ir tegul sėdi. Čekistas turi tik du kelius – kilti karjeros laiptais arba į kalėjimą".

Baigdamas draugas Ignatjevas pasakė, kad tam tikro aiškumo apie tardymą gydytojų ir MGB darbuotojų bylose gali pateikti Goglidzė ir Riasnojus, nes pats beveik tris mėnesius sirgo ir, ko gera, ne apie visus reikalus nusimano.

Aš išklausiau pateiktą draugo Ignatjevo pareiškimą jo nepertraukdamas ir galiausiai paklausiau, ar draugas Ignatjevas neparašė apie tai dokumente, kurį man įteikė. Draugas Ignatjevas atsakė, kad jis man apie tai pasakoja tik todėl, kad orientuočiausi, bet visa tai, be abejo, žino ir draugas L.P. Berija.

SSRS MVD ypač svarbių bylų tardymo skyriaus viršininkas
generolas leitenantas Vlodzimirskis

FSB CA, f. 5-os, ap. 2, b. 31, l. 455–458. Originalas.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

Š

T

U

V

Z

Ž

Петров, Никита Васильевич

Petrov, Nikita Vasiljevič

Pe248 Budeliai. Jie vykdė Stalino užsakymus / Nikita Petrov; [vertėjas Rimvydas Užukukis]. – Vilnius: Briedis, 2014. – 336 p.: iliustr., portr. – (Komunizmas be grimo).

Asmenvardžių r-klė: p. 328–334.

ISBN 978-9955-26-464-4

Knyga „Budeliai. Jie vykdė Stalino užsakymus" grįsta daugybe dokumentų, griaunančių Stalino, kaip „tėvynės globėjo" mitą bei atskleidžiančių istorinę tiesą ne tik apie šią asmenybę – tironą, žudiką, bet ir jo parankinius: L. Beriją, V. Blochiną, V. Ulrichą, L. Vlodzimirskį ir kt.

UDK 329(47+57)(092)+[321.6+323.2](47+57)

Nikita Petrov

BUDELIAI.

JIE VYKDĖ STALINO UŽSAKYMUS

Redaktorius Vytautas Leščinskas

Vertėjas Rimvydas Užukukis

Iliustracijas parinko Rimvydas Užukukis

Išleido K. Mickevičiaus leidykla „Briedis",

Parodų g. 4, LT–04133 Vilnius, Lietuva,

www.briedis.eu, info@briedis.lt

Spausdino

UAB „Balto print"

Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

www.baltoprint. com, info@baltoprint.com

„Ar išmokome istorijos pamoką!? Deja, vienur ar kitur galime išgirsti svarstant apie „istorinę Stalino diktatūros naudą". Stalinas pristatomas kaip „tėvynės gelbėtojas", jo glamūrinį paveikslą pastoviai bando prakišti į plakatus ir išstatyti visuotinei apžvalgai Pergalės dienos išvakarėse. Atgimstančiam mitui apie „išmintingą, artimą ir mylimą" gali sutrukdyti tik daugybe dokumentų pagrįsta, tiksli istorinė tiesa apie jį – tironą ir žudiką" – N. Petrovas.



Filosofijos mokslų daktaras Nikita Petrovas (g. 1957 m.) – KGB persekiotas rusų istorikas. Daugybės knygų, straipsnių autorius, Rusijos demokratinio centro „Memorialas" direktoriaus pavaduotojas.

ISBN 978-9955-26-464-4



